

REVISTA

FUNDAȚIILOR REGALE

ANUL VIII

I IUNIE 1941

Nr. 6

T. ARGHEZI	Versuri	483
GH. BRĂESCU	Ministrul	490
ADRIAN MANIU	Versuri	511
N. PAPATANASIU	Catarge	514
MIHAIL CELARIANU	Versuri	527
AL. POPESCU-TELEGA	Cu Don Ricardo Leon la Santillana del Mar și Altamira	531
EUGEN JEBELEANU	Versuri	543
JEAN MORÉAS	Stanțe (traducere de Al. Ciorănescu)	548
OVIDIU BĂRLEA	Procesul de creație al baladei populare române	558
AUREL CHIRESCU	Versuri	599
GEORGE FOTINO	Bisericiuța din Albac	603
D. CARACOSTEA	Sentimentul creației și mistica morții	608

TEXTE ȘI DOCUMENTE

D. CARACOSTEA	Un nou îndreptar	621
C. HOGAȘ	Răzlețe (cu o notă lămuritoare de Vladimir Streinu).	626

COMENTARIILE CRITICE

PERPESSICIUS	Jurnal de lector	645
V. BENEȘ	Măștile de sub « Schreckenstein »	650
ȘERBAN CIOCULESCU	În marginea unei traduceri	661

CRONICI

FESTIVITĂȚI ACADEMICE; O VECHIE BIBLIOTECĂ de *Emanoil Bucuța*; FRANZ GRILLPARZER, O INTRUPARE A VECHIULUI SPIRIT AUSTRIAC de *Wolf von Aichelburg*; TUCIDIDE ÎN ROMĂNEȘTE de *C. Balmuș*; CÂTEVA PRECIZĂRI ÎN LEGĂTURĂ CU PETRU MAIOR de *Vasile Netea*; MISTICA PĂMÂNTULUI LA NICHIFOR CRAINIC de *Pan M. Vizirescu*; ERNESTO GRASSI ȘI ÎNTĂIETATEA LOGOSULUI de *Octavian Vuia*.

REVISTA REVISTELOR

NOTE

Premiile Naționale: V. Voiculescu și I. Jalea — Atlasul lingvistic român de Prof. Emil Petrovici — « Împăratul Marcus Aurelius, filosoful » de Matei Gr. Peucescu — O sută de ani dela nașterea lui Iosif Vulcan — D. Eugen Pavlescu despre bresele moldovenești — Metoda de publicare a documentelor moldovenești de către d. Mihai Costăchescu — Monografia d-lui Grigore Popa despre Kirkegaard — Olimpiu Boitoș — Un tânăr cărturar al Blajului — « Orașul cu fete sărace » — Intrarea României în război pentru Basarabia și Bucovina de Nord — Cărți Noi.

REVISTA FUNDAȚIILOR REGALE

REVISTĂ LUNARĂ DE LITERATURĂ, ARTĂ
ȘI CULTURĂ GENERALĂ

COMITETUL DE DIRECȚIE:

I. AL. BRĂTESCU-VOINEȘTI, D. GUSTI,
E. RACOVIȚĂ, C. RĂDULESCU-MOTRU, I. SIMIONESCU

Redactor șef: CAMIL PETRESCU

R E D A C Ț I A
A D M I N I S T R A Ț I A
C E N T R A L A E D I T U R I L O R
F U N D A Ț I I L O R R E G A L E
B U C U R E Ț I I I I
39, BULEVARDUL LASCĂR CATARGI, 39
TELEFON 2-40-70

A B O N A M E N T U L A N U A L L E I 360
PENTRU INSTITUȚII ȘI ÎNȚREPRINDERI PARTICULARE LEI 1.500
EXEMPLARUL 30 LEI

CONT CEC POȘTAL Nr. 1210
ABONAMENTELE SE POT FACE ȘI ACHITA PRIN ORICE
OFICIU POȘTAL DIN ȚARĂ
MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE ÎNAPOIAZĂ

EDITATĂ DE DIRECȚIUNEA GENERALĂ
A FUNDAȚIILOR CULTURALE REGALE

REVISTA FUNDAȚIILOR REGALE

ANUL VIII, NR. 6, IUNIE 1941

BUCUREȘTI
UNIUNEA FUNDAȚIILOR CULTURALE REGALE

39, Bulevardul Lăscăr Catargi, 39

1941

CÂNTEC DE FAUR

Ce ți-e, moșule, ce vrei,
Că scuipi în cărbunii mei?
Te-am oprit, din vatra mea,
Să iei jar pentru lulea?
Vinovat îs, la țigare,
Că ți-ai fript unghia mare
Și că 'n vâlvătaia creață
Ți-a luat foc și o musteață?
Te-am băgat în fum cu nasul
Că nu-ți mai trecu necazul?

Moșule, țigan hain,
Ești o ploscă de venin.
Unde tu-ți apeși piciorul
Lași duhoare, ca dihorul,
Și, ca melcul, lasă bale
Podul pălmilor matale.
Ai mânjit
Când ai iubit
Și împuți
Dacă săruți.
In vâpaia dimineții
Faci otravă ca bureții.
Dumnezeu te-a blestemat
Să fii sterp și îngâmfat,
De nimic să nu ai parte
Nici de viață nici de moarte.

Pui altoi:
 Iese puroi.
 Semeni floare:
 Parcă uzi cu apă tare.
 Vița ta dă aguridă,
 Pomul viespe și omidă.
 Săpi un puț și apa seacă,
 'Nalți o cruce, face cracă.
 Fierăstrăul ți-l încerci:
 Mucegai tai și ciuperci.
 Vrei să dai și tu pomană:
 Crapă 'n două o icoană.

Slavă Domnului făcuși
 Totdeauna tot ce vruși
 Unde-mi bat undrelele
 Ți-ai uscat obielele,
 Unde-ascut săgețile
 Tu-ți piepțini mătrețile.
 Scoabe, lacăte, țâțâni,
 Eu le fac și tu mă 'ngâni.
 Fac belciuge, vrei verigi
 Și mă ții de rău și strigi.
 De fac săbii, tu vrei teci.
 De fac una, vrei cincizeci.
 Fac o teacă, vrei o spadă,
 Fac un vârful, ai vrea o coadă.
 Fac tăiș, tu-l vrei știrbit,
 Vrei fier bont, nu vrei cuțit.

Măre, moșule Cutare,
 Vatra mea nu-i scuipătoare,
 Și de scuipi în jar aprins
 Crezi cumva că l-ai și stins?

UITE-L, VINE

Uite-l, vine Bulibaşa.
In iţari şi-a strâns cămaşa
Şi cu brâul pânțele.
Vrea sa-mi curme cântecele,
Cu o ceată de golani,
Pe tutun şi gologani.
Am şi eu un biet păcat:
Cânt, potcoava când o bat,
Ca să iasă, iarnă, vară,
La copite mai uşoară.

Mâna îmi atârnă 'n jos,
Răzimată, pe baros,
Şi luleaua 'n gură râde.
Bulibaşa este gâde
Şi golani ajutoare,
Chibzuiţi să mă doboare.

Cinci cuţite dau să 'mpungă,
Tâta fără să-mi ajungă.
Fiecare se repede
Dând cu nasul în perete.
Bulibaşa nimereste
Cu gingia drept în cleşte
Şi-un ţigan în pielea goală
Şi-a spart gura 'n nicovală.

Dar s'au prins a se 'nţelege
Că-i mai bine să mă lege,
Să-mi reteze beregata.

Sunt legat în lanțuri gata,
Dar mă 'ntind nițel din trup
Și le rup.

Ei, mișei, și păgubași,
Dau napoi.
La câțiva pași.
Eu le fac o zicătoare:

Mă, cuțitul nu mă doare.
Când ai pus în brâu cuțit
Ori te lași, ori e-ascuțit.

Lanțul lui: de geaba strigă —
E de plumb de mămăligă.

Să fi fost țigani vre-o zece.
I-am gonit cu apă rece.

MĂHNIRI DE TÂNĂR CĂRTURAR

Cum o s'o las? Nici ea nu m'a lăsat
Până la bacalaureat.
Și nici să mă gândesc nu-mi vine.
Ea toate clasele le-a preparat cu mine,
Teme grecești și versiuni latine.
Nu mi-a făcut, sărmana Domnișoară,
Cosmografia mai ușoară?
Nu mi-a sucit urechile tot ea
Când nu-mi intra de loc în cap câte ceva?

Dar, Doamne, i-ai dat voie să se nască,
Și ai făcut să o cunosc, să mă cunoască.
Tu i-ai permis să facă două doctorate,
Tu ai ținut-o 'n universitate,
Să 'nvețe reguli și cuvinte.
De ce mi-ai scos-o tocmai mie înainte
Și cum,
Să mă frământ așa de mult acum?

E galeșă fără 'ndoială, simțitoare,
Sufletul ei mai dulce-i ca o floare,
E bună, și gingașe, și blajină,
Dar, Doamne, e cât o mașină.

O voce de portar, de 'ngrijitor,
Un pas, o claviculă, un picior,
Fără păreche, Doamne! Și ce gură,
Ce pipăit! ce zâmbet! ce căutătură!

Când mi-a mărturisit, pe scară, tinerește,
 Că suferă și mă iubește
 Și că m'a așteptat
 Să cresc,
 M'am înfricoșat,
 Tată ceresc.
 Și am simțit întâia oară
 Cum bate-o inimă de profesoară.

Are treizeci de ani mai mult ca mine,
 Opt coți înălțime,
 Dar în făptura ei ceva virginal.
 Știe pe dinafară Iliada, în original,
 Sonetele lui Petrarca,
 Pe Goethe, pe Calderon de la Barca.

Mi-a spus, cu glas de pitulice,
 « Să-mi zici Beatrice »
 Și, ca un strănepot,
 Am văzut că nu pot.
 Eu îi zic Domnișoară,
 Și parcă mă 'nfioară
 Să nu-i vorbesc cu sfială
 La persoana a doua plurală.

Dacă mă mângâie, mă doare.
 Mâna îi e ca o răzătoare.
 Nu-i ființă, Doamne, e un dulgher,
 Deprins cu sculele de fier,
 Cu bușteni, cu grinzi, cu rânghi, cu rindele,
 Vai de păcatele mele!

Mă contemplă languroasă
 Și mă răsfață delicat cu șoapta cea mai groasă.
 Doamne, cel ce faci firul de iarbă,
 Numai mustăți nu are și barbă.
 Ce să mă fac, Doamne, acuș?
 Nu e o fată de măritat, e un lăcătuș.

Cu ochelarii mari, pe nasul mic,
 Calcă 'n pantofi cu călcâie de gumă,
 Și merge rigidă, solemnă, ca un dric
 Impiedicat în brumă.

Ce să-i spui Dascălului sentimental?
 Că e ca un cal,
 Că un cal de cioclu,
 Cu valtrap și binoclu?
 Că miroase a pipă
 N'ar fi nimic, Doamne, dar țipă.
 Să-i spui că ar fi mai bine
 Să-și depărteze nițeluș inima de mine?
 Nu vreau să fiu bărbat de doică!
 Să mă legene o troică,
 Un camion, un car.
 De-ar fi de două ori mai tânără, măcar!
 S'a răstit la mine să o sărut
 Și, Doamne, n'am putut.
 Nici nu m'am priceput.
 Și m'a bătut!
 Când ne 'ntâlnim, e ca o șiră de paie
 Lângă o copaie.
 Mi-e frică, Doamne, șovăi în contraste
 Intre fericire și năpaste
 Că Domnișoara nu vrea să moară
 Nici profesoară, nici domnișoară.

Fă ceva, dă o muscă, dă o boală
 Sau fă-mă iar de școală.
 Năpârlește-mă, Doamne, de tulleie,
 Fă-mă femeie
 Sau fă-mă iar băiat,
 Să mai dau un bacalaureat.

T. ARGHEZI

MINISTRUL

SATIRĂ IN 3 ACTE

DOMNII :

POPESCU-CADRILATER	Şef de organizație politică în provincie
GENERALUL GEORGESCU (în retragere)	} Partizani politici
COLONEL ŞERBAN (în retragere)	
BĂLĂNESCU	} Farmacist
POPOVICI	} Medic veterinar
TRĂSNEA	Căpitan de Jandarmi
GIGI	Fiul generalului
KANN	Samsar
D-nu VASILE	Intendentul clubului
UN FUNCȚIONAR P.T.T.	
GHIȚA	Camerist.

DOAMNELE :

FLORENCE POPESCU-CADRILATER	
WIWY POPESCU	Fiiică
LOLA	Dactilografă.

ACTUL I

Oraș de provincie. Salon de club. Ușa mare în fund. În dreapta verandă. Scaune de paie, mese de joc, masă mai mare de baccara, așezată la mijloc, portrete de viitori și foști miniștri.

Vară.

La ridicarea cortinei. Ghiță dormitează în fotoliu. Obișnuții clubului sosesc, câte unu, câte doi, la intervale.

SCENA I-a

GENERALUL — GHIȚĂ.

- Generalul* : (Intrând). N'a venit nimeni ?
Ghiță : (tresărind). Să trăiți don ghenearal. Până amu n'a venit nimeni... Dar trebuie să vină, că-i ceasul patru.
Generalul : Jurnale ai ?
Ghiță : Nu-s.
Generalul : Reviste ?
Ghiță : Nici.
Generalul : De ce ?
Ghiță : Așa a hotărît domnu Comitet.

SCENA II-a

GENERALUL — BĂLĂNESCU.

- Bălănescu* : (Intră. Pune pălăria în cui, se desbracă tacticos de haină, de jiletcă și le așează cu îngrijire pe spătarul scaunului).
Generalul : Bună ziua Bălăne. Te desbraci ? Bună idee, am să fac și eu ca tine.
Bălănescu : Să trăiești Ghenerale. Da nu vezi ce căldură ? Ceva de speriat pe onoarea mea !
Generalul : Auzi că nu vor să ne mai dea jurnale...
Bălănescu : Dacă nu plățiți cotizațiile...
Generalul : Mă rog, eu am plătit.
Bălănescu : Nu zic de dumneata, vorbesc d'ăilalți... Hai să te fac o tablă.
Generalul : Fugi domnule, pe căldura asta!... Treci colea să mai stăm de vorbă (*după o pauză*). Teribilă căldură !
Bălănescu : Mai cald a fost ieri.
Generalul : (*furios*) Aș! Azi e nebunie domnule. Apropo (*scoborînd vocea*) Ce facem ? Văd că Popescu nu mișcă de loc. Aia își fac de cap, fură ca în codru.

- Bălănescu :* Cuminte fac, ce, ca noi ? Stăm să ne prăjim la soare ?
 Au plecat în străinătate oamenii. Unii aleargă
 după împrumut, alții vizitează abatoarele...
Generalul : Mă bate gândul să trec la liberali. Cu ăia nu
 moare nimeni de foame...
Bălănescu : Bate palma Ghenerale și eu m'am gândit. Trecem
 amândoi. Unde-i unul nu-i putere, unde-s doi...
 Să știi că dăm lovitura.
Generalul : Trecem cu toată organizația, aranjez eu.
Bălănescu : Așa, bravo, aranjează dumneata și nu spune la
 nimeni.
Generalul : Ce-s copil!
Bălănescu : Taci! S'aude cineva.

SCENA III-a

GENERALUL — BĂLĂNESCU — COL. ȘERBAN.

- Generalul :* Salutare Șerbănică. Nu te desbraci ?
Col. Șerban : Ba dacă-mi dați voie...
Generalul : Desbracă-te monșer, nu suntem între muieri.
Col. Șerban : (*trecând spre fereastră*) Să trăiți. Salutare Bălă-
 nică. Vine Trăsnea vine și Kann.
Bălănescu : Păi tu nu știi ? Când vorbești de Kann, Trăsnea
 e la ușă.

SCENA IV-a

ACEIAȘI — TRĂSNEA — KANN.

- Trăsnea :* Am onoare. Hai treci mă jidane să te fac o tablă.
Kann : Da domnu Kann nu poți zice, te ustură limba ?
Col. Șerban : Hai, domnu Kann cu mine o tablă.
Kann : Cu tine nu joc.
Col. Șerban : De ce nu joci cu mine ?
Kann : Tu ai noroc la zar.
Col. Șerban : Un pol, o partidă.
Kann : Du-te la dracu... Cine joacă table pe căldura
 asta... Stă scris la jurnal, că în America a fost
 nu știu câte sute de morți din cauza căldurii...

- Generalul :* Las' să fie cald... Mai bine cald decât frig.
- Col. Șerban :* Bine zice domnu General.
- Kann :* De căldură nu moare nimeni.
- Trăsnea :* Cum, mă jidane, adineaori spuneai că în America au murit câteva sute de mii.
- Kann :* Câteva sute de mii am zis? Ai vată în urechi se vede. Acolo mor de căldură, n'ai ce-i face, e America, dar la noi, mor de frig.
- Trăsnea :* Cum văd eu te-a luat dracul.
- Kann :* Pe mine?
- Trăsnea :* Sigur. Rămâi la noi, mori de frig, pleci în America, crăpi de căldură.
- Toți :* Hă, hă, hă...
- Kann :* Măi al dracului ești tu! Parcă nu erai așa deștept?
- Trăsnea :* Pe tine tot prost te-am cunoscut.
- Toți :* Hă, hă, hă...
- Kann :* Așa? Atunci hai să te fac o tablă, să vedem, care din doi... (*strigă*) Ghiță!

SCENA V-a

ACEIAȘI — GHIȚĂ.

- Ghiță :* M'ați chemat?
- Trăsnea :* Adă tablele.
- Ghiță :* Tablele sunt în blibotecă și cheile la domnul Vasile.
- Trăsnea :* Chiamă-l!
- Ghiță :* E dus în oraș.
- Trăsnea :* Asta e bătaie de joc!
- Generalul :* Dacă nu plățiți cotizațiile.
- Trăsnea :* Un ban nu dau. Nici table domnule? Să moară cui o mai călca piciorul la club.
(*Intră Popescu și Popovici*).
- Kann :* A, lasă, că a venit Popescu, uite și Popovici.
- Trăsnea :* Perfect, facem un pocker.

SCENA VI-a

ACEIAȘI — POPESCU CADRILATER ȘI POPOVICI.

- Trăsnea : (cătref Popescu) Faci pocker ?
 Popescu : Cu cine ?
 Trăsnea : Eu, dumneata, Kann și domnul General.
 Generalul : Eu nu joc.
 Trăsnea : Atunci, Șerban. Joci Șerbănică ?
 Col. Șerban : Dacă nu joacă domnul General, nu joc nici eu.
 Generalul : Foarte bine. Treci colea să mai stăm de vorbă.
 Col. Șerban : Cald.
 Generalul : Teribil de cald.
 Kann : V'ați apucat de conversație ? La club nu se vor-
 bește. Hai mai de grabă un șămen.
 Generalul : Șămen joc și eu... Joci Trăsnea ?
 Trăsnea : Prezent, admis, fără reclamație.
 Col. Șerban : Așteptați să se mai adune lume.
 Popescu : Lac să fie că broaște... (cătref Ghiță) A venit
 domnul Vasile ?
 Ghiță : A venit de mult.
 Popescu : Chiamă-l să ne dea cărți.
 Vasile : (intrând) V'am auzit. Poftim cărțile. Cine joacă ?
 Trăsnea : Toți.
 Vasile : Dați-mi câte un pol.
 Trăsnea : Ce pol ? Hai te cară... Cărți vechi, murdare,
 rupte...
 Vasile : Nu vă place, nu jucați.
 Trăsnea : Da ce vrei să fac, să mă uit cum îți crește
 barba?...
 Vasile : Hii de treabă... Dacă nu plătiți de unde vreți
 să vă dau altele ?
 Trăsnea : Da cinci lei nu-ți ajunge ?
 Vasile : Poftim, da să știți că-i ultima oară.
 Trăsnea : (alegând cărțile, fredonează):
 « Asta-i cea din urmă oară
 « Când îți trec pela fereastră
 « Și în sunet de chitară... »
 Trageți locurile! Nr. 1 Kann, unde stai ?

- Kann* : Mie mi-e indiferent, nu e locul...
- Trăsnea* : E dobitocul!
- Kann* : Am să şed aici.
- Trăsnea* : Ceialţi spre dreapta şi în ordine: 2 domnul Popescu; 4 domnul General; 5 Bălănescu; domnul Colonel 6 şi eu 3. Mestecă cărţile. Mestecă bine jidane.
- Kann* : I-ascultă, fii la locul dumitale... Ce-i mult nu-i bun.
- Trăsnea* : Nu te supăra măi jidane, că glumesc.
- Kann* : Glumele astea să le laşi la uşă, unde stau şoşonii.
- Trăsnea* : Da ce eu-s nebun ca tine să umblu vara cu şoşoni?
- Toţi* : Hă, hă, hă...
- Col. Şerban* : (*admirativ*) Firea-i al dracului!...
- Kann* : Nu umbli cu şoşoni? Atunci taie.
- Trăsnea* : Nu le tai eu... le taie domnul Colonel, taie-le bine. Ce-i la fund, dama de pică? Ne-am curăţat fraţilor!
- Kann* : O sută de lei la banc. Ii vede cineva?
- Popescu* : Banco!
- Kann* : Cine, domnule Popescu?... Poftim: dumitale, mie, dumitale... Nouă la banc!
- Popescu* : Bine, merg la pace.
- Kann* : Pune banii...
- Popescu* : Vin cu o sută.
- Kann* : Ce vorbă e asta? Dacă mergi la pace trebuie să pui trei sute...
- Popescu* : Pun numaidecât.
- Kann* : Lasă-mă cucoane, eu pierd parale... Dacă n'ai nu juca.
- Popescu* : Asta nu-i treaba ta.
- Kann* : Ştiu, e obiceiul dumitale.
- Popescu* : I-ascultă, să nu fii obraznic că te pocnesc!
- Kann* : Va să zică, după ce joci fără parale, vrei să mă şi pocneşti... frumoasă afacere!
- Generalul* : Ei, ce facem domnilor, mai jucăm?
- Kann* : Eu joc, să pună banii.

- Trăsnea :* E, nu fi și tu al dracului, dă-i la pace și isprăvește.
- Col. Șerban :* Ori vă chituiți, ori...
- Kann :* Eu nu știu, să pună banii. Auzi, vrea să mă pocnească. Hm!
- Trăsnea :* Hai domnule ce faci? Ce jucați singuri aici?
- Col. Șerban :* Vinde mâna.
- Kann :* Deștept bărbat! Auzi ce mă învață, să vând mâna.
- Trăsnea :* (*violent*) I-ascultă domnule, ori dai mai departe, ori vinde mâna.
- Kann :* Te rog nu răcni la mine că aici nu ești la cazarmă. Să pună banii.
- Trăsnea :* (*liniștit*) Așa e, pune banii.
- Generalul :* Are dreptate Kann, ai pierdut trebuie să plătești.
- Col. Șerban :* Bine zice domnul General.
- Bălănescu :* Așa e.
- Kann :* (*încurajat*) Auzi! Vrea să mă pocnească. Ce merge pe pocneală aici?... Parcă eu nu știu să pocnesc?
- Generalul :* Aici n'ai dreptate. Ia seama cu cine vorbești.
- Kann :* Cu cine vorbesc?
- Col. Șerban :* Bine zice domnul General, a fost deputat...
- Generalul :* E avocat...
- Trăsnea :* Șeful partidului...
- Kann :* Și pentru asta trebuie să joace fără parale?
- Trăsnea :* Leagă cățeaua.
- Popescu :* (*demn*) Lăsați-l domnule, nu strică el. Stricăm noi care primim în club toate lichelele.
- Kann :* Aș vrea să știu, care din doi.
- Toți :* (*în picioare*) Ia isprăvește măi jidane c'apoi știi!...
- Kann :* Nu isprăvesc, să pună banii. Ce crezi că mi-e frică?
- Generalul :* Are dreptate Kann. Nu se face puncte fără parale.
- Col. Șerban :* Bine zice domnul General, Kann are dreptate.
- Kann :* Mi-e nu-mi trebuie dreptate, să pună banii. Ce faci cu dreptate?
- Popescu :* Pune Generale trei sute lei pentru mine...

- Generalul :* N'am, pe onoarea mea.
- Popescu :* Pune d-ta colonele...
- Col. Șerban :* Mă nimeriși.
- Popescu :* Pune că ți-i dau imediat.
- Col. Șerban :* N'am, pe cuvântul meu. Ce, nu ți-aș da eu dumitale?
- Popescu :* Căpitane, dă-mi patru sute lei și mâine dimineață...
- Trăsnea :* N'am decât două sute și trebuie să-mi scot cismele. Dar mă duc, dacă vrei, în oraș să caut.
- Popescu :* Ghiță, cheamă pe domnul Vasile (*către Kann*) dă-i drumul domnule.
- Kann :* Ce să-i dau drumul, stai să vedem întâi.

SCENA VII-a

ACEIAȘI — domnul VASILE.

- Popescu :* (*cu ifos*) Dă-mi o mie de lei, domnule Vasile și peste un ceas...
- Vasile :* Da de unde să vă dau? Am tot dat slavă Domnului. Dumneavoastră nu mă întrebați cu ce trăesc?... Țăla dă-mi, Țăla dă-mi... fiecare cere și înapoi nu dă nimeni... Cumpără cafea, cumpără spirit, unul comandă șpriț, altul vrea bere și toată lumea bea pe datorie.
- Generalul :* Nu spune toată lumea, pentrucă eu nu-ți sunt dator nici un ban.
- Vasile :* Nu zic de dumneata. Dumneata cel puțin nu consumi, nu plătești. Vorbesc de ceilalți: subprefectul Marinescu, care a murit, Dumnezeu să-l ierte, mi-a mâncat două mii de lei; la avocatul Ionescu, care s'a însurat și a plecat, am trei mii lei... Apoi la unu cincisute, apoi la altul trei sute... Să vă aduc condica să vedeți... Eu cumpăr țigări la toată lumea...
- Generalul :* Pardon, că eu nu fumez.

- Vasile :* Nu fumați, da v'am dat până amu două umbrele, una a mea și una a nevastei și nu le-ați mai adus, de astă iarnă.
- Trăsnea :* Ce ești prost, așteaptă să se usuce. Cum era să ți le-aducă ude ?
- Toți :* Hă, hă, hă...
- Vasile :* Sigur, vă vine a râde, ce grijă aveți.
- Popescu :* (*furios*) Dă-mi domnule o mie de lei!
- Vasile :* N'am cucoane, nu mă crezi ?
- Popescu :* (*bătând în masă*) Dă-mi când îți zic eu!
- Vasile :* Of, trăsni-m'ar Dumnezeu și Maica Domnului că nu mă crede nimeni!... In loc să câștig o pâine, vreți să-mi luați și cămașa? Asta e răs, nu altceva (*iese*).

SCENA VIII-a

ACEIAȘI — FLORESCU

- Florescu :* Stați. Ura! Trăiască domnul Popescu-Cadrilater! Cucoane dă-mi voie să te sărut și când ai ajunge în fruntea bucatelor să nu uiți că eu ți-am adus vestea.
- Toți :* Ce este ?
- Florescu :* A căzut guvernul.
- Toți :* { Cum ?
Ce spui ?
Minți !
- Florescu :* Pe cinești me... și pe domnul Popescu îl cheamă la București.
- Popescu :* Spui drept ?
- Florescu :* Să n'am parte de părinții mei, eram la aparat, când am auzit...
- Popescu :* Unde-i telegrama ?
- Florescu :* Am trimis-o acasă. Veneam mai de vreme, dar am întârziat pe drum. Am spus la toți cu care m'am întâlnit și lui popa Petrache... și la cafenea... Nu le venea să creadă... Abia am scăpat.

- Popescu* : Țara răsuflă, în sfârșit!
Kann : Bine c'o căzut, așa un guvern ducă-se dracului.
Popovici : Era o pacoste frate.
Generalul : Murea lumea de foame, domnule. Ei, să trăiești șefule!
Col. Șerban : La mai mare!
Trăsnea : Apoi felicitările mele cucoane. (*Toți îl felicită strângându-i mâna. Intră Florence cu Wiwy înconjurate de domnii membri*).

SCENA IX-a

ACEEAȘI — FLORENCE și WIWY POPESCU.

- Florence* : (*Privind prin face à main, de sus*). Soțul meu domnul Popescu-Cadrilater, e aici?
Generalul : Să vă felicităm?
Wiwy : A venit o telegramă.
Florence : Te cheamă la București. Solomonescu formează cabinetul. Să ceri Ministerul Artelor, să ne ducem în fiecare seară la teatru, la operă...
Wiwy : Și la Cărăbuș mamă, te rog, da?
Florence : În toate părțile dragă, că destul am stat închise trei ani de zile.
Wiwy : Tată, știi una, mai bine să-ți dea Comunicațiile... (*rugându-se lui Dumnezeu*) Ah, Doamne! ajută-mi să dansez rumba la Paris.
Florence : Hai să mergem. Trebuie să pleci. Am trimis să-ți calce fracul.
Bălănescu : Mă rog, pardon... Un moment, nu se poate. Ghiță!
Ghiță : Poruncă!
Bălănescu : Cheamă-l pe domnul Vasile.
Ghiță : Iacă îndată. (*Iese, apoi intră domnul Vasile care șoptește misterios cu domnul Bălănescu*).
Popescu : Poftiți mai aproape domnilor, avem de vorbit. (*Florence și partizanii se strâng în jurul lui discutând în șoaptă. În planul I rămân Wiwy și Trăsnea*).

- Wiwy* : Ce jucați musiu Trăsnea ?
- Trăsnea* : Chemin de fer, vrei să joci și mata ?
- Wiwy* : Pe ce ?
- Trăsnea* : Pe mâna matală.
- Wiwy* : Și dacă pierzi ?
- Trăsnea* : Plătește domnul Popescu.
- Wiwy* : Prostule, de ce ai întârziat atât ?
- Trăsnea* : Am așteptat să cadă guvernul.
- Wiwy* : Nu te credeam atât de cinic.
- Trăsnea* : Nu cinic, sărac. A promis domnul Popescu că îmi achită datoriile. (*In timpul acesta intră domnul Vasile, purtând tava cu pahare și o sticlă învelită în șervet. Toți se grămădesc în jurul lui. Kann trage pe domnul Popescu în planul I.*)
- Kann* : (*mezo-voce*) N'ai avut dreptate, pentru ce să mă pocnești. Vrei să mă pocnești ? Poftim pocnește, da știu eu că ai glumit. Chiar te rog să mă ierți, să rămânem prieteni. Și dumneata ești nervos și eu sunt violent și dacă ai nevoie de parale...
- Popescu* : Dă-mi și-ți dau chitanță.
- Kann* : Ce-mi bați capul, ce-mi trebuie mie chitanță. Îți dau cât vrei, da nu la cărți. Imi ești prieten și nu vreau să te văd pierzând la cărți. Așa sunt eu... Cincizeci de mii îți ajunge ?
- Popescu* : Pentru moment...
- Kann* : Tocmai. Și pe urmă dacă ți-o mai trebui... Vreau să te fac cu parale. Dumneata ești om, care-ți place să trăiești. Este aici în apropiere, o pădure... numai fag și stejar, e a Statului... O luăm de pomană.
- Băldnescu* : Ia poftim doamnă... e cam calduță, dar ce să faci, așa-i tradiția. Domnișoară poftim un pișcot... Domnilor, eu așa am apucat, în momente solemne să sară dopul. (*Prezintă un pahar lui Popescu*).
- Generalul* : Să-ți sară ochii, dă-te într'o parte (*luându-i vorba*). Domnule Ministru !

- Bălănescu* : Pardon! Eu am început întâi.
- Generalul* : Dă-mi voie sunt mai bătrân și vițe-președintele clubului. Pe urmă ai să vorbești și dumneata.
- Col. Șerban* : Așa e, domnul General trebuie să vorbească întâi. Vorbiți domnule General.
- Generalul* : Domnule Ministru, sunt fericit că unul dintre noi va fi ministru. Italia și-a găsit omul, Franța îl caută. Timpul cerea și la noi un om. Dumneata ești omul timpului nostru.
- Toți* : *(Bătând din palme)* Bravo... .
- Generalul* : Sunt fericit, zic, că acel om a fost ales dintre noi și sunt eu atât mai fericit, cu cât cel ales dintre noi, ești dumneata. Fac politică de când am ieșit la pensie. Am fost la liberali, nu mi-a plăcut și am trecut la conservatori, de aici... .
- Bălănescu* : *(retezându-l)* Ia lasă generale, prin câte partide ai trecut dumneata, dela șap'șapte, când ai sta să le înșiri ne apucă ziua *(repede)* Excelență... .
- Kann* : *(misterios)*. O început vorbă... . Eu mă duc să pregătesc banii.
- Popescu* : Nu întârzia, te aștept acasă.
- Bălănescu* : Excelență, ziua de azi este o zi mare, cea mai mare zi din zilele mele, din zilele noastre, din zilele neamului... .
- Florence* : *(retezându-l)* Noi ne ducem dragă, să pregătim bagajul, să nu scapi trenul.

SCENA X-a

ACEIAȘI — GIGI.

- Generalul* : Numai un moment doamnă... . Domnule Ministru vă prezint pe băiatul meu care a studiat la Paris, să-l luați șef de cabinet. *(Toți se întrec să-i strângă mâna, se aude: bonjour Gigi, ce faci Gigi?)*.
- Wivvy* : *(Trăgându-l de mânecă)*. Când ai venit?
- Gigi* : *(cu un Kodak în bandulieră)* De câteva zile.

- Wiwy* : Nu ți-e rușine și n'ai venit să mă vezi. Ia-l șef de cabinet tăticule să mergem împreună la Paris, te rog eu să-l iei.
- Popescu* : (*grav*) Nu știu, am să studiez chestiunea... În ori ce caz iau notă.
- Florence* : (*autoritară*) Ce notă, dacă vorbește franțuzește Il est gentil. Se cunoaște că n'are mamă... Pauvre garçon. Vino să-ți șifonez cravata... Trebuie o femeie cu experiență în calea dumitale. (*Intorcându-se către domnul Popescu*). Apropo, chéri, trimite la prefect să ne dea mașina.
- Popescu* : (*șifonat*) Ia vezi dumneata, domnule Vasile. (*Vasile iese*).
- Florence* : S'a plimbat destul, să mai umble și pe jos.
- Wiwy* : Doamnei, mai ales, o să-i prindă bine, e așa de grasă!
- Florence* : Domnule Șef de cabinet, pleci cu noi. Am să-ți înlesnesc primii pași.
- Generalul* : Treci să te vadă și domnul Ministru, să vedem te mai cunoaște.
- Popescu* : Bonsoar cavalerie. Era mic, s'a făcut mare. Bravo tinere, ai crescut. Când ai venit?
- Gigi* : De vre-o săptămână.
- Popescu* : Dela Paris?
- Gigi* : Da, dela Paris.
- Popescu* : Cu ce te ocupi?
- Generalul* : Deocamdată scrie la « Glasul Dunării ».
- Popescu* : Foarte bine, Presa duce la toate.
- Gigi* : Am venit, chiar, să vă iau un interview.
- Popescu* : Poftim tinere.
- Gigi* : Unde sunteți născut?
- Popescu* : La Podul Iloaii.
- Gigi* : De ce vă zice Cadrilater?
- Popescu* : După o serie de articole fulgerătoare, prin care ceream Cadrilaterul pentru cadrilatereni, dobrogenii recunoscători mi-au spus Popescu-Cadrilater.
- Gigi* : Care e programul d-voastră?

- Popescu :* (*își trece mâna prin păr, plimbându-se agitat*).
 Ți-l schițez, în câteva cuvinte numai, pentru că n'am vreme. Notează te rog: pentru țărani pământ, pentru orașeni case. Vile pentru meseriași. Pentru negustori, morator american fără termen. Am studiat reforma clerului și a învățământului. În altă ordine de idei, suntem țară agricolă. Vom încuraja creșterea gândacilor de mătase și pescăria. În fine, domnilor, vă destăinuesc ce am pe inimă: înfrățirea claselor prin vaste cooperative, de toate genurile, în toate direcțiile, lucru la care până azi nu s'a gândit nimeni. Merg mai departe și întrevăd, într'un viitor apropiat, înfrățirea popoarelor prin cooperative uriașe, internaționale, la care să coopereze toate capitalurile, toate popoarele, majoritare și minoritare. Jos frontierele! Jos zidurile chinezești (*ștergându-se de nădușeală*). Iată tinere, pe scurt, programul meu. Te văd băiat inteligent. Redă cu sinceritate cuvintele mele. Și fiindcă ești feciorul generalului, te iau pe lângă mine. La unu plecăm la București.
- Ghiță :* Mata pleci, eu leafa n'am luat-o și am copchii și nevastă...
- Popescu :* Las că nu te uit. Să vii acasă să-mi ajuți la împachetat.
- Toți :* Hai ieși afară.
- Gigi :* (*pregătind aparatul*) Dați-mi voie. Strângeți-vă... Domnule Ministru un pas înainte... așa... zâmbiți vă rog... Aprinde magnezia... Gata, mersi.
- Vasile :* A venit mașina.
- Florence :* Să tragă la scară (*către Popescu*). Mergi?
- Popescu :* Eu mai rămân.
- Wiwvy :* Lasă-l mamă să mai rămâie. Mata nu vezi cât e de transpirat... Să nu răcească.
- Florence :* Atunci noi ne ducem și trimitem mașina să te ia. Să nu întârzii... Să nu cumva să scapi trenul. Să se compună ministerul fără tine.

- Toți :* (îngrijorați) Se poate!
- Florence :* (experientă) Las'că știu eu... Hai Wiwy, hai Gigi.
- Wiwy :* Mergi, musiu Trăsnea?
- Trăsnea :* Prezent, sărut mâna... la ordine.
- Popescu :* Lăsați-l pe căpitan, venim împreună... Avem timp. Trenul pleacă la unu și la rigoare chiar mai târziu.
- Florence :* Nu te încurca. La revedere! Bonsoir domnilor.
- Wiwy :* (privindu-l galeș) Orvoar musiu Trăsnea.
- Trăsnea :* Sărut mânușițele.
- Bălănescu :* (servil) Un minutconiță, dați-mi voie... Ghiță!
- Ghiță :* (la ușă) Poruncă.
- Bălănescu :* Adu o lumânare.
- Ghiță :* (iese și se întoarce cu o lumânare aprinsă).
- Bălănescu :* (luând sfeșnicul). Incetconiță să nu cădeți pe scară. (Sala s'a umplut pe nesimțite, de fripturiști).
- Popescu :* Am rămas între noi, poftiți mai aproape. Domnilor, suntem în casa partidului, sunt președintele clubului, de aceea mă simt dator să răspund. Domnul General vorbea de omul timpului și avea dreptate. Omul, domnilor, trebuie să trăiască în timp și în spațiu. În spațiu, pentru că să-și încadreze idealul, în timp, pentru ca să-și îndeplinească opera.
- Asistența :* Bravoouou... .
- Popescu :* Domnilor, precedesorii noștri ne-au lăsat la o cotitură... .
- Asistența :* Așa e!
- Popescu :* La o răspântie încurcată... .
- Asistența :* Rușine!
- Popescu :* ...neștiind pe care drum să apuce. Ei bine, domnilor, noi nu vom greși. Vom merge pe urmele șefului nostru iubit și genial, domnul Nae Solomonescu, căruia poporul i-a încredințat frânele guvernului, spre a conduce mai departe carul Statului pe oceanul politicii mondiale.
- Toți :* Trăiască!

- Voci :* Nu mai putem răbda.
- Popescu :* Este încă o virtute a neamului românesc să rabde și să tacă. Domnilor, țara noastră este bogată, nu pentru că are grâu, păduri și vite, ci oameni, care știu să rabde și să tacă. Ei bine domnilor, să știți dela mine: tăcerea e de aur. Sunt douăzeci de milioane de români care tac. A sosit însă timpul să vorbească și vor vorbi, pentru că glasul nostru va fi glasul lor și glasul lor, este glasul țării, pe care guvernul va ști să-l transforme, domnilor, într'un izvor de bogăție națională.
- Asistența :* Bravo... (*sub fereastra dela stradă, o bandă de lăutari desperechiați cântă un marș, într'o cacofonie indescriptibilă, cu strigăte răgușite: Deșteaptă-te Române!*).
- Popescu :* (*electrizat*) Deschideți fereastra! Lăsa-ți să ajungă la mine vocea poporului! (*se aude strigăte: Trăiască domnul Nae Solomonescu! Trăiască domnul Popescu! Uraa!...*).
- Popescu :* (*repezindu-se la fereastră, ridicat în picioare pe scaun*). Fraților! Sunt cu voi, sunt omul vostru, sunteți sufletul meu.
- Voci din stradă :* Uraaa!
- Popescu :* Eram mic și m'ați făcut mare; eram slab și m'ați făcut tare, dormeam și m'ați deșteptat și mi-ați strigat: du-te luptă și mori pentru libertate...
- Voci din stradă :* Să le dai la cap!
Jos tâlharii.
E rândul nostru.
- Popescu :* Domnii mei, trebuie să înțelegem timpul, dacă vrem ca timpul să fie cu noi. Azi nu trebuie să mai zicem: Tot pentru țară, nimic pentru noi. Trebuie să strigăm: totul pentru noi, nimic pentru țară, căci noi suntem fiii țării, și dacă noi vom fi mulțumiți, va fi mulțumită și țara.
- Voci din stradă :* Uraaa!

Popescu : Din acest punct de vedere vă asigur, domnii mei, că vom fi fericiți și eu și dumneavoastră. Faceți o listă de ce vă trebuie, de ce doriți, de ce vă lipsește. Voi înlocui funcționarii, dela camerist, până la secretarul general, cu oameni din partidul nostru.

Voci din stradă : Și ai dela primărie!

Popescu : Și ăia.

Voci din stradă : Și dela poliție!

Popescu : Toți.

Voci din stradă : Să punem pe-ai noștri!

Popescu : Uniți-vă dar cu mine și într'un glas, cu privirea la cer, să strigăm cu toții, din toată inima, din toată puterea, din tot sufletul nostru: trăiască domnul Nae Solomonescu, șeful guvernului, care a răsărit ca un crai nou, cu coarnele în sus, în semn de spor și berechet.

Toți : Uraaa...

Popescu : (*calm*) Și acum retrageți-vă în liniște. Suntem guvernul cinstei, al ordinei și al legalității. Mergeți acasă, la căminurile voastre, lângă copilașii voștri, lângă soțiile voastre iubite...

Voci : Da ceva de băut nu ne dai, șefule, că s'a uscat gâtul băieților.

Popescu : Duceți-vă la Herșcu.

Voci : Țăla nu dă pe datorie.

Popescu : Spuneți că v'am trimis eu.

Voci : Nu vrea să știe.

Popescu : Trimiteți-l să vorbească cu mine.

Toți : (*depărtându-se*) Uraa! Să trăiască domnul Popescu! Uraa! (*Popescu se scoboară extenuat. Toți se strâng în jurul lui, îi strâng mâinile călduros și el răspunde doar: «Dragă prietene, ...amicii mei...»*).

SCENA XI-a

ACEIAȘI

- Popescu :* Luați loc domnilor (*către Trăsnea*). O să vină alegerile. De dumneata o să am nevoie, ești omul meu, îți dau județul pe mână.
- Trăsnea :* (*șoptind*) Prefer o mână din județ.
- Popescu :* Ștregarule! V'ăți înțeles? Ce zice Wiwy?
- Trăsnea :* Mi le-a dat pe amândouă.
- Popescu :* (*angojându-l*) Domnilor o bucurie nu vine niciodată singură. Vă prezint pe ginerele meu.
- Toți :* Bravo să trăiești. Ura.
- Popescu :* Așa, cu tine am terminat, vin să te sărut, du-te. Wiwy trebuie să fie nerăbdătoare.
- Trăsnea :* La revedere domnilor.
- Toți :* La revedere craiule, vin alegerile, să strângi șurupul.
- Trăsnea :* Lăsați pe mine, știu eu cum să-i lucrez (*iese*).
- Popescu :* (*scoțând un carnet*) Și acum, domnilor, să ne socotim. Ce vrei generale?
- Generalul :* Eu, domnule Ministru, cred că prefectura mi se cuvine mie.
- Popescu :* (*notează, repetând*) Nici nu mai e de vorbit. General Georgescu, prefectura. Ce vrei Bălănescu?
- Bălănescu :* (*ridicând două degete*) Primăria.
- Popescu :* Tocmai, mă gândeam (*însemnând*). Primar Bălănescu. Cine mai e?... Ce vrei Popovici?
- Popovici :* Domnule Ministru, toți colegii mei, medici, farmaciști, preoți, au fost avansați. Eu am intrat în război căpitan și căpitan am rămas.
- Popescu :* Da dumneata ce făceai în război?
- Popovici :* Cum ce făceam? Eram medic veterinar, nu știți? Da am fost și la infirmeria de oameni, am făcut și operații.
- Popescu :* Bun! (*însemnând*). Popovici, maior. Să trăiești maiorașule.
- Popovici :* Dumnezeu să-ți dea sănătate.

- Popescu :* (zărind pe Vasile rezemat de uşe) Dumneata ce vrei, domnule Vasile?
- Vasile :* Eu, nimic.
- Popescu :* Nu se poate, spune cevrei?
- Vasile :* Ei, dacă ați avea timp să vă gândiți și la mine, aș vrea să iau restaurantul gării. Dacă se poate, dacă nu...
- Popescu :* (însemnând) Vasile restaurantul gării... Și să știți domnilor, insist și vă rog, ca toate banchețele, care se vor da în onoarea mea să le comandați lui Vasile.
- Vasile :* Vă mulțumesc. Până atunci, v'ăș ruga, să-mi plătiți ce aveți din urmă, dacă nu puteți da tot, măcar jumătate.
- Bălănescu :* Ce va să zică românul! Cum domnule ți-a dat gara pe mână și nu te mulțumești?
- Vasile :* Știu, da vezi că...
- Bălănescu :* (dându-i peste obraz în semn de prietenie). E Ministru prostule, ai uitat? Hai fugi, cară-te.
- Popescu :* Mă rog, mă rog, lăsați are dreptate. Nu se consumă pe datorie. Cine bea plătește. Să vii acasă.
- Generalul :* Ii dau eu.
- Popescu :* Nu mulțumesc.
- Generalul :* De ce? Adineaori nu ți-am dat pentrucă la cărți nu dau din principiu... Cine te împrumută la cărți, ți-e dușman, nu prieten.
- Col. Șerban :* Mă rog, eu pot să-ți vorbesc?
- Popescu :* Nu te-am uitat. Ne cunoaștem de mult. Te bag într'o comisie cu diurnă fixă și cheltuieli de transport.
- Col. Șerban :* Vă mutați la București?
- Popescu :* Deocamdată o să-mi iau un apartament.
- Bălănescu :* Când îi veni înapoi n'ai să mai cunoști orașul. Intâi, aduc lumină electrică. Vreau lumină multă. Un oraș fără lumină e ca un orb fără vedere. Vreau lumină peste tot, lux de lumină...
- Popovici :* Da d-ta ai idee, cât costă? De unde bani? Comuna e săracă.

- Bălănescu :* Fac împrumut.
- Generalul :* Da cine-ți dă voie ?
- Bălănescu :* Uite, Ministru...
- Popescu :* Chestiunea trebuie studiată.
- Generalul :* Nu ești de capul dumitale.
- Col. Șerban :* Bine zice domnul General.
- Popovici :* Eu trebuia să fiu primar.
- Bălănescu :* D-ta vezi-ți de meseria d-tale. Uite că mor porcii.
- Popovici :* Nu te teme, ai să trăiești o mie de ani.
- Bălănescu :* Veterinar și primar, dracu a mai văzut.
- Popovici :* Da farmacist și om deștept ?
- Bălănescu :* I-ascultă măgarule, fii la locul d-tale.
- Generalul :* Ce domnilor, n'aveți rușine ? In fața domnului Ministru ?
- Bălănescu :* Da nu vedeți, ce obraznic e ?
- Popovici :* Obraznic ești d-ta.
- Popescu :* (*ofensat*) Lăsați domnilor...
- Popovici :* Știu eu după ce umbli... să bagi mâna în banii comunei.
- Generalul :* Asta-i greu. La veniturile comunei suntem solidari. Eu zic să numim o comisie de înfrumusețarea orașului din care să facă parte domnul Ministru, eu, d-ta și d. Bălănescu. Trebuie apă, trebuie lumină, nu zic, dar să vedem pe cine aducem, cui dăm lucrările.
- Bălănescu :* Am pe ginere-meu, inginer.
- Generalul :* Bine atunci cu apa mă ocup eu. Am pe cineva care se pricepe, și lui Popovici îi dăm pavajul.
- Popescu :* Chestiunea trebuie studiată. Eu am să caut să obțin împrumutul. Nu pot să mă ocup ca ministru, dar am să pun pe cineva să vă caute. Aveți să-i dați, de sigur un comision.
- Generalul :* Ne înțelegem noi.
- Popescu :* Bun. Atunci aranjați între d-voastră, puneți să facă lucrările și fiți uniți. Când este unire, se fac toate.

- Bălănescu :* Domnule Ministru, țin să vă spun că îndată ce viu la Primărie, strada Ion Brătianu se va numi, Bulevardul Popescu-Cadrilater.
- Popescu :* (*emoționat*) Mulțumesc.
- Generalul :* Și eu am să vă pun bustul în fața palatului prefecturii.
- Popescu :* (*vorbind întretăiat*) Destul... ajunge... sunt mișcat... n'am cuvinte să vă mulțumesc. Felicit comuna, vă felicit pe d-voastră, mă felicit și eu, de alegerea ce am făcut. E de prisos, cred, să vă recomand să fiți credincioși guvernului. Și acum, dați-mi voie, să mă retrag. Sunt îngrijorat, obosit, mă apasă ceva, mă simt copleșit...
- Popovici :* V'a obosit discursul...
- Generalul :* Entuziasmul...
- Bălănescu :* Emoția...
- Popescu :* (*grav*) Nu domnilor, răspunderea!

GH. BRĂESCU

AVION CĂZUT

Satele suie muntele chiuind chemarea.
Te-au văzut lunecând din cer ca o stea.
Torțele cu jalnică sângerare,
Sfâșie sălbateca înnegurare,
Căutând în zadar urma ta.

Roua sună prin noaptea adâncă
Între vârfuri de brad retezate,
Nici un freamăt nu se mai zbate.
S'au înfipt în pieptul de stâncă,
Scrumite — aripele sfărâmate.

Buciume te plâng, răsunând îndelung.
Norii pogoară giulgiuri pământești,
Intrecând slăvile, unde zboruri n'ajung.
Unde ești? când fulgere zărire străpung,
Tunetul rostogolind porți cerești...

BĂTĂLIE NAVALĂ

Freacă zvârcolindu-se nemărginirea...
Călăreții negri se fugăresc prin ceruri zăngănind,
Stele ca din pistoale se aprind.
Valuri rostogolite au doborât oștirea.

Genuna potopului din temelii se sparge,
Gemete și hohote s'au răcit,
Văltorile gonesc cerc răsucit,
Sorbind din adânc, înalte catarge.

Fulgere mai bat biciuind, peste zare,
In râpăirea de plumb și smoală,
Trâmbița iadului sună tot mai domoală,
Balaurii de-aramă suind lin din mare.

ȚEASTĂ VECHIE

— Răsărind un cireș în grădină,
Fioru 'mpins de călcâi te-a tăiat,
Sfărămându-te os măcinat,
Aurit de străvechie rugină.

Gol din ochi, ai fost cer de lumină,
Zâmbet dulce în rânjet intrat...
In țărână deplin deslegat,
Foc — răsad din gândirea deplină.

Dar Dreptății ce 'n veac stă să vină,
Intâmplarea cu tâlc te-a lăsat,
Din ce-ai fost, să dai rod încărcat,
In spre slăvi suind prin tulpină.

ADRIAN MANIU

C A T A R G E

Nicoleta a zărit — cea dintâi corăbioara cu pânze care urca pe fluviu. Și-a scuturat zulufii blonzi revărsați, aproape, pe umeri și i-a arătat-o Sandrei:

— Uite, o corabie cu pânze...

Era, cu adevărat, o imagine neobișnuită, pe fluviu. Sandra a lăsat din mâini vâslele bărcii și a privit, pe undele poleite cu bronzul roșcat al amurgului. Ochii ei mari, zugrăviți în cărbune, asemeni părului care-i înfășura capul cu o legătură de mătase grea și lucie, reflectau întreaga priveliște din josul fluviului, acolo unde apele se despletesc pentru a îmbrățișa ostrovul de clisă și sălcii.

O ușoară adiere mâna lin spre ele o barcă mai mare, cu două pânze întinse de un catarg puțin înclinat.

Chipul brun al Sandrei s'a luminat de un zâmbet. Spune cu glasul de *alto*:

— Vine parcă dintr'o carte de Kipling!

S'a ridicat în barcă și a cercetat îndelung corabia ceea în miniatură, care nu aducea cu nici un soi de luntre, o *dubă* sau lotcă de pe fluviu. Trupul corăbioarei nu avea nici linia unui yacht svelt; dela proră, se rotunjea ca o cochilie frumos dăltuită.

Rămasă în voia apelor, barca în care se aflau Sandra și Nicoleta, se apropia — dusă de curent — de nava mărunță, care înainta pe încetul. Sandra apucă vâslele, cârmi spre mijlocul apei și fremătând de nerăbdare, despică undele, vâslind cu putere.

— Ce e Sandra? — tresări Nicoleta și o privi. Văpaia sângerie a apusului lumina din plin, acum, chipul Sandrei. Ii apăru cu totul schimbată Sandra. Nicoleta voi să stăruie cu altă întrebare.

În clipa aceea însă, pe fluviu, se ridică și sbură un glas. Vorbea cineva după corăbioara cu pânze. Sandra se opri din vâslit și își răsuci trupul alung, sprijinindu-se de marginea luntrii. De după arcuirea unei pânze, se arătase, făcându-le semne, un adolescent în costum de baie.

Chica blondă și pielea arămie a chipului se potriveau de minune. Se ținea — pe marginea vasului — cu mâna de-o frânghie. Cu cealaltă salută fetele din luntrea care se apropia. Vorbi cu un glas care sună limpede, peste ape:

— Dites, donc... pourrais-je trouver de l'essence à machine, dans le port qu'on aperçoit?

Replica a rămas, o vreme, fără răspuns. Era atât de neașteptată întrebarea într'un alt grai... Și-apoi, ochii lor cercetau, neliniștiți, vasul, parâmele, pânzele, motorășul, fragil de aluminiu — dela pupă — călătorul... Călătorul acesta tânăr și străin.

— Mais oui... Certainement!...

Barca se alăturase și Sandra apucă o frânghie care atârna peste bord. O înfășură în jurul străpazanului și făcu nod...

Așa au intrat în raza portului, în înserarea viorie și albastră și roșă. Se mai deslușeau siluetele ca de cetate ale canaralelor de calcar alb, în amfiteatrul din cuprinsul cărora, se ridicau căsuțele cu acoperișuri de țigla roșie, ori cele cu cerdacuri boite în albastru și verde, din cartierul turcesc, moscheea cu minaret...

În deplină înțelegere cu Alain, așa se numea călătorul de pe vasul cu pânze, Sandra a hotărît popasul în golful care se sapă după povărnirea de piatră, baraj masiv în calea apelor și neliniștilor din adâncuri.

Cu Sandra la cârmă, corabia lui Alain a ocolit pe aproape piscul dăltuit ca un piept de uriaș, care iscă vultori în curgerea undelor turburi, și s'a oprit lângă malul mic, peste care se ridica — în boltă ruptă — canaraua de calcar. Alain a scrutat puțin priveliștea amenințătoare a stâncii.

Sandra a râs și l-a îmbărbătat:

— Ne vous en souciez pas... c'est depuis l'époque quaternaire qu'il nous menace...

Pe lângă vas, apele clipeau și în oglinda undelor se răsfrângeau cele dintâi stele...

Sandra s'a plecat peste bord, spre Nicoleta:

— Coleta, ce-ar fi să tragi la mal și să dai veste lui maman că avem oaspeți!...

— Nici vorbă!...

Nicoleta nu se împotrivește, niciodată, propunerilor Sandrei. Desface frânghia care leagă barca de corabia lui Kipling (așa-i spune, în gând), apucă vâslele și se îndreaptă spre țarm. Are mereu în fața ochilor o imagine însuflețită: cum Sandra și Alain strâng cele două pânze și se alătură unul de altul, parcă s'ar îmbrățișa. Depărtarea dă mișcărilor o desfășurare într'un fel coregrafică, pe o undă de cântec greu de iubire. Nicoleta abia vâslește, prinsă de împrejurarea aceasta aproape nefirească, din inserarea arămie. O clipă, trupurile lor se arată contopite, într'o împletire strânsă, de după pânza cea mare care coboară ca o cortină. Măinile Nicoletei se lasă în voia vâslelor, în voia undelor. Brusc, luntrea se izbește de trupul greoi al unui ceam, în care se încarcă piatră dela carieră. Nicoleta se smulge din vraja vedeniilor și, înfiorată, vâslește spre țarm, între ceam și șlepul *Sulina*, sare pe mal, leagă frânghia de parîma care trece deasupra capului, dela șlep pe chei, scoate vâslele, le ia pe umeri și urcă treptele pe cheiul înalt.

De aici, privirile caută să deslușească umbrele din golf... Pe puntea vasului e numai Sandra, în rochia ei înflorată. Nicoletei i se pare că-i face semn fluturând brațul. Fuge pe drumul care șerpuie, spre casa durată în prăvălirea dealului alb, fără să se mai uite înapoi. Nu poate să stăpânească vânzolirea gândurilor și perindarea imaginilor. Sandra, colegă de clasă, în internatul dintr'un oraș de munte... S'au apropiat sufletește, încă din ziua când s'au aflat în aceeași bancă... Apoi, câte amănunte fără număr pentru o prietenie trainică... E drept, Nicoleta simțea că știe atât de puțin din ființa tainică, dar atât de puțin ascunsă, care era Sandra.

— Sandra, tu ai o taină, mai multe... Nu-i așa?

— Nu, Coleta... Cum poți crede?

Atunci Nicoleta se îndoia și-i cerceta adânc ochii, în care străjuia întunericul. Toate faptele și vorbele Sandrei erau firești și limpezi. Nu-i ascundeau nimic...

Astă seară, în depănarea întâmplării de pe fluviu, Nicoleta a simțit că se află în preajma deslegării unei taine, taina Sandrei.

Nu-și poate spune lămurit despre ce anume e vorba. Imagina Sandrei, în picioare, în barcă, scrutând pe omul de pe vas. Apoi, ei doi, departe, în amurg, strânși unul lângă altul, aproape de stâlpul catargului. Atunci, ea ar fi trebuit să fie aproape și să caute în ochii Sandrei ceea ce, încă, n'a adunat în vorbe.

Se oprește o clipă în poartă și caută ivărul. De aici, golful se vede jos, limpede, în lumina lunii. În sticla apelor ca de catran, corabia lui Alain iscă ușoare cercuri mișcătoare, care se pierd pe rând, în umbra canaralei, peste unde. Pe punte, Alain, în costum alb de sport, rezemat de catarg, ascultă nemișcat pe Sandra, care ridică brațul spre bălți, spre ostrovul din susul fluviului...

Nicoleta deschide poarta, lasă vâslele la locul lor și urcă în balconul casei, unde adastă, citind la lumina lămpii, mama Sandrei. O lămurește în câteva cuvinte. Alain vine de departe, nu e tocmai sigură de unde. Din Franța, probabil...

Singur pe o corăbioară cu pânze...

Il chiamă Alain Bernard, pare-se... S'au întâlnit pe fluviu și Sandra l-a poftit la masă... Și Nicoleta urcă în odaia ei, ca să se schimbe. Când se uită pe fereastră, îi zărește urcând încet, spre casă...

Iată o întâmplare neprevăzută, care o face pe Nicoleta să întârzie în fața oglinzii. Iși zâmbește, cocheta și undele aurii ale părului sunt răscolite de pieptene. Când vrea să iasă, aude pașii Sandrei. S'a oprit.

Deschide ușa și o cuprinde într'o privire care stăruie.

Se scurg multe clipe. Nicoleta nu îndrăznește să facă un pas. Sandra spune, în cele din urmă:

— Te-ai îmbrăcat? Bine-ai făcut! Du-te în balcon. Domnul Bernard e cu maman. Viu și eu...

Vorbele nu ascund nimic, gândește Nicoleta. Dar privirile ei... Ce vedenii se perindă înaintea lor, oare?... Se îndreaptă spre balcon și nimereste în mijlocul unei fraze... Alain vorbește, parcă, despre drumul lui... O întâmpină cu un suris:

— Ah, c'est vous, mademoiselle?...

Și către buna Doamnă Sălcianu:

— Ce fût une rencontre originale... N'est-ce pas? Très amusante...

— Et très heureuse, n'est-ce pas?... adaogă Nicoleta.

— Mais, oui... inesperée. Je n'y songeais pas...

La lumina lămpii, Alain i se arată mai deslușit. Nicoleta remarcă acum tocmai, buza de jos ușor resfrântă și linia rotunzită a bărbiei... Pe urmă gâtul frumos sculptat, așa cum se arată din resfrângerea gulerului cămășii. Se pare că i-s ochii verzi!... își spune Nicoleta și se încântă de plinătatea sonoră a glasului lui Alain, care istorisește doamnei Sălcianu începutul călătoriei lui... încă din iarnă. A pornit cu un prieten, tocmai din Bayonne...

— În golful Gasconiei, își spune în gând Nicoleta și își imaginează harta Franței.

E aproape de necrezut. După ce au ocolit Spania... Câte popasuri în porturile portugheze...

— Ca Magellan!... adaogă, fără vorbe, Nicoleta... și urmărește în închipuire corabia cu pânze a lui Alain, ca într'un desen animat... Lisabona... Cadiz... Partitura cu ciudate ritmuri maure a lui Albeniz, din « Suita spaniolă ». Poarta Gibraltarului în pragul Mediteranei... Ce frumos vorbește Alain despre Spania... Malaga... Valencia... Barcelona. Află unele expresii... Ca un jurnal de bord din Pierre Loti... Și povestind, Alain pare cu privirile încărcate de imagini, caută undeva, departe, peste cei de față, priveliștile evocate.

Alain ar fi voit *să facă*, mai bine, coasta africană, dar prietenul a ținut morțiș să urce spre Marsilia, unde avea rude. A rămas acolo și Alain a pornit, singur, mai departe... Popas îndelung la Napoli, la capătul primăverii, după ce ocolise Corsica, pe la miază-noapte...

— Donc, vous êtes arrivé à Naples?... vorbește Sandra, din pragul ușii, fără să fi știut nimeni că e atât de aproape... Și pășește din întunec, în lumina lămpii...

— Șade de mult acolo! — gândește Nicoleta... Ne-a privit pe fiecare...

Seara se prelungește până târziu, cu descrierile lui Alain, care e neobosit și mereu inedit, fie că vorbește despre popasul la Corfu ori la Pireu, despre întâmplarea depe Acropole, ori aventura nocturnă din Istambul... Apoi, furtuna pe Marea Neagră... Descoperirea Balicului însoțit la începutul verii și delta... Pentru deltă numai găsește cuvinte Alain:

— Ce sont des décors merveilleux, exclamă și adaogă: Heureusement, j'en ai pris des photos... Mais ce n'est pas tout!

Sandra, care n'a spus nici o vorbă, aproape, toată seara, se face nevăzută și revine cu un patefon mic și un disc. Alain nu înțelege și-i urmărește mișcările.

— Une surprise, alors?...

De pe discul mignon, diafragma culege un cântec vechi francez, vioi și armonios:

Broutez camusettes,
Les fraîches herbettes
Aux bords des ruisseaux...

Rompez le silence,
Suivez la cadence
De nos chalumeaux...

Alain e foarte mișcat și mai apoi, când coboară spre port, însoțit de Sandra și de Nicoleta, îi mulțumește din nou, *pour cette délicate surprise!* El doarme pe vas, așa cum s'a deprins. Are un somn ca de iepure și e pregătit pentru orice întâmplare. Spune aceste amănunte Sandrei, care e îngrijată, ca s'o liniștească.

Pornește o istorisire nouă, despre un atac nocturn în nu știu care port mediteranean...

Nicoleta nu aude sfârșitul împrejurării, pentru că a rămas în urmă. Alain și Sandra se îndepărtează tot mai mult, spre umbra canaralei de piatră... Nici n'au observat lipsa Nicoletei...

Ea deslușește doar împletirea glasurilor, într'o muzicală dialogare de sunete calde, generoase, din ce în ce mai deplin contopite într'o singură undă...

Intr'un târziu, lângă Nicoleta, care urmărește jocul învârtejit al apelor poleite de lună, lângă prora ceamului priponit în parîme, se ivește Sandra... Nicoleta tresare: nu i-a auzit pașii...

Nicoleta... Credeam c'ai urcat...

— Nu, Sandra...

Tăcere îndelungă... Clipotesc cercurile de apă, lângă ceam. Fără veste, Sandra vorbește, dar nu spune decât atât:

— Știi, mi-a zis: « vous ressemblez beaucoup à une jeune fille d'Athènes, qui voulait m'accompagner »...

Și ne-am despărțit...

— Totuși, Sandra nu mi-a spus totul!... cugetă Nicoleta. O cuprinde pe după mijloc și fără să-i spună vre-o vorbă tot drumul, urcă spre casă...

În odaie, Nicoleta se desbracă, repede... deschide fereastra și se pleacă în afară...

Ascultă șgomotele de pe fluviu și din orașelul adormit... Apoi se trage repede înapoi... Fereastra din celălalt colț al casei s'a deschis.

Nicoleta o cunoaște bine: e fereastra odăii în care doarme Sandra...

— Din colțul acela, se gândește Nicoleta, se vede întreg golful!...

A doua zi, când Nicoleta iese în balcon să ia cafeaua cu lapte, doamna Sălcianu spune, lăsând deoparte un roman de Farrère:

— Sandra a coborât, mai de mult, ca să-și invite oaspetele...

Reia apoi lectura din *l'Homme qui assassina* și o uită pe Nicoleta, care coboară în curte... Vâslele nu sunt la locul lor. Nicoleta se pleacă peste îngerăditură și cercetează golful. Simte aproape o liniște ciudată, când zărește corabia lui Alain clătănându-se în șuvițele limpezi și turburi ale fluviului. Pe bord, străjuește un pui de turc, mândru de rostul lui, și nduite un pâlț de puști de pe mal. Este aici mâna Sandrei!, își spune Nicoleta și se pare că recunoaște pe punte, pe miniaturarul Ismail, care le-a cântat — mai deunăzi — « Kara-Kâz », schițând pași de joc în praful debarcaderului.

Nici barca lui Mehmed nu-i la locul ei. Sunt pe fluviu cu barca... Dar ea?

E singură pentru prima oară de când a venit, invitată de Sandra, în portul acesta. Să citească? Să hoinărească? Singură nu se încumetă să se avânte — în luntre — pe fluviu. Apele au aici, în fața portului, puteri nebănuite, care se împotrivesc vâslelor... Și pe urmă, anafoarele din susul fluviului, învârtiturile acelea clocotitoare, care prind în rotirea lor barca și lopețile... Nu, nu pe fluviu.

Poate, în cartierul turcesc... Și Nicoleta descoperă că, după atâtea zile, nu s'a dus la moschee, cum au plănuțit cu Sandra.

Bătrânul hoga le-a făgăduit că vor putea urca chiar și în minaret, pe scările turnului... Il va afla, de sigur, pe Ibrahim la cafenea...

La masă, Sandra o întrebă în treacăt:

— Ai hoinărit prin oraș?

— Da, Sandra... Am fost la moschee... Din minaret, orașul și Dunărea se arată altfel...

— A, ai urcat în minaret?...

— M'a însoțit Șevki...

— Știi ce face Șevki când nu curăță la geamie? Vinde semințe de bostan și lokum, cu coșul...

Se pleacă apoi, spre Alain, care discută cu doamna Sălcianu despre romanul lui Farrère:

— Décidément, vous ne partez pas demain, n'est-ce pas?

Către Coleta în continuare:

— Măine, facem o excursie, de dimineață, Coleta... Ne însoțești...

După amiază dogorită. În deplină înțelegere, au coborât în port, tustrei. Lângă dana a patra, e priponită barca lui Mehmed. Alain privește lopețile la strapazane și din câteva vâsle s'au îndepărtat de chei... Dela vale pe fluviu, urcă agale un remorcher cu trei șlepurii... Curând, prora bărcii se adâncește în malul de clisă...

Programul cuprinde o baie... Șerpuesc trei trupuri în maillouri. Un timp... Nicoleta se aburcă în luntre și urmărește unduirile Sandrei, într'un ritm reținut, și caută să deslușească ce vrea să spună Alain.

Iar când revin în luntre înviorați de joc, Alain în picioare, pe bancheta dela pupă, ia o poză de Apollon... E frumos turnat Alain, dela umeri până'n șlefuirea gleznelor subțiri.

Nicoleta se întoarce către Sandra... E culcată la proră și are ochii închiși... Un tremur nedeslușit al pleoapelor: îl privește, așa dar. Nicoleta se uită la Alain. Și-atunci îi urmărește privirile...

Din susul fluviului, coboară ca o nălucă o dubă smolită, mânăta de patru vâsle...

Sunt doi lipoveni bărboși în duba sveltă. Iar la cârmă, o fată. Alain e prins de apariția aceasta neașteptată... Nicoleta n'ar putea spune dacă Alain urmărește, în trecerea ei repede, luntrea

sau fata blondă care chicotește, până mai încolo, ațintindu-l cu ochii ei de-un albastru ciudat.

De peste ape, se înalță un cântec, în care dragostea se îngemănează cu desnadejdea Cântă, de sigur, fata din luntrea care a săgetat în jos, pe fluviu.

Alain ascultă încordat. Sandra s'a ridicat într'un cot și a încremenit, cu privirile rătăcite peste priveliștea însorită, în care o luntre se irosește, înspre ostroave și bălți.

Nicoleta apucă vâslele și spune:

— Alors, nous rentrons...

Și luntrea se îndepărtează spre sforul sticlos al fluviului.

Pe chei, Alain caută privirile Sandrei și întreabă:

— On se promène, ce soir, n'est-ce pas, mademoiselle Sandra... ?

Glasul lui Alain are o undă nouă în rostirea cuvintelor.

Sandra și-a ridicat fața spre el și ochii îl îmbrățișează parcă. Intreaga ei făptură se mulează într'o înălțare mlădioasă de tulpină. Mâna ei întârzie să se desprindă de aceea a lui Alain...

— Naturellement!...

— Poate pentru că i-a rostit întâia oară numele! remarcă Nicoleta, întârziind privirea asupra Sandrei.

În balcon, Sandra o sărută pe Nicoleta. Apoi:

— Nu vii la mine în odaie, Coleta?

Nicoleta o însoțește. Sandra se apropie de fereastră. În urmă, se răsuțește și cu ochii strălucitori, întreabă:

— Coleta, spune tu: Alain ar putea să... mă iubească?... ?

Se întoarce din nou spre fereastră și rostește ca pentru o umbră:

— Vezi, sunt îndrăgostită!

Intreaga seară, Alain istorisește peripeții din călătorie și împrejurări șagălnice din colegiu. După ultimul *tour* pe chei, comunică fetelor hotărîrea de a pleca, pe curând, pe fluviu, mai departe. Revine, apoi, glumind. S'ar putea să mai întârzie: nimic nu-l grăbește, nu-i așa? Și pleacă să se culce pe puntea « Alcyon »-ului său, din golf.

În hall, Sandra tresare:

— Coleta, mâine te trezesc eu... Pornim de dimineață, știi...

— N'a putut să ascundă un fior de neliniște în glas, își spune Nicoleta și se repede în odaia ei. Cu fața în perne, plânge pentru dragostea Sandrei.

Au coborât pe scara de piatră a cheiului, cu vâslele pe umeri. E o dimineață limpede, luminoasă. În trecut, au privit spre vasul din golf... Nu e nimeni pe punte... Când fetele urcă în barcă, imaginea se pierde după dană... Sandra vâslește spre larg...

Vor ocoli ceamul greoi și smolit...

De abia au trecut de proră și Nicoleta are în față o scenă care-i arde privirile... Pe bordul « Alcyon »-ului, Alain în picioare, întors, flutură brațul. Salută sosirea unei dube... Nicoleta recunoaște duba și pe vâslașii hirsuți... și pe fata blondă, lipo-veanca cu ochii de un albastru ciudat, cu sânii cuprinși într'un zăbun roș. Ea râde... Și chicotul răsună pe apă, în golf, sub boltirea canaralei, ca un țipăt de stancă...

Atunci Sandra se răsuțește, speriată parcă, și vede... Alain agită brațul, râde... Fata chicotește.

Incrunțați mereu, vâslașii rânjesc și sar pe mal... Apoi, lipo-veanca sare și ea, se avântă într'o fluturare de fuste colorate felurit, într'o svâcnire care-i desvăluie pulpele albe... Chicotește din nou și pleacă după cei doi, unduind șoldurile, ca o chemare.

Luntrea Sandrei lovește puternic vasul și Alain se întoarce:

— Ah! c'est vous?

Nicoleta se întreabă de ce Sandra n'a întors barca *atunci*...

Când luntrea trece de piscul care înfruntă vâltorile apelor, curentul o repede în larg. Dar Sandra se împotrivește din vâsle și luntrea — purtată de șuvoi — de-a-lungește zidurile de stană ridicate din adânc.

Intreaga făptură a fetei este un arc superb, deslușit în unduirii pe sub rochia sport. Alain, care se află pe bancheta din față, e uimit, fermecat de înfățișarea nouă a Sandrei. Nicoleta, care e la pupă, cu o mână leneș lăsată în apă, nu vede decât spatele lui Alain. Dar în ochii Sandrei, ea vede mai mult: se răsfrânge în adâncul lor Alain, care n'a privit-o nicicând *așa*... Chiar când s'au întâlnit mai deunăzi, pe fluviu... Nici în însurare, atunci când au coborât velele de pe catarg...

Luntrea aleargă pe lângă malul de clisă... Sandra se întoarce să privească înainte, spre canaraua de piatră, unde vor poposi... Nicoleta întârzie privirile pe grumazul Sandrei, peste care se desfășoară mătasea întunecată a părului.

— Voyez, là-bas, Alain...

Se înalță, acolo, în malul apei, un deal uriaș, cu un pisc ca de cetate... E întreg numai piatră roșie, sângerie, parcă ar păstra mereu imaginea înflăcărată a amurgurilor dobrogene.

*

Excursia înregistrează o împrejurare neașteptată. De cum au coborât pe mal, le-a ieșit în întâmpinare bunul Șevki, bragiul și îngrijitorul dela geamie... Ii aștepta parcă acolo... Sandra e foarte bucuroasă și își amintește că Șevki are, prin preajmă, o bostană... Popas îndelung în coliba cu cerdac ridicat, pe patru stâlpi, pe proprietatea lui Șevki. Șevki, pitoresc cu fesul lui decolorat și cu hainele europenești, ponosite, se dă peste cap de bucurie pentru «domnișor Sandra», care-i cumpără, în oraș, toate semințele de bostan, din coș... Aduce un carpuz verde cu dungi negre, pe care l-a strâns bine, ca să-l aducă pârâind. Pune la îndemâna oaspeților două ceacâi și pleacă în căutarea unui caun zemos și bine copt. Alain e furat de peripețiile inedite și se arată exuberant, spiritual...

La un moment dat spune Sandrei:

— Vous, vous êtes une vraie enfant du fleuve. Cela me rappelle une vieille chanson...

Și Alain cântă, în fața lui Șevki și-a fetelor, un cântec duios, în care se destramă povestea simplă a fecioarei ivită din undele fluviului. S'a îndrăgostit de un marinăr de pe un vas de pescari... Cântecul se încheie cu un *envoi* către năluca asemeni unei fecioare, care rătăcește peste ape, când se lasă cețurile pe fluviu...

Șevki este, de-a-dreptul, entusiasmă, deși n'a priceput nimic... E puțin amărît că nu-l ajută glasul... Ar voi să cânte la *domnișor Sandra* un minunat cânt de iubire...

Sandra întreabă pe Nicoleta:

— De ce numaidecât un cântec de dragoste?

— Ciudățeniile lui Șevki, Sandra... Sus în minaret și-a amintit nu știu de ce, despre fata de care el a trebuit să se despartă, la Trapezunt...

Fața lui Șevki, prinsă 'n riduri, surâde, cu o bunătate nemărginită, care izvorăște din adâncul inimii și-i însuflețește ochii deabia deschiși și obrații supti și ascuțiți.

În golf, la întoarcere, Alain urcă pe *Alcyon* și făgăduiește fetelor să treacă — pe seară — să le ia la plimbare. Apoi, Nicoleta vâslește până dincolo de ceam. Pe mal, pe când face nodul frânghiei, își spune:

— Duba lipovencei e încă acolo... N'au pornit spre satul lor de dincolo de ostrov.

* * *

În fața scrisorii pe care trebuie s'o aștearnă pentru Nicoleta (atât de nerăbdătoare în cele trei epistole, trimise dela școală), Sandra întârzie... Amână mereu... *De-atunci*...

Nicoleta a trebuit să plece în chiar seara aceea, cu un remorcher, prin Brăila, chemată grabnic în orașelul ei din munți, care aduce atât de mult cu un burg german. Ea nu știe nimic, Nicoleta cu părul inelat și luminos.

Dar vrea să afle atâtea...

I-a scris în câteva rânduri... despre iarna aspră și mohorâtă în micul port dobrogean... despre zăporul de pe fluviu. Nu, nu se va întoarce anul acesta la școală: e hotărât. Dar de ce? se va îngrijora Nicoleta.

Să destăinue într'o scrisoare, întreg sbuciumul în rotirea căruia a fost prinsă, ca'n șuvoirea amețitoare a anafoarelor de pe fluviu?

Nicoleta întreabă — printre altele — de Alain. Da, da, va scrie că a plecat, în sus, pe Dunăre, spre Porțile de Fier... Nu s'a întors încă...

Nici un rând, de sigur, despre tot ce s'a petrecut atunci... E taina ei...

Nu, Nicoleta nu va afla dintr'o epistolă, întâmplarea de-atunci, acea înlănțuire de împrejurări. Nicoleta călătorea pe bordul remorcherului, spre Brăila, pe când ea, Sandra, în noapte, a coborât ca o lunatecă, până în afundul golfului, pe cărările știute doar de ea, printre stâncile de cretă... Într'o peșteră și-a scos rochia... Răcoarea înserării i-a mângâiat trupul, iar undele încropite de dogoarea amurgului au îmbrățișat-o... A înotat fără sgomot,

în apele negre, cu ochii prinși de imaginea corăbiei lui Alain, de catargul căreia era acățată o luminiță. A ocolit pe la pupă și s'a ridicat. A apucat o frânghie. Din cabina luminată a sbucnit un chihot, și Sandra a știut. S'a amestecat apoi glasul *lui*, al lui Alain... Și chicotul deslănțuit a stârnit chihotul lipovencei.

Din nou Alain:

— Ecoute, écoute donc, Anisia!...

Ferestruica rotundă o atrăgea pe Sandra, dar un fior de răcoare a sfâșiat-o... A dat drumul frânghiei și trupul s'a lăsat în undele ca de clisă, neînsuflețit, în voia curenților...

Cât s'a lăsat târîtă de ape? Brațele s'au împotrivit și aproape fără viață a revenit la suprafață. A deslușit o clocotire ciudată: era în preajma piscului de unde pornesc anaforele... A înotat spre afundul golfului... Și-a aflat vestmintele și s'a adăpostit, sus de tot, într'o tăetură din stâncă.

În zori, când s'a plecat peste golf, dincolo de meterezul de piatră, din înaltul căruia a voit — în noapte — să se asvârle desnădăjdută, corabia lui Alain nu mai era acolo.

Peste bălți și ostroave, până departe cât se deslușește din drumul de ape al fluviului, nu se zărea nici un catarg...

Intr'o dubă neagră, care se depărta din golf, doi lipoveni beți cântau, vâslind. La cârmă nu era nimeni.

Oricum, trebuie să scrie ceva, în epistola către Nicoleta. Altfel, și-ar putea închipui că e vorba, cumva, de o taină.

N. PAPATANASIU

FLUIER DE TRESTIE

Cântec crunt scris la foc cu cuțitele,
Când răstoarnă 'ntre brazi hiara vitele;
Iad se 'nvălmășe 'n foc și 'n prăpăd Om cu Moarte,
Urlă scrâșnetu 'n cer; dar e-o singură foaie 'ntr'o carte.

Cânt de dor, când prefiră 'ntre coamele muntelui,
Turma, 'n repede pas, repezi undele fluierului;
Câte flori nălucesc urcă 'n roșia, vânăta, galbena undă,
Printre umbrele trestiei lungi să răspundă.

Cântec nalt, când răsare 'n argint steaua 'ntâi și lucește...
Jos ciobanii și turmele-au stat, sus se întunecă,
Suie sufletul, lin, precum pana de vânt care-alunecă:
Doamne-auzi-ne și ne miluește!

Umbre 'n salt muntenesc tot pe-aici semădate,
Ca nălucind ori stând țapene 'n stei, ca gorunul:
Nu ne spulberă, nu ne spulberă, Doamne, nici unul:
Nici Austrul, nici pârdaľnicul Crivăț, de-a bate.

Mult de vale-am lăsat sate mici — azi cetăți le mai zice —
Din Ceahlău se mai văd doar ca flori fărâmate 'n chilim;
Le cântăm dela vârf tot ca turmelor roată 'n colnice...
Noaptea, mai ațipim, mai păzim.

DOAMNE, TE-AM AUZIT

Doamne, te-am auzit, că 'n grea noapte-a pământului,
Stam la coardele 'ntinse-ale vântului
Și 'n fierbintele vis, ca 'ntr'un foc, mă rugam.

Dalta 'n nori fulgera — eu cântam când loveam —
Și 'n materia aspră și neîndurătoare
Da câte-o scăpărare.

Crâncen, braț șuerând, năvălește 'n mistere:
Mare foc stă 'n granit, sânge 'n fiere,
Iar când lumile-ți dorm, eu tot tai, tot sfărâm.

Auzitu-te-am când piatra 'ncet glas ridică,
Brațul când cade-a mort, lacrimi când groase pică,
Doamne, aici, nu pe celalt tărâm.

PASĂREA PARADISULUI

O, eu te-am văzut, Pasărea Paradisului,
Prin spărturile 'n noapte-ale visului,
Printre îngeri de-argint și 'ntre nori de parfum,
Te 'nălțai și-ancorai ca 'ntr'un fum.

Și 'ntr'o zi când spre-Apus se lăsau, roșii, spumele,
Te-am zărit la Muzeu și-am strigat: Cum îți seamănă numele!
Indelung m'ai cătat peste mări și pământuri,
Insă tot m'ai găsit, ostenită de-argint și de vânturi.

Fiindcă nu ne-am iubit cu-aiurări pământeste
— Am știut doar cum ești și-unde ești —
Intr'o sală cu-amurg de mii pene 'nghețate,
Ne-am privit cu priviri ne 'ncercate.

Prin colori ce-amăgesc sau plesnesc, furtunoase,
Tu-mi ședeai ca un duh de mătase;
Nu erau nici plecări, nici căderi, nici fioruri:
Sboruri doar, moarte 'n sbor, numai sboruri.

In zadar ar vroi să mai mintă,
Gând dușman, că tu 'n veci, pană sfântă
N'ai lăsat, pentru-un om ca oricare,
Paradisul, într'o goană-arzătoare.

Eu, când văd pana ta făr' de vremuri,
Dacă n'ar fi așa, de ce tremur?

Tu ești pasărea mea, albă seceră-a cerului,
Dulce-al Domnului duh și-al misterului.

CÂNTECUL MARINARULUI

Te stinge-acum, lumină, 'n cel pământ,
Căci iată negrul, iată-albastrul vânt;

Că iată-albastrul vânt că-mi sună 'n coarde,
Așa se 'ndoaie 'n cumpene, așa arde.

Așa se-aruncă 'n mugete, așa tună...
Tu, Inimă, ai rămas; iar dacă-i lună,

Iar dacă-s stele 'n cer, osânda-i tare:
Să nu dormi, marinare...

Că nu ne 'mpacă somnul pleoapele,
Tot dând cu apele, cu apele, cu apele.

Iar tu, dac'ai rămas, poate-ai crezut,
Că semn ți-am tot făcut cât s'a văzut.

A moarte-arată 'n ape-orice lumină,
Că tu, dac'ai rămas, tu-mi șezi străină.

Și-ai să m'aștepți la țarm când vifor mare-i,
Că vin cu marinarii!...

MIHAIL CELARIANU

CU DON RICARDO LEON LA SANTILLANA DEL MAR ȘI ALTAMIRA

Plăcute zile am trăit, acum vre-o zece ani, în luminosul și cochetul oraș ce este Santanderul, capitala nobilei provincii Montaña, din Nordul Spaniei. Dar, e cazul să spunem cu poetul francez: «*où sont les neiges d'antan?*» sau, și mai bine, cu poetul spaniol:

Pues se va la vida apriessa
Como sueño
Y los deleites de acá
Son en que nos deleitamos
Temporales.

Azi Santanderul abia își va fi venit în fire din pustiirea uraganului de săptămânile trecute, iar aici în România câte răni morale și materiale n'avem încă de tămăduit! Parcă nu mai cutezi nici măcar să-ți aduci aminte de clipele frumoase de odinioară, gândind la ce s'ar mai putea întâmpla să ne trimeată Dumnezeu spre ispășirea păcatelor.

Cât voi trăi nu voi uita totuși plimbările de-a-lungul *Sardinului*, în tovărășia *alcaldelui* don Luis Barreda, ce trimetea la trei patru zile să întrebe cum mă simțeam în orașul cărmuit de el cu pricepere și părintească grijă, nici muzica melancolică și dulce a *zampoñei* și acordeonului dela capătul podețelor de piatră acoperite de mușchi, din străzile medievale înguste și misterioase, nici orele de studiu din biblioteca Menéndez y Pelayo, sub oblăduirea neuitatului Miguel Artigas, actualul director al Bibliotecii

Naționale din Madrid, nici rătăcirile prin încântătoarele împrejurimi de pe coasta Atlanticului ale Santanderului și nici curățenia, mâncările gustoase și vinurile generoase din *casa de huéspedes*, unde trăsesem.

Ce departe sunt acestea din urmă de hanul zugrăvit în impresiile-i de călătorie de A. Dumas-père sau, mai de grabă de Cervantes în p. I, cap. LIX din *Don Quijote*, de unde scriitorul francez, pentru a întări coloarea, nu s'a sfiit să copieze pe al lui aproape fără nici o schimbare. Același lucru face și Edgard Quinet în *Mes vacances en Espagne*.

În capitala Montañei n'am avut nici măcar surpriza oarecum neplăcută, a *duro*-ului sau *pesetei* false, regăsite în restul ce primeam dela negustori, când schimbam câte o bancnotă. Negustorii sunt aceeași în lumea întreagă.

Odată am plecat cu o mașină minusculă, numai cu două locuri, să vizitez vestitul palat părăsit din Villacarriedo; șoferul, un muntean vorbăreț, nu mai contenea cu explicațiile și glumele; era o călăuză întru câtva populară, dar nu pentru asta mai puțin instructivă. La întoarcere, încântat de cele văzute și de priveliștea de eglogă a dealurilor line și acoperite parcă pe de rând cu o catifea verde, am uitat în mașină pardesiul și foile cu notele de călătorie. În mai puțin de o oră, până să n'apuc să mă plâng gazdei, mă pomenesc cu șoferul zicând:

— *Señorito, albricias!*, ceea ce ar însemna: «domnișorul, merit o cinste!». Imi adusese lucrurile uitate. Firește, cinstea n'am stat la îndoială s'o fac, pentrucă dacă notele le-aș fi refăcut ușor, greu mi-ar fi fost să-mi refac pardesiul.

Factorului ce-mi aducea corespondența, i se scurgeau ochii după mărcile poștale lipite pe plicurile ce-mi soseau din țară. Îi plăcea chipul de copil al actualului nostru Rege imprimat atunci pe ele. M'a rugat să le strâng și să i le dau. La plecare i le-am oferit, împreună cu o modestă *propina* și l-am rugat la rândul meu să-mi trimeată corespondența ce mi-ar mai fi sosit, la o adresă din Neuchatel (Elveția), unde știam că aveam să mă opresc după aceea. Mărturisesc, nu m'am mirat de loc când, după vre-o două săptămâni, la Neuchatel am găsit scrisori trimise de factorul din Santander. Cele mai multe erau din țară și aveau aceleași mărci. Cum le iubea atât, factorul și le-ar fi putut opri cu scrisori cu tot, fără

să-și mai dea osteneala de a le reexpedia. Dar nu; cinstea profesională și făgăduiala dată i-au învins pasiunea de filatelist.

Curtenia bărbaților și frumusețea femeilor sunt două dintre cele mai simpatice caracteristici ale santanderinilor. Cu oricât de fermecătoare priveliști ne-ar îmbia natura: marea, munții, codrii, soarele și luna, nici unul nu întrece pe al frumuseții omului și, ca să fim mai preciși, pe al frumuseții femeilor. În Santander, uneori mă opream uimit în mijlocul uliții și-mi ziceam: « *Caramba*, în orașul acesta nici o femeie nu-i urită! » Frumoase și virtuose, să ne înțelegem. Dacă și santanderinelor le plăcea să asculte, ca oricăror femei, galanteriile bărbaților, numite în spaniolă *piropos*, de îndată ce vre-o vorbă li se părea că trecea măsura cuviinței, o ușoară încruntare a sprâncenelor arcuite și-o amintea fără nici o șovăire. Și iarăși vorba poetului:

Qué se fizieron las damas,
Sus tocados, sus vestidos,
Sus olores?
Qué se fizieron las llamas
De los fuegos encendidos
De amadores?
Qué se fizo aquel trovar,
Las musicas acordadas
Que tañían?

Dar să nu mai întârziem înduioșându-ne în Santander, ca să ajungem mai repede la Santillana del Mar și Altamira și să avem timp să le cercetăm pe îndelete.

Santillana e o localitate la vre-o câțiva kilometri spre apus de Santander. Azi abia dacă mai e menționată în vre-o hartă istorică. În trecut însă, în veacurile XV și XVI, și-a avut epoca-i de glorie și de strălucire. Era capitala politică a ținutului, pentru că era reședința Marchizului de Santillana care, în clipele de răgaz ce-i lăsau treburile publice, cânta pastorale în genul cunoscutei:

Moza tan hermosa
no vi en la frontera
como una vaquera
de la Finojosa

.

En un verde prado
de rosas é flores
guardando ganado
con otros pastores,
la vi tan graciosa
que apenas creyera
que fuese vaquera
de la Finojosa.

Glasul trecutului grăiește așa de puternic prin palatele și turnurile ei, încât merită cu prisosință atenția călătorului iscoditor. Și apoi veșnic va fi mai dulce să ne amintim decât să simțim. De câte ori, în penumbra unui muzeu n'am cugetat cu lacrimi în ochi, privind un portret, un vestmânt, un giuvaer, un obiect, ceva pe care omul l-a întrebuințat, s'a îmbrăcat cu el, a scris, l-a atins cu mâinile, l-a privit și l-a uns cu răsuflarea-i trecătoare!... Cum dăinuește urma omului în golul poetic al lucrurilor!

Adânc am simțit, pentru prima dată, glasul trecutului Santillanei, din romanul *Casta de hidalgos* (Neam de boieri), carte ce mi-a deșteptat cea dintâi dragostea pentru graiul și istoria Spaniei. Autorul ei, neîntrecutul povestitor contemporan spaniol Ricardo León, a știut să evoace cu atâta putere și să te pătrundă de atmosfera de părăsire, de reculegere și de misticism a acestui oraș mort, încât parcă simți cum îți apasă sufletul greaua tristețe a ființelor și lucrurilor zugrăvite. Vedeam atunci în închipuire, întocmai cum am avut norocul să văd în realitate, în tovărășia autorului romanului, în ulițele Juan Infante și Cantón, turnul derăpănat și mohorât numit *del Merino* sau *Torróna*, mărturia cea mai pilduitoare a gloriei apuse a Santillanei; casele familiilor vestite ale Bustamanților și Calderonilor, Ceballosilor și Mendozilor, cu inscripțiile: *un buen morir honra toda la vida* (o moarte bună cinstește toată viața), sau: *da la vida por la honra y la honra por el alma* (dă-ți viața pentru cinste și cinstea pentru suflet); palatele Marchizului de Santillana și familiei Barrera și casa unde se zice că a trăit faimosul *pícaro* Gil Blas de Santillana și toate cu ferestrele închise, cu ogivele ciuntite, cu portalurile întunecoase, cu blasoanele și emblemele de piatră roase și tocite ori acoperite de mușchi și rugină. Cu ce adâncă emoție am citit și am privit cărțile de

fier înfipte lângă porți, unde se legau odinioară caii și armăsarii cavalerilor sosiți la petrecerile și *tournoi*-urile ce însuflețeau cetatea!

Iar toamna, după fugarele veselii ale verii, parcă zăream peisajul învăluit în mister, cu o expresie aproape omenească de înduioșare și melancolie. Potecuțele printre garduri și ziduri de mânăstiri acoperite de iederă, coloanele și pridvoarele părăsite, ulițele fără țipenie de om pe ele, îmi aminteau tablourile lui Rusiñol sau poemele lui Schelley, în care iubirea și moartea pășesc de mână, vorbind în șoaptă, de teamă să nu deștepte tăcerea blândă a pământului și cerurilor. Parcă auzeam printre copaci tânguindu-se domol vântul și vedeam cum scăpăta soarele peste culmi, în amurg, într'o tristețe profundă, parcă n'ar mai fi vrut să se întoarcă să lumineze lumea și să încălzească pământul. Ce magică e puterea artei și ce consolatoare în același timp! Uneori trăim și în deosebi la tinerețe, mai mult în literatură de cât în viață. Nu credem să aibă dreptate cei ce susțin că tineretul disprețuiește literatura, preferindu-i viața. Dimpotrivă, dragostea și gustul de viață vin cu vârsta. Tânărul caută în operele fanteziei tărâmurile pe care ar voi să trăiască, tocmai pentru că la vârsta aceasta sensibilitatea se vede prea des rănită în atingere cu realitatea crudă, nemiloasă, egoistă și presărată de atâtea înșelăciuni și desamăgiri. Niciodată nu se vorbește cu mai mult amar de viață ca la douăzeci de ani. Atunci se găsesc mai aproape de noi bărbații și femeile din romane, ba chiar și peisajele literare ne atrag cu sugestie mai puternică și le simțim mai adânc de cât pe cele din realitate.

Cum răsuna, cu ce elocință cânta, gema, suspina în sufletul meu, orga Colegiatei, când citeam paginile în care Ricardo León descrie înmormântarea Rosuchei, copilandra ce lumina și înveselea toată Santillana cu apariția-i încântătoare, cu frăgezimea, candoarea și râsu-i argintiu! Parcă pășeam și eu printre megieșii ce-i însoțeau cosciugul la lăcașul de veci și simțeam durerea lor fără vaete ori strigăte, fără scrâșnituri de dinți și smuls de păr; durere profundă, eternă, de netămăduit...

Mai târziu, când cerul gurei ni s'a obișnuit cu vinul tare al vieții, știm să căutăm singuri îmbătarea de a trăi, de a vedea, de a cunoaște, de a împleti firul vieții noastre cu firul celorlalte. Pentru că știm iarăși că o carte așteaptă, iar viața nu.

Gândind la asemenea lucruri pe terasa hotelului *Cantábrico*, unde îmi luam cafeaua, privind la sosirea și plecarea vapoarelor din port, factorul meu, zărindu-mă, mă chiemă cu vorbele:

— *Don Alejandro, tiene carta.*

Erau, într'adevăr, câteva rânduri dela D. Ricardo León care sunau așa: Muy querido amigo; El próximo domingo, día II, de 3 a 3½ de la tarde Ilegaremos a Santander para tener el gusto de saludarle y para que nos haga el honor de acompañarnos en alguna excursión. Iremos a Santillana u otro lugar que Vd. no conozca y le agrade.

Suyo siempre, devotísimo, Ricardo León, Selaya, Santander, 8 de agosto.

Numai celălalt mare maestru al meu, Ovid Densusianu, obișnuia să se arate tot așa de prevenitor cu mine.

În ziua și la ceasul arătate, nici n'apucasem să cobor pe trotoar în fața casei, pentru a ieși în întâmpinarea celebrului romancier, când o luxoasă mașină *Fiat*, de cel mai nou tip, se și opri dinaintea pensiunii mele. Era D. Ricardo însoțit de Doña Maria, prea amabila și grațioasă lui soție. Până să mă urc să-i salut și să le mulțumesc de bunăvoința și onoarea ce-mi făceau, mașina și sbura, în legănat de vapor pe mare calmă, pe șoseaua Oviedului.

Doña Maria, între o explicație și alta a locurilor pe unde treceam, mă întreba cum mă simțeam, ce-mi plăcuse mai mult în Santander și nu mai contenea cu vorbele de laudă pentru costumele naționale ale româncelor, din care văzuse unele în trecerea prin Paris. Zicea că seamănă cu costumele spaniolelor din ținutul Salamancei. Când a primit unul, mai târziu, din părțile Brebului, n'a pierdut niciodată prilejul să-l poarte și să se mândrească pretutindeni cu el. La entuziasmul meu pentru frumusețea și distincția Santanderinelor, se asocie D. Ricardo, fără să uite pe madri-lene, printre care se număra Doña Maria. Jaime, șoferul, zâmbea discret și mulțumit, în timp ce ajungeam la Altamira, cea mai însemnată localitate preistorică de pe coasta de nord a Spaniei.

Faimoasa peșteră, cu desene preistorice, nici nu s'ar deosebi de celelalte dâmburi înverzite printre care este așezată, dacă n'ar fi însemnată la intrare prin casa singuratecă a custodelui. Cum era zi de Duminică, intrând în peșteră, am găsit-o destul de plină de lume din împrejurimi, venită să-i admire mai ales stalactitele

și stalacmitile închegate în fel de fel de chipuri care mai de care mai ciudate și monstruoase. Femei din popor, cu mâna la gură, uimite, ziceau:

— Sunt *moros* (arapi), femeie; — pentrucă în credința populară numai maurii puteau fi capabili de toate vrăjitoriile, *fechorias*, cum ziceau ele, inclusiv aceea de a încremeni pe oameni în cele mai năstrăvane înfățișări.

În a doua hrubniță, începem să deslușim pe bolți, la flacăra unor puternice lanterne, surprinzătoarele desene care au făcut pe Dechelette să numească, pe drept cuvânt, Altamira, Capela Sixtină a artei cuaternare. Desenurile reproduc pe marele cerb *Elaphus*, cai, bisonți galopând, mugind, culcați sau în alte atitudini, în negru și roșu, pe ici pe colo ivindu-se și galbenul și cenușul și fiind într'adevăr uimitoare prin frumusețea lor. Nu ne venea să credem că datează de atâtea mii de ani, privindu-le buna stare în care s'au păstrat, finețea, simțul proporțiilor, îmbinarea colorilor și cunoașterea anatomiei cu care sunt lucrate. Breuil și Obermaier însă au spulberat orice îndoieli asupra autenticității și vechimii lor, și pe cititorul curios să afle mai multe amănunte despre desfășurarea artei rupestre cantabrice, îl rugăm să deschidă studiile lor sau vre-unul din numerele admirabilei *Reviste de Pre-istorie*, condusă de eruditul profesor I. Andreișescu. Noi ne vom mărgini aici doar să constatăm că trogloditul sau omul cavelor, autorul acestor picturi, care servește de termen de comparație contemporanilor, pentru a arăta pe cineva sălbatec sau înapoiat, a dat dovadă de mai multă sensibilitate artistică și necesitate de frumusețe, decât numeroși *civilizați* de azi după două milenii de creștinism, de progrese științifice și desăvârșiri morale.

Când am plecat din Altamira și am ajuns la Santillana, sfințea soarele spre Atlantic. Era clipa viorie a amurgului, când orașul se învâluie în cea mai pătrunzătoare poezie, aidoma cum îl văzusem în închipuire. Mic și recules, e tot numai un muzeu alcătuit din palate și clădiri istorice. Pe străzi, nici țipenie de om; la sosirea mașinii noastre, dela câte o fereastră se trăgea perdeaua pentru a lăsa să se zărească, o apariție luminoasă, chipul mirat al vre-unei *señorita*. Pretutindeni o curățenie exemplară, așa cum te întâmpină aproape în toate orașele și satele Spaniei actuale; pietrele colțuroase ale caldarâmului ulițelor printre care crescuse iarba, ca și

pereții caselor, parcă erau spălați cu săpun; doar sub *Torróna*, un vecin își instalase coșarul pentru vite; nici n'avea unde în altă parte, fiindcă orașul n'are mahala.

După o scurtă oprire în *Torróna*, unde am admirat un Crist sculptat în lemn de Berruguete, fala muzeului, și după o ochire aruncată în treacăt casei ștregarului de Gil Blas, ne-am îndreptat spre Colegiata, cel mai de seamă monument arhitectonic al locului. E o mânăstire veche, datând din secolul XI, și clădită în stil jumătate roman, jumătate gotic.

Patio-ul claustrului înconjurat de eleganți pilaștri de piatră și marmură, era tăcut și pustiu și acoperit de o iarbă înaltă și deasă ca peria. Printre stâlpi se zăreau vechile coșciuge de piatră, roase de umezeală, dar pe care tot se mai puteau citi numele bărbaților vestiți ai Santillanei, Velarde, Calderon, Villa, Polanco... În contrast cu acest spectacol de ruină și moarte, într'un colț, o viță sălbatecă își înălța curpenul vânos, își întindea lăstarele noduroase pe arcade și și le agăța de capitelele istoriate.

Toată lumea fantastică și uimitoare sculptată pe ele, sub cuvântul întraripat și elocvent al lui Don Ricardo, care îmi dedia explicații, căpăta o viață de o intensitate neobișnuită. Centaurii porneau în goană nebună; hidrele sburau în stoluri, cu trupurile lor hibride de păsări și șerpi; îngerii se amestecau laolaltă cu osândiții, iar balaurii cu gâtlejurile deschise, alergau după trupuri goale de femei. Se auzeau parcă chiemările războinice ale trâmbițelor și buciurilor, chițăitul arpiilor și mugetul monstrilor; un cal fără cap galopa fugărit de un ogar, și niște ființe ciudate, amestec de fauni și de demoni, făceau într'un colț gesturi obscene. Pe deasupra acestei orgii de forme și colori, de sgomote și dihanii; pe deasupra izbucnirii fantaziei medievale se înălța chipul lui Cristos, ținut pe Cruce, cu sângele picurându-i din răni, cu expresia dureroasă a groazei și agoniei...

Și ca și cum mai lipsea ceva spre a spori spaima priveliștei, parcă se deschideau secularele cosciuguri de piatră, se înfiorau hârcele și prindeau să se ridice din ele stareți bătrâni cu chipurile scofâlcite de abstenențe, războinici încruntați, cu zalele ruginite și brăzdați de cicatrice înfiorătoare; hidalgi costelivi foarte mândri de a-și arăta pe piepturi crucile de Calatrava ori de Santiago; călugărițe cu chipuri ca de ceară, cu ochi negri, adânci ca mormin-

tele; fețe întunecoase și chinuite ce păreau că ies din infern; chipuri îngerești ce purtau pecetea de neșters a desfătărilor gustate, poate, în raiu; scâlbături de osândiți, caricaturi bestiale, zâmbete divine, avânturi de iubire; toată gama sufletului își avea acolo nota și accentul. Ieșeau din morminte cu aceeași înfățișare din viață; ieșeau tăcuți cu uimirea vieții ce începe, cu spaima tainică a celor de dincolo, întipărită pe frunte.

Infricoșați, apăsați de lumea aceea de vedenii, de strigoi și hipogrifi ce se desprindea din piatră și începea să mișune pe lângă noi, la chemările doței Maria ne-am refugiat în biserica scufundată și ea într'o pace adâncă.

Cele trei nave din care este alcătuită, adăpostesc misterul a opt veacuri din istorie ce au trecut pe sub bolțile lor. În mijlocul templului odihnește Santa Illana, într'un mormânt de piatră. Pe un vechiu soclu, dăltuit neîndemânatic, apare trupul culcat al martirei, un trup mlădios, plăpând, visător, asemuiitor figurilor de pe covoare și vitralii, tip ideal de frumusețe mistică ce începe cu Giotto și sfârșește cu Rafael.

În față, pe catapeteasma gotică, o rază de soare lumina aurăriile șterse ale icoanelor și sculpturile în lemn ale celor patru evangheliști. Pe pristol, strălucea un crucifix de argint și ivoriu dăruit de cine știe ce rege. În sacristie, amintesc de măreția trecută a Abadiei, scepturi și cruci, chivote și cârje, giuvaeruri gotice și bizantine, ceasloave și câteva pânze valoroase doar prin vechime.

În nava din dreapta, în alt mormânt de piatră, se zice că se păstrează osemintele unei Infante de Asturii, doña Fronilde, citorita Colegiatei.

Indepărtându-ne de venerabilul lăcaș, nu mi-am putut ascunde față de Don Ricardo, gândul ce mă rodea, anume că Jesus de Ceбалlos, eroul principal al romanului său *Casta de hidalgos*, a avut dreptate să încerce să evadeze din Santillana, pentru a se duce să respire aer mai înviorător în lumea largă. Aici trecutul e prea copleșitor. Drept e că glasul pământului și al strămoșilor a fost atât de puternic, încât bietul tânăr a trebuit să se întoarcă, după rătăcirii și lepădări, spre a muri creștinește și a fi îngropat tot în cripta neamului său.

Alături de Colegiata, se află palatul *Velarde*, o clădire dreptunghiulară de piatră, cu ferăstruici medievale, fără podoaabe arhitec-

tonice și de o simplitate de linii uimitoare. Așa sunt toate aceste *torronas* ale Montañei: pe cât par pe dinafară de severe, mohorâte, strimte, pe atât te surprind pe dinăuntru cu odăi încăpătoare, înalte, cu podeaua din lespezi de piatră, cu tavanul din bârne solide de ștejar și uși scunde de chilii de schit.

Pe când Don Ricardo, opriți în fața palatului, îmi destăinuia că vrusese întâi să-l cumpere el, dar că îl cedase ducesei de Parcent, ducesa ce se afla atunci în castel, cum îl zări și coborî să-l invite înăuntru:

— Se poate, Don Ricardo, să nu ne faci onoarea de a intra o clipă? Doar numai grație generozității d-tale locuiesc eu aci: casa e a d-tale; poftiți.

Deși în Spania ca și la noi și aiurea, scriitorii se vaetă că nu sunt citați și prețuiți, că editorii îi exploatează și nu pot trăi din scrisul lor, pretutindeni am avut prilejul să constat că nu prea au dreptate să se plângă, că, dimpotrivă, sunt citați, prețuiți și admirați; ba, Unamuno și-a îngăduit chiar, pe vremuri, să refuze o invitație regală. Lumea le ascultă cuvântul ca literă de evanghelie. Se poate afirma, fără teamă de desmințire, că prefacerile, suferite de Spania în ultimul timp, sunt în bună parte opera lor. La așa numitele *charlas* ale lui Garcia Sanchiz, lumea se înghesuia la bilete, ca la pâine când e vândută cu rația. Când a scris R. Menéndez Pidal scrisoarea deschisă lui Primo de Rivera în *A. B. C.*, pentru a cere mai multă libertate, Spania s'a înfiorat parcă străbătută de un curent electric. Insași venirea și statornicirea protipendadei spaniole, pe timpul verii, la Santillana, se datora lui Ricardo León care, cu romanul lui, o readusese la modă.

Trebue să recunoaștem că ei, în schimb, nu-și mercantilizază scrisul, nu fac tranzacții cu convingerile și-și trec făclia cu întreaga conștiință a menirii ce au de împlinit.

Respectul cu care ducesa de Parcent înconjură pe Don Ricardo și soția lui, mi-a confirmat încă odată cele de mai sus. Fi-rește, dacă nu respect, curtenie, cel puțin, mi se arăta și mie și numai așa am izbutit să nu mă simt prea stingherit când, fiind apoi prezentat musafirilor ducesei, adunați la un ceai, am auzit rostindu-se cele mai sonore nume ale nobilimii spaniole. Aproape toate se găsesc înmănuchiate, cu ducesa în frunte, într'un alt roman al lui Ricardo Leon, *Varón de deseos*.

Deosebirea era mare între granzii de Spania strănși acolo și strămoșii ce odihneau în claustrul Colegiatei. Printre ei te simțeai, în orice caz, printre vii, printre oameni ai veacului, așa cum îi priveam în strae burgheze, cu batista albă în buzunarul de sus, cu floarea la cheotoare, iar doamnele în toaletă de după amiază. Străbunii de odinioară erau prezenți în vre-o două-trei armuri uriașe în câteva colțuri ale salonului și în portretele de pe pereți.

În sfârșit, oricât răgaz aveam, în vreme ce toată atenția se concentra asupra maestrului, să mai observ și alte amănunte și să fac și alte reflecții, toate spre cinstea amfitrioanei și a oaspeților ei, nu pot garanta acum decât de autenticitatea a două lucruri. Primul este că, în corul de laude ce se aduceau maestrului și operei lui, unii comunicându-i impresii asupra cutărui roman, alții iscodindu-l de planurile pentru viitor, o *ricahembra* căreia frumusețea îi îngăduia sinceritatea, i-a zis:

— Te asigur, Don Ricardo, de câte ori mă hotărăsc să mă apuc să-ți citesc romanele de care lumea întregă vorbește cu entuziasm, de atâtea ori mă sperii de maldărul pus de o parte așteptând să-i vie rândul. Sunt prea multe. Și nici nu pot pretinde să-ți oprești activitatea până aș veni eu la punct cu lectura...

Al doilea amănunt de care îmi amintesc cu precizie, este următorul: la masa de ceai, eram așezat în stânga maestrului și în fața ducesei. Lângă mine, în stânga, se găsea o doamnă, mărunțică la stat, îmbrăcată într'o simplă rochie neagră, fără nici o podoabă sau bijuterie. Era de o bunătate și de o amabilitate ce mă mișcau. Se interesa de țara mea, mă întreba cum îmi plăcea Spania, într'un cuvânt, mă ajuta să apar cât mai puțin stângaci, în societatea aceea înaltă și aleasă, în care bănuiam că ea era primită ca o rudă scăpătată.

La un moment dat, ducesa, Don Ricardo și vecina luă țigări și căutau să le aprindă. Grăbit, am oferit eu chibritul doamnelor, stingându-l fără să-l întind și lui Don Ricardo, pentru care am aprins repede altul. Doamna din stânga, m'a întrebat atunci:

— Și la d-voastră este obiceiul să nu aprindă trei dela un chibrit ?

La plecare, din impresiile schimbate între maestru și doña Maria, am aflat că vecina mea era rudă apropiată, vară sau nepoată, cu fosta împărăteasă a Austriei, Zita, și trebuia să i se zică *Alteță*.

La întoarcere am avut norocul, printre multele din ziua aceea, să admirăm un peisaj cu lună.

Tăcerea gravita armonioasă în jurul nostru, aveau unei pauze muzicale. Cerul de o culoare neprihănită, străveziu, candid, atârna deasupra pământului ca o mantie ocrotitoare, iar luna plină și clară zâmbea ca un chip grațios de femeie, nevinovat și melancolic. O stea îndepărtată strălucea în licăriri atât de puternice încât părea o lacrimă de argint ce sta gata să cadă pe pământ.

AL. POPESCU-TELEGA

PLOILE LUMII

Să fug aş vrea din oraşul uriaş,
Pe care 'n noapte ploaia-şi revarsă zdrenţele
Şi unde orbi cu surâsuri timide
Cumpără tainic, cu beţele, paşi.

Vai, toate stelele-au pierit înecate,
Nici o geană de-argint nu mai clipeşte
Prietenos făcând semn cerşetorilor:
Somn bun, regi ai Azilului de noapte!

Un vânt de 'nnoptare mi-aduce
Triburi de lacrimi — şi pleacă.
Veniţi, vă cuprind eu pe toate,
Profunde susururi de sare...

Vă simţeam de mult rătăcind
Dela un capăt la altul
Al lumii, neînţelese, plutind
Pe-atâtea feţe obscure.
Duhuri tremurătoare,
O, voi lacrimi căzute
In ceai 'ngheţat al săracilor,
Vă strâng în mine pe toate.

Lacrimi tăcute şi grele
Şterse cu palma, furiş,
Lacrimi — mărgelile amare
Sticlind lângă ochii închişi, —

Să fug aş vrea, dar rămân
In mine cu voi, nevăzute
Ploi, şipote grav desfăcute
De pe un cer de suspine, —

Şoptind: Surioară lună,
Luminile nu-ţi mai răsfrânge,
Când trupul meu e un singur ochi,
Un ochi imens care plânge...

CÂNTECUL LOR...

Oh, vom mânca și astăzi, ca să trăim...
Gârboviți atenți deasupra blidului,
Necunoscuți de palmierii de aur
Ai soarelui, oh, vom mânca
Și astăzi, — ca să trăim...

Numai atât, totdeauna?...
Aud, într'o lume de piatră,
De pretutindeni, un vaiet.
Așteaptă, așteaptă...

Câte-o manta întunecată
Din cea mai scumpă tristețe
Ne-au dat la toți — și ne vine
Pe osul golaș de minune.

Ei și-au păstrat câte-o blană
Lucioasă ca luna, pământul
Să-l are și cerul, și vântul
Ca să le mâne corăbiile...

Iar noi așteptăm, oglindiți
In apele turburi din bliduri,
Un crin să răsunе odată,
O trâmbiță neprihănită,

Prin secol de-aici să ne cheme,
Mai sprinteni ca luciul săgeții,
Scăldați în oceanu-aurorii
Mai dreپți ca porfirogeneții!...

Și așa cum stăm aplecați
Deasupra mesei, ca sălciile,
Adeseori, pe nesimțite,
Și lacrimi amestecă fălcile . . .

DUPĂ LUPTĂ

Oh, va veni, va veni poate ziua,
Dar atunci va fi mult prea târziu,
Când pe 'ntinsul pustiu al pământului
Vor fâlfâi iarăși macii.

Plecându-se ca să șoptească,
Unu-mi va spune: « Trezește-te! »
De jos, de sub frunzele veștede,
Leneș voi cere: « Mai lasă-mă... »

« Acum e mult prea târziu
Și n'aș mai putea să mă scol,
Așa cum sunt, aproape gol,
Doar c'un veston de pământ.

« Nu vezi? Imi scapă inelul
Din deget, de parcă-i o frunză.
Dar dacă-o să stau jos cuminte,
Iarba-mi va țese o pânză,

« Și tot ce-a fost voi uita.
Și anii puțini, și pustiu
Și lacrima care-a sclipit
Sub astrul de fier stins al căștii.

« Și macii târziu înfloriți,
Atât de târziu reveniți,
Ca niște pasări trimise
De un crepuscul uitat ».

EUGEN JEBELEANU

JEAN MORÉAS

S T A N Ţ E

A CINCEA CARTE

I

Livezile 'nverzite, poienile smăltate
 Cu flori, păduri, câmpii
Sclipesc de fericire, și totuși peste toate,
 Furtună, stai să vii.

Oceanul fără margini, doar el nu se 'nfioară
 De-a tale-amenințări,
Și când măreț urgia cu spaime-l împresoară,
 El leagănă visări.

II

Pe cer se profilează din veacuri vechi stejarul;
 Castanii însă-mi sunt
Mai dragi în licărirea ce-aruncă felinarul
 Sub ploaie și sub vânt.

Cu crengile umflate de spor, stejarul cântă
 In van al sevei vin;
Dar fruntea lor, în care citesc deschis, se-avântă
 Mai sus de-orice destin.

III

Pe când se sbate omul în munca lui ingrătă,
O vânturi ce suflați,
Furând din pomi frunzișul cernit, cu el odată
Și sufletul mi-l luați.

Tu du-l peste văzduhuri, o Toamnă, unde crește
Mai rece-al tău fior,
Și'n urmă pe basinul care-a 'nghețat l-oprește
Cu frunzele ce mor.

IV

Pe drum de noapte pașii îmi sună încă 'n stradă,
Paris, și tot mai merg prin ceață,
La ceasul când din umbră încep să se 'ntrevadă
Căruțele ce vin spre piață.

Paris, suspin și zâmbet și cântec de ciocane
Și somn posomorît și greu,
Când Vesper licărește departe pe oceane,
De ce nu pot să dorm și eu ?

V

O loc din care-mi place să simt cum noaptea scade,
O scumpă poartă
De-oraș, din nou pe tine o toamnă rece cade
Ca frunza moartă.

Curând sub raza lămpii și-a sobei potolite,
Simțind prin noapte
Că Numărul la geamuri din aripi obosite
Mi-aduce șoapte,

Pe când prietenia, iubirea, răsfățarea
Mă lasă toate,
Odată cu tutunul gusta-voi întomnarea
Din urmă poate.

VI

De ce-aș vorbi de-acuma de valuri și de vânt
Sau de furtuni și de câmpie,
Când slava ta și dorul ce-ți port aș vrea să cânt,
O, noapte plină și pustie.

Orașul când în mreje subtile-l împletești,
Nimic din faldul tău nu scapă;
O noapte grea de taine, în sufletul meu crești
Ca o nemărginită apă.

VII

Pe când mă duce gândul spre tristele idei
Ce-mi spun destinul meu amar,
Ascult cum suflă vântul și frunzele de tei
Se-aștern în valuri pe trotuar.

E rândul tău azi, Toamnă, pe creanga care știe
Cât minte-al primăverii sol,
Și legănat ca dânsa de-o dulce nebunie,
Mi-e sufletul la fel de gol.

VIII

Frumos, trăindu-ți viața așa cum ți-a fost dată,
O trandafir de Muze și Venus prețuit,
Vei crește în grădină, podoabă nestimată
Imbălsămând azurul în care-ai înflorit.

Și fiindcă primăvara va fi doar trecătoare,
Petala ruginită când se va scutura
Grea de-amintiri și ploaie, cu mută desfătare,
Pe pragul neființei alene vei călca.

IX

Eu nu plâng c'am fost poate lipsit cu nedreptate
De laurul divin

Și nu regret belșugul de flori împrăștiate
Ca generosul vin.

Din chinul meu, din felul cum soarta prigonește
Pe toți cei ce-l iubesc,
Ghicesc ce bine cerul cuvântu-și împlinește
Cu cei care-l slujesc.

X

Cât timp mâinii nedrepte și patimi ne 'nțelese
De parte-or rămânea,
Cât duhul meu pe fuse de Parce va tot țese
Al vieții fir de nea,

Lăsați-mi doar speranța și amintirea 'n care
Dureri și bucurii
Se vor topi pe 'ncetul ca vântul de 'ntomnare
Ce suflă pe câmpii.

XI

Și de te cunună spuma
Peste valurile-amare,
Lac ce fremeți, până-acuma
Nu mă faci să-mi uit de mare.

Numai linia subțire-a
Mării cu azur ceresc
Mi-a robit de mult simțirea
Și prin vise-o regăsesc.

Peste orice piedici trece
Ochi 'n goana lui nebună,
Dar iubirea mea-l întrece
Și cu valul se cunună.

XII

Când voi veni spre tine, o mare, și prin noapte
Pe marginea severei stânci
Imi voi uita, cu gândul furat de-a tale șoapte,
A inimii bății adânci,

Nu-ți cer să-m legeni numai sub jocul lor de spumă
Talazurile ce tresar,
Ci unda către mine avântă-ți-o și du-mă
Să dorm în valul tău amar.

A ȘASEA CARTE

I

Mereu mi-aduc aminte de tine, o fântână,
Din ziua 'n care m'am oprit
Privind vrăjit obrazu-ți misterios de zână,
Sub mușchiul verde-abia ghicit.

De ce-a plecat, o nimfă, prietenul drag mie,
Și la altaru-ți n'a rămas
Ca tine să asculte un murmur ce adie
Și să îngâne al tău glas?

II

Tăcut și singuratic voi rătăci pe cale
Sub cerul ca de ghiață, de bucurii uitat;
Cu dragoste voi strânge un pumn de frunze pale
Pe care toamna rece sub plopi le-a scuturat.

Voi asculta cântarea de păsări care zboară
Pe câmp când cade noaptea, și frigurosul vânt.
Pe șesul trist, pe malul ce lin spre râu coboară
Mult timp voi sta, cu gândul la viață și mormânt.

Vor îngheța pe ceruri nori cenușii ca fumuri,
Și 'n ceață se va stinge lumina 'n asfințit;
Iar eu, oprit pe-o piatră, trudit de-atâtea drumuri,
Din pâinea-amărăciunii voi frânge liniștit.

III

Pe lungul cărării, când soarele se 'nclină
 Spre-apus, o plopi, se 'ntinde o haină de lumină,
 Și cântul vostru, pasări, în umbră repetat,
 De cea din urmă oară spre Vară a strigat.

Brodeze bruma zarea departe, și s'o scalde
 Cu pulberi prețioase de-agate și smaralde,
 Eu vreau să simt cum crește 'ntunericul cernit
 Al toamnei care vine, al toamnei ce-a 'nflorit.

IV

Sub lună tei 'nseamnă pe cale-o umbră lungă.
 Stingher călătoresc
 Și sufletul departe de mine azi alungă .
 Tot ce-i prea omenesc.

Aici, visarea crește din mine liniștită
 Ca rodul copt și plin.
 Din clopotul cetăți prin pacea nesfârșită
 Un svon se pierde lin.

O locuri vechi, ceasornic din turn și strălucire
 Din ceruri, vă uniți
 Prin vraja ce se urcă din voi, a mea simțire
 Din nou s'o cuceriți.

V

Cu tainică-adiere vă simt cum lunecați
 Prin umbre de frunziș și zloată;
 O vânturi ale nopții, în casa mea intrați,
 Că v'am deschis fereastra toată.

Deși prea 'mpovărate de-amare remușcări
 Vă 'ntoarceți către mine-acuma,
 Alt glas aveți pe vremuri, când tristele suflări
 Luptau cu valul și cu spuma,

Când străbătând alene cu pasul meu stingher
 A plăjii lină şerpuire,
 Din suflet şi din vise închipuiam că 'n cer
 Şi 'n lume nu-i decât iubire.

Azi ştiu, eoliene făpturi, că aţi tăcut
 Şi-alt glas reia cântarea veche:
 E ploaia, şi dintr'însa ghicesc ca şi 'n trecut
 Minciuni ce-mi suflă la ureche.

VI

În mijlocul grădinii o floare mult dorită
 Pe 'n cetul s'a deschis,
 Şi printre tei suflarea de vânt abia simţită
 Suspină ca prin vis.

Din gârla prinsă 'n maluri înguste urcă şoapte
 Alunecând pe prund,
 Iar razele luminii se risipesc în noapte
 Şi 'n ea se dau la fund.

VII

Canalul se 'nfioară de-al dimineţii vânt
 Şi-a cerului lumină într'însul oglindeşte,
 Iar apa curgătoare, uitând de-al său avânt,
 E strânsă între cheiuri ca'n lanţuri şi tânjeşte.

Au crede el că soarta i-a fost mai îndurată?
 Nu, tihna-i e muncită, cum mut e orice râu,
 Şi liniştea 'ngheţată pe apa nemişcată
 Nu e mai fericită ca unda fără frâu.

VIII

Prea mult mă ametişe o noapte 'nşelătoare;
 De-aceea aşteptând,
 O, dulce auroră, de mult sunt în picioare;
 Apari deci mai curând.

O, vino, fără veste lumina să pătrundă
 Ca lancea 'n trupul meu,
 Să fiu scăldat ca 'n apă, s'o sorb cum biata frunză
 O soarbe tot mereu.

Rămâi, lumină caldă, în ochii-mi veșnic trează,
 Cu atât mai mult acum
 Când fiecă bătaie a inimii 'nsemnează
 Un pas pe-al morții drum.

IX

A zorilor lumină se 'nalță pe cetate
 Vestind o zi senină, și 'n cer s'au risipit.
 Ce dragi îmi sunt a voastre cununi întunecate,
 Copaci ce sugeți hrana dintr'un pământ sgârcit!

Azi mintea-mi gânditoare tot rău-l cântărește;
 Deși mă poartă soarta pe-un drum întortochiat,
 Simt totuși cum pe buze surâsul îmi plutește,
 Atât de mult mi-e duhul cu zeu 'mpreunat.

X

Să gândesc la toamnă iară
 Și la crivățul turbat
 Tocmai azi, când mândra vară
 În lumină s'a 'mbrăcat?

Din copac, când bate vântul,
 Din boschetul plin de flori,
 Plin de viață iese cântul
 Vesel și nepăsător.

Când pe-a codrului cărare
 Ca 'ntr'o vraje ați rămas,
 Râdeți; mie însă-mi pare
 Că aud altfel de glas.

Cine oare plânge 'n mine?
O, e ramul veştejit,
Suflete, care 'n suspine
La ureche mi-a vorbit.

XI

Când se va 'ntoarce toamna cu frunzele uscate
Ce cad în eleşteul pustiu de lângă moară,
Când vântul prin spărtura din uşa ei va bate
Şi 'n locul unde roata fugea odinioară,

Eu tot voi fi acolo, pe piatra învechită,
Şi sprijinit de zidul cu plante-agăţătoare,
Privind ca 'ntr'o oglindă în apa liniştită
Cum chipul meu se stinge cu razele de soare.

XII

O inimă prea 'ngustă ce nu mai crezi în bine,
Alături de lumina serbării ce privişi
Tu nu poţi şti cu cât e mai dulce pentru mine
Aleea grea de umbră cu negrul ei frunziş.

Traducere de ALEXANDRU CIORĂNESCU

PROCESUL DE CREAȚIE AL BALADEI POPULARE ROMÂNE

În jurul epiceii populare, la noi, ca și aiurea, s'au ivit mari discuții și controverse. Unii au plecat dela afirmații generale, largi, ca să înglobeze în ele aspectele de amănunt ale fenomenului popular literar ¹⁾. Alții au plecat dela părți accidentale ale fenomenului literar popular, dela diferite nume de eroi și localități, ca să ajungă la substraturi de ordin istoric, datând din epocele cele mai îndepărtate ale istoriei ²⁾.

Alecsandri și generația dela 1840 — pe lângă binele care l-au adus literaturii și folklorului român, prin îndreptarea atenției cercetătorilor asupra acestui domeniu și, mai ales, prin încetățenirea în literatura cultă a motivelor populare — au adus și un mare rău: au aplicat în aprecierea poeziei aceleași criterii care existau în literatura cultă. Literatura populară nu părea decât un izvor neprețuit de frumuseți, care nu se mai întâlnesc în alte literaturi ³⁾. Ea constituia un bun estetic care îți oferă aceleași emoții superioare pe care le întâlnești în operele marilor scriitori. Nu este locul să discutăm aici schimbările — pe acea vreme îngăduite — care le-au adus folklorului cules, pentru a nu compromite cumva aprecierile estetice.

Acest punct de vedere și l-au însușit majoritatea cercetătorilor de producții populare — istorici, filologi, critici literari — și a

¹⁾ N. Iorga, *Istoria literaturii românești*, 1925, București, Vol. I, introducere.

²⁾ Vezi discuția la P. Caraman: *Contribuție la cronologizarea și Geneza Baladei populare la Români*, P. I. « Anuarul Arhivei de folklor », Cluj, 1932, pp. 53—55 și mai ales la D. Caracostea, *Balada populară română*, curs 1936—1937, București, p. 140 și urm.

³⁾ V. Alecsandri: *Poezii populare ale Românilor*, București, 1866. Prefață.

întâlnit abia câteva glasuri răslețe, de protest împotriva acelor care, făcând școală din această adorație pentru producțiile populare, exagerau valoarea estetică a acestora. S'au născut mari polemici, strigăte de presă, indignări, iar în masele cititoare, defăimătorul a fost considerat ca străin de sufletul românesc¹⁾.

Același criteriu dăinuiește și astăzi în marele public. Versurile « *Mioriței* » ale lui Alecsandri, pe care publicul românesc le întâlnește în toate manualele de școală — începând din școala primară — au ridicat nivelul aprecierilor asupra oricărei poezii populare. Totul se judecă în raport cu această baladă asupra căreia s'au ridicat atâtea bănuieli de mistificare.

« *Semănătorismul* » acesta, cu tendințe arhaizante, a creat un fel unilateral de a cerceta producțiile populare. Fiecare cercetător a plecat cu intenția și cu elanul de a găsi frumuseți inedite, produse autentic populare cât mai vechi. Era o mulțumire sufletească pentru el, dacă nu găsea la cine știe ce bătrân uitat de sat, închis în ograda lui, vre-un cântec pe care numai el îl mai știe, astăzi uitat cu desăvârșire de comunitatea satului. Dacă — din nenorocire pentru el — a ajuns într'o regiune în care se cântă « *Mi-am pus busuioc în păr* » în loc de « *Stăncuța* » lui Alecsandri sau dacă, alături de « *Cântecul miresii* » se cânta și « *De ziua nunții tale-ți scriu* », iar ca marș nupțial « *Aide babă cu ghiocu* », cercetătorul își închide carnetul și pleacă. Pleacă, regretând amar că nu a avut norocul lui Alecsandri de a descoperi frumuseți nemuritoare și inedite, acuzând de « mahalagism » pe cei care au renunțat la bunurile tradiționale. Din cauza acestui dispreț nu caută să-și explice *de ce* se cântă aceste împrumuturi orășenești, *de când* s'au ivit în sat, *până unde* s'au întins geograficește aceste cântece, care este *frecvența* lor la horă, la nunți, la clăci, la cumeții, dacă sunt cazuri de « *gesunkenes Kulturgut* », în sfârșit o serie de probleme pe care le pun aceste infiltrații în literatura populară.

Literatura populară nu este ceea ce ne place nouă — creșcuți în cultul marilor opere literare ale lumii — ci ceea ce place popoului. Deci, pentru a o aprecia, trebuie să ne însușim punctul de vedere al popoului. Aceasta nu înseamnă că cercetătorul trebuie

¹⁾ Duliu Zamfirescu: *Poporanismul în literatură*, Discurs de recepție, București 1908 și răspunsul lui Titu Maiorescu.

să facă « tabula rasa » de toată cultura lui literară, să se metamorfozeze în așa fel ca să devină identic cu un țăran din regiunea studiată, să se integreze în acea comunitate. Nu. Cercetătorul poate vedea acest lucru notând de câte ori se cântă un cântec și până unde se aude cutare cântec. Prin urmare, criteriile valabile în aprecierea producțiilor populare sunt:

1. *Frecvența* și

2. *Circulația* cântecului în *comunități identice*, stabilind astfel aria lui geografică.

Frecvența arată de câte ori se aude un cântec într'un sat, apoi într'o regiune bine definită din punct de vedere geografic, social și economic. *Frecvența* arată *preferința, gustul* comunității populare și, ținând seamă de o serie de considerații de ordin geografic, social și economic, se poate explica motivul acelei preferințe. Nu este indiferent — în aceeași comunitate — dacă, de ex.: la o nuntă se cântă numai odată « *Soarele și Luna* » și de două, trei ori « *Codin* ».

Va obiecta cineva că această frecvență atârnă cu totul de *modă*. Evident și literatura populară cunoaște moda: sunt cântece care se aud, doi, trei ani, ca să dispară cu totul din acea regiune, pe când în altă regiune să se mențină mai mult. Acest lucru se poate vedea prin reveniri după câțiva ani în acea regiune: se constată, astfel, cântecele care au dispărut și prin ce au fost înlocuite. Literatura populară — ca și muzica populară — este într'o continuă schimbare de forme.

Se va vedea că ceea ce rezistă mai mult sunt *cântecele rituale* și *cântecele bătrânești*, pentru că se întrebuintează mai puțin. Se va vedea și diferența în timp dintre regiune și metropolă a dispariției cântecelor importate dela oraș, dependența satului de oraș din acest punct de vedere.

Din această cauză nu se va stabili în amănunt, pentru fiecare cântec în parte, frecvența lui, ci se va căuta să se arate *frecvența genului*: cântece bătrânești, cântece rituale, romanțe orășenești, « cântec de codru uscat », etc.

Aria geografică a unui cântec, mai precis a unei familii, a unui gen de cântece, arată până unde s'a întins acestea. Ținând seamă de considerațiile expuse la *frecvență*, se va explica diferența dintre regiunile păstorești și agricole, dintre regiunile apropiate de orașe

și de marile căi de comunicație și dintre regiunile izolate. Se va stabili astfel până unde s'au întins cântecele dela oraș, în ce regiuni se întâlnesc cântece bătrânești (în regiunile de păstori, motivele păstorești vor fi covârșitoare, aproape absente sau pe cale de dispariție în regiunile agricole), etc.

Acest « *Atlas folkloric* »¹⁾ este însă greu de realizat, necesită cercetători mulți și mai ales nemistificatori.

Se va vedea atunci care este configurația folklorică a țării noastre. Deocamdată, se va studia mereu *folklor istoric*, pornind dela colecția V. Alecsandri pentru a caracteriza gustul literar al poporului român și a extinde spațiul mioritic acolo unde el a dispărut de mult.

I

D. P. Caraman²⁾ a încercat o cronologizare a baladei așa zise istorice. Deși principal respinge teoria școalei romantice asupra istoricității baladei populare, totuși, plecând dela balada « Marcoș Pașa » și confruntând cronicarii timpului, ajunge la concluzia că balada datează din jurul anului 1500. Elementul mitic care a coplesit balada — denaturând faptul istoric presupus la baza ei — îngreuiază mult stabilirea procesului de creație.

D. D. Caracostea³⁾, pe bază de motive comparate ale elementului mitic, afirmă că la baza baladei nu este nici un fapt istoric. Adevărul este mai greu de stabilit de cum s'ar crede, deoarece lipsesc fazele succesive ale baladei: forma dela presupusa dată a apariției (1500), cum această formă a suferit denaturări — prin izgonirea elementului presupus istoric de cel mitic — ca să ajungă la noi în forma găsită de culegători.

Cercetarea fenomenului literar actual, în sânul poporului român, credem că poate aduce mai multe lămuriri⁴⁾. Baladele recent

¹⁾ Realizat la Germani asupra provinciei Hanovra de Wilhelm Pessler: *Volkstums Atlas von Niedersachsen*, Georg Westerman Braunschweig 1933 și urm.

²⁾ *Op. cit.*, p. I: Cronologizare, partea II: Geneza, Extras din Anuarul Arhivei de Folklor, București, 1933, pp. 21—88.

³⁾ *Op. cit.*, p. 255 și urm.

⁴⁾ D. Caracostea, *op. cit.*, pp. 127 și 135 și P. Cancel: *Originea poeziei populare*, București, Casa Școalelor, p. 50.

create — deși disprețuite de cercetători din cauza formei neîngrijite și a fondului de multe ori inexpresiv și banal — prin comparație cu balade relativ mai vechi, pot să ne sugereze câteva etape din acest « mister » al creației baladei populare.

În urma cercetărilor făcute în cadrul Institutului Social Român în satele din plasa Dâmbovnic, jud. Argeș, am reușit să stabilim trei tipuri de baladă — ca vechime — pe care le vom arăta mai jos.

* * *

Dezastrul dela Costești din anul 1930 a împietrit de durere și groază sufletul românesc de pretutindeni. Mai crunt loviți de durere au fost de sigur cei cărora le-au ars ființe scumpe — copii și rude — și cei care au văzut catastrofa la fața locului.

Sufletul popular a fost adânc impresionat de acest fapt. El a prilejuit nașterea unui cântec povestitor care să aducă și în alte părți durerea celor loviți de soartă și să perpetueze în amintirea urmașilor cele întâmplare la anul 1930 în noaptea Învierii.

« Focul dela Costești »¹⁾ — așa cum l-a cântat lăutarul Marin Andrei — zis Goaiie (52 ani) la nunta lui Gheorghe Stănescu din Suseni, jud. Argeș, comună vecină cu Costeștii, relatează cât mai veridic așa cum s'au petrecut lucrurile. Balada nu este decât o dare de seamă de ziar versificată, este deci « *Jurnalul oral de informație a poporului* »²⁾. Nimic denaturat. Nici un element mitic, nici o intervenție supranaturală în povestire:

Asta fuse Vineri sara,
Sara cu Denia Mare,
Venea mic și venea mare
Multă lume frățioare.
Copilașii mititei
Imi venea, mare și ei.
Și-am zis verde ca bujoru
Că-i chemase 'nvățatoru'

Și-am zis verde ca bobu
Să cânte cu ei prohodu
Și-am zis verde viorea
Învățatoru că-mi venea
Copilașii că-i striga
Și cu ei că mi-și cânta
Toată lumea se uita
Și neică, se bucura...

Iată cum este înfățișată sosirea prefectului:

Dar primaru ce făcea?
Prefectura anunța
.

Și-am zis verde viorea
Dar Prefectu ce spunea?
Ordin mare, că mi-și da,

¹⁾ Vezi Adaos.

²⁾ P. Caraman, *op. cit.*, II, p. 21.

Toată lumea, că strângea,
Din guriță le spunea
Și-am zis verde bob năut,
Pă oameni că i-a topit !
Nimic să nu cheltuiți !

Și-am zis verde viorea
Că-i îngroapă prefectura ! —
Ordin că mi-și da
Și coșciuge aducea . . .

Sosirea reginei este redată fără nici o înflorire:

Și regina că-mi venea
Jos la gară că să da
Parastasu le făcea
Ordin că mi-și da
Să nu-i sune muzica
.
La toți morții se ducea
Flori pe mormânt le punea
La răniți se ducea

Și din gură-i întreba
Dar răniți ce zicea ?
Să trăesc, Măria Ta
Ne este rana spre a vindeca !
Regina când auzea
Câte-un bacșiș că le da:
Câte o sută, câte o mie,
Pe răniți să mi-i mângâie.

Abia un element de superstiție făcea să se întrevadă o mare nenorocire:

Și preoții că-mi venea
Și slujba mi-o începea;

Cădelnița că-i cădea:
Asta un semn că era

Balada enumără și numele celor care au fost mai încercați în această catastrofă:

Foaie verde ca piperu,
Mai era unu *Picheru*
Patru băeți că avea,
Câte-și patru ardea,
Dar el măre, ce-mi zicea:
— Dragii tatii băețași
Rău fuseră-ți blestemați
Să ardeți aicea arși !
.
Și-am zis verde bob năut
Și mai e nenorocit
Și-am zis verde ca bobu
Este *Radu Vasilescu*
.

Cinci fetițe că-mi avea
Câte-și cinci că-mi ardea,
Rău îi seacă inima !
Și-am zis verde bob năut
Și parte din ei mai sunt
Din copii n'a mai găsit
Și-am zis verde foi ca bobu !
Că i-a ars, mare, focu !
Este *Ghiț'a lui Rădoi* ;
Și-am zis verde ca spanacu
Muirea lui Popa Bratu
Băieții nu i-a găsit
La inimă s'a topit . . .

Firește, mesenii îi cunoșteau pe aceștia; în timpul cântării i-am auzit comentând aproape despre fiecare din cei înșirați în baladă.

Varianta culeasă dela Fani Lăutaru (42 ani) din Rociu-Argeș — comună cam la 20 km de Costești — conține aceeași înșirare

versificată a faptului, cât mai veridică, fără nici o apariție a unui element supranatural (de ex.: o pedeapsă a lui Dumnezeu, etc.).

Balada este mai simplificată: *lipsește numele celor loviți mai crunt de nenorocire*. Comuna Rociu este mai depărtată de Costești, iar numele acestora n'ar fi trezit nici un interes în sufletul ascultătorilor, deoarece nu erau cunoscuți. Abia preotul e amintit:

Și tu părinte Mitică
Ca să mori tu în veșminte !

Deși balada e recentă, autorul nu i se cunoaște. Toate strădaniile noastre, de a-l găsi, au rămas fără rezultat.

Locuitorii din Rociu ne-au indicat ca autor al cântecului pe lăutarul Ion Gh. M. Andrei — zis Oană Biolaru — (37 ani) din Tuțulești-Argeș. Când l-am anchetat, a răspuns afirmativ: « noi l-am scos: am fost acolo dimineața și am văzut și am compus cântecu ». Problema părea rezolvată.

Ulterior, când l-am auzit cântat la nunta din Suseni de lăutarul amintit: Marin Andrei zis Goaiie, acesta ne-a afirmat: « Asta-i inventat de mine, ca pă Codin ». Lăutarul Stan Cornățeanu (24 ani) din Oarja-Argeș a afirmat că acest cântec « l-au scos băieții de școală ».

D. P. Cancel¹⁾, după notele lui M. Murko asupra cercetărilor făcute de acesta în Bosnia și Herțegovina și prin Dalmația în 1913, crede că « mediul popular e conștient deci de ei (de poezii populare) căci poate da relații asupra lor », deoarece M. Murko²⁾ afirmă « am cunoscut personal câțiva autori de cântece populare eroice, asupra altora am date demne de crezare, tot așa pot să numesc pentru unele cântece cunoscute pe emițătorul lor ». Cazul nu se poate generaliza. Există fără îndoială un individ-poet care a plâsmuit acest cântec, însă comunitatea care a participat la durere, a avut în suflet balada oarecum pregătită: cineva mai talentat i-a dat o expresie în care aceștia au regăsit ceea ce simțiseră și ei. Aceeași durere comună o împărtășise și creatorul și comunitatea: iată de ce creația baladei n'a îndreptat de loc atenția asupra celui care le-o dăruise lor. De aceea mi se pare justă părerea lui Hans Naumann în « *Grundzüge der deutschen Volkskunde* » că creația e

¹⁾ *Op. cit.*, p. 17.

²⁾ La P. Cancel, *op. cit.*, p. 16.

ca o scânteie care se produce într'o întreagă masă de încordare (a comunității), dar se descarcă numai într'un singur vârf (individul creator). Prin urmare, individul e numai « ca instrument oral, pentru ca îndată să se cufunde iarăși în ea »¹⁾ (în comunitate).

Un alt fapt care a impresionat mult masa populară a fost omorul unui flăcău savârșit de trei flăcăi din cauza geloziei. Lucrurile s'au petrecut în jurul anului 1922, în comuna Broșteni, plasa Costești, jud. Argeș. Dumitru Trandafir — 42 ani — Gliganul de Sus-Argeș: « Codin era un contingent cu mine ». Balada²⁾ relatează cu minuțiozitate omorul, cu aceeași preocupare de a fi cât mai aproape de realitate: o cronică de ziar versificată.

Codin, orfan de tată, își face stagiul militar:

Și mă-sa ce mi-și făcea?	Termenu că și-l făcea ³⁾
Călăraș că mi-l punea,	Și acasă că venea...

Din cauză că:

Și frumos că mi-și era	Trei băeți că se vorbea
.	Ca să-i răpuie viața!
Și fetele că-l iubea	

Cântecul îi înșiră pe cei trei:

<i>A lui Gheorghe-a Barbului</i>	Toți Broștenii de el teme
Băiatul primarului,	Și-am zis verde ismă creață
Puișorul dracului;	<i>Cu Didin a lu' Cleașcă</i>
Și-a lui <i>Dumitru lui Gheorghe</i>	

Pentru a-l omorî, cei trei flăcăi îl cheamă la Podu-Broșteni la horă:

Cu *Lina*, cu *Gherghina*
Cu *Ioana* tot așa

Codin pleacă cu ei. Acolo presimte ce-l așteaptă:

Numai Codin se uita
Și lui silă se făcea
Cum să-i răpue viața!

¹⁾ La Al. Dima, *Conceptul de artă populară*, București, 1939, p. 121.

²⁾ Vezi pag. 590.

³⁾ Varianta Stan Cornățeanu: Oarja-Argeș, 24 ani.

eciorul primarului, văzând cum:

Și Lina că venea
Pe Codin îl săruta;
.
Gând rău îi punea...

Il cheamă pe Codin acasă. Era noaptea. Ajunși într'o pădure, la o buturugă, Gheorghe îl roagă să-i tragă gheata. În acest moment, băiatul primarului flueră, este auzit de ceilalți doi care sosesc și îl lovesc cu ciomegele, apoi pleacă. În drum, nefiind siguri că vor scăpa nevătămați, se întorc la Codin:

Și-alu' Plească că venea	Mâna dreaptă i-o rupea
Cu ciomagu îl lovca;	Și din viață înceta!
Capu 'n două i-l făcea,	

Mort, îl duc pe ciomege să-l arunce într'o fântână, însă:

Ceru' se despica
Și ei, neică se speria
Și jos, neică că-l lăsa
Cu frunze l-acoperea

Mamă-sa îngrijorată îl caută în toate părțile: nu-l găsește. Anunță jandarmii. Aceștia îl găsesc în pădure. Vine procurorul dela Pitești, cei trei sunt duși la parchet. Al lui Gheorghe al Barbului scrie repede acasă:

— Vinde, taică, mașina
Și mă scapă de belea!

reușind astfel să se facă nevinovat datorită justiției severe, și se întoarce acasă spunând:

— D'oi fi, taică vinovat
Să nu mai scap de păcat!

Cum se vede, balada înșiră fidel toate amănuntele omorului, numele criminalilor și ale celor trei fete din cauza cărora s'a săvârșit omorul, pentrucă toți aceștia erau cunoscuți în comunitatea în care s'a născut poezia.

Totuși pentru ca faptul să fie mai impresionant, au apărut câteva elemente de mit. Imaginația poporului e firesc înclinată spre exagerarea lucrurilor, introducând elemente de miraculos. Intrebând odată pe o bătrână din Munții Apuseni — soțul ei participase la

revoluția lui Iancu — dacă știe ceva despre Avram Iancu, a răspuns: «Ala s'o suit la Dumnezeu'n ceriu». Acest element mitic înviorează interesul pentru cântec: Astfel, în drum spre fântână:

Ceru' se despica

sau în varianta Stan Cornățeanu:

Dar Dumnezeu ca un sfânt,
Ori că lor li s'a părut

O lumină s'a făcut
Și satu' că s'a văzut.

În povestirea înmormântării lui Codin, apare un element atât de des întâlnit în basmele și baladele noastre: devotamentul calului pentru stăpânul său. Legătura dintre om și cal ia aspect uman:

La groapă că mi-l pornea,
După el mi-aluneca.
Calu 'n urmă-mi venea,
După el că necheza,
Pământu' se tremura!

La groapă când ajungea,
Odată că necheza
Și când neică, necheza
Toată lumea că plângea!

sau în varianta Stan Cornățeanu:

Calu' după el 'era
La picioare-l mirosea,
Din ochi negri lăcrăma.

Incercând să găsim autorul baladei, am ajuns la același rezultat: nu se poate preciza numele. Marin Andrei zis Goaiie din Suseni jud. Argeș — dela care am cules cântecul la aceeași nuntă în Suseni, jud. Argeș — a afirmat despre «Focul dela Costești»: — «Asta-i inventat de mine, ca *pă Codin*».

Lăutarul Stan Cornățeanu din Oarja a precizat că l-a «scos» un lăutar din Broșteni, satul lui Codin.

Amândouă aceste balade se întâlnesc destul de des la nunți. De obicei lăutarii le cântă la cererea unuia dintre meseni. Deși cu un pronunțat local, se cântă pe o rază de aproximativ 30—40 km în jurul Costeștilor.

: Forma baladelor, comparată cu a baladelor mai vechi, decepționează pe cititorii deprinși să guste poezia populară după școala «Mioriței». Aceștia vor spune că balada a degenerat, că a trecut epoca de aur a cântecelor bătrânești. Expresii ca:

Ghetele pe gol le lua...

sau:

Te ia dela casa ta
 Și te duce la *belea*
 Ca să-ți răpuie viața !

sau:

Ca *curățat* pe Codin

 La Pitești că *depeșa*...

sunt departe de ceea ce cunoaștem din « Miorița ».

Nu trebuie să se uite că poetul popular ia — fără alegere — cuvintele din vocabularul comunității din care face parte. În privința aceasta, regiunea în care s'au născut cele două balade au suferit, după război, o mare transformare. Afluența spre București a crescut considerabil: au găsit aici o nouă Americă. Se angajează aici ca brutari, covrigari, dar mai ales ca vânzători de ziare și căruțași de pâine. De obicei, se angajează câte doi, trei pentru o slujbă în care se schimbă periodic, la câte două, trei luni: unul rămâne în București, în timp ce tovarășul său se întoarce acasă, pentru a se îngriji de muncile agricole și de treburile gospodăriei. Asistăm astfel la o mișcare periodică, pendulară, spre București prin aceste noi ocupații anexe. De aici sigur că au adus multe în sat — în primul rând dansurile moderne și romanțele orășenești — expresii de mahala, cuvinte din limbajul literar, etc. Chiar lăutarii amintiți mai sus cântă în timpul verii — până toamna târziu — în localurile din București.

De aici forma oarecum barbară a cântecelor.

* * *

Una din cele mai frecvente balade în Dâmbovnic-Argeș — aș putea spune cea mai frecventă — este « *Radu Anghel* ».

Radu lui Anghel a fost un haiduc din secolul trecut, născut în comuna Greci, jud. Dâmbovița (Gh. Necșulescu, 62 ani, Rociu, jud. Argeș). C. Rădulescu-Codin relatează următoarele despre el:

« Eroul acestui cântec a trăit între 1830 și 1865. În cei din urmă ani ai vieții sale băgase o groază ne mai pomenită în toți bogătașii județelor de munte, bogătași care nu încetau a despoia pe țăranul român.

« Fiind iubit de țărani, el de multe ori a găsit adăpost în contra nenumăratelor poteri ce căutau să-l prindă. Radu a căzut în mâinele poterii numai prin trădare; a fost omorît în cătunul Cârstieni (comuna Gorgani, jud. Muscel) aproape de mănăstirea Râncăciiov. Țăranii simpatizau pe acest « haiduc », căci el îi scăpa de multe nevoi și biruri grele »¹⁾.

Dumitru Mazilu (38 ani, Rociu-Argeș), dela care am cules balada, spunea că la nunți, când se cântă această baladă: « bătrâni de ăștia plângea, și-aduce aminte cum a fost mai de mult ».

Varianta ²⁾ înregistrată în Rociu-Argeș relatează isprăvile mai de căpetenie ale haiducului. După ce-și pedepsește haiducii că s'au îmbătat și s'au culcat prin tufișuri fără să fie cu ochii 'n patru la poteră:

— Ale, voi voinicilor	Dacă venea potera
Și-al doilea femeilor !	Ce folos de viața mea
Ați băut, v'ați îmbătat	Și de haiducia ta !
Și de Radu v'ați uitat !	

Radu rămâne singur și se îndreaptă spre acareturile lui popa Stan care:

Patruzeci de slugi avea
Santinela îl păzea !

Cerând banii, popa îi răspunde:

— Eu zic zău pe barba mea	Că ce bruma mi-am avut
Că n'am chioară de para	<i>Le-am dat de m'am popit</i>

În urma acestui refuz, Radu îl lovește cu o măciucă:

Cinci kile că-mi atârna:
La cap ghiuntuită
Pentru popa pregătită !

Radu continuă să-l tortureze ca « să iasă banii din gros ». Preoteasa intervine și îi dă o salbă, zestrea fetei lor. Radu se înduplecă și pleacă apostrofând pe popa:

— Alelei măi porc de câne !	<i>Vine cu paraua 'n mând</i>
Ai tocat ori n'ai tocat,	Ți-o aduce 'n bătătură
<i>Bani dela săraci ai luat ;</i>	... Tu-ți legea ta de câne !
<i>Fie baba cât de bătrând</i>	

¹⁾ Din Muscel, Vol. I, București, 1896.

²⁾ Vezi pag. 587.

Și ca să-și bată joc de el:

Eu oi să mă duc la crâng
Să te-auz din deal tocând

Plecând cu aurul popii, îl ajunge fata popii care îl roagă:

Nea Radule, dumncata
La ce mi-ai luat salba mea
Ca să mă mărit cu ea !

Radu se înduioșează și i-o înapoiază. Apoi se duce la Căpraru Ion, gazda lui. Speriind fata căprarului Ion, aceasta îl părăște primarului:

Este un hoț în casa mea	Radu Anghel dela Greci
Tot pe nume să mi-l spui:	Hoț ca el nu mai găsești

Anunțat, « comandirul » sosește cu potera la casa Căprarului Ion și strigă:

— Dă-te Radule legat
Și scapi viu nevătămat.

Radu refuză, potera trage în el, fără folos însă: era invulnerabil. Poporul credea că numai un « sfaț » împărțit în patru părți putea să-i pătrundă prin corp. Un soldat știa acest lucru, crăpă sfațul în patru sferturi, îl vâri în armă și se apropie de Radu, rugându-i să-i arate fața. În felul acesta îl rănește:

... Deasupra buricului
Unde-i păs voinicului

Radu caută să scape:

Nește frunze că-mi rupea
Și cu ele se 'ndopa...

Aleargă în pădure, unde cade istovit. Simțindu-și sfârșitul, îi roagă pe dorobanți:

— Să mă mai lăsați nițel
Să vă cânt d'un cânticel
De când eram mititel
.

Cât pe lume am trăit
Nici un rău nu am făcut,
Bani dela bogăți am luat
Pe săraci i-am ajutat
.

Vale, vale buștenoasă,
Pădure dobrogenească
Cin' să te mai stăpânească ?

Cât timp eu te-am păzit
Caprele nu te-au mândzit
Toporul nu te-a cioplit.

Ii taie capul și-l duc la Domnie, însă nu primesc nici o răsplată,
dimpotrivă, sunt pedepsiți pentrucă:

*N'aducea țara 'ntr'o vară
Ce-aducea Radu 'ntr'o scară?*

În volumul « Din Muscel », al lui Rădulescu-Codin, se află trei variante ale acestei balade ¹⁾. Ele au fost culese în jurul anului 1895, prin urmare la trei decenii dela moartea haiducului, și aproape sigur, și dela apariția baladei, Compararea acestora cu varianta noastră nu va desvălui lucruri elocvente pentru procesul de creație.

Varianta I-a — culeasă în Belești-Muscel unde, cum se va vedea din cântec, a fost găsită potera care îl căuta pe Radu — povestește mult mai amănunțit faptele haiducului. El trăise prin vecinătatea comunei. În povestirea ispravilor haiducului, nu este o deosebire esențială: varianta din Belești-Muscel le redă mai amănunțit. Apar astfel și *numele tovarășilor săi*:

Foaie verde trei dovleci
Radu Anghel din Greci,
Cu Soare din Hulubești

Și cu *Udrea* din Furești,
Ioniță din Coțești
Și cu *Tudor* din Frunzești

După ce tovarășii lui s'au îmbătat, Radu îi trimete la casele lor și singur se îndreaptă spre prietenii săi care-l primesc cu multă căldură sufletească.

La *Preda 'n Furești* trăgea
Prietenii 'n casă-l primea
Omenește mi-l cinstea,
Până când Radu pleca,
Peste deal, frate-mi trecea
Și 'n *Negrești* că-mi ajungea,
La *Ghiocel* se oprise

Ghiocel cum mi-l vedea
Pe Răducan îl primea
Un purceluș îl tăia
Frumușel îl mai frigea
De merinde i-l dedea
Cu vin dulce se cinstea.

De aici Radu pleacă la *Căpraru Ion* în *Râncăciuv*. Acesta, de teamă de a nu fi văzut cineva pe Radu, îl găzduiește la o casă părăsită. Apare acuma cel însărcinat cu descoperirea gazdei lui Radu.

Foicică usturoi
Dumitrache Gunguroiu
La *Cârștieni* mi-și venea
La *Sorica* mi-și trăgea
Mândra Radului era

Tot de Radu mi-și vorbea
Că *Sorica* cunoștea
Unde Radu găzduia
Dumitrache ce făcea?
Un răvășel mi-și scria

¹⁾ P. 210 și urm.

Pe jupân Stan căuta	Potera o căuta,
Răvășelu îi dădea	Potera în <i>Belești</i> era
Jupân Stan încălica	Tot pe Radu căuta.
Peste deal că mi-și trăgea	

Acesta dă «răvășelul» comandirului care pleacă în căutarea haiducului:

peste deal că mi-și trecea	Noaptea au li se părea
De Radu s'apropia	Până ziuă se făcea
În <i>Călinești</i> mânca	

Ajung la Căpraru Ion, gazda Radului, îl supun la chinuri, Căpraru Ion nu divulgă nimic. Potera se învârtește cu Ion, fiul căprarului — Ion — pe care-l amenință cu bătaia:

La nuele trimetea	El de frică le spunea
Nici o nuia	Unde Radu găzduia
Nu-i dădea	Și-acolo mi-i ducea.

Radu nu se predă, iese din casă, își face drum prin poterași și ajunge în pădure. Un «călăraș» crapă un sfântșor în patru sferuri și astfel izbutește să-l lovească prin piept.

După ce își rostește cântecul, este dus la Câmpu-Lung, unde este și înmormântat ¹⁾).

Varianta II-a e o prescurtare a variantei precedente, în sensul că versurile sunt mai puține la număr, acțiunea este mai sărac redată, lipsesc multe din numele proprii și de localități. Varianta III-a este culeasă în *Rucăr*, prin urmare din Nordul județului. Are același conținut, la care se intercalează episodul cu popa Marin. De relevat este faptul că aici dispar *numele proprii și de localități*. Rucărul este mai depărtat de regiunea terorizată de haiduc, ale cărui fapte nu deșteptau în imaginația ascultătorilor nici un interes, așa cum am văzut cu o variantă mai îndepărtată ca spațiu a «*Focului dela Costești*». De asemenea este omisă credința că Radu nu putea fi rănit decât cu un sfaț împărțit în patru părți.

Suprapunând varianta noastră — aproape cu o jumătate de veac mai târzie — peste celelalte de mai sus, vom constata unele schimbări în corpul baladei.

Cu privire la caracterul haiducului, acesta este redat mult mai nobil, mai mărinimos. Simpatia populară, — în marea dragoste

¹⁾ Rădulescu-Codin, *op. cit.*

pentru haiduc, dragoste care merge până la lacrimi, — l-a ridicat mult pe scara valorilor morale. Apar astfel câteva episoade pline de duioșie și umanitate, care lipsesc în variantele din Muscel: înduioșat de rugămintea fetei, haiducul îi dă înapoi salba.

— Na-ți fetișo, salba ta
C'asta este zestrea ta
Ca să te măriți cu ea ?

Varianta Fani Lăutarul din Rociu-Argeș precizează că la rugămintea fetei, pe Radu:

Lacrămile-l podidea...

În variantele Rădulescu-Codin, lipsește și episodul din lupta cu potera, episod care-l arată plin de bunătate, de omenesc:

Mâna pe durdă punea
Pe deasupra că trăgea
Că în carne nu se'ndura !

Poetul popular — în marea simpatie pentru spiritul de dreptate al haiducului — i-a exaltat virtuțile și puterile fizice, l-a ridicat pe un plan superior, l-a supraumanizat cu calități de erou de basm. Redăm paralel un pasaj din cele două variante pentru a vedea cum s'au întărit trăsăturile homerice:

Var. Răd.-Codin

— flintulița
și 'ncărca
băga
prafu
cu mâna
fieru
ca scurătura

Var. Rociu

Mâna pe durda punea
băga iarba
cu *poala*
gloanțele
cu *chivăra*
fieru cu
sburătura...

Din primele două variante din Muscel, se vede că haiducul era *invulnerabil*: putea fi rănit numai de cele patru sferturi ale unei monete — trăsătură care duce aminte de Achilles și Siegfried. Prezența acestui element miraculos nu trebuie căutat în cine știe ce presupuse influențe, ci în fondul primitiv ce se întâlnește la majoritatea popoarelor ca atâtea alte elemente din basme și balade. În varianta noastră, acest lucru este accentuat mult mai mult, este răspicat redat, cu o nuanță de ironie.

Gloanțele că le prindea
Și 'napoi că le-asvârlea:
— Na-vă, băeți, gloanțele

Că sunt tari pădurile,
Vă mănâncă fiarele !

Se știe că Radu a fost înmormântat la Câmpu-Lung, cum de altfel menționează și variantele I și III din Muscel. Varianta II-a arată că a fost trimis la curte. Varianta noastră — în preocuparea de a da proporții cât mai grandioase eroului — arată cum soldații, tăindu-i capul:

La Domnie că mergea
Și capu că îl ducea

Prezentarea numai a capului este o dovadă că cel ucis a fost un om rar, de o valoare fără preț. Mai mult însă, apare chiar *Vodă*, Domnul Țării, și poetul popular — în nețărmurita admirație pentru haiduc — atribuie lui *Vodă* sentimentele poporului:

Dar *Vodă* când auzea:
— Fire-ar trupu' afurisit
Car pe Radu-a omorît
Moară 'n temniță închis !

N'aducea țara 'ntr'o vară
Ce-aducea Radu 'ntr'o seară !
Degradarea i-o suna
la 'nchisoare mi-l băga.

În rezumat, în decursul unui jumătate de secol, se observă cum, pe măsură ce eroul se ștergea în amintirea oamenilor ca ființă reală, pentru ca numele lui să impresioneze mereu imaginația populară, i se *exagerează calitățile lui*. Apar noi trăsături de noblețe și bunătate sufletească, elementul mitic — care a apărut aproape sigur odată cu nașterea baladei — se conturează mai puternic, se insistă asupra lui și, ca să-i ridice în cel mai înalt grad valoarea de erou, este pus față în față cu Domnul Țării; aprecierea acestuia constituie cea mai bună dovadă că Radu Anghel a fost un *supraom*, cu atari *calități sufletești și puteri fizice*.

Apariția lui *Vodă* — al cărui nume nu este redat, deoarece faptul e prea contemporan, haiducul mai trăiește în amintirea celor bătrâni pentru ca să se poată preciza mistificarea prin numele Domnului Țării — ne-ar fi dus la un substrat istoric, după obsesia cercetătorilor romantici, dacă nu s'ar fi cunoscut variantele anterioare și viața reală a eroului.

Un exemplu deci de câtă prudență trebuie să aibă cercetătorul când pleacă în căutare de substraturi!

Comparând formele variantelor, nu se pot preciza cu minuțiozitate, ceea ce se datorește intervalului de timp care le desparte. Intervalul de timp e relativ scurt, iar, de altă parte, forma nu are ceva cu sfințenie fixat.

Se rețin anumite expresii preferate în redarea caracterului eroului, a actelor săvârșite de el. Să nu se uite că recitatorul popular — mai ales cel talentat — se preocupă mai mult de ceea ce trebuie să recite, decât de modul, de forma în care recită. Cu insistență apare în toate variantele modul cum Radu se declară haiduc-țăran:

— Nu-mi mai zice: căpitane !	Eu sunt Radu dela crâng
Zi-mi pe nume: Răducane	Care mă port cu opinci
.	Cu opinci cu cataramă,
Căpitanii sunt la târg	Să nu-mi bage lumea seamă
Numa 'n ghetete și 'n papuci.	

Varianta Rociu, fiind culeasă recent, conține câteva cuvinte și expresii ale graiului modern, ale formei actuale, de viață socială, fenomen pe care l-am arătat mai sus. Întâlnim astfel:

Foc de *salvă* comanda

 Credea *baçiş* că va lua

Degradarea i-o suna
 La 'nchisoare mi-l băga.

« *Radu Anghel* » are o arie relativ restrânsă față de baladele vechi, cu mult mai mare însă ca « Focul dela Costești » sau « Codin ». Se întâlnește în județele Argeș, Muscel, Dâmbovița, Nordul județelor Vlașca și Teleorman și Vestul județului Olt.

* * *

Una din cele mai răspândite și una din cele mai vechi balade este « Corbea », frecventă și în Dâmbovnic-Argeș. O întâlnim în colecția Alecsandri sub variantele: « *Român Gruie Grozavul* », « *Codreanul* », « *Novac și Corbul* », « *Bujor* », la M. Pompiliu ¹⁾ « *Gheorghe* », la Simion Fl. Marian ²⁾ « *Voinicul scăpat* » și la Gh. Dem. Teodorescu ³⁾ « *Corbea* » în trei variante, pentru a nu aminti decât colecțiile vechi. Tema este deci veche și răspândită, balada este cunoscută în genere.

Acțiunea ⁴⁾ se petrece la Curtea Domnească, în București: Boerii sunt toți la masă. Cu un simț de gastronom, rar, cântecul

¹⁾ M. Pompiliu, *Balade populare române*, Iași, 1870.

²⁾ Simion Fl. Marian, *Poezii populare române*, I, Cernăuți, 1873.

³⁾ Gh. Dem. Teodorescu, *Poezii populare române*, București, 1885.

⁴⁾ Varianta Ion F. Ursaru (37 ani, Șerbănești-Argeș). Vezi pag. 592.

descrie bunătățile dela masa domnească, provocând aïese senzații gustative:

Și la masă ce mânca ?
Să vezi pește și păstrugă
Și galbenă caracudă
Și pește de cel mărunt
Dulceața de pe pământ
N'am mai văzut de când sânt !

In capul mesei stă « Domn Ștefan Vodă », iar în coada mesei

Săvai Corbeg *cel tâlharu*
Care-a speriat divanu !
Nici nu bea nici nu mânca
Numai cu ochii privea

Motivul acestei abțineri este:

— Cocoane, Măria, Ta	Acel cusbar de e pă tine
Cum aş bea, cum aş mânca	Ce bine s'ar lua pe mine ?
Dac' aş fi ca dumneata :	

Pentru acest lucru, Corbea este întemnițat de Ștefan Vodă, unde stă nouă ani. După nouă ani, este căutat de mamă-sa la temniță. Corbea o trimite la Vodă să-l ierte. Acesta îi promite că-l va căsători:

In pădurea Cocana	Și la cap e ascuțită
Jupâneasa Carpena	Pentru Corbea e gătită !
Din bardă bårduită	

In naivitatea ei, mama lui Corbea se bucură, iar când fiul său îi tâlmăcește alegoria lui Vodă, se întoarce din nou și-l roagă pe Vodă să-l ierte pe Corbea. Vodă e neînduplecat și de data aceasta declară răspicat că-l va spânzura. Atunci Corbea o povățuește cum să sape bălegarul dela grajd, să scoată calul lui, pe Roșu. Apariția calului provoacă panică în rândul boierilor și al cucoanelor. El atrage atenția lui Vodă care vrea să-l cumpere, dar baba nu-l vinde:

— Nu mi-e roșu de vânzare,
Roșu mi-e de dăruială
Cine-o da pe Corbe' afară !

Servitorul lui Vodă nu poate să încalce pe Roșu. Atunci baba roagă să-l scoată pe Corbea afară, căci numai el îi știe rândul.

Vodă se înduplecă, ba chiar el pleacă să-l scoată pe Corbea din temniță. Când îl vede pe Vodă:

Lacrămile-l podidea:
Că-l știa tânăr copil
Și-l vedea moșneag bătrân!

După ce este primenit, Corbea încalecă pe Roșu cu care ui-mește pe curteni. Cere vestmintele lui Vodă, acesta i le dă, apoi dă ordin să zăvorească porțile. Corbea înfierbântă calul, ia și pe maică-sa călare și sare porțile curții, promițând lui Vodă că se va răzbuna:

— Mi-ai făcut-o tu cu două
Eu am să ți-o fac cu nouă!

Ajuns acasă, se îmbracă femeiește, se întoarce la palat și îm-bată bucătăreasa, servește el pe Vodă la masă că să observe unde este leagănul copilului. Peste noapte, intră la copil, îl ridică, îl frige în bucătărie, îl pune în țepă, legându-l cu un ștreang de gât, apoi se întoarce acasă. Dimineața Vodă se uită spre poarta pe care o sărise Corbea călare și văzându-și copilul în țepă, se de-clară învins:

— Cine cu 'oțu s'o pune
Capu țării îl răpune!

I-am făcut-o eu cu două
El mi-a făcut-o cu nouă!

Balada nu mai păstrează specificul faptului primar dela care a pornit. Acțiunea s'a generalizat, a pierdut particularitățile, inun-dată de elemente de mit care alcătuesc miezul baladei; întemnițatul care scapă cu ajutorul calului năzdrăvan¹⁾. Chiar asupra eroului principal sunt șovăiri. În varianta noastră este:

Corbea cel tâlharu

la Gh. Dem. Teodorescu:

zace-mi Corbea viteazul
zace-mi Corbea haiducul

iar la N. Mateescu²⁾ eroul este boier! Atitudinea lor este însă comună: acea de *răzvrdtit* împotriva Domnului Țării. De aceea credem că putem încadra balade între cele haiducești — cum a

¹⁾ D. Caracostea, *op. cit.*, p. 249 și urm.

²⁾ La D. Caracostea, *op. cit.*, pp. 249—255.

procedat și Gh. Dem. Teodorescu în colecția sa — că eroul în faptul primar al baladei a fost un haiduc, deci nici motivul răzvrătirii nu ne arată ceva precis în acest sens. Oricum, din această diversitate, din această șovăire asupra caracterului eroului, se poate vedea cum imaginația poporului — pierzând orice amintire a faptului primar — schimbă cu ușurință urzeala baladei. Nici un amănunt din corpul baladei nu lasă să se întrevadă ce anume a fost eroul povestirii, afară doar de acea atitudine, de răsvrătit împotriva stăpânirii, atitudinea generală a haiducilor.

Nici asupra apariției cântecului nu se poate preciza nimic. « Este bine constatată că amintirile faptelor celor mai izbitoare, fie la păturile poporane apusene, fie la popoarele primitive » se șterg după două trei generații »¹⁾.

Numele Domnului, Ștefan Vodă, ar duce la un substrat istoric, mai ales că acțiunea se petrece la curtea domnească în București. N'am putea preciza nimic nici pe această cale²⁾. Dacă s'ar pleca dela colecția Alecsandri³⁾, ar trebui identificat un « Ilieș Vodă ». Alexandri chiar îl precizează în notă: Alexandru Iliș. Nu putem ști cu precizie dacă a fost Iliș sau nu în baladă, deoarece se știe cum a lucrat Alecsandri. Se prea poate să fi fost și acolo Ștefan Vodă și să-l fi schimbat prin Iliș Vodă, pentru a nu arăta pe presupusul Ștefan Vodă cel Mare pe un plan așa inferior cum e în baladă. Chiar dacă am admite un substrat istoric, balada nu spune nimic *istoric* despre acest Domn: nu avem nici un fapt, nici o trăsătură sufletească deosebită, nici un nume precis care să ducă la un Ștefan Vodă concret. În schimb, Ștefan Vodă este pus într'o situație ridicolă: se duce chiar el după Corbea să-l scoată din închisoare, ba chiar:

...Frumos mâna i-o strânge...

și-l aduce în trăsură cu el! Apoi, la cererea lui Corbea, Ștefan Vodă se desbracă:

Domn Ștefan ce făcea?
Frumos că se desbrăca

Hainili i le da
Iară Corbea se 'mbrăca!

¹⁾ D. Caracostea, *op. cit.*, p. 256.

²⁾ D. Caracostea, *op. cit.*, pp. 249—255.

³⁾ « Codreanul ».

Varianta noastră, — culeasă în Șerbănești-Argeș — menționează într'un singur loc:

Pe la poarta lu' Dom Ștefan cel Mare
Să-l scoată pe Corbe' afară...

epitet care lipsește în variantele anterioare, lipsește și într'o variantă culeasă de noi în Rociu-Argeș, la 2 km. de Șerbănești. Manualele noastre de școală primară vorbesc de un singur Ștefan Vodă: Ștefan cel Mare (1457—1505). Se observă deci sursa inovației, inovație care ar fi făcut victime nevinovate printre cerceătorii din trecut.

Nu se poate deci afirma că ar fi la originea baladei un fapt istoric, un substrat istoric. Am arătat în balada «*Radu Anghel*» că apariția lui Vodă e de aceeași natură și în «*Corbea*», eroul baladei în jurul căruia se împletesc toate elementele miraculoase și descrierile ce trec dincolo de real. «*Vodă*» este numai un suport, un mijloc de a înălța eroul în fața ascultătorilor, de a-i da o grandoare neobișnuită care poate să impresioneze și să țină încordată atenția populară. Astfel, Corbea șade la aceeași masă cu Vodă, este scos din temniță chiar de el, pe Vodă îl scapă lacrimile când îl vede așa bătrân, îi strânge mâna, îi dă și hainele lui ca să se îmbrace Corbea cu ele. De ce însă s'a specificat în baladă «*Ștefan Vodă*»? Numele acesta este un loc comun în baladele noastre, generalizându-se: îl găsim în «*Miul Cobiul*» și în «*Cântecul Letinului*», culese de noi în Oarja-Argeș, după cum se poate vedea și în colecțiile vechi.

Balada nu mai păstrează nimic care să arate cu precizie împrejurările reale care i-au dat naștere. Atmosfera s'a generalizat prin exagerarea unor trăsături, prin elementele de miraculos care constituie oratura baladei. Temnița este dramatic înfățișată:

Intra 'n apă	In pleznetu'
Până 'n sapă	Năpârcilor
Și 'n potmol până 'n genunchi,
In rameteu	Erau broașteli
Brăștelor,	Ca nucili
In șueru	Și șerpi
Șerpilor	Ca bicile.

In temniță: nouă ani de zile sta.

Număr care face parte din simbolurile mentalității primitive ale omenirii, întâlnit așa de des la toate popoarele, alături de celelalte numere simbol.

Când iese afară din temniță:
Două ceasuri nu vorbea
Nici cu ochii nu clipea
Drept în soare se uita
Că, frate, *nu-l cunoștea!*

Aspectul lui este din domeniul basmelor:

Barba-i bate brânele
Și chica călcâiele...

Eroul încearcă apoi de două ori să scape din temniță, însă numai *a treia oară* izbutește. Grajdul este cufundat sub bălegar unde trebuie să sape:

<i>Nouăzeci</i> de lopătari	Să-mi sapi, maică, de două
Tot feciori de boieri mari;	Până ce-oi săpa de nouă;
<i>Nouăzeci</i> târnăcopari,	Iar la nouă când oi săpa
<i>În răsăritu</i> soarelui	De ușa grajdului c'oi da:
La bălegaru cailor	<i>Lacātu cât banița</i>
Și-acolo maică să-mi sapi	<i>Și cheia de cinci oca...</i>
Să-mi sapi d'o palmă	

Roșu e cal năsdrașan, care cunoaște numele stăpânului:

Binișor să-l pipăești
De mine să-i pomenești

el sperie toată lumea:

Odată că necheza	<i>Case mari să dărmă</i>
<i>Ape mari să turbura</i>	<i>Cocoane să stârpea...</i>

sau:

Odată că necheza	Dar Corbea ce făcea?
<i>Geamuri mari că să spârgea,</i>	Spuma de pe el c'o lua
Din picioare asvârlea	Și dă zid d'o arunca
<i>Brazde de pământ scotea</i>	<i>Sloi de ghiață se făcea!</i>
Roșu spumă se făcea.	

Cu ajutorul calului, Corbea *sare peste porți*, împreună cu maică-sa. Basm, în această denaturare a acțiunii reale.

Din cauză că balada este veche, cu o mare arie de răspândire, s'ar părea că ea ar trebui să fie matură, de neschimbat, încremenită

oarecum, fără a mai primi nici o inovație. Dimpotrivă. Poetul popular se simte mai liber aici ca în cântecele al căror conținut real trăește încă în amintirea ascultătorilor. Astfel, în varianta studiată apare Gheorghită, «vâtaf de temniță» care, după nouă ani, se îndură să scoată pe Corbea afară să vadă lumina zilei. Aceste acțiuni secundare pot să se desvolte în dauna celei principale, schimbând caracterul baladei. In mod analog trebuie să se conceapă modificările pe care le suferă o baladă de-a-lungul timpului și spațiului.

Cu privire la formă, poetul popular reține versurile puternice ca evocare, ce s'au cristalizat, s'au osificat pierzând conjuncțiile, prepozițiile — în descriere, verbele și adjectivele — în narațiune.

Descrierea mesei omenești, a temniței, aspectul lui Corbea la ieșirea din temniță, descrierea calului sunt rediate aproape prin același număr de cuvinte în toate variantele.

Cuvintele care dispar, care se schimbă prin altele, sunt acele care se referă la *viața socială*. Anacronismul acesta nu se datorește numai tendinței de a actualiza acțiunea, cum crede d. Caraman ¹⁾, ci faptului că poetul popular schimbă aproape automat, involuntar, aceste cuvinte prin acelea ale mediului său ca având același sens. Modernizarea baladei noastre nu trebuie să surprindă, se știu care sunt cauzele de ordin economic și social. Întâlnim modernismele:

Domn Ștefan l-a arestat

apoi:

Frumos mâna i-o strângea

Și 'n trăsura mi-l suia

La frizer că mi-l ducea

Și frumos mi-l bărbierea

.....

Inapoi se înapoia

.....

s'au expresii ca:

Mi-ai făcut-o tu cu două

Eu am să ți-o fac cu nouă!

¹⁾ P. Caraman, *op. cit.*, II, p. 58.

Această presărare cu barbarisme și modernisme — supărătoare și decepționante pentru «semănătoriști» — nu supără de loc pe ascultătorii de acolo unde a fost înregistrată balada.

II

Plecarea dela fenomenul actual literar al creației populare poate să desvâlue câteva din tainele creației baladei populare ¹⁾. Este recunoscută utilitatea acestor producții pentru lămurirea acestui proces de creație: «Astfel de mărturii (cântecele ocazionale) pot să fie documente importante pentru psihologia poporană, *pot să arunce oarecare lumină, prin analogie asupra procesului creator din alte bucăți* » ²⁾. Alții au afirmat cu puțină îndoială acest lucru: «Nu se poate afirma, în principiu, că procesul nașterii actuale este cu desăvârșire identic cu acela al nașterii istorice, dar o mare apropiere, de sigur, trebuie să fie între ele » ³⁾.

În capitolul precedent am analizat câteva balade din trei stadii de evoluție, inegal distanțate ca timp din lipsă de date precise:

1. Balada recentă, contemporană cu noi;
2. Balada ce datează de aproape nouă decenii și
3. Balada veche, a cărei apariție nu se cunoaște.

Cazul ideal ar fi fost analizarea *aceleiași balade* în aceste trei stadii și în sânul *aceleiași comunități*, sau măcar *balade de aceeași categorie* (ca temă folklorică). Totuși se pot stabili și în acest mod câteva norme.

D. P. Caraman admite că un eveniment impresionant naște un produs folkloric de tranziție, anume tradiția orală propriu zisă ». Aceasta constituie «*jurnalul oral de informație al poporului*, însă nu literatură ». Din cauza circulației și a fanteziei populare, «tradiția orală devine *legendă*, cu o oarecare valoare estetică ». Legenda «*întâlnind un talent poetic și mai puternic... s'a prefăcut în cântec*. Aceasta este balada populară » ⁴⁾. Această ierarhizare a tre-

¹⁾ D. Caracostea, *op. cit.*, p. 127.

²⁾ D. Caracostea, *op. cit.*, p. 135. (sublinierile sunt ale noastre)

³⁾ P. Cancel, *op. cit.*, p. 50 (sublinierile sunt ale noastre).

⁴⁾ P. Caraman, *op. cit.*, II, pp. 21—22.

cerii dela eveniment la baladă ni se pare neverosimilă, de altfel d-sa specifică în notă: « uneori când întâmplarea este foarte emoționantă pentru popor și când întâlnește fără întârziere talente poetice, poate fi direct transpusă în baladă »¹⁾). Acesta este cazul cel mai frecvent, am putea zice cazul normal.

Balada pleacă dela un fapt care trebuie:

1. « Să aibă un conținut deosebit de impresionant.

2. Să aibă norocul să întâlnească individualități de un remarcabil talent poetic »²⁾).

Balada recent creată astfel este o versificare a faptului întâmplat cu toate amănuntele minuțios redate, cu numele tuturor persoajilor și localităților cu care vine în contact eroul baladei.

Dacă faptul e prea neobișnuit, exagerat de impresionant cum a fost arderea fiilor satului Costești, balada păstrează fidel amănuntele catastrofei. Când faptul e mai puțin impresionant, poetul popular exagerează unele trăsături, unele mici epizoade pe care se pot greșa elemente de mit, de supranatural.

Această exagerare în spre mit, spre miraculos, este o înclinare firească a imaginației populare, un *mod de a stiliza evenimentele*, pentru a le ridica deasupra cotidianului. Balada — spre deosebire de alte producții, în special, cele lirice — este un *gen declamatoriu*: presupune un povestitor și un public³⁾). De aici nevoia ca balada să aibă ceva neobișnuit care să impresioneze pe ascultători.

În forma aceasta, balada are o circulație locală. Răspândirea ei la distanțe mai mari depinde de felul cum e izolată sau nu acea regiune de natura și de intensitatea relațiilor cu regiunile vecine. Ea circulă cu toate amănuntele până la depărtarea limită, unde aceste amănunte sunt cunoscute de ascultători.

Dacă balada trece peste această limită, amănuntele dispar pentru că nu mai deșteaptă nici un interes. Balada circulă în forma primară atât timp cât memoria poporului mai păstrează amintirea faptului dela care a plecat balada. Durata ei maximă în această formă ar fi deci cam două generații.

Versificația baladei, ritmul, atârână de măestria poetului popular care a creat-o, suferind constrângerile cântecelor similare. Limba

¹⁾ P. Caraman, *op. cit.*, II, p. 22, notă.

²⁾ P. Caraman, *op. cit.*, II, p. 22.

³⁾ P. Caracostea, *op. cit.*, p. 136.

(forme fonetice, morfologice, lexicale) este oglinda comunității din care face parte poetul popular.

A căuta autorul cântecului popular este un nou sens oarecum: poetul este numai o expresie a comunității, organul versificator se poate spune, comunitatea nu este conștientă de individul creator din cauza identității de simțiri, contrar celor afirmate de d. P. Cancel după M. Murko ¹⁾.

Pe măsură ce amintirea faptului se pierde în popor și circulația se extinde în regiuni mai depărtate de locul de naștere ale baladei, aceasta începe să-și piardă amănunțele care o leagă de locul de plecare, se decantează de aceste impurități, începe să *se generalizeze ca țesătură interioară*, elementele mitice iau locul celor accidentale, locale: aici se pune problema dăinuirii unei balade. Evident, nu toate baladele « ocazionale » ajung până la generațiile următoare, *ele supraviețuiesc în măsura în care factura baladei permite altoirea elementelor mitice*. Cele care, din cauza elementului prea local, prea accidental, nu pot suferi această transformare, pier. Am întâlnit în Dâmbovnic-Argeș o baladă « *Războiul din 1916* », pe care am auzit-o cântată de lăutarul Nae Dragomir la două nunți din Gligani de sus și Suseni de vre-o cinci-șase ori ! Această baladă, prea legată de marele eveniment, baladă cu adevărat « istorică », va pieri odată cu ștergerea oricărei aduceri aminte despre marele cataclism. Același lucru se va întâmpla și cu cele două balade analizate de noi, mai ales « *Focul dela Costești* ». « *Codin* » însă, din cauza celor două elemente de supranatural mai ales acela al legăturii sufletești dintre om și cal prin exagerarea acestora, va putea ajunge la o circulație mai întinsă de o durată mai lungă.

Sub această structură evoluată, mai păstrează amintiri ale faptului primar, cele esențiale, și uneori, locul unde s'a desfășurat acțiunea. Apar și noi acțiuni secundare, menite să ilustreze unele trăsături sufletești ale eroului principal.

Ca formă, balada mai păstrează și acele versuri care descriu trăsăturile eroului, anumite împrejurări sau locuri, acelea care povestesc acțiunile caracteristice pentru conturarea eroului. Versurile acestea încep să devină mai schematice, mai lipsite de părțile de

¹⁾ P. Cancel, *op. cit.*, p. 17.

cuvânt necaracteristice, cele mai multe fiind introduse din necesitate de ritm.

Cele care se referă la viața socială sunt înlocuite prin altele din vorbirea uzuală a recitatorului, după gradul de civilizație a mediului în care circulă balada. Durata acestei *faze de tranzație*, care nu se poate preciza, credem că ar fi în jurul unui secol.

În *faza finală*, balada se extinde ca circulație până la limita aproximativă a ariei geografice. Balada s'a generalizat complet, s'a decantat de urmele evenimentului primar, se pierde și amintirea locului de plecare. S'a generalizat în așa fel, că se poate schimba numele eroului baladei sau a celorlalte personaje, numele localităților, fără ca balada să sufere ceva. Apar și acțiuni secundare, acțiunea principală este șters redată, redusă la elemente de mit, prin contaminare cu baladele similare. În schimb, elementele de mit au copleșit complet balada, denaturând-o până la nerecunoașterea. Gustul popular face selecția baladelor numai prin prisma acestor elemente de basm. În această fază, nu se poate face nici o presupunere asupra etapelor antecedente ale cântecului.

Nu toate baladele urmează această evoluție. Cele mai multe se pierd la sfârșitul fazei întâia, altele încep să se fragmenteze și să se contopească cu alte balade cu conținut similar, dacă nu dispar între timp.

Forma baladei este mai sigură, mai cristalizată. Alegoriile și versurile care exprimă o acțiune caracteristică pierd prepozițiile, conjuncțiile și adjectivele neexpresive; cele care descriu înfățișarea eroului sau a împrejurărilor devin mai laconice, fără vorbe și conjuncții. Versificația este mult mai perfectă, mai sigură în ritm.

Deci, două elemente susțin balada ca putere circulatorie:

1. *Amintirea faptului povestit în mintea poporului și*
2. *Elementele de basm care apar pe măsură ce se pierde urma faptului real și care susțin balada vie, plina de interes, răspândind-o pe o suprafață mai întinsă.*

D. D. Caracostea — plecând dela cercetările lui F. Pauzer, Otto Bockel, J. Bédier — afirmă: « Creatorii baladei noastre populare *n'au plecat dela întâmplări istorice, ci dela experiență umană primitivă, dela o viziune poetică despre lume*, pe care se cuvine s'o gustăm și s'o explicăm, ca atare »¹⁾. Chiar dacă am admite că o

¹⁾ D. Caracostea, *op. cit.*, p. 256 (sublinierile sunt ale noastre).

baladă a plecat dela un fapt istoric *real*, prin circulație în timp și în spațiu — dacă, în mod excepțional, nu dispore — își pierde caracterul istoric, faptul istoric pierde caracteristicile care-l deplinesc în timp în rubrica evenimentelor istorice. Nu credem însă că balada ar fi o creație de pură inventivitate, fără nici un impuls din *lumea reală*, deși structura mitică a baladelor, învechindu-se prin aceste elemente de mit cu producțiile literare ale altor popoare, împiedică afirmarea acestui lucru. Imaginația populară denaturează lucrurile într'un mod neobișnuit, exagerat pentru logica rece a cărturarilor, dincolo de presupunerile noastre. Am arătat aceste adaptări prin izgonirea realului la balada «*Radu Anghel*»: cazul acestei balade este mai mult decât concludent.

O baladă nu circulă ori unde, răspândirea ei în formă de cerc nu e generală, ea întâlnește rezistența. Cea mai puternică rezistență este *forma vieții sociale ale acelei comunități*, cu părerile ei deosebite despre viață. O baladă haiducească va prinde rădăcini adânci în regiuni unde lumea este nemulțumită de legile stăpânirii, de cătuala stare socială; o baladă păstorească va fi viu gustată de o comunitate care păstrează încă formele vieții păstorești.

În Dâmbovnic-Argeș nu am auzit niciodată cântându-se «*Miorița*», deși regiunea aceasta este o regiune de lăutari cu multe cântece bătrânești. Lăutarii anchetați asupra acestei balade, au răspuns că «este 'n cărți, da nu se cere». (D. Mazilu, Rociu-Argeș, 38 ani). Lucrul este explicabil: păstoritul a dispărut — în parte — din această regiune, pe planul întâi trecând agricultura și ocupațiile anexe.

În mecanismul circulației, pe lângă întâlnirile de oameni la diferite bălciuri, schimbul de mărfuri în natură dintre munte și șes, angajarea ca lucrători în alte regiuni, serviciul militar, vehicolul principal sunt lăutarii care circulă mult mai intens de cum se crede de obicei¹⁾. Am întâlnit lăutari care au cântat spre Sud până către Alexandria-Corabia, la Nord până spre Câmpulung-Muscel-Turnu-Roșu, în majoritatea cazurilor la nunți. Se poate închipui ușor că lăutarii, pentru a-și arăta bogăția repertoriului, cântau bucăți neîntâlnite aici, căci «un cântec nou multe parale face» (Marin Andrei, zis Goaie).

OVIDIU BÂRLEA

¹⁾ Asupra acestei probleme vom reveni ulterior.

RADU ANGHEL

Și-am zis verde-a bobilor
Sus pe dealu' Grecilor
Deasupra Boteștilor
La Starostea hoșilor,
La fagu' cu frunza deasă
Și cu umbrulița groasă,
Stau voinicii ca în casă
Și-afară plouă de varsă,
Afar' plouă cu bășici
Și voinicii stau pe brânci.
La tulpina fagului
Carabina Radului,
Iar mai sus pe rămurele
Numai, neică, revolvere
Și trăgea Radu cu ele.
Dară Radu ce făcea ?
Trei dește 'n gură băga
Și 'ncepea d'a șuera
Și potera că striga
Și băeții mi-auzea
Dară Radu ce făcea ?
D'a ploșchiță că-mi scotea
D'o vadră și cinci oca
Și da la băeți să bea
Și băeții se 'mbăta
Prin stușiuri se culca.
Singur Radu rămânea
Mâna pe durdă punea,
Băga iarba cu poala,
Gloanțele cu chibăra,
Fierul cu sburătura
Și-atingea cu vergeaua
Să se-așeze iarba 'n ea,
Drumul prin păduri că-i da,

Crengile planuri venea
Bine lui Radu-i părea
Mustăcioara că-i râdea.
Dar băeții n'auzea.
Dară Radu ce făcea ?
Prin stușiuri că mi-o lua
Câte unu' mi-i găsea
Și la rând că mi-i punea
Și din gură-i judeca:
— Alei, voi voinicilor,
Și-al doilea femeilor,
Ați băut, v'ați îmbătat
Și de Radu v'ați uitat,
Dacă venea potera
Ce folos de viața mea
Și de haiducia ta !
Câte-o palmă le trăgea
Drumu 'n vale le-arăta
Singur Radu rămânea.
Pe-o potecă că-mi lua,
La popa Stan că mergea:
Patruzeci de slugi avea
Sentinela mi-l păzea
— Bună seara, popo Stane !
— Mulțumescu-ți căpitane !
— Nu-mi mai zice căpitane
Zi-mi pe nume: Răducane
Și mai cată la parale
Că te... în lumânare.
Căpitanii sunt la târg
Numa 'n ghete și 'n papuci,
Eu sunt Radu dela crâng
Care mă port cu opinci,
Cu opinci cu cataramă

Să nu-mi bage lumea seamă.
 Dară popa ce zicea?
 — Eu zic zău pe barba mea
 Că n'am chioară de para,
 Ce bruma mi-am avut
 Le-am dat de m'am popit.
 Dară Radu ce-mi făcea?
 D'o măciuchiță scotea
 Cinci chile că-mi atârna,
 La cap ghintuită
 Pentru popa pregătită.
 Una 'n spate că-i dădea
 Și-alta 'n piept de-l îndrepta.
 — Stai, Radule, nu mai da
 Că mi-ai săcat inima
 Și iată cată 'n celăraș
 Ce am eu d'un căzânaș
 Dobânda de prin oraș
 Ți-o păstram d'acu un an
 Te știam că-mi ești dușman!
 De barbă mi-l apuca
 Și-l târa din colț în colț
 Să iasă banii din gros.
 Preoteasa-l auzea
 — Stai, Radule, nu mai da
 C'ai omorît pe popa!
 Și mai cată pe poliță
 Că mai am eu d'o sălbiță
 O păstram pentru fetiță
 — Alelei, măi porc de câine!
 Ai tocat, ori n'ai tocat,
 Bani dela săraci ai luat:
 Fie baba cât de bătrână
 Vine cu paraua în mână
 Și-o aduce 'n bătătură
 ...-ți legea tu de câine!
 Eu oi să mă dau la crâng,
 Să te-auz din deal tocând
 Că de-oi veni a doua oară
 Am să te fac ciosvârți
 Să te 'ntind pe la răspânți
 Popa Stan ce făcea?
 Nu toca de treaba lui
 Ci de frica Radului.
 Dară Radu ce făcea?

Aurul că și-l lua.
 Pe-aci 'ncolo că pleca.
 Fata după el se lua
 Frumușel că se ruga:
 — Nea Radule, dumneata
 La ce mi-ai luat salba mea
 Ca să mă mărit cu ea —
 Dară Radu ce făcea?
 Mâna 'n buzunar băga
 Salba fetii i-o da:
 — Na-ți fetișo, salba ta,
 C'asta este zestrea ta
 Ca să te măriți cu ea!
 La Căpraru Ion mergea
 C'acolo gazdă avea.
 Căpraru Ion că-mi avea
 D'o fetiță frumușea
 Care lui Radu-i gătea.
 El mâncare că cerea
 Fetișo că 'ntârzia,
 Radu se cam supăra
 Cu picioru 'n tavan da,
 Fetișo se speria
 Și 'ncepea ea de-a țipa
 Fuga la primar că da.
 — Domnul primar dumneata
 Este-un hoț în casa mea
 — Tot pe anume să mi-l spui
 Radu Anghel din Greci
 Hoț ca el nu mai găsești.
 Și primaru ce făcea?
 Comandiru 'mi anunța
 Oștirile trimetea
 Și casa mi-o cuprindea
 Și la Radu că striga:
 — Dă-te Radule legat
 Și scapi viu nevătămat.
 Dar Radu că zicea:
 — De ce să mă dau legat
 La tine: un gulerat! —
 Comandiru' ce făcea?
 Foc de salvă comanda.
 Dară Radu ce făcea?
 Fereastra mi-o deschidea
 Gloanțele că le prindea

Și 'napoi că le-asvârlea
 — Na-vă băieți, gloantele
 Că sunt tari pădurile
 Vă mănâncă fiarele.
 Mâna pe durdă punea
 Pe deasupra că trăgea
 Că 'n carne nu se 'ndura
 Și de fum îi zăpăcea.
 Comandiru ce făcea?
 Stânga 'napoi comanda
 Cu oștirile pleca
 Și pe Radu că-l lăsa.
 Dar un soldat mai mititel
 Ce șoptea dracul cu el
 El din front că ieșea
 Voie la comandir cerea
 D'un sfântișor că-mi scotea
 P'o butură că mi-l punea
 Tot în patru că-l tăia
 Și 'n armă că mi-l băga
 Și la Radu că striga:
 — Nea Radule, dumneata
 Mai întoarce-te încoa
 Ca să-ți văd eu fața ta.
 Dar Radu că se 'ntorcea
 Tot în el, neică, trăgea
 Pe Radu undă-l lovea?
 Deasupra buricului
 Unde-i păs voinicului;
 Și-am zis verde trei granate
 De-i scotea bojogi prin spate
 Dară Radu ce făcea?
 Niște frunze că rupea
 Și cu ele se 'ndopa
 Mâna p'un par că punea
 La pădure o rețea,
 Soldații după el se lua
 Intr'o vâlcea că-mi cădea
 Și la el se repezea.
 — Să mă mai lăsați nișel
 Să mai cânt d'un cânticel

De când eram mititel:
 — Am umblat cât am umblat
 Dar aici mi s'a 'nfundat
 Am 'oștit cât am 'oștit
 Dar acum mi s'a 'ncolțit.
 Cât pe lume mi-am trăit
 Nici un rău nu am făcut
 Bani dela bogați am luat,
 Pe săraci i-am ajutat,
 Le-am luat plug
 Și le-am luat vaci.
 Vale, vale, buștenoasă
 Pădure dobroganească
 Cin' să te mai stăpânească?
 Cât timp eu te-am păzit
 Caprele nu te-au mâzdit
 Toporul nu te-a cioplit;
 Că cine te-a stăpânit
 Mi-a pus spate la pământ
 Ochi negri la răsărit. —
 Foaie verde micșunea
 Dar soldații ce făcea?
 Capu' că i-l rețea.
 Și trupului ce-i făcea?
 La o casă mi-l ducea
 La o casă părăsită
 La un colț neșindrilită
 Viața lui Radu-i sfârșită
 La Domnie că mergea
 Și capu' că i-l ducea
 Credea că bacșiș va lua.
 Dar Vodă când auzea:
 — Fi-ar trupul' afurisit
 Car' pe Radu-a omorît
 Moară 'n temniță închisă.
 N'aducea țara 'ntr'o vară
 Ce-aducea Radu 'ntr'o scară.
 Degradarea i-o suna
 La 'nchisoare mi-l băga.

D. Mazilu

38 ani, Rociu-Argeș

CODIN

Și-am zis verde trei costrei,
 Colo 'n vale la Broșteni
 Și-am zis verde viorea,
 Un băiat că se isca
 Și Codin că se chema
 Și frumos că mi-și era
 Și Codin că mi-l chema
 Și fetele că-l iubea;
 Trei băeți că se vorbea
 Ca să-i răpuie viața.
 — Na, na, Codine, na
 Vine 'oțu și te ia
 Și te duce la belea
 Ca să-ți răpuie viața!
 Trei băeți mi se vorbea
 La Codin că se ducea:
 A lu' Gheorghe-al Barbului
 Băiatu' primarului,
 Puișoru' Dracului.
 Și-a lui Dumitru lu' Gheorghe
 Toți Broștenii de el teme;
 Și-am zis verde ismă creață
 Cu Didin a lu' Cleașcă
 Și-am zis verde viorea
 Câte-și trei că se vorbea
 La Codin că se ducea,
 Din gură că-i spunea:
 — Măi, Codine, dumneata
 Și-am zis verde de trei sfecle
 Să mergem la Pod la fete,
 Și-am zis verde viorea
 Cu Lina, cu Gherghina
 Cu Ioana tot așa.
 — Na, na, na, Codine, na
 Vine 'oțu și te ia
 Te duce dela casa ta
 Și te duce la belea
 Ca să-ți răpue viața!
 La Pod neică, se ducea
 Și lăutari că-mi avea,
 Toți băeții se juca.
 Numai Codin se uita
 Și lui silă se făcea
 Cum să-i răpue viața

Și Lina că venea
 Pe Codin îl săruta,
 A lu' Gheorghe îl vedea
 Gând rău îi punea,
 A lu' Gheorghe — al Barbului
 Puișoru Dracului.
 Și-am zis verde viorea
 Da' lu' Gheorghe ce-i spunea?
 La Codin să ducea
 Din guriță îl chema
 Acasă îl chema,
 În pădure îl băga
 P'o buturugă îl punea
 Din guriță că-i zicea:
 — Măi, Codine, dumneata
 Trage d'astă gheată-a mea
 Nu știu ce mă strânge'n ea.
 — Na, na, na, Codine, na
 Vine oțu și te ia,
 Te ia dela casa ta
 Și te duce la belea
 Ca să-ți răpuie viața!
 Și-am zis verde viorea,
 Gheata, neică, i-o trăgea
 Da' lu' Gheorghe ce făcea?
 Odată că fluera
 Și Codin îl întreba:
 — De ce flueri, vere așa?
 Vrei să-mi răpuie tu viața mea?
 Da' lu' Gheorghe că-i zicea
 — Foaiie verde de bob
 Ca să ne-auză la pod
 Cin'neică, că fluiera
 a lui Ghiță că-mi auzea,
 Cu Didin, tot așa;
 Pe fugă se punea
 La Codin venea,
 Ci ciomagu că-l pleznea
 Bine, neică mi-l lovea,
 Pe butuc că îl punea
 Ca să-și sfârșească viața.
 — Na, na, na, Codine, na
 Vine'oțu și te ia,
 Te ia dela casa ta

Și te duce la belea
 Ca să-ți răpue viața !
 Câte-și trei că se vorbea
 Lângă el că mi-și pleca,
 Mai'nainte se ducea.
 A lui Gheorghe le spunea:
 — No să scăpăm dă belea
 Inapoi se întorcea
 Și-a lui Cleașcă că venea
 Cu ciomagu îl lovea
 Mâna dreaptă i-o rupea
 Și din viață că 'nceta
 — Na, na, na, Codine, na
 Vine 'oțu și te ia
 Te ia dela casa ta
 Și te duce la belea
 Ca să-ți răpuie viața !
 Și-am zis verde viorea
 Câte-și trei că se vorbea
 Pă ciomege mi-l punea
 Și am zis verde trei spanace
 In fântână ca să-l bage
 Și, neică, îl ridică
 Lă fântână se ducea:
 Ceru se despica
 Și ei, neică, se speria
 Și jos, neică, că-l lăsa,
 Cu frunze-l acoperea,
 De lângă el se ducea.
 — Na, na, na, Codine, na
 Vine oțu și te ia
 Te ia dela casa ta
 Și te duce la belea
 Ca să-ți răpuie viața.
 Câte-și trei că se vorbea
 La cărciumă se ducea
 Și, neică, că chefuia
 Și bine le mai părea.
 Și-am zis verde de pelin
 C'a curățat pe Codin.
 Și mă-sa ce mi-și făcea?
 L'a lu' Gheorghe se ducea
 L'a lu' Gheorghe al Barbului
 Băiatu Primarului.
 — Na, na, na, Codine, na

Vine 'oțu să te ia,
 Te ia dela casa ta
 Și te duce la belea
 Ca să-ți răpuie viața !
 Și-am zis verde viorea
 Din guriță întreba
 De Codin că-l întreba:
 — Și-am zis verde de crin
 Ce mi-ați făcut pe Codin?
 — Și-am zis verde de trei sfecle
 L-am lăsat la Pod la fete.
 — Na, na, na, Codine, na
 Vine 'oțu și te ia
 Te ia dela casa ta
 Și te duce la belea
 Ca să-ți răpue viața !
 Și-am zis verde viorea
 Alt băiat că mai avea
 Și Ion că se chema,
 Căii la brișcă punea
 Și cu brișca că pleca
 La Pod că se ducea
 La Lina că trăgea
 De Codin că 'ntreba:
 — Și-am zis verde de crin
 Ce mi-ați făcut pe Codin?
 Și-am zis verde viorea
 Nimenea nu știa:
 — Na, na, na, Codine, na
 Vine 'oțu și te ia,
 Te ia dela casa ta
 Și te duce la belea
 Ca să-ți răpue viața !
 Și-am zis verde viorea
 La secție se ducea
 Și jandarmii că venea
 In pădure că intra
 Pă Codin mi-l găsea
 Și mă-sa mi-l vedea
 Lângă el că leșina
 Pe Codin îl săruta
 Și din gură îi zicea:
 — Na, na, na, Codine, na
 Vine 'oțu și te ia,
 Te ia dela casa ta

Și te duce la belea
 Ca să-ți răpue viața !
 Acasă că-l aducea
 La Pitești că depeșă,
 Procuroru că-mi venea
 La Pod că întreba
 Și trei fete aducea:
 Pe Lina, pe Gherghina
 Și pe Ioana tot așa
 Și din gură le zicea:
 — Foaie verde de criftiu
 Sunteți carne de treftiu,
 Ați curățat pe Codin !
 — Na, na, na, Codine, na
 Vine 'oțu și te ia
 Te ia dela casa ta
 Și te duce la belea
 Ca să-ți răpue viața !
 Și-am zis verde viorea
 Otopsie că-i făcea,
 La groapă că mi-l pornea
 După el mi-a luneca
 Calu 'n urmă-mi venea,
 După el că necheza
 Pământu se tremura !
 La groapă când ajungea,
 Odată că necheza,

Toată lumea că plângea
 — Na, na, na, Codine, na
 Vine 'oțu și te ia,
 Te ia dela casa ta
 Și te duce la belea
 Ca să-ți răpue viața !
 Și-am zis verde viorea
 Dar la 'oți ce le făcea ?
 Și procesu-l făcea
 La parchet l'înainta
 Și la Pitești că-i chema
 A lui Gheorghe a Barbului
 Băiatul primarului,
 O scrisoare că scria,
 Lui tat's'o o trimețea:
 — Vinde, taică, mașină
 Și mă scapă de belea !
 Da tat's'o ce-mi făcea ?
 La Parchet că se ducea,
 Pe Ghiță îl scăpa
 Și din gură îi zicea:
 — Ioniță dumneata
 Și-am zis verde matostat
 D'oi fi, taică, vinovat
 Să nu mai scap de păcat.

Marin Andrei zis Gozie
 52 ani, Suseni-Argeș

C O R B E A

Fosie verde meri domnești
 Din oraș din București
 L-ale case mai domnești
 Cari se văd în București,
 Sus la case foișoare,
 Jos la case pestricioare
 Cu ferestrele în soare
 Neică, sub umbră detisă
 Frumoasă masă-mi întinsă,
 Dă mari boeri mi-era cuprinsă:
 Boerii divanului,
 Caimacanii târgului,
 'Fesnicii împăratului.
 Am zis verde micșunea
 În capu mesei cine sta ?

Domn Ștefan-Vodă și bea.
 În coada mesei cine sta ?
 Săvai Corbea cel tâlharu,
 Care-a speriat divanu,
 Nici nu bea, nici nu mânca
 Numai cu ochii privea;
 Punea coatili pe masă
 Și mâni dalbe la obraje.
 Și la masă ce mânca ?
 Săvai, pește și păstrugă
 Și galbenă caracudă
 Și pește de cel mărunt
 Dulceața de pe pământ
 N'am mai văzut de când sunt !
 Și-am zis verde micșunea

Dar boierii ce făcea?
 Toți, frate, bea și mânca,
 Din pahare ciocănea,
 Numai Corbea se uita.
 Domn Ștefan că se scula
 Și din gură că-i zicea:
 — Săvai, Corbea, dumneata
 Și-am zis verde trei seminți
 Nici nu bei, nici nu mănânci
 Numa cu ochii te uiți.
 Dară Corbea răspundea:
 — Coccoane, Măria Ta!
 Cum aș bea, cum aș mânca
 Dac'aș fi ca dumneata:
 Acel cușbar de e pă tine
 Ce bine s'ar lua pă mine!
 Dar Domn Ștefan ce făcea?
 Când așa că-mi auzea,
 La gealap că porunca
 Doi de mâni că mi-l lua,
 Doi la spate împingea,
 Doi cu măciucile da
 Și Domn Ștefan că striga:
 — Ia băeți, să-l legați
 In cea temniță surpată
 Din pământ e vindecată
 De nouă domnii uitată.
 La temniță c'ajungea
 Și din gură că striga:
 — Gheorghită, Gheorghită,
 Vătaf de temniță
 Și de temniceri
 Și de boieri cei mari;
 Iar pe Corbea să mi-l bagi
 In cea temniță surpată.
 Și pe Corbea că mi-l lua,
 Brânci acolo-i didea:
 Intra'n apă
 Până 'n sapă
 Și 'n potmol până 'n genunchi;
 In rametu
 Broaștelor
 In șueru
 Șerpilor,
 In pleznetu'

Năpârcilor
 Când acolo că mi-l băga
 Erau broașteli
 Ca nucili
 Și năpârci
 Ca fusele
 Și șerpi
 Ca bicile
 Și să vezi cât îi ținea
 Nouă ani de zile sta,
 Soarele nu mi-l vedea
 La nouă ani că striga:
 — Gheorghită, Gheorghită
 Vătaf de temniță,
 Foaie verde și-o negară
 Scoate-mă, neică, afară
 Că mie mi-o ajungând
 Nouă ani de zile stând:
 Soarele nu l-am văzut
 In rametu
 Broaștelor,
 In șueru
 Șerpilor
 In pleznetu'
 Năpârcilor.
 Dar Gheorghită ce făcea?
 Lacrămile-l podidea
 Și la ușă că mergea
 Și pe Corbea mi-l scotea,
 Frumos de mâini că-l lega
 Și 'n fiare că mi-l băga
 Și afară că-l scotea
 Să vezi Corbea ce făcea
 Când afară se vedea:
 Două ceasuri nu vorbea,
 Nici cu ochii nu clipea,
 Drept în soare se uita
 Că frate, nu-l cunoștea.
 Trei chiote că dedea
 Nimenea nu-l auzea
 Numai mă-sa-l auzea,
 Tot în vatră că era
 La ouă că roșea:
 Vinerea Paștilor era
 Trei ouă 'n batistă lua,

După Corbea că pleca,
 Corbea ici, Corbea colea
 Și pe Corbea nu-l găsea
 Pân' la temniț' ajungea
 Și la fereastră se da,
 Pe Gheorghită întreba
 De Corbea știe ceva.
 Și Gheorghită — răspundea:
 — Babo, Corbea e-aicea
 Domn Ștefan l-a arestat,
 La temniță l-a băgat,
 Nouă ani de zile-a stat.
 Fereastra că i-o arăta
 Și la Corbea se ducea,
 La fereastră ciocănea
 Și din gur' așa striga:
 — Maică, Corbea, dumneata !
 De ești viu ca să-ți vorbesc
 Sau ești mort să te jelesc ! —
 Iară Corbea-i răspundea,
 Binișor el cum putea:
 — Maică, măicuțița mea !
 Nu sunt mort să mă jelești,
 Da nici viu ca să-mi vorbești,
 Abia viața mi-o țiu !
 Și Corbea că-i mai spunea
 Și pe mă-sa trimetea,
 Din guriță-l întreba:
 — Domn Ștefan, dumneata,
 Ce ți-e Corbea vinovat
 La temniță l-ai băgat:
 Și să-l vezi moșneag bătrân:
 Barba-i bate brânela
 Și chica călcâiele, —
 Și Domn Ștefan îi răspundea:
 — Babă slabă și 'nfocată
 Și pe lume 'ndestulată:
 Pe Corbea nu ți-l mai dau
 Că pe Corbea-l însor eu
 Că mireasa-i găsită;
 În pădurea Cocana
 Jupâneasa Carpena,
 Din bardă bărduită
 Și la cap e ascuțită
 Pentru Corbea e gătită

Să vezi baba ce făcea:
 La Corbea se ducea
 Și din gură-i povestea
 Iară Corbea ce-i zicea:
 — Vezi femeia ca femeia,
 Poale lungi și minte scurtă,
 Femeie nepricepută !
 Maică măicuțița mea !
 Aia nu e mirasa
 Și-aia e, maică țeapa
 Care să mă pună 'n ea,
 Să mire toată lumea,
 Să ducă pomina
 C'a omorît pe Corbea. —
 Și din nou c'o trimetea,
 La Domn Ștefan se ducea
 Și din gură că-i zicea:
 — Domn Ștefane, dumneata !
 Dați-i drumu lu' Corbea
 Că lui i-o fi ajungând,
 Nouă ani de zile stând
 Și pedepsa și-a făcut,
 Soarele nu l-a văzut. —
 Domn Ștefan iar că-i spunea:
 — Pleacă babo, d'acilea.
 Că pe Corbea nu ți-l dau
 Că pe Corbea-l însor eu,
 Mireasa i-am găsit-o
 În târgulețu d'afară
 Două furci și — cununează
 Și-o frânghie de mătasă,
 Impletită 'n vițe 'n șasă
 Ca să răzbească la oase.
 Iară baba ce făcea ?
 Tot la Corbea se ducea
 Și lui Corbea-i povestea.
 Atunci Corbea-i zicea:
 — Maică, măicuțița mea !
 Tu măicuțiță să te duci
 În târgulețu d'afară
 Tu, maică, să-mi tomnești:
 Nouăzeci de lopetari
 Tot feciori de boieri mari,
 Nouăzeci târnăcopari
 Și tu, maică, să te duci

In răsăritu soarelui,
 La bălegaru cailor
 Și-acolo maică să-mi sapi:
 Să-mi sapi, maică d' o palmă,
 Să-mi sapi, maică de două
 Până ce-oi săpa de nouă;
 Iar la nouă când oi ajungea,
 De ușa grajdului c'oi da,
 Lacătu cât banița
 Și cheia de cinci oca.
 Tu măicuță-i descuia
 Și năuntru c'oi intra
 Și pe Roșu l-oi vedea,
 Binișor să-l pipăești,
 De mine să-i pomenești,
 De frâu măicuță, l-oi lua
 Pă la Domnie c'oi trecea. —
 Și-atunci baba că pleca
 Și-așa baba că făcea
 După cum îi povestea
 Și pe Roșu că mi-l lua,
 F'ă la poartă că trecea,
 Pe la poarta lui Domn Ștefan cel Mare
 Să-l scoată pe Corbea afară
 Domn Ștefan când năzărea,
 Afară 'n poartă ieșea
 Și pe babă mi-o întreba:
 — Măi, băbușo, ascultă 'ncoa:
 Nu ți-e Roșu de vânzare
 Să-ți dau galbeni și parale?
 Iară baba-i răspundea:
 — Nu mi-e Roșu de vânzare,
 Roșu mi-e de dăruială
 Cine-o da pe Corbea-afară.
 Da' Domn Ștefan ce făcea?
 La servitor porunca
 Pă Roșu ca să i-l dea
 Când dă Roșu s'apropia,
 Odată că necheza
 Ape mari că turbura,
 Case mari să dărâma
 Coccoane se stârpea
 Și baba că-i vorbea
 -- Domn Ștefane, dumneata!
 Nu-ți omorî oștirili

Că-ți rămâne curțile
 Rămân curțile goale,
 Hai să dăm pe Corbea-afară
 Și-am zis verde micșunea
 Că Corbea-i știe sama. —
 Dar Domn Ștefan ce făcea:
 Ordin la vizitiu da
 Cai la trăsură punea
 Și la temniță mergea
 Și pe Corbea mi-l scotea
 Când pe Corbea mi-l vedea
 Lăcrămile-l podidea
 Că-l știa tânăr copil,
 Și-l vedea moșneag bătrân:
 Barba-i bate
 Brațele
 Și chica
 Călcăiele
 Frumos mâna i-o strângea
 Și 'n trăsură mi-l suia,
 La frizer că mi-l ducea
 Și frumos mi-l bărbierea.
 Când acasă că-l ducea
 Și 'n curte că mi-l băga,
 Jos din trăsură se da
 Și la Roșu că mergea
 Și din gură mi-i vorbea,
 Odată că șuera
 Incepea calul d' a plângea
 Și Corbea asemenea.
 Să vezi calu' ce făcea:
 Dinainte 'ngenunchia
 Până Corbea 'ncăleca
 Și-o roată mică făcea
 Și calu' se necăjea,
 Odată că necheza
 Geamuri mari că se spârgea
 Din picioare asvârlea
 Brazde din pământ scotea,
 Roșu spumă se făcea.
 Dar Corbea ce făcea?
 Spuma de pe el c'o lua
 Și de zid c'o arunca,
 Sloi de ghiață se făcea,
 Lu Domn Ștefan îi vorbea:

— Să-mi dai hainile tele
 Să mă 'mbrac eu cu ele.
 Domn Ștefan ce făcea ?
 Frumos că se desbrăca
 Hainele i le da,
 Iară Corbea se 'mbrăca
 Și pe cal că 'ncăleca
 Un tur mic că mai făcea
 Și Domn Ștefan că striga
 Porțile le zăvorea.
 Atunci Corbea se oprea
 Și din gură că zicea:
 — Maică, măicuța mea
 Intinde mâna, dă-mi nuia
 S'ating pe Roșu la scară
 Să nu mă dea de ocară,
 De răsu
 Boierilor
 De sfatu
 Cucoanelor.
 Mă-sa nuia întindea
 Iară Corbea ce făcea:
 Dă mână mi-o apuca
 Și la spate-o arunca
 Și-acolo pe loc ședea
 Și din gură că zicea:
 — Rămâi Domn Ștefane, sănătos
 La bună mână ți-am fost,
 Și vrednic tu nu mi-ai fost !
 Mi-ai făcut'o tu cu două
 Eu am să ți-o fac cu nouă. —
 Și bună ziua că da,
 Pă Roșu că-l atinea
 Peste porți frate sârea
 Și acasă se ducea.
 Să vezi Corbea ce făcea,
 Când acasă că mergea,
 Mustața o bărbiera,
 Femeiește se îmbrăca
 Și 'napoi să 'napoia

La Domn Ștefan că-mi venea
 La bucătărie intra
 Un butoi de țuic' avea,
 Pă bucătăreasă mi-o îmbăta
 Și 'n pat frumos o culca
 Iară Corbea ce făcea ?
 Pe Domn Ștefan îl servea
 Și'ar frumos observa
 Unde leagănu i era,
 Leagănu
 Cu coconu
 Ca să-i sece sufletu !
 Peste noapte ce făcea ?
 Innăuntru că intra
 Și coconu că i-l lua,
 In bucătărie-l băga
 Și frumos că mi-l frigea
 Și 'n țapă că mi-l punea
 Dă gât c'un ștreang mi-l lega
 Și-acolo că mi-l lăsa
 Și acasă că pleca.
 Domn Ștefan când se scula
 Coconu nu mi-l găsea
 Coconu ici, coconu colea,
 Cocon nicăieri era !
 Când în sală că ieșea
 Drept în poartă se uita,
 Pe la Corbea se gândea
 Cum sărise el poarta
 Călare cu maică-sa
 Și coconu mi-l vedea
 Pus în țapă cum era,
 C'un ștreang de gât era
 Domn Ștefan atunci zicea:
 — Cine cu oțu s'o pune
 Capu țării îl răpune !
 I-am făcut-o eu cu două,
 El mi-a făcut-o cu nouă !

Ion F. Uesaru zis Nae
 37 ani, Șerbănești-Argeș

FOCUL DELA COSTEȘTI

Foaie verde de trei vreji
 Sărmanii bieții Costești,
 Cu ce chin și cu ce jale

Le veni Sfânta 'nviere
 Și-am zis verde salbă moale,
 Să vedeți mare 'ntâmplare

La biserica din vale.
 Asta fuse Vineri sara
 Sara cu Denia Mare,
 Venea mic și venea mare
 Multă lume, frățioare
 Copilașii mititei
 Imi venea mǎre și ei
 Și-am zis verde ca bujoru
 Că-i chemase 'nvățători,
 Și-am zis verde ca bobu'
 Să cânte cu ei prohodu
 Și-am zis verde viorea
 Invățatoru că-mi venea,
 Copilașii că-i striga
 Și cu ei că mi-și cânta,
 Toată lumea se uita
 Și neică se bucura.
 Și preoții că-mi venea
 Și slujba mi-o începea
 Cădelnița că-i cădea
 Asta un semn că era.
 O lumânare se muia,
 Spre coroană se pleca,
 Coroana foc îmi lua;
 Altele se aprindea
 Care 'n pod că mi-și era,
 Toate foc că-mi lua
 Puțin timp că trecea,
 Un fum negru că-mi eșea
 Și neică, că-i zăpăcea.
 Parte din ei ce făcea?
 Batistele le scotea
 In guriță le punea.
 Și focu' că să 'ntărea,
 La ușă se repezea,
 Afar, mǎre, mai eșea,
 Care, neică, mai putea
 Clopotnița că-mi cădea,
 Drept în ușă că-mi venea
 Că 'n cuptor că-i apuca
 Și, neică, că mi-se ardea.
 Și-am zis verde trei cireși
 Și să stai să te gândești
 De focu dela Costești.
 Invățatoru' ce făcea?

Doi copilași că-și lua
 Și pe ei că leșina
 Și, neică că mi-și vorbea.
 — Dragii tatii băețași
 Rău fuserăm blestemați
 Să ardem aicea arși!
 Dar preotu ce-mi făcea?
 Un copil că-mi avea,
 In brațe mi-l lua,
 La fereastră se ducea.
 Și neică, că mi striga
 Copilașu să i-l ia.
 Nimenea nu se băga
 Că nu-l lăsa dogoarea
 Și să stai să te gândești
 De focu dela Costești,
 De-o așa mare 'ntâmplare
 Cum n'a mai fost în țară!
 Și-am zis verde viorea
 Car popa ce mi-și făcea?
 Sub o masă se băga
 Pă copil că se punea.
 Și focu' că mi-i ardea.
 Și-am zis verde viorea,
 Dar popa ce-mi spunea:
 — 'ntinde, Doamne, mâna Ta
 De mă scoate de-aicea!
 Și-am zis verde trei cireși
 Și să stai să te gândești
 De focu' dela Costești!
 Dar primaru ce făcea?
 Prefectura anunța,
 Pompierii trimetea,
 Prea târziu că-mi sosea
 Biserica că-mi ardea
 Când pompierii venea,
 La pod, neică, s'așeza,
 Și 'ncepea de mi-și stângea
 Și-am zis verde că lipanu!
 Cu apă din Teleormanu
 Și-am zis verde viorea
 Până ziuă se făcea.
 Când ziuă că se făcea,
 Multă lume că venea
 Și din ei că mai scotea

Care, mă neică și-i cunoștea
 Și-am zis verde ca piperu !
 Mi-era unu' picheru
 Patru băeți că avea
 Câteși patru ardea.
 Dar el măre, că mi zicea :
 Dragii tatii băețași
 Rău fuserăți blestemați
 Să ardeți aicea arși !
 Și să stai să te gândești
 De focu dela Costești !
 Și-am zis verde bob năut
 Și mai e nenorocit
 Și-am zis verde ca bobu,
 Este Radu Vasilescu
 Și-am zis verde viorea
 Cinci fetițe că avea,
 Câte-și cinci că-mi ardea,
 Rău îi seacă inima.
 Și-am zis verde bob năut
 Și parte din ei mai sunt
 Din copii n'am mai găsit
 Și-am zis verde ca bobu'
 Că i-a dus, măre focu
 Și să stai să te gândești
 De focu dela Costești !
 Și-am zis verde de trifoi
 Este Ghiț-a lui Rădoi
 Și-am zis verde ca spanacu
 Muierea lui Popa Bratu :
 Băieții nu i-a găsit
 La inimă i-a topit.
 Și-am zis verde viorea
 Dar prefectu' ce spunea ?
 Ordin, măre că mi-și da,
 Toată lumea că strângea
 Din guriță le spunea :
 — Și-am zis verde bob năut
 Pă oameni că i-a topit !
 Nimic să nu cheltuți
 Și-am zis verde viorea
 Că-i în groapă prefectura
 Ordin că mi-și da
 Și cosciuge aducea

Și'n cosciuge îi punea
 Și copiii că-i strângea
 Și-am zis verde trei smucele
 Fuse ziua de 'Nviere;
 Și-am zis verde viorea
 În groapă că mi-i lăsa,
 Clopotele le trăgea
 Popii că se ruga
 Toată lumea că plângea,
 Plângea mic și plângea mare
 D'o așa mare 'ntâmplare.
 Și să stai să te gândești
 De focu dela Costești
 Și Regina că-mi venea
 Parastasu le făcea ?
 Și Regina că-mi venea
 Jos la gară că se ducea,
 Ordin că mi-și da
 Să nu-i sune muzica
 Ochișori-i lăcrima,
 La răniți că se ducea
 Lângă ei că se pleca,
 Cu batista se ștergea.
 La toți morții se ducea
 Flori pe mormânt le punea
 La răniți se ducea
 Și din gură-i mângâia
 Dar răniții ce spunea :
 — Să trăești, Măria-Ta !
 Ne este rana spre a vindeca. —
 Regina când auzea
 Câte-un bacșiș că le da :
 Câte-o sută, câte-o mie
 Pe răniți să mi-i mângâie,
 Și pe lângă ei că pleca
 Și ordin că mai da,
 Și'am zis verde de cucuți
 Să 'ngrijească de răniți.
 Și să stai să te gândești
 De focu dela Costești,
 Plânge mic și plânge mare
 D'așa mare 'ntâmplare !

Marin Andrei zis Goaiie
 52 ani, Suseni-Argeș

VIA OGLINDIRE

Lângă limpezile fântâni
(Nici întunericul nu le-a turburat)
Imi flutură purpura zorilor,
Peste frunte, cerul ei curat.

Obosit de veghe, abia
Duc hora 'ntre sveltele surori.
In jur, lacrimile ierbii
Răsfrâng clare-aurori.

Din adierea nopții desprins,
Trec, duh al umbrei, străin,
Prin lanurile luminii
Cu spicul senin.

Fântânile pure îmi refuză
Chipul de fum, trupul de fum.
In roua de zori o să-mi spăl
Pătatele vise, duium.

Vânăutul cearcăn al veghii,
In care încă mai ard,
Ușor își va pierde, ușor,
Părelnicul fard.

Tărâmul palorilor vaste
Rămâne-va 'n stinse imperii
Aici va renaște, înaltă
Și pură, coloare 'nvierii,

Jocul din nou început,
Voi hori 'ntre albele surori,
In oglinzile clare, deplin —
Strălimpede 'n roua de zori.

E X T A Z

Laudă trudei noastre
De fanatici pelerini,
Raiul ne-a încins
Pe frunțile palide
Clarii lui crini.

Ne-am închinat
Catapetesmei cerului,
Imaculatelor candeli,
Și chipului pur,
De har iluminat.

Liniști ocrotitoare domină
Intinderea limpede,
Ora senină.
Privirile alungă uimirea;
Egal revărsându-se, crește
In locu-i — spumoasă,
Năvalnică — nemărginirea.

Inaltă și vie,
Lumină fără prihană
Ne spală tuturor visele
De pământeană rană.

Păstrați-mă, semeni aleși,
Până la urmă 'ntre voi.
Simt cum, lin mă topesc
In albul convoi...
Sunt atât de pur, atât de ceresc...

FÂNTÂNA LUI NARCIS..

Fântâna lui Narcis surâde 'n soare...
Nici frumusețea morții nu o doare
Nici amintirea chipului pierdut.
In unde — adie — viu miraj țesut —
O melodie limpede, senină,
Până 'n adânc rodind-o cu lumină.
Miresme pure își înalță 'n rouă
Lujeru-aprins de strălucirea nouă...
O, biet Narcis! Ți-ai mai cunoaște gândul
Pe noi viori, adâncul luminându-l?
Ar bănui privirea ta profundă
Că-i aur pur în fiecare undă,
Iar duhul tău putea-r-ar ști vre-odată
Că-i peste unde boare 'nmiresmată,
Și — obrazu-ți stins, și catifeaua mâinii
Ce râde-acum în florile fântânii?

Azi nici argintul apei, nici nisipul
Nu-ți mai păstrează 'n cutele lor chipul.
Fântâna cu adâncuri de abis e
Tărâmul recei destrămări, Narcise...
Pe toți, în strălucirea ei de iască
Ne-afundă fără să ne oglindească.

AUREL CHIRESCU

BISERICUȚA DIN ALBAC

Pizania de deasupra pridvorului bisericuții târnosite la 4 Mai 1941 la Florica glăsuește așa: «această sfântă biserică, cu hramul sfinților Arhangheli, au fost durată prin smerenia și cu arginții credincioșilor țărani români, în satul Albac din Munții Apuseni, la anul dela Hristos 1746. Ci în curgerea anilor, înmulțindu-se norodul, s'au zidit biserică mai mândră în locul acestei sfioase bisericuțe de lemn, care, așa, ajunse în prag de pieire. Și aflând-o spre pieire Ion I. C. Brătianu în anul 1907, când străbătând drumurile Ardealului ajunse în Albacul lui Horia, nu s'au îndurat de dânsa, ci au adus-o lemn cu lemn de au înălțat-o aici, pe dealul Floricăi. Și au vrut Ion I. C. Brătianu să fie târnosită această biserică în care s'au rugat odată Horia pentru norodul său și să fie închinată celor care fără de număr și fără de nume s'au jertfit pre ei întru slava și mărirea norodului român. Și, de preste moarte, împlinindu-se gândul lui Ion I. C. Brătianu, s'au târnosit această sfântă biserică acum, în anul dela Hristos 1941, luna Mai, ziua cea de-a patra ».

Necăjiți, cum atâta amar de vreme au fost țărani noștri ardeleni, unde și-ar mai fi putut ei oare căuta dreptatea, dacă nu doară la Dumnezeu? Cui își mai puteau ei plânge amarul, dacă nu doară Lui? Și, așa, în slava Lui, înălțară ei — din puținii lor

arginți de oameni sărăciți — multe bisericuțe de lemn risipite prin sătucurile Ardealului. Sfielnice prin statura lor, dar trainice prin stejarul trainic al codrilor din care au fost durate, bisericuțele acestea românești au fost, în veacurile de stăpânire și de prigoană străină, adăpost și loc de rugă pentru ai noștri.

Așa își durară și țărani români din Albacul Munților Apuseni bisericuța lor, la leatul dela Hristos 1746. Strânseseră ei ban cu ban și lemn cu lemn și, cu meșteri dintre ei, înălțară colo sus — pe creastă — bisericuța lor.

Și apoi s'au rugat ei într'însa. Și zile, și luni, și ani.

Ci într'o zi — nu prea multă vreme după asta, prin anul, 1784 — un țăran român pre numele de Horia, de aici, din Albac, îngenunchie în fața altarului și rămase așa, în fața altarului, în rugă îndelungă. Apoi, pornind din bisericuța într'afară, se pironi o vreme în pridvor, cu ochii iscodind roată în spre zărilor satului său. Cineva, care l-a văzut, ni-l descrie așa pe Horia: « om cam între două vârste — vreo 48-50 de ani — nu mare și nu mărunț la stat, sprinten ca Muntenii, cu fața prelungă și spălucă de Dac — cum întâlnești mulți în acest Apus ardelean ca și dincoace de munți, prin Mehedinți. Un adevărat Dac liber, dintre acei care, cu multe veacuri mai înainte vreme, după pieirea Statului lor și răpunerea regelui lor dacic, Decebal, veneau din aceste adâncuri muntoase ca să-și răzbune neamul ».

« In juru-i se strânseseră țărani flintari, « haramii » pe care îi cântă și balada Miului, « cărbunarii » care făceau mangal în poienile codrilor Bihorului, sângeroșii « cosași » sătui de iobăgie » ¹⁾. Și, la porunca lui Horia, un pâlc de țărani, cu Cloșca în frunte, porni în spre Vășcău și Beiuș; zădarnic cercară solgăbirăii unguri a-i opri în drum. Alt pâlc, în frunte cu Crișan, purcese până la Vinț, la Vurper și la Cioara lui Sofronie. Un altul ajunse până către Arad și în inima Bănatului.

Acasă, în Albac, rămaseră doar nevestele, ca să se roage în bisericuța de acolo pentru cei plecați să răzbune pătimiri milenare... Mulți dintre cei plecați nu se vor mai întoarce însă nici odată acasă, în Albac, unde sosi nu târziu doar vestea că răzmirița țărănilor români fusese înfrântă de oștile împăratului; că în tem-

¹⁾ Din N. Iorga, *Istoria Războiului*, VIII, p. 28—29.

nița în care fusese zvârlit, Crișan își rupse singur gâtlejul; și că Horia și Cloșca fură trași pe roată, iar apoi înjunghiați în Alba-Iulia, « ținta răscoalei și locul unde, odată — de mult — intrase un Domn român Viteaz, ca stăpân, prin cucerire, al Ardealului »¹⁾).

... În Albac, în bisericuța cu turla înfiptă în nouri, se vor ruga și mai departe României noastre.

În locul celor ce-au căzut s'or naște alții și, așa, an după an, se va 'nmulți norodul din Albac. Și se va înălța apoi în sat și biserică mai mândră și mai încăpătoare, din zid și piatră. Dar și bisericuța noastră în lemn va dăinui o vreme pe muchia dealului din Albac, înfruntând asprimile anilor ce-o îmbătrâneau.

... Ajunsese bătrână de mai bine de un veac și jumătate când, prin anul 1907, Ion I. C. Brătianu, împreună cu Doamna lui Elisa, colindând pe drumurile Ardealului, poposiră în Albacul lui Horia, din țara Moșilor, unde aflară bisericuța noastră gata de pieire. Dar tot mai slujea într'însa, de vre-un pătrar de veac, popa Ion Todea. Și — precum și slova pizaniei glăsuește — nu se îndurară peregrinii noștri să lase bisericuța spre pieire. Ci s'au gândit s'o scape. Au cerut-o drept-credincioșilor din Albac, pe cât vor vrea aceștia să-i socotească prețul. Dar parohienii din Albac n'au vrut nici cum să-i facă preț, ci — cum spune scrisoarea popii Ion Todea, pe care avui norocul s'o descopăr mai zilele trecute, tot scotocind prin rafturile bibliotecii Ion I. C. Brătianu — « l-au lăsat la simțul mărinimos al Excelenții Sale și al Ilustrei sale Doamne, dovedit adesea în cursul călătoriei »²⁾).

Când prinse de veste stăpânirea ungurească, bisericuța — lemn cu lemn — fusese și pornită, în care românești, din Albac în către « țară » și chiar atunci prinsese a trece de blestemata graniță. « Azi — scrie popa Ion Todea lui Ion I. C. Brătianu, într'una din zilele lui Făurar 1908 — mireasa Domnului a plecat din Albac înspre Florica... Țăranii noștri și-au petrecut-o lung cu ochii... ».

Ce frumos grăit-a popa Ion Todea din Albac !

¹⁾ *Ibid.*

²⁾ Biblioteca Ion I. C. Brătianu, ms. nenumărat.

Și mai spune, în răvașu-î, popa Ion Todea: «Dumnezeu să ajute să se împlinească mărețul scop... și să luăm și noi parte la sântirea bisericii din nou edificândă la Florica».

* * *

...Popa Ion Todea din Albac a răposat de mult întru Domnul. A trecut și Ion I. C. Brătianu de mult în lumea dreptilor. Și nu le-a mai fost dat să fie părtași la «sântirea bisericii din nou edificândă la Florica».

Vroise Ion I. C. Brătianu să fie târnosită această biserică de lemn, în care odată — de mult — se rugase Horia pentru norodul său și să fie închinată celor care, fără de număr și fără de nume, s'au jertfit sau avea-vor a se mai jertfi pre ei întru slava și mărirea norodului românesc — fiind, prin gândul acesta, Ion I. C. Brătianu un precursor al cultului de mai târziu al celui jertfit fără de pomenire, al eroului necunoscut.

...De ani, bisericuța cu turla înfiptă în nori se înalță pe muchia dealului din Florica. Dar altaru-i a rămas de-atunci fără slujelnic și harul dumnezeesc n'a fost, de atunci, chemat asupra-i. Rămăsese bisericuța aceasta ardeleană doar ca o aducere aminte dintr'un trecut așa de sbuciumat și chinuit, doar ca un simbol ardelean înfipt în glia țării libere din josul munților, în pământul Floricăi din Muscel — cuib de vechi patriotism românesc, unde la fiecă pas câte o amintire îți spovedește din iubirea lumii de aici pentru Ardealul nostru. Ici, o piatră adusă din cetatea Sarmisegetuzei îți amintește de îndărătnicia în vitejie a lui Decebal, străbunul nostru dacic; colo, o vatră smălțuită îți spune de țara Târnavelor; dincolo, mai peste tot, câni și furci înflorite, blidare și lacre străvechi îți grăesc ardeleneste. Iar colo, printre copacii bătrâni, iată turla ascuțită a bisericuții noastre năzuind către nouri. Totul aici îți mărturisește despre ardelenismul lumii ctitoricești dela Florica lui Ion I. C. Brătianu, revoluționarul dela 48, conspiratorul dela 1852, ctitorul dela 1877 și 1881; Florica lui Ion I. C. Brătianu, peregrinul dela 1907 la Albacul lui Horia și înfăptuitorul dela 1918 al visului pentru plinirea căruia atâția s'au rugat în bisericuța lui Horia și atâția s'au jertfit ca Horia.

* * *

Biserica lui Horia, lăsată până azi netârnosită, rămăsese doar relicvă grăitoare, pe pământul țării libere, despre Ardealul rob. « Mireasa Domnului » — cum îi spunea așa de frumos popa Ion Todea din Albac — rămăsese fără podoaba cununiei, fără cununa de împreunare, de unire a tuturor Românilor. Ci unirea, ea, minunea cea mare, era un fapt aievea — ruga noastră românească plinindu-se prin vrerea Domnului. « Mireasa Domnului » promise pe frunte cea mai frumoasă cunună, cununa unirii românești.

Dar iată, durere !, vremuri aspre se abătură iarăși asupra-ne; umbre se așezară iarăși pe luminoasa cunună de mireasă; hotarele pentru care atâția dintr'ai noștri s'au rugat și s'au jertfit ne fură iarăși sfârtecate.

Harul Domnului pogoară însă din nou în altarul bisericuții noastre, sfințind-o iarăși. De acum iarăși ne vom putea ruga într'însa, ca Horia. Și ruga noastră va fi iarăși auzită și ascultată în ceruri.

...Și cununa marei uniri românești — bucurați-vă Români ! — va împodobi iarăși pe « Mireasa Domnului ».

GEORGE FOTINO

SENTIMENTUL CREAȚIEI ȘI MISTICA MORȚII

Valorile literare — în deosebi cele cu caracter etnic — sunt adesea înfățișate și ca simboluri, fie pentru un anumit stil de viață, fie pentru un anumit ideal literar. Străvechile mituri eline, bunăoară, au slujit rând pe rând să ilustreze cele mai felurite concepții. E firesc ca mitul să vorbească nu numai ca lucru, ci și ca semn. Dar aș pune o condiție: interpretarea lui să pornească din cunoașterea obiectivă, adâncită, nu dintr'o diformare literarizantă, în opoziție cu însăși esența și funcțiunea plăsmuirii.

De când a apărut varianta Alecsandri, toți au văzut în *Miorița* o excepțională funcțiune etnică. Decât seducția formii poetului a făcut să alunece privirile dela ființa însăși a baladei spre o imagine, minunată în sine, dar nu tălmăcind însăși poziția față de existența cântecului poporan.

Fără excepție, toate interpretările baladei acesteia au pus accentul pe partea finală: celebrul simbol colectiv al morții. S'ar putea alcătui un volum compact din câtă caracterologie literară și pseudo-estetică s'a făcut pe tema acestei imagini. În timpul din urmă, ea a devenit ca un stindard panteist, un fel de semn de raliere, pentru câte concepții încearcă să facă din însăși mistica morții un îndreptar pentru viață.

Ca o reacțiune necesară față de polemicile actuale, vom conveni că și conștiința științifică, cu balastul ei cam greoi și pentru unii cam arid, ar putea să aducă o lumină în nesfârșitele controverse, schimbând unghiul optic.

În spiritul acesta, iată de ce în paginile următoare integrăm funcțional balada în viața din care a răsărit, atât sub aspectul istoric cât și cel estetic.

A face istoricul părerilor exprimate până acum despre *Miorița* înseamnă a trece în revistă toate atitudinile pe care disciplinele științelor noastre morale: istoria propriu zisă, filologia, critica, istoria literară și estetică, filosofia artei și chiar metafizica le-au luat pentru a ne limpezi conștiința despre un aspect esențial din ființa noastră.

Alecsandri, Russo, Jules Michelet, Odobescu, Hasdeu, Emanoil Crețulescu, Dora d'Istria, Crăciunescu, Gaster, Xenopol, Aron Densușianu, Coșbuc, Duiliu Zamfirescu, Ovid Densusianu, ca să amintesc numai pe o parte din cei dispăruți, și-au spus cuvântul în această chestiune. Astăzi apar neconținut noi încercări, stârnind noi discuții.

Față de atâtea soluții încercate până acum, pentru noi problema se pune cu totul într'altfel. Nici înșirare pozitivistă a faptelor care nu se sfârșesc niciodată, nici speculație fără cunoașterea exactă a întregului material, văzut funcțional. După cum înseilarea neconținută a variantelor nu poate duce la nici un rezultat, tot astfel nici modelarea materialului românesc după cutare poziție ideologică. Cunosoc prea bine caducitatea acestora.

Istoria critică a părerilor arată necesitatea altor căi, conforme cu însăși natura materialului de studiat. Pentru că el trăește azi în chip variat răspândit în spațiu, o reprezentare geografică este necesară.

Cele mai multe dintre părerile exprimate până acum fiind întemeiate pe varianta Alecsandri, o iau ca punct de plecare, presupunând-o însă nu numai cunoscută, dar și adâncită.

Finalul, în acel decor de pastel funerar și plin de taină, acea contopire cu cosmosul în moartea văzută ca o nuntă, ne apare în Alecsandri ca însăși vibrațiunea esențială a baladei. Dar critica de text arată în toată varianta, dar mai ales aici, intrusiuni culte, iar materialul autentic poporan înfățișează o altă semnificație. Iată de ce o privire morfologică asupra tipurilor baladei și raporturilor dintre ele este necesară.

E de regretat că exploatarea motivelor pur poporane nu s'a fixat mai de timpuriu asupra ținutului Vrancea, unde prima ieșire la iveală a baladei semnaliza un izvor bogat. Azi, ne aflăm pe un teren în care stratul vechi poporan a fost în așa măsură

pătruns de varianta poetului, încât critica filologică trebuie să intervină pentru a se separa elementele.

Din acest ținut de intensă circulație păstorească (*Putna* însemnează etimologic drum), o culegere publicată în 1930 dă nu mai puțin de 90 de variante. Nu e aici locul să le urmărim în întregime sub aspectul autenticității. Din cele 20 de sate cercetate, aleg Nerejul pentru că reprezintă punctul de maximă relevanță, întrucât aici au fost culese cele mai multe variante, în număr de 15. Opt din aceste mărturii arată chiar din primele două versuri dependența de Alecsandri. Iar în imaginea finală, apar aspecte ca *păsărele mii și stele făclii*, care poartă evidenta întipărire a lui Alecsandri.

Din materialul cules aici, se ivesc însă unele forme mai redate — trei la număr — care indică un tip mai simplu, fără Maica bătrână, mărginit la întrebarea ciobanului și la destăinuirea mioarei năzdrăvane. Dar atât variantele de aici, cât și cele dintr'alte localități, din *Năruja*, de pildă, au ceva fluctuant și ar putea fi interpretate nu ca mărturii despre un tip primitiv, ci ca produsul unui proces de destrămare. Este deci nevoie de o lărgire a câmpului documentar. Prin natura lui, întregul material cere să fie orânduit geografic. Numai după ce vom avea o reprezentare clară a morfologiei și a geografiei motivelor, putem să descifrăm din coexistența în spațiu succesiunea genetică în timp și din adâncirea formelor semnificația lor.

Dintre deosebitele mărturii, cele mai vechi au, firește, o mai mare valoare documentară. Privind pe cele mai apropiate de ținutul Vrancei, relevăm două mărturii: în nici una din ele nu este vorba de o coborîre a ciobanilor dela munte și nici de arătarea ținuturilor de origină. Imaginea înscenării, cât și indicațiile geografice și celelalte amănunte legate de ele, apar astfel ca ceva cu totul secundar. Prima variantă se reduce la următoarea schemă: ciobanul întrebând pe mioară de ce e tristă, aceasta îi desvăluie uneltirea; la gândul morții apropiate, ciobanul dă glas ultimei dorințe: cum să fie înmormântat, așa încât oile să se strângă și să-l plângă cu lacrimi de sânge. La fel în alte mărturii mai vechi din același ținut. Neconținând decât elemente pur păstorești, fără imagina Maica bătrână, care în varianta Alecsandri părea motivul organizator, ele ar putea să aibă titlul testament

ciobănesc. Astfel revine, de data aceasta mai stăruitor, întrebarea: în mărturii de felul acesta, absența Maicii bătrâne să fie oare un lapsus din partea cântărețului? Întrebarea se cuvine să fie de aproape cercetată, cu atât mai mult cu cât e menită să schimbe întreaga noastră optică.

Urmărind exploatarea geografică, din județul Tecuci ne întâmpină iarăși o variantă de tipul celor reduse amintite.

Îndreptându-ne către Moldova de Nord, ne surprinde o mărturie care pare a semnaliza un tip nou. Însăși imaginea care părea centrul de organizare al tuturor variantelor de până acum, anume animalul năzdrăvan, aici e foarte redusă. În concordanță cu acest aspect, au fost înregistrate în Bucovina, în județul Storojineț, două variante mai surprinzătoare decât tot ce am întâlnit până acum: absența acelui motiv care a dat numele baladei, mioara năzdrăvană. Conținutul uneia este următorul. Pe deal, trece o turmă de oi cu trei ciobani, doi frați și un străin. Cei doi se sfătuiesc să-l omoare pe celălalt, dar el simte și le vorbește astfel: să nu mă îngropați în văi adânci, nici lângă ape și nici lângă pietre reci. Dar să mă îngropați în strunga oilor, în sălașul mieilor, cu fluerul la cap, când vântul va sufla, oile s'or aduna și m'or plânge.

S'ar zice că absența imaginii întâlnite pretutindeni până acum este o simplă întâmplare, dacă o altă mărturie din aceeași regiune n'ar înfățișa același tip, deși într'alte puncte prezintă unele tendinți către amploare epică. Faptul că aceste forme trăesc la periferia nordică a elementului românesc arată necesitatea de a explora și extremitatea răsăriteană, Basarabia. Dintre mărturii, aleg una culesă înainte de eliberarea provinciei. În ea, nu aflăm nici urmă de element epic. Poezia a fost publicată de culegător sub titlul caracteristic de *Testament ciobănesc*. Fără nici o înscenare și fără nici o întrebare măcar, cântărețul dă glas dorinței ca, atunci când va muri, să i se pună la cap un fluer și să i se sape mormântul în târla oilor, în jocul mieilor. Versurile finale înfățișează imagini atât de caracteristice pentru Miorița, încât nu le putem desface de istoria motivului nostru. Alte mărturii culese în Basarabia confirmă existența unui tip fără imaginea animalului năzdrăvan.

Faptul acesta, că la periferiile de Nord și de Răsărit ale elementului românesc întâlnim forme de pur lirism, desfăcut de

elemente epice, în chiar vecinătatea slavă, prielnică totuși epici-zărilor, pune într'o nouă lumină problema genezei acestei creațiuni și arată necesitatea de a explora și celelalte ținuturi, dând toată atenția tipologiei motivului, și formelor de la celelalte periferii.

Trecând la aspectele din Muntenia și Oltenia, întâlnim toate tipurile amintite, adeseori în fericite forme de contaminări epice. Adâncirea lor arată ce inepuizabilă este intensivitatea poporană. A ne opri însă aici la ele ne-ar duce prea departe. Ca aspect nou, relevz numai un cântec liric, care ne transpune într'o atmosferă diferită de ceea ce am întâlnit până acum, anume în acea a bocetelor prielnice viziunilor cu caracter religios. Cântecul are o structură stilistică deosebită: este alcătuit din întrebări și răspunsuri. Cineva întreabă pe ciobănașul mort și altcineva răspunde în numele acestuia, evocându-i soarta.

Cântecul acesta — *Ciobănaș dela Miori* — este foarte răspândi în Muntenia de Vest și Oltenia. În finalul unor mărturii, apare motivul nelipsit din toate variantele Mioriții: fluerul și oile care-și caută și-și plâng stăpânul. Motivul acesta încununează bocetul păstoresc atât de expresiv, încât acesta circulă acum în lirica zilnică.

Ca spontaneitate de creație, să-mi fie îngăduit să chem o amintire. Făcând odată o excursie cu câțiva tineri în munți, ne-am oprit pe vârful Pravăț din Muscel, pentru a ne adăposti sub brazi, căci ploaia ne apucase pe drum. Călăuza era un țăran învățator. Adăpostiți de ramurile largi ale bradului, l-am rugat să ne zică ceva și el a ales cântecul acesta. Cum ținea calul de căpăstru și privea spre văile îndepărtate, a strecurat, ca un accent nou un cântec, întrebarea: și cine te-a tămâiat? cântărețul privea în depărtări cum se ridicau pâlcuri de nori ca dintr'o cădelniță uriașă și am văzut, sub ochii mei, zămislindu-se răspunsul acesta trăit chiar atunci:

— Ceața când s'a ridicat
Pe mine m'a tămâiat.

În afară de acest aspect liric, în Muntenia mai întâlnim momente din motivul nostru în legătură cu un alt gen de literatură poporană, colindul.

În colindele vânătoarești, există unul țesut din următoarele imagini. În jurul unui lac, paște o droaie de ciute. O ciută mioară

e tristă. Ca și în balada noastră, ea nici nu bea nici nu paște. Un cerb tretior o întreabă de ce este atât de tristă. Asemănarea cu momentul corespunzător din cântecul bătrânesc bate la ochi. Răspunsul ciutei desvăluie imaginea unei nenorociri viitoare: vânătorul, care este însăși gazda la care se cântă, are să pornească la vânat, gonind cerbii și ciutele până la locurile cu simbolice numiri: *Lacul-Roș* și *Pod de Oase*, unde va fi mare prăpăd.

Privind lucrurile sub aspectul funcțiunii estetice, imaginea animalului năzdrăvan nu aparține colindului. Există un tip primitiv care nu conține proorocirea. Voinicul pornește după ciute și le vânează departe în munte. Ambele tipuri au o rădăcină comună, sunt o indirectă urare: un simbol de fericită destoinicie vânătorescă.

Este evident că imaginea ciutei mioare a pătruns din Miorița într'un colind vânătoresc, unde nu era dela început. Aceasta face dovada că, în sine, colindul este primitiv de o astfel de imagine. Dacă vom întâlni deci într'o provincie românească o masă compactă de colinde păstorești pe tema Mioriței, dar fără imaginea animalului năzdrăvan, forma aceasta, prin structura și prin frecvența ei, va sta dovadă că reprezintă o străveche fază a motivului nostru.

Aceasta este forma care ne întâmpină pretutindeni în Ardeal. Înainte de a explora Ardealul, care ni se desvăluie ca centru al vieții folclorice românești, este necesar să ne îndreptăm privirile spre sudul Dunării.

Până acum ne lipsea o mărturie dela Românii din Serbia. Cercetând în comuna Curcani din Ilfov tabăra prizonierilor români din Timoc, am avut norocul să culeg o variantă de tipul complet, cu subliniere originală a elementelor păstorești zise pentru un strat social de ciobani bogați. Mioara trebuie să desvăluie Maicii Bătrâne și comorile ciobanului: unde anume sunt lei de pe mițe, dinarii de pe miei, polișorii de pe berbeci și « riele » de pe lână. Din blagă să se dea și cântărețului:

Ca să-l pomenească
Cu grije domnească...

În varianta aceasta, solia către Maica Bătrână nu are nimic din simbolul morții, ci numai funcțiune păstorească. Ea des-

cooperă priviri spre Balcani și spre Mare: bătrâna locuște departe:

Unde marea bate
Bate și cotește...

Astfel, ni se deschide perspectiva spre Armâni.

În cercetarea istoriei și a structurii motivelor cu pronunțat caracter etnic, ca Miorița, compararea variantelor străbătute cu ceea ce întâlnim la Armâni, poate fi un însemnat mijloc de orientare. Acele mărturii care nu aparțin bunului general sud-dunărean și le găsim numai la Daco-Români și Armâni, ne pun în fața unei alternative: sau avem un caz de poligeneză, sau ne trimet către o perioadă străveche de unitate româno-balcanică. O poligeneză însă numai în cuprinsul acesta românesc, este un fapt atât de izbitor, încât semnalizează structuri străvechi și nu-și desvăluie semnificația decât în sistemul românesc.

Ca un control și confirmare a ceea ce am văzut la periferia de Nord și de Est a graiurilor daco-române, avem la Armâni un text cules la Avdela. Localitatea este situată în spre Sud-Vestul Macedoniei, între Samarina și Perivoli, prin urmare într'un ținut locuit compact de Armâni, care duc viața tipică a strămutărilor păstorești.

Cineva prezice păcurarului că are să moară, iar acesta răspunde arătându-și ultima dorință: să fie îngropat la stână; primăvara, când se vor întoarce în munți, să prindă oile să le mulgă și cu mâna lui să le tundă; să audă fluerul într'una, ca să nu fie și după moarte departe de tovarăși și de oi.

Ca factură, cântecul reprezintă cea mai simplă fază constantă până acum în direcția dezvoltării dela lirică spre epică. Este un început de formă închisă. Prevestirii făcută de un prieten, îi urmează esențialul: ceea ce, deopotrivă cu amintitul cântec basarabean, am putea numi testamentul ciobanului. Singura deosebire este că la Armâni, ca și în Timoc, îndeletnicirea păstorească este mai realist amintită prin imagina de a mulge și a tunde.

Cum vedem nu mai găsim la periferia aceasta nimic despre oaia năzdrăvană, despre complot și despre atâtea alte imagini, pe care suntem deprinși să le privim indisolubil legate de Miorița. Cu atât mai mult valoarea documentară are funcțiunea cân-

tecului, vibrațiunea lirică sub forma dragostei de muncă ciobănească exprimată în preajma morții.

Toate faptele acestea alcătuiesc temelia de lămurire a *istoriei motivului* în concordanță cu *estetica* lui văzută funcțional. Pentru ce complotul, pentru ce întrevorbirea cu oaia năzdrăvană și toate cunoscutele elemente epice? Evident, din necesitatea de a da glas acelei vibrațiuni centrale: testamentara dragoste a ciobanului de îndeletnicirea lui. Istoria epicizării acestui primum movens confirmă ceea ce ne spune estetica lui. Și aici, istoria și estetica apar ca două fețe ale aceleiași realități.

Dar înainte de a expune concluziile, ne mai lipsește un element: explorarea folklorică a Ardealului.

Mulțimea variantelor, răspândirea și diversitatea lor, arată că, după cum în limbă, și sub raportul folkloric *Ardealul este inima românismului*. A ne ocupa de toate formele ardelenene ale motivului, ar cere o lucrare specială. Relevez numai frecvența ne mai întâlnită a unui aspect morfologic nou: întreg Ardealul este împânzit de o masă compactă de colinde păstorești, care izvoresc neconținut și care, de fapt, reprezintă un bine caracterizat tip al *Mioriței*.

Colindele noastre sunt de două categorii: unele religioase, altele profane. Privite funcțional, acestea din urmă înfățișează, sub forma unui simbol, o urare. După cum gazda la care cântă colindătorii este vânător, păstor, plugar, preot, tot astfel este și urarea. Se vede și pe acest teren cum poezia nu este o simplă desfătare, ci încununează o formă a muncii într'o atmosferă de preamărire. Iată structura acestui colind păstoresc, atât de frecvent în Ardeal. La munte, sunt păcurari cu turmele lor. Pe când unul mână oile, ceilalți se hotărăsc să-l ucidă. El se roagă să fie înmormântat în strungă, cu fluerul la cap, așa încât oile, adunându-se, să-l plângă.

Ciudat simbol de sărbătorească urare acest colind sub semnul morții! El n'ar fi putut circula și deveni atât de frecvent în Ardeal, dacă n'ar exprima această poziție existențială: desăvârșita alipire la destinul de păstor. Niciodată mai mult ca în fața morții nu se desvăluie ceea ce viața a sădit mai adânc în om. De fapt colindul acesta înfățișează un tip identic cu forma baladei întâlnită în Bucovina. În Ardeal, el este răspândit și în baladă. Explorarea folklorică scoate mereu la iveală noi mărturii,

În felul acesta, avem acum o reprezentare a formei și frecvenței motivelor noastre în deosebitele provincii românești. Răspândirea geografică și morfologia motivului sunt temeuri necesare pentru istoria lui.

În poporul nostru, în faza lui păstorească, a circulat, într'o epocă străveche, un cântec liric, în care se exprima dragostea de munca păstorească, așa încât și după moarte ciobanul ar vrea să rămână nedespărțit de îndeletnicirea lui în viață. O stare socială de completă adaptare la muncă și un sentiment clasic de afirmare; muncă, sentiment și credință, fac un tot, stare deosebit de prielnică reprezentativelor creațiuni clasice.

Acest motiv central este nedespărțit de toate variantele și el este acela care, păstrându-și vibrațiunea lirică, a condiționat și procesul spre epicizare.

Reconstituind expresia, în latina populară târzie, ar fi sunat:

Oves illae volunt se stringere,
Volunt me plangere
Cum lacrimis de sanguine.

Alăturând textul nostru, cu o acustică intraductibilă,

Oile s'or strânge
Pe mine m'or plânge,
Cu lacrimi de sânge.

măsurăm cât de mult a dobândit limba noastră pentru expresivitatea sentimentelor dureroase prin umbrirea vocalei înainte de nasală.

Privind acum semnificația pur artistică și anume tipul de artă către care tinde întregul proces creator la care au luat parte toate provinciile românești, constatăm o răspicată tendință către forma închisă, romanică, spre deosebire de larga formă deschisă, proprie răsăritului slav. Din această nevoie tectonică au crescut felurile tipuri.

La Armâni, cântecul este introdus printr'o presimțire a morții și această încadrare este planul de rezonanță care dă prilej cântărețului să-și exprime acel păstoresc *mai am un singur dor*, atât de deosebit de cel al poetului izolat.

În Basarabia, cântecul e lipsit de orice introducere; fără nici o pregătire, ciobanul își exprimă oarecum testamentar ultima do-

rință. Aceste două mărturii periferice, din Basarabia și din Macedonia, reprezintă forma cea mai veche a cântecului nostru. Să fie oare o întâmplare că forma cea mai puțin închisă este cea din Basarabia, care privește spre stepa rusească?

A doua fază este cea păstrată în colindul de tipul ardelean mai sus citat și în baladele corespunzătoare. Nevoia de planurile de rezonanță ale formei închise duce la un prim pas către epicizare prin zugrăvirea complotului ciobanilor, în care se încadrează ultima dorință. Nici urmă în această formă de mioară năzdrăvană. Ciobanul află direct dela ceilalți ce soartă-l pândeste. Acest aspect epic desvăluie ceva din orizontul aspru și de luptă al existenței ciobănești.

Nimic mai primejdios pentru interpretarea exactă a unor astfel de plăsmuiri decât prisma deformată a deprinderilor culte, literarizante și estetizante. În rădăcinat adânc în existență, sentimentul primordial este departe de a se mărgini la un simplu aspect idilic sau de pură contemplație. Ca și întreaga viață păstoraască, migrațiunile erau însoțite de lupte, cereau însușiri active. În imensul nostru spațiu de respirație ciobănească, spre Crimeea și Pind și chiar dincolo de Pind, spațiu moștenit de noi odată cu străvechile forme păstorești de viață anteromană, trebuia să știi unde anume vei afla anul acesta cele mai prielnice condiții de iernat, unde anume era mai multă liniște, unde anume căzuse prilenice ploi de toamnă, așa încât turmele să găsească sub zăpadă, iarbă îndestulătoare. Inițiativă, spirit gospodăresc, organizare, neconținute lupte, dela lupta cu vecinii de stână, la lupta din timpul strămutării și al iernatului, pentru care existau adevărate formațiuni paramilitare, de însoțitori anume pregătiți, toate acestea creau condiții prilenice epicizării, din care avem în *Miorița* numai sobrele părți de uneltire a vrăjmașilor.

În ființa lui, motivul generator este de esență lirică, pe când în celelalte balade din complexul păstoresc, în motivul stânei prădate, al vecinului necredincios pedepsit cu ajutorul animalului credincios, motivele epice apar mai răspicat. Toate însă au crescut dintr'o tulpină unică: organica alipire față de îndatinata formă a muncii. Nu poate deci să fie vorba, în geneza și răspândirea tipului caracterizat prin uneltirile ciobanilor, de o anumită întâmplare, care ar fi impresionat mai mult decât altele, ci de o formă tipică de obștească viață cristalizată în expresie.

Istoric, variantele de mai largă epicizare ale Mioriții trimet către forme complexe de viață păstorească. Cu cât epicizarea e mai largă, cu atât tipul motivului este, relativ, mai recent. Toate aceste forme de artă, dela cele mai simple până la cele mai dezvoltate, n'au nimic ornamental, ci apar ca o încununare a vieții. Viața de stână, deși se mărginea la cel mult 4—5 luni pe an, apărea ca centrul și împlinirea destinului păstoresc. Nu e vorba aici de o formă primitivă de viață păstorească a unui popor inferior, ci de o adevărată organizație, în care stâna era ceva asemănător cu un atelier, iar complexul ciobănesc subordonat acestui centru, crea toate formele necesare unei vieții obștești, cu toate cerințele ei: producție, desfacere pe zone largi, ceea ce implică relații și inițiative economice și politice, având chiar și un caracter internațional. Vechiul navigator elin ca și nordicul Viking nu aveau de biruit mai multe dificultăți decât acești străbătători ai spațiului românesc. E un întreg complex în care neamul își antcipa în cadru larg totalitatea instinctelor naționale. Cu atât mai semnificativă este expresia literară, dorința testamentară a ciobanului. *Prin întreaga lui poziție și vibrație, cântecul acesta nu s'a născut chiar la stână, ci s'a născut din dorul stânei.* El este crescut din însăși ființa noastră, de aceea largă lui circulație. Este expresia cea mai tipică a întregului stil de viață ciobănească autohtonă. Apusul, mai statornic și mai fericit așezat, a durat în piatră, noi am creat în cuvânt valori unice, pe care astăzi știința este chemată să le pună la temelie renașterii noastre naționale.

Intregul destin expresiv al baladei a fost cârmuit de această funcțiune existențială de afirmare a muncii în cadrul imaginilor păstorești. Imaginile și întocmirea lor nu sunt un simplu joc al întâmplării, ele isvoresc cu necesitate ca o funcțiune biologică pe plan spiritual.

Pe linia epicizării, un al treilea tip al baladei este reprezentat prin numeroasele variante în care apare ca imagine centrală Mioara năzdrăvană. Deși motivul în sine are circulație universală, prin felul stilizării și încadrării, el a fost românizat. Artistic, pentru rotunjirea baladei, imaginea aceasta este un moment fericit. Accentuând dragostea reciprocă dintre cioban și turma lui, balada dobândește rezonanță și dramatism. În chipul acesta, ultima dorință are mai multă pregnanță decât în tipul anterior, De abia

acum motivul central a organizat în jurul lui un ansamblu de imagini astfel alese, încât esența lui să iasă deplin la iveală într'o formă închisă.

Răspândirea geografică, morfologia motivului și esența lui artistică arată că, ceea ce dela Alecsandri până astăzi, eram deprinși să privim ca inima baladei: gândul la Maica Bătrână întreșut cu imaginea simbolică a morții, alcătuește tocmai cea mai recentă parte și aceea cu circulație mai redusă. În toate provinciile românești, circulă o legendă religioasă, în care Maica Domnului cutreeră ținuturile, întrebând îngrijorată, fie deosebitele aspecte ale naturii, fie deosebitele vietăți întâlnite, dacă n'au văzut pe fiul ei. Într'o formă de viață caracterizată prin strămutări păstorești, un astfel de motiv străbătut de neliniștea cutreerărilor, era firesc să fie larg recepționat. Descrierea Dumnezeescului fecior stă mărturie de felul cum își întruchipează gustul poporan frumusețea ideală. Intreșând descrierea aceasta în cadrul baladei și împletind motivul maica bătrână cu acea viziune a morții ca o nuntă cu stihile, s'a adăugat baladei, jos icoana ideală a frumuseții, sus ceva ca o virtualitate a unui orizont de taină prin înfrățirea cu natura.

Dar stilistic și funcțional, în textele autentic poporane, nunta nu are în baladă nimic panteist în sens de prezența lui Dumnezeu, și nimic creștin-ortodox, în sens de transfigurare prin coborârea harului de sus.

S'ar părea că aceasta mutilează o frumusețe considerată fără păreche. Dar totul atârnă de ce concepe cineva prin frumusețe. Una este frumusețea opticei cărturărești și estetizante și alta este frumusețea crescută organic din adâncul vieții. Etnic, numai aceasta din urmă este reprezentativă, pentru că numai simbolurile funcționale sunt izvor de creativitate.

Când deci scriitori și poeți văd în balada noastră *Miorița* o transfigurare în sens ortodox a pământescului prin ceresc, ei proiectează peste creațiunea poporană un frumos ideal de cultură și artă contemporană. Dar ei văzând-o dintr'o mentalitate oarecum eterogenă neologistă se depărtează de structura și de însăși esența plâsmuirii populare, așa cum trăește funcțional.

De altminteri, istoria tuturor părerilor afirmate până acum arată că imaginea aceasta, care în textele populare este adesea

și un mijloc de tabuare a morții, dobândind la Alecsandri o neuitată expresie, a schimbat întreaga optică a interpretării baladei. De altă parte, simbolul acesta este bun comun al tuturor literaturilor populare sud-est europene, împânzind întregul Balcan și Ucraina.

În interpretarea patrimoniului nostru poporan trebuie deci să ne desfacem de deprinderile cărturărești, care deformează și să intuim semnificațiile potrivit autenticilor plăsmuiri. Nu mistica morții, ci preamărirea vieții în formele ei creatoare, o preamărire chiar în actul morții, pulsează în istoria și estetica baladei românești în ce are ea unic.

D. CARACOSTEA

UN NOU INDREPTAR

La această răspântie, când unele din vechile credințe și concepții se înclină spre amurg și altele noi nu se arată încă lămurit, dau paginile următoare, ca un punct de plecare pentru o discuție, pe care aș dori-o largă, în jurul acestor întrebări:

Ce funcțiune obștească poate să aibă o revistă închinată în primul rând valorificării culturii naționale și ce scopuri cată să îndeplinească o instituție ca « Fundația Regală pentru Literatură și Artă? ».

Este dela sine înțeles că paginile următoare nu vin să strice tot ce s'a făcut bun și rodnic în amândouă instituțiile, ci numai să împlinească o parte din lipsurile, de altminteri inerente oricărei instituții în devenire. Pentru a începe, public aici, după ce a fost citită în Consiliul de direcție al Fundațiilor Regale, partea referitoare la Revistă. Ea este întregită de un adaos.

Critica nu se mai poate mărgini la un simplu birou de înregistrare și nici la cunoscuta funcțiune de cicerone.

Vremurile cer să ne deprindem a critica și în numele a ceea ce trebuie să fie.

După cum publicațiile literare ale Fundației Regale pentru Literatură și Artă au fost în mare parte condiționate de întâmplătoarele apariții și oferte, tot astfel și Revista a fost o publicație eclectică, în mare parte după modelul revistei franceze *Revue des Deux-Mondes*, combinat cu alte tipuri de reviste.

În chipul acesta, cel mai însemnat dintre periodicele Fundațiilor a fost nevoit să fie adesea un fel de magazin general care, ca atare, nu putea să aibă o directivă și o concepție unitară.

Văzând funcțional menirea acestei publicații, se impun următoarele directive:

Pe primul plan al preocupărilor trebuie să stea problema românească. În direcțiunea aceasta Revista trebuie să fie un informator credincios și obiectiv. Nimic din ceea ce interesează ființa noastră sau sporirea patrimoniului cultural și mai ales literar nu trebuie să-i scape.

Deși s'a lucrat cu devotament, Revista n'a putut să-și îndeplinească rolul și să fie pe masa oricărui iubitor de cultură, între altele și pentrucă s'a simțit obligată să aibă oarecum un caracter neutru. Se credea că a lua atitudine implică a intra în polemici, ceea ce n'ar cadra cu caracterul unei instituții Regale. Dar sunt chipuri și feluri de a lua atitudine și atârnă de cine o ia. Un specialist, făcând o dare de seamă, chiar pur descriptivă, poate și trebuie să exprime o judecată de valoare, căci numai astfel poate interesa și călăuzi publicul.

Organizată pe secțiuni și specialități, în parte în cadrul planului pentru enciclopedie, informația și critica vor da actualitate Revistei. Partea aceasta nu trebuie să rămână unui număr restrâns de colaboratori permanenți, ci întreaga intelectualitate românească, în primul rând universitățile (conferențieri, șefi de lucrări, asistenți) se cuvine să fie invitată să colaboreze.

Centrul de organizare bibliologică va alcătui lunar lista celor mai relevante apariții, atât dintre cărți cât și dintre periodice.

Paralel cu informația, se cuvine să dăm o atenție deosebită actualității, prin dări de seamă mai dezvoltate, rânduite într'o rubrică specială. Legătura cu publicațiile din provincie trebuie să fie o preocupare constantă, relevând și, câteodată, publicând cele mai însemnate manifestări. În chipul acesta, țara întreagă va fi interesată să găsească un cuvânt de lămurire în revista regală.

În ce privește atitudinea față de scriitori, ea variază după categoria scriitorilor. Debutanții își vor avea locul lor, câteodată cu scurte observări de colegială apreciere. În colecția scriitorilor tineri și a debutanților, vor fi preferați aceia care s'au afirmat în Revistă, în așa chip încât opinia cunoscătorilor îi indică să fie distinși prin tipărirea lucrărilor lor.

A doua categorie de scriitori, aceia care după primele manifestări au stârnit interes și prețuire, înfățișează criticei noi obligații: contactul cu ei trebuie să fie deosebit de strâns, așa încât critica să întrevadă posibilitățile de afirmare și să le înlesnească apariția. Trebuie o atmosferă de interes literar deosebit, în care să se nască acea așteptare care stimulează și dă pe cât posibil stilul generației noi care se caută.

Cât privește a treia categorie de scriitori, aceia care s'au afirmat și au reputația definitiv stabilită, față de aceștia critica are o îndoită obligație: să le desvălue tot mai mult esența lor, dar, în același timp, unde va fi nevoie, să le înfățișeze, alături de realizări, și icoana ideală către care au tins, dar pe care nu totdeauna au putut-o realiza.

Față de scriitorii consacrați, critica are altă obligație decât față de debutanți sau față de categoria acelor care-și caută drumul.

Cea mai bună educație a simțului de autocritică a tineretului, trebuie să fie făcută cerând măsuri tot mai depline scriitorilor consacrați și arătându-le lacunele, atunci când se odihnesc pe laurii câștigați.

Dreapta judecată a acestei ultime categorii trebuie să fie un tonic pentru scriitorii din categoria a doua și un mare avertisment pentru mulțimea celor tineri, care adesea încearcă literatura, fără chemare, fără muncă și fără acea parte hotărâtoare a experienței umane, care este suferința. Energiile tinere trebuie să fie ajutate. Acolo stă marele rezervoriu. Dar, în același timp, se cere o neîntreruptă veghe pentru a nu sustrage dela muncă efectivă un prea mare număr de tineri, care cred că literatura este o simplă chestiune de îndemânare, ușurință și vază ieftină.

Nu e vorba de a da neamului o literatură dirijată, ci de a selecționa valorile, în măsura subordonării lor nevoilor obștești. Nu tot ce are pe buze la fiecare pas: «patrie», «neam», este poet, după cum nu tot cel ce crede că destrămarea lui este centrul universului, dăruște, într'adevăr, un plus literaturii naționale.

* * *

Până aici raportul. El are nevoie de unele întregiri.

Orgia nesfârșitelor *isme* trebuie să înceteze; la fel exhibiționismul deprins să danseze pe funie. Suntem însetați de împărtășirea din adâncuri. Pentru aceasta, e necesară o atmosferă de așteptare prielnică valorilor noi. În sensul acesta, avem nevoie de mai multă umanitate, nu tematic, ci existențial.

Așteptarea este o formă a creativității. Ce păcat împotriva estetice absolute stă în a afirma unele necesități obștești? Văd în mâinile tuturor o biblie în care elita scriitorilor noștri recheamă icoana mamei. Să atingă numai cineva resortul acesta și vor răsați pagini de neuitat. Le aștept în revistă. Mai văd o nouă poezie multiplă, reală, desfăcută de convențional, a copilului. Este atâta adâncire într'un suflet de copil, pentru cine știe să-l vadă, în esența lui, nu prin ochelari deformați, ca freudismul! Orice renaștere este nedespărțită de religia copilului, orice prăbușire vine din turburarea acestui izvor.

Poezia nu este un simplu joc de încântare, ci o funcțiune a preamării. Imperativele obștești au deschis totdeauna calea creațiilor de preamărire a eroismului politic creator de stat. Dela Budai Deleanu, unde mai este oare o viziune de largi proporții închinată destinului politic și frământărilor dominate de cerințele Statului? Fiecare generație își creează poezia politice, potrivit vremii. Intrebuințez cuvântul în înțelesul străvechi, etimologic. Dar sunt aspecte și aspecte. Caracterologia diferențială a neamurilor își găsește în tragedia politică și în intuiția forțelor

misterioase care conduc lumea forma de artă cea mai concludentă. Mai presus de toată tragedia clasică franceză stă *Athalie*. Mai presus de toți dramaturgii romantismului german stă — Klei s t. Să urmărească cineva opera dramatică a lui N. Iorga, creațiune încărcată, desprețuitoare de cerințele receptivității, dar având uneori întrezăriri geniale și înfățișând în totalitatea ei impozanta unitate a unui unic conflict mesianic, — și, confruntând opera aceasta cu părerile comentatorilor, va dobândi o măsură exactă a mediocrității în critica curentă.

Și aici, rămâne așteptarea: unde este misterul politic al vremii noastre menit să ne întrunească revelator în jurul marilor icoane ale neamului? În schimb, forfotă pretutindeni senzaționalul seminudurilor de film al te miri cărui Hotel de pe litoral. . .

Cine caută o izbăvire în patrimoniul nostru literar cult și poporan, constată că simbolurile noastre cele mai caracteristice sunt încă acoperite și deci prilej de verbiyaj. Ele trebuie să fie integrate în viață și privite funcțional, nu prin prisma te miri cărei vremelnicii teoretice. Numai astfel substatul și semnificația ni se vor desvălui.

Parcă văd figura compătimitoare a unora, triumfătoare a altora :

— Se calcă sacrosanctele porunci ale esteticeii mai presus de contingente ! Ne întoarcem la tezism, la sămănătorism, etc., etc.

Dar eroarea vechilor formule sta în deplasarea centrului de gravitate dela expresie și valoare la materialul care vorbește din vremelnicia conținutului, azi aplaudat, mâine contestat.

Nu de repetarea acestei erori este vorba, ci de eliberarea creatorului și a publicului de superstiția că viziunile de interes obștești și de luptă pentru ființa Statului rămân străine artei. Orestia, Eneida, Divina Comedia, ca să mă mărginesc numai la acestea, privesc ironic pe teoreticianii artei străine de marile preocupări ale conștiinței și menirii obștești. Opreliștea maioreșciană — fenomen general european — era condiționată de situația vremii și însemna o reacțiune firească împotriva poeziei politice concepută ca mijloc de luptă. Dar de ce tot universul ar face parte din sfera posibilităților artei, numai această însemnată parte a vieții: eroismul politic, nu? Eroismul nu este tot una cu poziția patetică și declamatoare. Este un eroism al muncii, al creațiunii tăcute care izbucnește deodată, impunându-se când îndârjit, când revelator prin tainicul imperativ al necesității.

Firește, nu poate fi vorba de o literatură de comandă. Greșeala aceasta s'a făcut prea adesea. Haretismul, de pildă. Comanzi unui poet, care poate fi chiar și un Coșbuc, o carte și vezi că ai umplut un gol. . . Atárnă de poet, de ceea ce-i ceri și de ce spirit știi să trezești în el, când îi ceri.

Sub Ludovic al XIV-lea, exista o formă a gustului și era de ajuns să dai aleșilor răgazul, pentru ca să răsară creațiuni de neuitat. În faza noastră de azi, nu poate fi vorba de un stil crescut organic.

Nemulțumirea însă este creatoare.

Poziția față de literatura existentă, arătarea deficiențelor, selecționarea, licărirea deasupra vremelnicele succese a unui înalt ideal de artă, toate acestea sunt mijloc de a crea acea atmosferă din care să răsară limpezită expresia vremii menită să dăinuiască.

Trebue să creăm în jurul revistei o comunitate de lucru, o frăție a celor care par că se caută pe ei, dar de fapt caută ceva mai presus de ei.

În jurul nostru, se săvârșește o epocală prefacere. Se schimbă temeliile disciplinelor morale, dela limbă până la cele mai înalte expresii. Ceea ce ne uimește astăzi în domeniul faptelor își are izvorul într'un nou fel de a vedea lumea. Critica, istoria literară și toate disciplinele morale nu mai pot rămânea ceea ce au fost.

Deși în critica literară avem o bogată eflorescență și oricine face pe ciceronele, totuși se cunoaște extrem de puțin ceea ce s'a lucrat în ultimele decenii în ideologia și critica literară germană, prin înfrățirea filosofiei, criticei și lingvisticei privită ca expresie. E absolut necesar să cunoaștem noile poziții și probleme, nu pentru a imita, dar pentru a da un instrument mai precis și modern valorificării românești.

Critica fiind chemată a netezi căile se cere un alt duo între ea și scriitori. Chiar când contrapunctul ar putea fi câteodată chiar dureros, el nu poate rămânea la pură negațiune ci, trebue să aibă funcțiunea de a netezi drumul creativității noi, care dacă nu este încă scrisă nicăeri, e scrisă în așteptarea și inima unora.

Dacă mi-e îngăduit să-mi doresc și un cetitor excepțional — unul singur — . . . îl văd sub forma tânărului necunoscut care mâine, în fața aceluiași nevoi, va ști să ridice, ca profetul lui Rembrandt, pentru generația care acum își caută drumul, așteptatul cuvânt liberator.

D. CARACOSTEA

NOTĂ LĂMURITOARE

Aminirile « de student », publicate acum întâia oară, sunt de mai multe ori interesante. Ele constituiesc mai întâi partea cea mai valoroasă a puținelor inedite ce ne-au rămas dela C. Hogaș. Titlul general de Răzlețe arată că ele nu se încadrează nici în Amintiri dintr'o călătorie și nici în În munții Neamțului, fiind scrise după tipărirea acestora. Hogaș a mai folosit același titlu, tot pentru amintiri de școală și tot cu scopul de a-și prezenta opera principală ca încheiată, în G. Panu. Deosebirea, față de amintirile în legătură cu colegul G. Panu, este că La călugărie are un caracter mai precis, fiind în același timp și ultima scriere a lui Hogaș. În adevăr, așa cum rezultă din cuprinsul ei, La călugărie pare scrisă în anul morții autorului, adică în 1917, deoarece, în ea, despre Curierul de Iassi al lui Balassan, ni se vorbește în termenii următori : « . . . bătrânul « Curier » de acum jumătate de veac . . . ». Adăogând exact 50 de ani la 1868—1869, anii de studenție a lui Hogaș, căpătăm data de 1918—1919. Dar el moare în 1917, ceea ce însemnează că expresia « acum jumătate de veac » este preferată de autor ca mai literară față de indicația precisă « acum 48 sau 49 de ani ». E limpede dar că în afară de ineditul, pe care îl prezentăm azi cititorilor noștri, Hogaș n'a mai putut lucra nimic după terminarea lui și înainte de a-și încheia și viața. Cum La călugărie ni s'a păstrat în două manuscrise, unul cu tot felul de revizuri și ceardacuri, iar altul evident ulterior, copiat ca pentru tipar, putem afirma fără îndoială că aceste « amintiri de student », cerând oarecare timp spre a fi compuse, mult revizuite și transcrise pe curat, sunt din 1916—1917.

Ultima scriere a lui Calistrat Hogaș conține între alte indicații biografice o arătare indirectă a datei sale de naștere. D-ra Sidonia Hogaș, în Tataia — Amintiri din viața lui Calistrat Hogaș (1940), declară cu privire la această chestiune : « . . . în anul 1849, în ziua de 19 April, gemen cu o fată, Lucia — în viață încă, s'a născut Calistrat Hogaș cel de mai târziu ». Dar în contra datei de naștere propusă de d-ra Hogaș, avem statul personal al profesorului, în care anul nașterii e 1847, avem actul de naștere al surorii gemene, în anul 1852, și mai avem o indicație, chiar a d-rei Hogaș, în cuvintele : « După actul de naștere și de botez nr. 4921 din 1865, dela

Mitropolia Moldovei și Sucevei (C. Hogaș), ar fi născut în 1848». Care este așa dar anul nașterii lui Calistrat Hogaș? Noi ne-am oprit asupra lui 1848, deoarece el se găsește, potrivit afirmației oricât de confuze de mai sus, într'un act oficial. Aceeași dată, de altfel, rezultă și din «amintirile de student».

În «vara anului 1868», Hogaș e dus de tatăl său la Mitropolie în fața lui Calinic Miclescu și, cu învoirea acestuia, e lăsat aici, unde i se dă locuință pe tot timpul cât va urma învățăturile în Universitate». Pentru hrană, studentul dă lecții particulare în oraș, întâi unui elev de cl. III-a gimnazială, poreclit mai târziu «Budușcă» și care nu e altul decât, după cum se știe, viitorul P. V. Grigoriu, traducător de versuri la Convorbiri Literare; apoi dă tot un fel de lecții unui tânăr Karl, cam de seama sa. Dar Karl acesta apare după o serie întreagă de întâmplări dela lecțiile cu «Budușcă», întâmplări care au trebuit să-i mănânce studentului ceva timp, așa că putem ști cu ușurință că al doilea elev al studentului Hogaș este din 1869. Față de micul «Budușcă», acesta era un elev «sui generis»: destul de înaintat ca vârstă și destul de înapoiat ca învățătură. Ne interesează însă numai vârsta lui. Mumă-sa, la o întrebare a studentului, îl declară cu oarecare codire de situația lui de subnormal ca fiind de «vr'o optusprezece ani...». «Optusprezece ani! exclamă Hogaș, va să zică numai cu trei ani mai mic decât mine; atunci am putea lega chiar prietenie amândoi». Că mama acestui Karl spusese vârsta adevărată sau nu a feciorului, e altă chestiune. Fapt este că dacă noul elev ar fi avut atunci optsprezece ani, Hogaș ar fi avut numai cu trei ani mai mult decât el, adică douăzeci și unul. Socoteala e deci limpede: studentul de atunci era născut la 1848.

În sfârșit, La călugărie mai interesează din punct de vedere exclusiv literar. E poate tot ceea ce a scris Hogaș mai în felul lui Creangă. Afinitatea lor ca scriitori a fost menționată de mai multe ori. Nouă ni s'a părut că între ei sunt mai multe deosebiri decât asemănări. Mai cu seamă cărturărismul lui Hogaș și înclinarea lui descriptivă (înclinare orășenească, absentă în literatura poporului și a lui Creangă) ne-au împiedicat să resimțim o plăcere asemănătoare cu aceea pe care o înlocuiesc Amintirile din copilărie. Fie că La călugărie, fiind scrisă târziu în apusul vieții, când autorul își va fi dat seama bine de ușoara artificialitate a formulei sale literare de tinerețe, e mai liberă de atitudinea autorului-cărturar (procesul acesta de — să-i zicem — deculturalizare a titlului este evident chiar dela Amintiri dintr'o călătorie la În munții Neamțului), fie pentru alte motive, scrierea pare ieșită din cea mai caracteristică dispoziție a unui alt Creangă. Și nu e atât vorba de anticlericalismul bucății, trăsătură totuși puternică, poate mai puternică decât la Creangă însuși, cât de gratuitatea efectelor de umor și în deosebi de o anumită față a acestei gratuități.

VLADIMIR STREINU

R Ă Z L E Ț E

LA CĂLUGĂRIE

(AMINTIRI DE STUDENT)

Poate că meșterul care a clădit falnicul templu al creștinătății dela Roma să fi fost foarte priceput; nu e, însă, mai puțin adevărat că cel ce a ridicat la 1843 trufașa Mitropolie din Iași mi-a fost mie cu mult mai mult foarte prielnică; căci dacă, la 39 același veac, bolta monumentului de fală a fericitului întru pomenire Mitropolit Veniamin Costache nu se prăbușea din înălțime, unde s'ar mai fi adăpostit o jumătate de secol după aceea cei mai buni ai mei prieteni guzganii, bufnițele și liliecii? Și dacă în vieța mea, am întâlnit doi oameni, împotriva cărora se hrănesc o imensă și înverșunată ură, apoi aceștia au fost de sigur, țațoșul și veșnic neastâmpăratul Mihail Cogălniceanu, împreună cu sfântul, blândul, dar hârțăgosul Mitropolit Iosif Naniescu... Adică altă treabă mai bună de făcut n'aveau acești doi oameni, decât să răscolească culcușurile bufniților, acățătorile lilieciilor și meșteșugitele cotoane de pe sub pământ ale guzganilor mei? Nu era de ajuns, pentru răsfățarea creștineștii fățarnicii a drept credincioșilor închinători smerita bisericuța de alături a Mitropolitului Gavril Calimah? Trebuiau numai decât pentru aceasta monumente faraonice, care să sfreddească bolțile cerești cu crucile lor aurite, și clopote, sub urletul cărora văzduhurile să geamă și geamurile megieșilor să se spargă sub sguđuirea de cutremur a glasului lor? Eu, unul, am căutat să pătrund cu mintea în adâncul cel mai de pe urmă al tuturor acestor lucruri, dar n'am găsit la fund decât goală și seacă deșertăciune omenească... Ș'apoi aveam și temeiturile mele puternice pentru toată această răsvrătire lăuntrică a ființei mele întregi...

Tatăl meu, în părinteasca și, poate, și îndreptățita lui grijă, ca, adică, feciorul său să nu se aleagă cine știe ce ticălos și blăstămat, pentru a-l feri cu alte cuvinte, de stricăciunile și răutățile

ademenitoare și primejdioase ale lumii acesteia, s'a gândit și s'a hotărît să-și încredințeze odorul sub ocrotirea și în sfânta pază a celor ce robi ai păcatului nu s'au făcut și în calea păcătoșilor n'au umblat...

Și nici astăzi nu-mi pot da sama cum de s'a putut face una ca asta... Eu știu atâta, că tatăl meu a fost dat afară din slujba de protopop de către Caimacamul Neculai Vogoride, bărbatul vestitei pe vremuri Cocuța Conachi, pentrucă, la 57, stătuse în fruntea unioniștilor tecuceni; și iarăși mai știu că, la 3 Aprilie 66, Mitropolitul de pe vremuri Calinic Miclescu, îmbrăcat în sfintele odăjdii, după sfaturi pornite din afară, se pusese în fruntea separatiștilor răsvrățiți ai Iașului, care voiau numai decât să înalțe ca domn, în locul lui Cuza, pe Nunuță Roznovanu, un soiu de *bébé* franțuzesc cu dinții de lapte... Iar când vifurosul Alexandru Lahovari strigă către armată: « *Mitraillez-moi cette canaille* » — pe vremea aceia poporul se numea *canaille* — mărunțul și slăbănogul cap al bisericii, cu odăjdii, cu tot se făcu nevăzut și... mai pe urmă, tot în sfintele odăjdii îmbrăcat, dar aproape mort de frică, fu descoperit în fundul unui poloboc mare din tainițele adânci ale beciurilor lui Anghel Rachieru din Sf. Vineri.

Voiu, adică, să se înțeleagă, cu alte cuvinte, că, între tatăl meu, de o parte, și Chiriarihul său, Mitropolitul Calinic Miclescu, de alta, era o prăpăstioasă deosebire de idei și de simțiri. Mai pe urmă, însă, nu știu: ori tatăl meu s'a dat la separatism, ori Calinic Miclescu la unionism, atâta știu că, într'o bună dimineață de prin vara anului 1868, îmbrăcat în cele mai curate ale mele strae scortării, proaspăt cumpărate din Târgul Cucului în schimbul unui rând de haine vechi și ponosite și al unui adaus, în bani, de doi sorcoveți rusești, m'am înfățișat împreună cu tatăl meu, înaintea Înalt prea sfințitului Mitropolit Calinic Miclescu. Țin și astăzi minte întrebarea pe care mi-am pus-o în gând, de îndată ce dădai ochi cu dânsul.

— E oare cu puțință, îmi ziceam eu în mine, ca o pișcătură de călugăr așa de mărunță, de slăbănoagă și de veștedă să cârmuiască și să poată ține în frâu atâta amar de preoțime roșie, grasă, groasă și pântecoasă, câtă cuprinde toată Moldova întreagă?

Și această întrebare mi-am pus-o cu atât mai mult, cu cât eu, niciodată, nu mi-am putut închipui pe preotul nostru român decât roș, gros, gras și pântecos... Un popă slab e o rușine pentru poporani și dovedește ori sgârcenia ori calicia enoriașilor săi...

Eu să fi fost Mitropolit, popă slab în eparhia mea nu s'ar fi pomenit.

Și cu toate acestea, așa de bicisnic cum era și de slăbănog, mărunțul cap al bisericii avea însă în toată înfățișarea sa, în privire, în mișcări, în glas un nu știu ce, care te stăpâna și te făcea să stai cu sfială și smerit în fața lui.

De smerit, așa dar, smerit și cu sfială stătui înaintea Mitropolitului; eu, însă, pentru care mâinile mi-au fost întotdeauna un mare bocluc și care n'am prea știut, prin urmare niciodată, cam ce să fac cu dânsule; neștiutor apoi cu desăvârșire al regulilor și al unor așa numite *bune cuvînți* călugărești, rămăsei cu policarul drept acățat în cheutoarea dela clapa din dreapta a surtucului meu scortariu, iar după ce tatăl meu sărută mâna Mitropolitului și dădui să înaintez și eu spre același sfârșit, Mitropolitul îmi apucă înainte, veni drept în fața mea, îmi dădu mâna jos, mă netezi ușor pe obraz și, întinzându-mi spre sărutare mâna lui albă și fină de aristocrat:

— Lasă cea cheotoare în pace, tinere, îmi zise el fără nicio răutate; așa poți să stai la bal, unde ești slobod să vâri și mâna stângă în buzunar; înaintea, însă, a fețelor înalte bisericești, îți poți așeza mâinile și ceva mai în cruce la pept. Iacă, protoपोape, urmă el îndreptându-se cătră tatăl meu, cum vă stricați voi copiii prin cele școli, unde nu se știe nici ce-i biserica, nici ce-i crucea, iar pe Dumnezeu îl pun la vot, ca la alegeri, ca să se hotărască cu el odată, dacă este ori nu este.

— Dă, Inalt prea sfințite... , dădu să zică tatăl meu...

— Dă, ne dă, doar Sf. ta văd că ai eșit destul om din școala lui Veniamin; adică pe băiatul d-tale nu-l puteai da tot acolo? Ce vrei numai decât să-ți iasă feciorul condeeriu, ca să-i sufle vântul prin buzunări?

De data asta mă încredințai pe deplin că Calinic Miclescu nu era de loc psiholog... Eu și popă!...

Dădui să zic ceva dar mă stăpânii.

— Dar în sfârșit este timp de îndreptare. Iaca, tinere, urmă el, adresându-se mie, am fâgăduit tată-to să-ți dau locuință aici, în Mitropolie, pe câtă vreme îți vei urma învățăturile în Universitate; ai să stai peste sală cu Ilarie și cu Ioachim și au să-ți spună ei ce mai ai de făcut și cum se cuvine să te porți aici. Așa, părinte George, încheie el întorcându-se spre tatăl meu, când pleci înapoi, acasă?

— Apoi, Inalt prea sființite, mâni până 'n ziuă, nădăjduiesc să fiu pe drum.

— Apoi să mergi sănătos și de băiet să nu ai nicio grijă.

Tatăl meu îi sărută mâna, i-o sărutai și eu și plecarăm.

— În sfârșit iată-mă-s și la călugărie, îmi ziceam eu în gând, cum scoboram de vale de palat, spre « Peștele de aur » hanul, unde trăsesse tatăl meu.

Iar a doua zi, dimineața, după ce tatăl meu îmi lăsă un galben de cheltuială și plecă, îmi încărcai și eu boclucurile pe o cotiugă și în câteva minunte, schimbai « Peștele de aur » cu Sf. Mitropolie.

Țin foarte mult să se știe, că calabalăcul meu, afară de oghial, saltea și pernă, strânse toate într'o boccea, și o ladă mai mare de Brașov plină cu cărți și ceva priminele pentru mine și pentru așternut, se mai alcătuia și dintr'o ghitară veche cu strunele ei în regulă, de care nu m'aș fi despărțit niciodată, căci spre cea mai mare glorie a mea și lăsând la o parte orice neîndreptățită sfială, țin iarăși foarte mult să se știe că eu din firea mea am fost înzeștrăat cu cele mai mari talente și cele mai alese însușiri: mai înainte de toate eram muzicant; și când zic muzicant înțeleg că pe lângă fel de fel de acorduri fără înțeles, dar totuși duioase și melodice, pe care le scoteam de pe strunele de bas ale ghitarei mele, mai cântam în întregime un marș, o mazurcă și o horă, dar... le cântam! Apoi, de mic copil, învățasem dela Iftimi, argatul din ogradă al tatălui meu, care, mai târziu, a murit sârmanul mușcat de un lup turbat, dela Ion cel lung și ciupit de vărsat, feciorul lui Dănilă, păzitorul viei de peste Bârlad a tatălui meu, învățasem — zic — limbile tuturor dobitoacelor. Dela Iftimi luam lecțiile prin grădina noastră de acasă, iar dela Ion luam la vie, sub vreunul din cei trei plopi uriași, care se zăreau cale de o poștă, când veneai fie din sus dinspre Țigănești, fie din jos dinspre Ivești, ori Drăgănești, fie din răsărit fie din apus, dinspre Matcă sau Nicorești.

Așa dar, mulțumită lui Ion și lui Iftimi, cântam ca cucușul, orăcăiam ca broasca, zbieram ca vaca ori ca capra, covițaiam ca purceii, miorlăiam ca mîța și, de-aș fi voit, aș fi stârnit câinii tuturor mahalalelor cu lătratul meu pe toate glasurile... Și când te gândești că n'am lăsat nici unul din aceste daruri la poarta schivniciei mele! Și când te gândești, că am intrat la călugărie cu toată firea mea zburdalnică, neastâmpărată și iscoditoare a tot soiul de năzdrăvănii. Și, nu știu, fie din întâmplare, fie din o prevedere incoscientă, că îndosii ghitara mea printre lucrurile din lada de Brașov, așa că nu s'a știut niciodată în Mitropolie, că eu aș avea vreo ghitară și că, prin urmare, sub pielea mea de schivnic, s'ar ascunde vreun muzicant... Și mă bufnește și astăzi răsul, când mă gândesc ce urmări hazlii a avut această stratagemă incoscientă a mea.

Oricum, dar până 'n sară îmi așezai patul în lungul odăii cu capul la singura fereastră din fund, căci, de l-aș fi așezat în lat, apoi, îngustă cum era odaia, de mi-aș fi desfășurat, noaptea prin somn, toată întinderea persoanei mele, apoi aș fi eșit cu capul prin perețele din stînga în odaia lui Ciudin, Directorul Mitropoliei, iar pe dreapta mi-ar fi răsărit picioarele în ogradă prin perețele dinspre Vanghele. La capătul despre picioare lada, în față o măsuță mică și veche de brad, lângă măsuță un scaun de lemn, după ușă o cofă cu apă și o mătură, iar într'un cuiu bătut în perețele despre răsărit o icoană a Maicii Domnului... Mă rog, călugăr nu eram! ?... .

De altfel, celelalte probleme ale mele de traiu, deși erau puține, erau, însă, destul de grele: cam lungă, cam îngustă, cam umedă, cam întunecoasă, cam cu șoareci, cam cu păianjeni era — nu-i vorbă — odaia mea, dar, de-a puterea-fi, locuință aveam. Galbănul însă pe care tatăl meu mi-l dăduse la plecare, fusese iute desființat în Târgul Cucului, de unde îmi mai înjghebasem un alt rând de strae sinilii, fără să mă gândesc cătuși de puțin la vorbele, cu care mă despărțisem de tatăl meu.

— Uite, dragul meu, îmi zisese el chiar asupra plecării, tu știi greutatea de-acasă; acum ești mare, știi o mulțime de carte, caută și-ți agonisește singur cele de trebuință, învață-te a munci, nu te da lenii, fii supus, harnic și ascultător.

Ii sărutai mâna, tatăl meu se sui în trăsură, Vasile Tarola dădu bici cailor și, peste puțin, nu se mai auzi pe paveaua de bolovani a Podului-Roș decât duruitul trăsorii, care se depărta pe stânga, spre dealul Bordii, pe drumul Vasluiului.

Iar eu rămăsesem stâlp în ograda « Peștelui de aur » gata de a intra peste puțin în lume cu un galbăn în buzunar și cu un sfat părintesc pe de-asupra...

Iar cei vreo doi sorcoveți, ce mai rămăsesse teferi din Târgul Cucului, curând se topiră și ei la locanta lui Borș din Sf. Vineri, măcar că pentru o jumătate de porție de varză cu carne, de cartofe, de chiftele și de alți praji umpluți și neumpluți, împreună cu pâinea *ad-libitum* nu mi se lua decât douăzeci de parale vechi turcești și deși cu o jumătate de porție și-ar fi putut alina foamea un sat de flămânzi...

Atât numai, că ori de câte ori luam din varză ori din chiftelele lui Borș, se înfățișa la masă și sfatul tatălui meu: « nu te da lenii, învață-te a munci, fii harnic ». Noaptea, prin vis, acelaș lucru; ba câteodată, chiar Vasile Tarola, vezeteul tatălui meu, un țigan lung, uscat, negru și veșnic beat, avea obrăznicia să se așeze la masă în fața mea, și să-mi dea, prin vis, acelaș sfat... Fui deci silit a nu mă da lenii, a munci și a fi harnic. Și apoi eram aproape și de fundul celor doi sorcoveți rusești ai mei. Potrivit așa dar, tuturor acestor împrejurări, mă dusei la « Curierul » lui Balasan și publicai la loc de cinste următoarea înștiințare:

« Preparațiuni în particular de limba română, franceză și latină; curs academic inferior și superior, curs primar și pregătire de concurs pentru institutori și institute. A se adresa la Direcția Ziarului ».

Și, lucru curios, după publicarea acestei înștiințări, îmi mâncai în pace și neturburat de nimeni și de nimic stogul meu de sarmale la Borș și nici Vasile Tarola nu mai îndrăzni să mi se arate prin vis în fața mea la masă și să-mi amintească sfaturile părintești ale tatălui meu.

Eram liniştit şi cu atât mai liniştit, cu cât eram încredinţat, că înştiinţarea mea şi făcuse ocolul pământului şi că, peste puţin, voi fi întins ca o opincă din toate părţile şi căutat ca iarba de leac pentru cele atingătoare de breasla mea.

Până atunci socotii, însă, nimerit să iau dela părintele Ilarie sau Ioachim ştiinţă de ce mai aveam de făcut şi de cum trebuie să mă port în Sf. Mitropolie, după spusa Inalt preasfinţitului.

Prin urmare, înainte de prânz, așa cam pe după leturghie, mă înfățişai la uşa de peste sală a părintelui Ilarie.

— Blagosloveşte, zisei eu cu glas rădicat spre a putea fi auzit din lăuntru.

— Domnul, mi se răspunse tocmai din fundul odăii.

Intrai.

Trebuie să deschid aici o mică paranteză: în tot timpul, cât a domnit în biserică Calinic Miclesu, călugăr urît nu s'a pomenit în Mitropolie. Toţi călugării, toţi preoţii şi toţi ceilalţi slujbaşi ai Sf. Mitropolii erau oameni frumoşi. Calinic Miclescu, înainte de toate, iubea frumosul. Numai un singur papagal verde — Calinic era un mare ornitofil — vorbea urît; cine-l învăţase, nu se ştie; destul că erau cucoane din societatea înaltă a Iaşului, care nici nu mai îndrăzneau să pună piciorul în ograda Mitropoliei, căci, de le zărea papagalul verde a lui Calinic, apoi se umplea aerul până în depărtare de ţipete şi de vorbe, cari ar fi făcut să roşescă o întregă cazarmă de husari... Căutaseră ele cucoanele — nu-i vorbă — să mituească pe vreun servitor ca să dea papagalului să mănânce frunze de petrenjel verde, dar în zadar, căci Calinic îngrijea el singur de papagalii, de stigleţii, de canarii, de sturzii, de merlele, de privighetorile şi de turturelele sale...

Aşa dar părintele Ilarie era un călugăr tânăr şi frumos. Cum mă văzu mă pofti pe un scaun de lângă o masă, pe care stătea deschisă o carte: era «Contele de Monte-Cristo» a lui Dumas, de curând tradus în româneşte. Această împrejurare îmi dete într-o clipă mai multe sfaturi, de câte putea să-mi dea părintele Ilarie într'un ceas... Nu trebuie să fii grozav de priceput pentru a bănui mai dinainte ce sfaturi ar putea să-ţi dea un călugăr, tânăr şi frumos, care citeşte «Monte-Cristo», «Muschetarii» «Fraţii de Arme» şi pe Paul de Kock în întregime.

— Ei, cum îi habaru, mă întrebă el, după ce mă aşezai pe scaun; cum te împaci cu călugăria, tinere?

— Aşa ş'asa, părinte Ilarie; da'acu nu-i vorba de împăcat; vorba-i că am venit după porunca Inalt prea sfinţitului să primesc dela Sf. ta lămurire şi învăţătură de cum trebuie să mă port şi ce trebuie să mai fac pe timpul schivniciei mele în Sf. Mitropolie.

— Şi Inalt prea sfinţitul te-a trimis la mine pentru asta?

— La Sf. ta sau la părintele Ioachim.

— Apoi bine, tinere. Uite, sfaturile nu-s nici multe, nici grele de urmat: ochii sunt dați omului ca să nu vadă, urechile să nu audă, și limba să nu vorbească. Pune-ți lacata pe suflet și pe inimă și nu le deschide decât atunci când ai nevoie de scos din ele ceva pentru sufletul d-tale și nu al altora. Iar Duminicile și sărbătorile să te înființezi la biserică, fiindcă Înalt prea sfințitul ține socoteală și dacă lipsești, se supără.

— Numai atât ?

— Da'ce ? Ți trebuie mai mult ?

— Și sara, părinte Ilarie, până la ce ceas pot întârzia în oraș ?

— Până la ce ceas vrei. De intri înainte de 10 vîi pe poarta cea mare din uliță; de intri după 10, vîi pe porțița cea mică dinspre Vanghele; de eșit, poți eși cu oricine, dar de intrat nu poți intra decât singur.

— Înțeleg.

— Văd că ești ușor de cap; ai să fii bun de călugăr.

— Ba încă cum !

Și după o strângere de mână între amândoi, mai mult prietească decât călugărească, eșii.

Un lucru începea să mă îngrijească: eram încredințat, că înștiințarea mea din « Curierul » lui Balasan fusese cetită dela Tisa pân' la Nistru, căci, orice s'ar zice, dar bătrânul « Curier » de acum jumătate de veac plătea cât toate fițuicile de acum, iat toți Directorii întregii gazetării de astăzi n'ar fi ajuns nici la umărul preistoricului Balasan, cel numai de o schioapă de înalt, cu capul în patru muchi și cu niște musteți!...

Și cu toate acestea, nimeni nu dădea semn de viață. De trei zile mâncam la Borș pe datorie, din când în când eram poftit de prietenul meu X fie la prânz, fie la masă, fie și la una și la alta, căci surioara lui cea cam scurtuță, cam cârnuță, cam buzătică, găsea că eu, sub stralele mele scoțării, aș sămăna cu soarele îmbrăcat în mantia de purpură a Zorilor sale... Și mare lucru să nu fi hrănit mititica pe socoteala mea și ceva planuri mai depărtate de viitor. Mai știi ? Se poate, doar dracul nu face mănăstiri. De cât, dacă lucrul stătea așa, pentru ce mai legase și ea prietenie cu franțușca de peste drum, care, cum mă zărea intrând la prietenul meu X numai ce se înfățișa și ea cu pensnelele ei de aur pe nas, neastâmpărată ca o zvârlugă și cu româneasca ei stricată, dar care în gura ei avea mai multă drăgălășie și farmec decât toată clasică lui Racine, pe care o vorbea cu ușurința și eleganța femeii culte.

Și cum lucrurile nu puteau să rămână la nesfârșit în starea asta, grijile începură iar a mă roade; sfaturile părintești a se așeza iarăși cu mine la masă și, prin vis, iarăși a mi se înființa Vasile Tarola, țiganul dela cai al tatălui meu. Totuși, nu răbdai de foame decât o zi și a doua până cam pe înserate: căci la Borș nu mă mai

duceam, deoarece creditul meu pășise dincolo de trei sorcoveți rusești; iar mititica surioară a prietenului meu mă dăduse dracului cu straele mele scortării, cu tot, mâniaasă fiind pe mine foc și pară, deoarece, cu o zi mai înainte, făcusem prea multă vorbă cu franțușca de peste drum. Două zile lungi cât două eternități, fui deci silit să fiu eroul flămând al unei tragice comedii... dă, franțușcă cu ochelari îmi trebuia?

Așa dar, a doua zi răbdai de foame numai până spre seară, căci dimineața — era într'o luni — așa cam pe la zece, bătu cineva în ușa smerită a chiliei mele.

— Intră.

Ușa se deschise și un domn între două vârste, nici tocmai nalt, nici tocmai scurt, foarte bine, ba chiar luxos împlu privazul strâmt al ușii mele.

— Pofțiți, mă rog.

Și-i arătai singurul scaun de lemn de lângă măsuța mea de brad.

— Cu ce prilej am onoarea?...

Musafirul meu aruncă o privire plină de interes asupra întregului cuprins al chiliei mele.

— D-ta ești d-l... întrebă el așezându-se pe scaun.

— Da, eu.

— Am citit un anunț în « Curier ». Dați lecții particulare?

— Intocmai după cum ați citit în anunț.

— Bine. Am un băiet, care aș voi să pregătească cl. III gimnazială în casă. E foarte deștept, dar e cam sprețar și cam lăsător. Ai putea să te însărcinezi d-ta cu pregătirea lui?

— Desigur că da.

— Apoi, uite tinere, la lecție ai să vii spre seară, înainte de masă; după lecție poți lua masa cu noi în toate zilele; ce pretenție în bani ai mai avea pe lângă aceasta?

Hotărît că mosafirul meu era tot așa de puțin psiholog ca și Inalt prea sfințitul Mitropolit; căci de-ar fi priceput după înfățișarea mea flămândă, că, pentru o coajă de pâine uscată, aș fi dat lecții și de turcește, apoi ar fi putut lăsa la o parte ultima propozițiune a târgului său cu mine.

— Intrucât se atinge de plată, răspunsei eu cu o nobilă desinteresare. aceasta rămâne la chibzuiala d-voastre. Când doriți ca să începă copilul lecțiile?

— Chiar desară; strada Golia colț cu strada Armeană.

— Bine; desară la șese sunt la d-voastră.

Plecă.

Iar sara punct la șese făceam prima lecție de cl. III-a gimnazială cu elevul meu, un băiețuș ca de 14 ani, năltuț, subțirel, cu fața lungăreață, cu nasul puțin coroet, cu buzele cam desvoltate și cu niște ochi mici și plini de vieță și de suflet.

Ei bine, n'ar fi bănuir nimeni și n'am bănuir prin urmare nici eu că, sub pielea subțirică a elevului meu de cl. III-a gimnazială, se ascundea viitorul cavalier de mai târziu al « Legiunii de onoare », adică... « Budușcă ».

Pentru ce s'a numit el mai târziu « Budușcă » nu știu, căci, ca școlar al meu își purta numele său patronimic, nume în mare vază pe atunci, destul că în calitatea sa de « Budușcă » și sub pînțenul unei fericite înflăcărări poetice, a închinat o strălucită odă poporului franțuzesc, iar poporul franțuzesc i-a răspuns cu « Le-giunea de onoare ».

Dar toate aceste lucruri, chiar de le-aș fi prevăzut, pentru mine ar fi rămas tot lucruri de mână a doua, întrucât pentru mine lucrul cel mai de seamă în minuntul acela era masa; și aș păcătui împotriva a o mulțime de lucruri cinstite și adevărate, dacă aș tăgădui că așteptările mele au fost cu vârf și îndesat răsplătite... O masă al căreia sfârșit cu greu ar fi fost de prevăzut și Pico de la Mirandolla, care, după o singură cetire, ținea minte o mie de cuvinte chinezești, cred că n'ar fi fost în stare să spună pe de rost și cu numele lor pe rând, toate felurile de mâncare, câte se strecurară pe masa aceea unul după altul. Mâncai într'un chip sălbatec, deși micul « Budușcă », care stătea lângă mine mă trăgea ironic cu coada ochiului și arunca peste masă, spre surorile lui, priviri ghidușe pe sub gene. Dar ce-mi păsa mie de toate acestea! Eu trebuia să-mi răzbuin pe cele două zile de post și-mi răzbuinai cumplit; eram, cel puțin încredințat de astă dată, că până a doua zi pe aceeași vreme, foamea nu va mai îndrăzni să mă calce din urmă.

Iar seara mă întorsei la chilia mea pe portița de din dos, dar nu singur după cum glăsuia tetralogul părintelui Ilarie la porunca sa din urmă, ci cu franțușca de peste drum în suflet...

Pe cât băgai de samă, începeam să fiu și amoretat, căci chelului îi trebuia numai decât și scufie de mărgăritar! Totuși din o scurta socoteală, potrivită celei mai aristotelice logici, trăsei încheerea că și franțușca nu putea să rămâe, față de mine, tocmai așa, cum a rămas femeia lui Lot, după ce s'a uitat înapoi la arderea Sodomei și a Gomorhei, și aceasta pentru singurul cuvânt, că aveam la îndemână niște arme, împotriva cărora orice inimă de dudușă trebuia să cadă biruită chiar dela întâiul atac... Mai întâi eram june, al doilea eram ceva poet și al treilea aveam două rânduri de strae nouă, unul siniliu și altul scortariu, fără să mai pun la socoteală pletele mele lungi, pălăria mea cât roata carului și alte însușiri trupești, pe care, dacă nu le moștenisem tocmai de la Apolone sau Adonis, dar, în schimb, nu erau menite nici să desmintească unele păreri englezești asupra originii speciilor...

Ită-mă-s deci bolnav de dragoste, adică de cea mai cumplită și mai neîndurată boală, din câte au bănuir vreodată sărmana

omenire, începând dela Adam, și o va bântui desigur până la a doua venire, fără ca nimeni să încerce împotriva ei vre un leac oarecare, după cum s'a încercat și s'a izbutit împotriva ciumei, holerei, dalacului, turbei, jigării, gușterului și gutunarului... Și fiindcă buna cuvîntă cere ca să fii pe cât se poate de ridicul, când zaci de boala asta, apoi mă hotărîi și eu a nu mă lăsa, în această privință, mai prejos nici decît Romeo, nici decît Abellard, nici decît Leandro; ba luai hotărîrea de a suferi mai cumplit chiar decît junele Werther, și... suferii; iar între operele mele s'ar fi convenit să fi scris și una intitulată « Noaptea mele »; și aș fi scris-o, dacă nu mi-ar fi fost oare cum să întunec renumele, cu atîta trudă căpătat, de către un biet naintaș al meu în ale condeiului, și tot din țara englezească...

Așa dar, eram amorezat după toate regulile; și când zic după toate regulile, înțeleg că toate câte le spun despre unele lucruri unii învățați, care cetesc în stele, sînt curate fleacuri, și sînt curate fleacuri, fiindcă ei niciodată habar n'au avut, pentru ce A-tot-Puternicul a plămuit luna în chip de femeie brunată, durdulie, sprincenată și bălae; și n'au priceput prin urmare niciodată că lucrul acesta s'a regulat așa, numai pentru ca bieții amorezați să aibă și ei, sărmanii, în nopțile lor fără de somn, cui să-și mai destăinuiască din cele chinuri și dureri ale sufletului lor... O! de câte ori și cu cîtă nerăbdare, n'am boldit eu ochii ceasuri întregi la boldul înalt al locuințelor înalte ale înalt prea sfințitului, de unde luna își făcuse obiceiul să răsără! Iar în timp ce ea pășea tristă și gânditoare peste ograda Mitropoliei deacurmezișul, câte suspinuri dureroase, câte oftări înflăcărare nu-i trimiteam eu de pe pămîntul meu tocmai în înaltul cerurilor sale... și cu cîtă durere nu mă despărțeam eu de dânsa, când se lăsa la vale și se mistuia după acoperămîntul țuguiet al chiliei părintelui Gherasim cel bătrîn și cu parole multe!

Cînd, însă, luna pleca pentru mai multă vreme spre lumea ceialaltă de sub picioarele mele, spre a face acolo slujba ca și aici, apoi atunci lucrul devenea dacă nu trist, dar cel puțin funebru... Atunci mă furișam și intram tiptil în cimitirul cel mic ce împrejmua Mitropolia cea mică, mă așezam pe o lespede funerară, mă răsămam cu spatele de o cruce și, cu capul între mâni, îmi trimetam gîndul ori la franțusca mea cu ochelari ori mai departe spre lumea umbrelor, în împărăția celor morți, unde găseam ciotcă strănși la un loc pe toți naintașii mei întru ale suferințelor de dragoste, dela Adam care își primejduse coastele umblînd după franțuște și până la Don Chițote, care pentru Dulcineele sale, se bătea și cu morile de vînt...

De cît nu fu trainic nici acest adăpost al suferințelor mele...

Intr'o noapte — să fi fost așa pe la cântătorii de-al doilea — un glas în surdină, dar spăriet, al căruia gen nici într'un caz nu putea să fie neutru, mă trezi fără de veste din dureroasa mea încremenire...

— Părinte Ilarie... părinte Ilarie, uite, colo, este cineva...
Intorsei iute capul.

Două umbre se opriseră locului. Apoi una zise ceva scurt și pe șoptite celeilalte și, într'o clipă, se mistuiră amândouă în noapte... printre morminte.

Și numai atunci înțelesei pe deplin că ochii sunt dați omului ca să nu vadă, urechile să nu audă și limba să nu vorbească...

Iar a doua zi, desdedimineață, cineva bătu la ușa chiliei mele...
— Intră.

Și părintele Ilarie intră.

Și cum stăteam eu așa, la măsuța mea de scris, fără să-mi dea măcar bună dimineața, părintele Ilarie veni lângă mine, mă împresură foarte prietenește cu stânga pe după gât, cu cotul dreptei se răzîmă pe măsuță, mi se uită drept în ochi și rămase așa o clipă fără să zică nimic...

Dar clipa aceea fu deajuns ca să-mi fulgere prin minte planul unei mici dar adevărate isprăvi viitoare de roman, în care trebuia, de astă dată, să intre și ghitara mea în joc.

— Știi de ce-ai venit, zisei eu fără a mă urni de cum stăteam și privind și eu pe părintele Ilarie drept în ochi; șezi colo pe pat și să vorbim.

Părintele Ilarie se așeză pe pat.

Prind rămășag că ai venit să vezi, dacă n'am uitat și dacă sânt următor poruncilor, pe care trebuie să le păzească toată suflarea schivnicească și monahicească a Sf. Mitropolii...

— Drept ai grăit.

— Fii pe pace, dormi liniștit și fă-ți în tihnă și răgaz slujba Sf. tale. Am să-ți fac însă o mărturisire de cea mai mare însemnătate...

— Ce mărturisire?

— Sânt amorezat.

— Cum amorezat?

— Amorezat lulea.

— Atunci ești un prost.

— Prost, neprost, sânt amorezat lulea de o franțuscă cu ochelari.

— Ei și?

— Cum « ei și », sânt amorezat de franțuscă...

— Al te înțeleg... poate vrei să-ți cetesc ceva molitfe de-ale Sf. Vasile?

— De-ale Sf. Vasile, sau de-ale Sf. Pahomie, nu știu; știu atât că acum nu e vorba de molitfe.

— Dar atunci de ce e vorba?

— Vorba e, că mi-ai turburat cu slujba Sf. tale extra bisericască adăpostul suferințelor mele sufletești.

— Ei, și ce vrei? Mă însărcinez eu să-ți găesc pentru aceasta un alt adăpost mult mai liniștit și mai sigur:..

— Și anume?

— Dă-mi voie să te leg burduf și să te duc la Golia cobză pe cheltuiala mea.

— O! Nu; asta nu se poate fiindcă atunci ar urma să nu-mi mai văd niciodată pe franțușca mea cu ochelari.

— Atuncea dar?

— Atuncea dar, uite ce, părinte Ilarie; vezi Sf. ta Mitropolia cea mare și pustie?

— Da, o văd.

— Ei bine, din ea m'am hotărît să fac adăpostul suferințelor mele.

— Apoi tot ești bun de legat și de dus la Golia.

— De loc, părinte Ilarie; așteaptă să vezi: noaptea târziu, eu mă furișez și intru tiptil în Mitropolia cea mare și pustie și lucrul acesta îl știi numai Sf. ta. Atâta încă n'ar fi nimica. În miez de noapte, însă, se vor auzi muzici cântând, broaște orăcâind, oi și capre zbirând, purcei covițând, câni lătrând, în sfârșit o petrecere turbată de duhuri necurate.

— Cum? și ai să vâri acolo purcei, cucuși, câni?..

— De loc, căci la acest sabat infernal singură persoana mea va înfățișa pe toate deosebitele dobitoace ale pământului.

— Ian ascultă tinere, mi se pare că ești cam...

— Țicnit; te înșeli, un singur cusur am și eu, că sânt mai cuminte decât Sf. ta.

Călugărul se scărpină în barbă și nu zise nimic.

— Și dacă nu sfârșim târgul acum dimineață...

— Atunci?

— Atunci, după prânz, mă duc la Balasan și dau înștiințare că mă mut din Sf. Mitropolie pentru anumite pricini...

— Și, mă rog, pentru ce toate acestea?

— Pentrucă, mai târziu, eu nu pot trăi fără să fac din când în când câte o năzbâte; și al doilea, nădăjduesc, cu chipul acesta, să-mi iasă din gând cea franțuscă...

— Bine, dar ai să vâri pe călugări în spărieți.

— Cu atât mai bine; călugării n'au decât să facă o aghiazmă la fața locului, ca să alunge duhurile necurate dintr'însul.

— Și după aghiazmă?

— După aghiazmă în Mitropolia cea mare și pretutindeni liniște desăvârșită, și numai bufnițele, liliecii și guzganii vor ști de suferințele mele.

— O! Sfântă Golie, sfântă Golie! primește-l întru odihna suflatească și acoperământului și a zidurilor tale!

— Gândește-te la Balasan, părinte Ilarie, și lasă cea Golie în pace!

— Bine. Azi prânzim împreună. La 12 te aștept.

— Cu cea mai mare bucurie și plăcere, părinte Ilarie.

Nu mai țineam minte de când nu mâncasem la prânz.

Călugărul ieși.

Iar la 12 punct, mă găseam față'n față cu părintele Ilarie, la o masă rotundă din mijlocul chiliei sale, încărcate cu tot soiul de mâncări pregătite cu untdelemnuri grecești și străjuite pe dreapta și pe stânga de două clondire mari cu vin de Chiscul Corbului.

Cu prilejul acesta mă încredințai, că nu uitasem cu desăvârșire cum se mănâncă la prânz.

Iar după ce o scoaserăm la capăt cu întâiul fel de mâncare:

— Ian ascultă, zise el turnându-mi în pahar, nu mai umbla cu fleacuri și vino-ți în simțiri.

— Nu mai departe decât la noapte, broaștele vor orăcăi în Mitropolia cea mare și pustie.

— Bine omule, da, n'ai să înțelegi odată?...

— Și caprele vor zbiera și câinii vor lătra și cucoșii vor trâmbița...

— Ian ascultă...

— Și porceii vor covițai...

— Ei bine, fie, atuncea și aghiazma se va săvârși...

— Ei, așa mai vii de-acasă părinte Ilarie, zisei eu turnându-mi nu știu al mai câtelea pahar. Adică păcătoasa as' de viață nu este ea destul de amară și de posomorită? Ș'apoi, așa scurtă, cum a lăsat-o cel de sus, s'o mai petrecem și noi morcănoși și hurzuji? Uite, îți pune cineva dinainte un blid de mâncare nesărată, guști din el, strâmbi din nas și-l arunci cât colo; crezi adică Sf. ta părinte Ilarie, că viața asta plătește mai mult decât un blid de mâncare? Te înșeli. Ii pui dresuri, merge, nu-i pui, arunc-o, și cânilor, că nici ei n'o mănâncă. Râsul și veselia sunt piperul și sarea vieții, și, în acelaș timp, singurele lucruri omenești. Stai Sf. ta și judecă: singurul dobitoc căruia i s'a hărăzit darul de a râde e omul; prin urmare, cel ce nu râde nu se ridică dincolo de treapta necuvântătoarelor cu patru picioare. De omul, care nu râde, ferește-te, căci e om rău. Sânt și oameni care nu râd, dar care rânjesc; de aceia ferește-te iar, căci se asemănă cânilor, care își arată colții, gata să te înhațe...

— Ia, te rog, oprește caii o leacă, mă întrerupse părintele Ilarie; da' când stai d-ta în crucea nopții singur cu bufnițele, pe unde stai, și franțusca cea cu ochelari îți vânzolește sufletul, ce faci, mă rog, d-ta cu piperul și cu sarea vieții?

— Atunci nu fac nimica, fiindcă atunci n'am nevoie de ele.

— Pentru ce?

— Pentrucă atunci plâng.

— Apoi cum se împacă răsul cu plânsul?

— Foarte bine; mai văzut-ai sf. ta dobitoc care să rădă?

— Nu.

— Da' dobitoc care să plângă văzut-ai?

— Nu; ei și ce-i cu asta?

— Cu asta e așa: răsul și plânsul sunt două lucruri curat ome-nești. Și precum cel ce nu râde, tot așa și cel ce nu plânge, tot dobitoc cu patru picioare rămâne.

— Aice mi se pare că te înșeli grozav... da? când dai cu bățul într'un câne și începe a schiolălăi, nu se chiamă că plânge?

— S'o fi chemând, atât numai că tot numai omului îi e învoit să schiolălăească de dragoste.

— Ei bine, da' eu, care rād foarte bucuroș întotdeauna, dar nu plâng niciodată, sunt, adică, numai jumătate de om?

— Nu; Sf. ta ești jumătate om și jumătate... călugăr.

Iar după prânz, când mă retrăsei în chilia mea, schimbai filosofia practică a vieții pe curată metafizică; dormii, adică, neîntors până asupra ceasului de lecție cu micul meu Budușcă.

Sara, iar pe porțița de din dos; atâta numai că intrai grăbit în chilie, scosei cu mare sfințenie ghitara din lada de Brașov și

Per amica silentia luna

mă furișai și intrai tiptil în Mitropolia cea mare și pustie. Iar după ce pășii pragul, mă trezii deodată și de-a-dreptul în întunericul cel mai din afară și în fantasmagoria lumii celorlalte...

O clipă stătui în cumpănă, dacă trebuie sau nu să înaintez... Mi se părea că prea de timpuriu pășesc din această pământescă și eternă vale a plângerilor spre odihna veșnică și neturburată a celorlalte lumi...

Cum, însă, știam bine, că mulți alții, amorezați tot ca și mine, se scoboriseră la Iad în vremurile mai de demult și se întorsese, totuși, înapoi teferi și sănătoși, apoi înaintai cu chibzuială și, pe pipăite printre dărâmurile bolții prăbușite, ajunsei tocmai în fundul dinspre răsărit, mă așezai pe ceva, care trebuia să fi fost tot o sfărâmatură uriașă din bolta dărâmată și, când, de afară, ceasul târziu de polunoșniță își țipă întâia sa notă ascuțită pe toaca de oțel atârnată în sec, din lăuntru ghitara mea îi răspuse grav și sonor, adânc și duios pe nota cea mai profundă și puternică a strunelor sale de bas; și, pe măsură ce toaca țipa de afară, din lăuntru ghitara mea îi răspundea cu toate cele trei bucăți de concert ale sale deodată, amestecate la un loc cu orăcăitul, cu trâmbițatul, cu lătratul, cu covițaiul și alte glasuri nemai auzite și nemai închipuite,

ale tuturor broaștelor, cucușilor, cânilor și purceilor universului sau, mai bine zis, îi răspundea cu o turbată simfonie Wagneriană, care stârni de prin culcușurile, acățătorile și cotloanele lor pe toate bufnițele și pe toți guzganii și liliecii... Și un danț infernal de umbre care îmi sfârâiau pe la nas și sfâșiau ca niște săgeți nevăzute întunericul adânc al sfintelor ruine, se încinse în jurul capului meu... O! Amphiarus și tu divinule Orpheus, dumnezeescale cântăreț al neguroasei Tracii, de peste depărtările veacurilor ce au trecut primiți salutările frățești ale urmașului vostru... Cu sunetul lirei voastre, voi ați înviat stâncele și stâncile s'au suit unele în spatele celeilalte de au ridicat ziduri înalte de cetăți fabuloase și tot sub divine acorduri de liră pădurile, urșii și veverițele au dănuțuit hora antică sub razele lunii, eu... am târit cu cântări de ghitară într'un cotrodanț turbat pe toate bufnițele, guzganii și liliecii sfintelor ruine... Voi ați jelit o Euridice desculță și fără ochelari, eu am îndumnezeit în accente neperitoare pe o franțuscă cu ochelari și cu ciuboțele de șevro... De peste depărtările veacurilor ce au trecut încă odată, salutare vouă...

Iar a doua zi, desdedimineată, părintele Ilarie veni să-mi dea de veste că la polunoșniță n'au fost, aproape, niciun călugăr; căci fiecare când ajungea în dreptul intrării dinspre apus a Mitropoliei celei mari și pustii, se oprea o clipă, asculta și iute o rupea de fugă înapoi, intra în chilie, zăvora ușa pe dinlăuntru, aprindea candela și, înaintea sfintelor icoane, citea cu frică și cutremur sfintele molitfe pentru deslegarea duhurilor necurate...

A doua noapte așa, a treia noapte așa, până ce lucrurile ajunse la urechile Inalt prea sfințitului...

— Ia vezi, Ilarie, să se slujească acolo o aghiazmă, spune lui Gherasim, și vedeți de sfințiți locul; se vede că s'a furișat păcatul în casa Domnului.

Ilarie era urechea dreaptă a Inalt prea sfințitului.

Bine înțeles că Ilarie cu greu se putu stăpâni, totuși, cu evlavie se plecă în fața Inalt prea sfințitului și merse la Gherasim să-i împărtășească poronca plecata de sus.

În ziua aceia prânzii cu părintele Ilarie și, după un clondir de Chiscol-Corbului, găsirăm și unul și altul că viața asta nu e nici tocmai posomorită nici tocmai hursuză.

— Și, fără glumă, mă întrebă călugărul între două pahară, ai să vii la aghiazmă?

— Cel dintâi și cel mai din frunte nădăduesc să fiu eu, că doar pentru mine se face sfânta sfeștanie; ș'apoi, înțelegeți bine, că, dacă părintele Gherasim nu mă botează bine cu aghiazmă, și nu mă afumă cu tămâe, încep din nou.

— Nu glumești?

— Să fiu... al sf. tale dacă glumesc.

Și, după ce dădurăm de fundul și al clondirului al doilea, trecui iarăși în chilia mea, unde iarăși făcui metafizică curată, până asupra ceasului de lecție cu micul meu Budușcă.

A doua zi, înainte de prânz, părintele Gherasim cu diaconul și cântăreții Mitropoliei, urmat de toată negura călugărească, păși peste acelaș prag, peste care și necuratul pășise de atâtea ori mai înainte și cu rugăciuni izbăvitoare și cu fum de tămâe multă săvârși sfânta taină a aghiazmei; apoi cu sfeștoc de busuioc legat în beteală de aur, stropi cu apă sfințită în cruce mântuitoare văzduhul celor patru vânturi; și tot cu apă sfințită și tot în cruce și tot cu fum de tămâe multă alungă pe necuratul de prin toate coltoanele multe și mărunte ale sfintelor ruine... Și, nu știu, fie din greșală, fie înadins, că părintele Gherasim îmi turnă în creștet atâta apă sfințită și rece, încât un altul mai bicsnic decât mine ar fi prins gutunar numai decât.

Ori cum, dar nici în noaptea aceea, nici în nopțile următoare diavolul nu se mai arătă.

Și iată cum apa sfințită își mai dovedi încă odată puterea sa izbăvitoare asupra necuratului...

Era însă scris ca schivnicia mea să iee sfârșit și luă. După câteva zile, într'o dimineață, năvăli năpraznic în chilia mea fără nicio ceremonie, o nemțoaică grasă, groasă, naltă, roșie și sprincenată și cu câteva rânduri de bărbii...

— Mă rog, zisei eu sculându-mă iute de pe scaun, ce poftește doamna?

— D-voastră sunteți d-l...?

— Da, eu.

— Am citit...

— A! da... în « Curier ».

— Da...

— Ei și?...?

— Am un băet, Karl, și aș vrea să-i dați d-voastră lecții.

— Bine doamnă; și ce lecții, anume?

— Apoi să vedeți d-le, Karl a fost bolnav de mititel și a rămas așa că nu poate învăța carte.

— Apoi atunci, mă rog, ce lecții voiți ca să-i dau?

— Iaca, d-le, eu am auzit de d-voastră și m'aș mulțumi ca băetul meu să stea cu d-voastră un ceas două pe zi.

— Și, vă rog doamnă, pentru ce să stea cu mine un ceas două pe zi?

— Să stea numai așa de vorbă cu d-voastră.

— A! înțeleg; e mare băetul?

— Apoi o fi de vreo optusprezece ani...

— Optusprezece ani! va să zică numai cu trei ani mai mic decât mine; atunci am putea lega chiar prietenie amândoi.

— O! Domnule; e tare hursuz; fuge de oameni, se închide în odaia lui și chiar surorile lui străbat cu mare greutate la dânsul.

— Are odaia lui de o parte?

— Da.

— E răutăcios?

— O! Nu; dimpotrivă; i-s dragi mâțele și câinii; se închide în odaie cu Fox sau cu Ilenuța...

— A! cu Ilenuța?

— Nu, domnule, Fox e câinele lui și Ilenuța e o mătă a soru-sa Mina.

— Și?

— Și toată ziua se joacă cu câinele ori cu mătă.

— Lucrul acesta, doamnă, e semn bun; cine iubește animalele, nu poate avea natură rea.

— Va să zică ați putea să vă însărcinați cu Karl? uite eu țin locanta asta mare de peste drum; v'aș putea da locuință și masa pentru Karl.

— Bine, Doamnă...

— Va să zică ne-am înțeles?

— Încă nu; masa de sară o iau în altă parte, la d-voastră aș putea lua numai cafeaua de dimineață și prânzul; așa încât pentru prețul mesei de sară, mi-l veți da în bani.

— Și cât credeți?

— Cred că doi galbăni pe lună n'ar fi prea mult.

— Atunci ne-am înțeles; când vă puteți muta?

— Chiar astăzi după prânz.

— Atunci vă aștept și acum mă duc să vă pregătesc odaia d-voastră.

Și nu mai departe decât după prânz din schivnic cu frica lui Dumnezeu mă trezii îmblânzitor de fiare sălbatice.

Iar despre Karl cu alt prilej.

C. HOGAȘ

JURNAL DE LECTOR

Nu s'a incheiat încă al doisprezecelea ciclu de când, în văzul lumii dar și mai mult pe ascuns, luna își repară avariile luminii și iată că poeții pământurilor răvășite și-au regăsit harpele, aninate în sălcii, pe țărmul Vavilonului, unde șezură și plânsură. Cu fiecare zi, mai multe sunt poemele inspirate de vetrele părăsite. E ca o revenire la cuiburi, sub streșinile cunoscute, odată cu întoarcerea verii, o revenire, în adăstarea celei aievea, deocamdată în spirit.

Dar lucrul poate fi privit și sub unghiul, oarecum tehnic, al tainelor creației. Oricât de profund, gemătul nu ajunge să implinească o elegie. Iar sarea lacrimilor nu priește inspirației, cum nu priește nici semințelor pe care le calcinează. Plânsul turbură. Răsrântă în apa lacrărilor, imagina își strâmbă conturul. Sufletul băntuit de furtună îngenunchie și se reculege. Liniștea cere timp, dar singură ea verifică și alungă spaimile improvizăției. O poezie inspirată este o poezie din care duhurile mediocrității au fost alungate în urma unei prelungi purificări. Cu cât mai adâncă e fântâna, cu atât mai limpede e și apa. Și mai răcoritoare. Este și impresia pe care o lasă toate aceste poeme de rapsozi pribegi, ce și-au regăsit harpele și le reacordează pentru oda cea mare.

* * *

Ca oricare din sărbătorile naționale, și Zece Mai este ziua poezilor. « Regalitatea » literară a lui Vasile Alecsandri, pentru a folosi imagina Epigonilor, în readaptarea lui Nicolae Iorga, era predestinată să-și anexeze și domeniul inspirației dinastice. Și bardul Mirceștilor a și fost singurul poet de Curte, pe care l-a cunoscut literatura noastră. Dela inscripția castelului Peleş până la imnul regal, poezia lui Alecsandri a notat, laolaltă cu celelalte evenimente istorice, tot ceea ce ar fi putut să adoage la prestigiul Coroanei, vestmântul sacru al versului. Anii au prins pentru veșnicie în fildeșul lor, simplitatea aceasta augustă a imnului regal, dimpreună cu anacronicul său « onor ». Dacă uzul nu s'a lăsat

sedus de argumentele filologului Alecsandri — căci a fost o adevărată campanie și o îndârjită rezistență în reduta celebrei vocabule, din care nimeni nu l-a scos, decât singură moartea — stihul gravat în istorie l-a împietrit cu litere de aur, pe frontonul eternității.

Mulți au cântat sărbătoarea de întreită semnificație a zilei de 10 Mai, și multe versuri frumoase — printre ele ale lui Coșbuc și Cerna — s'au scris după trecere de ani, într-1 slava celor jertfiți pe câmpiile Bulgariei. Nimeni nu l-a întrecut pe Vasile Alecsandri, altminteri un atât de idilic rapsod, în accentele virile ale marelui poem « 10 Mai 1881 ». În ziua aceea, Domnitorul își așeza pe frunte coroana de oțel, făurită din tunurile « poclonului lui Peneș » și Alecsandri nu se putea să absenteze. Poemul pornește dela Mircești cu câteva zile înaintea numărului de 10 Mai al *Timbului*, dar « din pricina inundațiilor », cum explică notița introductivă redactată de Eminescu, nu se poate tipări, spre marelui regret al redactorului, decât în numărul de Miercuri, 13 Mai, (cu alte cuvinte, bucureștenii luară cunoștință de dânsa, gazeta fiind antidatată, în ziua de Marți, 12 Mai). Autograful poemului lui Alecsandri se păstrează și acum în manuscrisele lui Eminescu (2255, f. 348).

Dacă era convenit să apară chiar de ziua încoronării și dacă va fi fiind despre aceasta vre-o mențiune în corespondența lui Alecsandri, iată ce nu știm încă. Fapt este că prim redactorul *Timbului* a acordat zilei de încoronare o îndoită atenție. Articolul de fond — revista, cum se spune în termenii de specialitate — unul din cele mai ponderate ale lui Eminescu, consună cu atmosfera de armistițiu pe care o impuneau festivitățile domnești. Referindu-se la obiceiul din vechi (« *există încă în manuscris o carte românească numită « Ceasornicul Domnilor » care cuprinde... cât și norme de virtute și înțelepciune* ») după care, în ajun de a se urca pe tron, Domnul se închidea între zidurile unei vechi mănăstiri și trecea « într-o reflecție de zile întregi în revistă trecutul țării și al strămoșilor », Eminescu reedita, dar cu explicabila surdina de circumstanță, același dezastruos și deficitar bilanț al guvernării roșiilor.

Ce nu spunea însă articolul sau, mai exact, ce spunea într-o formă atât de temperată și însoțindu-se de apeluri la cumințenie și înțelepciune, împlineau celelalte coloane din interiorul gazetei, în care Eminescu își retipărea *Scrisoarea a III-a*, apărută cu câteva zile mai înainte, în numărul de 1 Mai al *Convorbirilor*. Că retipărirea fusese anume sorocită, atât pentru revista dela Iași cât și pentru gazeta din București, nu mai rămâne nici o îndoială. Virulența șarjei antiliberale și apelul la Țepeș-Vodă sunt anume gândite pentru ziua aceasta de împăunare roșie. Pentru cititorii *Timbului* — și cine nu era un astfel de cititor, dacă judecăm după ecourile și polemicele din presă — fluturarea acestui cnut plumbuit

nu era de fel o noutate. Loviturile lui răsunau de patru ani încheiați în coloanele gazetei. Ce era nou era straiul de purpură și de al al poeziei.

* * *

Totala ruină a geniului uman — iată, în variante mai mult sau mai puțin înrudite, formula ce zilnic auzim repetându-se pe toate untele, dela un capăt al pământului la altul, cu și mai multă înverșunare însă în ultimii doi ani, de când s'a reaprins incendiul ce amenință să devie o catastrofă universală. Iată formula, ce-mi dă târcoale, de câtva timp, care-mi șoptea ca o veche cunoștință și pe care am dibuit-o în cele din urmă. Poate că cetitorul își mai amintește de una din șaradele întâiului nostru jurnal de lector, când propuneam pentru identificare un catren de Octave Mirbeau, unde era vorba de un Ganesco (R.F.R., Nov., 1939). Atunci am răsfoit cataloagele Academiei Române și am dat de câteva prea interesate lucrări ale lui Grigorie B. Gănescu, tatăl aceluiași de sigur și care avea să împartă cu Victor Hugo, în Franța, gloria de a fi scris împotriva lui Napoleon III și de a fi fost exilat. Dar pentru farmecul multiplu al textului, pentru prețiozitatea vocabularului, ba chiar și pentru nobila nădejde dela urmă, gândesc că nu strică să dau, din capitolul «starea oamenilor înaintea diluviului», o pagină întreagă: *Negreșit, căderea cellor d'întăiu oameni din fericire, urma să aibă triste consecuențe și pentru posteritate: Adam și Eva călcând ordinea autorului lor, se văzurăi sgoniți, suppuși la suferințe, și unde până aci petrecură o viață inocentă, o viață divină și pe care niminea nu este demn a o descrie în perfecta-i sublimitate, acum, condamnați, lucrău ziua și noaptea spre susținerea esistenței lor. Intr'această pozițiune părinții noștri plîngeau dureros fericirile și immortalitatea ce o pierduseră, blestemau șarpele amăgitor care-i făcuse rebeli în contra Creatorului Suprem, și printr'inșii priveau cu ochii innundați de lacrimi, totala ruină a geniului uman. Dară, cell A tot Putinte umilit de starea în care devenise opera sa cea mai frumoasă, îi inspiră plăcuta consolațiune că va veni un timp când omul își va redobândi starea lui primitivă și fericirea pierdută, că va veni un timp când umanitatea se va libera din catenele ce străbunii săi 'i-a împletit*» (Barbu B. Gănescu, Grigorie B. Gănescu și Vasilie Petroni: *Istoria generală a lumei...* tom. I, București, 1852).

* * *

Pornind dela ediția poezilor Văcărești, publicată la «Cugețarea» de d. Paul I. Papadopol, d. Petre V. Haneș scrie în ultimul număr din *Preocupări literare* despre *Ienăchiță Văcărescu poet*. Articolul d-sale începe cu justa recunoaștere că ediția aceasta «era de mult așteptată». Deși nu purcede dela confruntarea manu-

scriselor și dela identificarea lor, recenta ediție din Văcărești strânge pentru întâia oară laolaltă întreg materialul cunoscut și dă prilej amatorilor să judece cu mai mult temei decât până acum.

Limitându-se, de astă dată, numai la poezia lui Ienăchiță Văcărescu, d. Petre V. Haneș, supune opera acestuia unui examen critic, pe cât de organizat, pe atât de sever, după părerea noastră. Nimic din scrisul autorului « Amăritei Turturele » nu află din parte-i vre-un cuvânt de îndurare: nici poezioarele imitate, dar în pură tradiție neanacreontică, nici cunoscutul și celebrul catren al testamentului Văcăreștilor, nici cele trei motive prin care invoca grația Sfintei Fecioare, pentru soția năvarnică, nici stihurile închinat cișmelelor, nici cele pentru împărații otomani. Și tot așa compunerile mai mari « Trâmbița românească » și « Plângerea Valahiei ». « Fondul nici uneia din bucățile prezentate nu e poetic. Ii lipsește imaginația și fără imaginație nu poate fi poezie », încheie d-sa. Și întrebarea ce se ridică este dacă nu cumva severitatea aceasta e oarecum excesivă. Ienăchiță Văcărescu nu poate fi judecat cu moderne unități de măsură. El se cuvine așezat în timpul său și judecat în raport cu starea poeziei și cu puterea de expresie a limbei românești din epoca aceea. Poate că există un farmec al stihului arhaic, ce cucerește cu chiar diformitatea lui, poate că există o frumusețe inexpertă și fragmentară, nesigură, dar eroică, năzuind să dea la o parte negura și impedimentele și după aceea un punct de vedere istoric, relativist, pe care l-au aplicat toți istoricii literari de până azi și care a făcut pe Odobescu să-și scrie entusiastul studiu închinat Poetilor Văcărești. Dărâmarea falsilor idoli e una din îndatoririle criticei. Dar gloria Văcăreștilor nu ni se pare nici de felul acesta, nici usurpată.

* * *

Arcadia fericirilor pastorale, pe care în celebra descriere a Bărăganului, o invoca Alexandru Odobescu și despre care s'a făcut o prea timidă mențiune în timpul ultimelor hărțuiri peloponesiace, a fost reactualizat cu prilejul recentei comemorări a lui George Coșbuc.

Intr'un cuprinzător articol, închinat lui « Coșbuc, poetul țărâ-nimei » și tipărit în *Vremea*, d. Vasile Netea desmormăntează și pune în justa lui lumină unul din cele mai extinse și mai semnificative din poemele de tinerețe, cu care George Coșbuc și-a început și consolidat cariera literară în paginile *Tribunei* din Sibiu.

Poemul se intitulează *Atque nos*, subînțelegând: *in Arcadia* (așa cum apare de altminteri și în ultimul vers al poemului) și s'a tipărit în Nr. 60—62 ale *Tribunei*, din 1886, zece ani după ce apăruse în *Convorbiri*, marele poem eminescian *Călin*. Ori cât ar părea de simetrică, coincidența aceasta de date merită să fie semnalată.

Nu numai pentrucă poemul lui Coșbuc reia, pe un plan oarecum comparatist, tema basmului popular, dar și pentrucă amplul alexandrin, folosit de Eminescu, anume imagini și atmosfera legendară a poemului, arată cât de pătruns era la vârsta aceea tânărul poet ardelean de vraja poeziilor nefericitului său antecesor (atât de cunoscut sibiențelor și atât de apreciat, dacă judecăm după una din scrisorile ce Slavici expedia pe vremea aceea din Sibiu). Constatarea e cu atât mai prețioasă, cu cât poezia lui George Coșbuc e privită îndeobște, și pe bună dreptate de altminteri, drept digul care a stăvilit valul lirismului grav, instaurat de Eminescu. Optimismul și luminozitatea poetului ardelean au marcat cu adevărat o nouă eră în poezia noastră.

Poemul desmormântat, despre care cercetătorul are dreptate când afirmă că n'a prea fost onorat de critici cu atenția cuvenită, oferă însă și alte sugestii. El se cuvine alăturat poemului *Fragment epic* (din «Ziarul unui pierde-vară») în care George Coșbuc evocă gloriile tutelare ale trecutului nostru istorice, ar putea fi încetățenite în Panteonul eroismului antic. *Ne avem și noi Olimpul și pe a vecinicii poartă — Am intrat și noi; și 'ntrânsul Zei fără de moarte-avem* sunt două din versurile ce răspund la distanță de treizeci de ani, versurilor mai puțin perfecte, cu care se încheie poemul de tinereță al lui Coșbuc și unde suita eroică a basmelor noastre e preșumată a descinde din Parnasul mitologiilor: *Și-mi vine să-mi înalț fruntea și s'o scutur veselos — Și să strig în lumea largă: «Et in Arcadia nos»*.

Integrarea în universalitate, mai exact echivalarea fanteziei sau eroismului nostru cu modelele basmelor și vitejiei antice (sugestii, în fond, ale acelei largi asimilări a clasicismului) — iată una din temele constante ale poeziei lui Coșbuc, care l-a preocupat și în tinerețe și la maturitate.

PERPESSICIUS

MĂȘTILE DE SUB «SCHRECKENSTEIN»

« Krumme Linie — Sieg der freien Natur über die Regel ».

Novalis

În toamna anului 1834, pictorul german Adrian Ludwig Richter întârzie mai mult pe malurile Elbei, în locul numit « Schreckenstein ». Avea încă adâncită în suflet amintirea Romei și a Campagnei. Iubise până atunci peisajul italian, cu lumina lui liniștită și cu îndemnurile pentru linii pure și construite. Credea în el și în puterea acelei discipline pe care și-o însușise.

Și deodată, în luminile crepusculare ale Elbei îl fură peisajul acela liniștit și armonios. Un fel de îmbinare caldă îl cuprinde și se însufleștește după barcagiul bătrân care ducea lumea, cu barca, de pe o parte, pe cealaltă a râului. Într'una din acele seri revelatorii vede în barcă un bătrân harpist. Era obosit, și în lumina aceea roșie ca un ultim strigăt de bucurie a vieții, ruinele cetății dela orizont îi apăruură ca o muștrare.

După schițe nenumărate și încercări pline de strădanie, Ludwig Richter pictează în 1837, tabloul său numit « Überfahrt am Schreckenstein ».

Pictura e lucrată cu căldura regășirilor. Artistul și-a pus în ea toată știința clasicismului italian și toată ardoarea interioară a germanului ce-și regăsește patria. Dar emoția care te cuprinde în fața lui îți desvăluie deodată, ca într'o străfulgerare, o întregă viziune. O simți clădită de artist din sufletul lui doar, nu a gândit-o, l-a cuprins ca o iluminare. Dar fiindcă venea în spre apusul « romantismului german », ea apare ca o sumă, ca o justificare a unor sentimente care au agitat simțămintele creatoare timp de câteva decenii.

Barca străbate Elba. Malul părăsit se vede în fund, spre stânga. Un dâmb și câteva case. Din ele fumul se ridică melancolic și alburii. Apoi o culme și încep stâncile. Un perete drept

și o multe retezată. Și sus de tot, chiar în vârful stâncii, ruinele unui castel. Celălalt mal, către care alunecă barca, e pătat de umbrele serii. O adiere caldă cu luciri verzui te înfioară. Iar în fund, drept în mijloc, peste barcă, cerul e roșu și cald. Coloarea aceea plină de tristețe se mișcă liniștiți pe undele apei. Coboară în jos, până în planul întâi al tabloului, ca un ecou.

Intreaga atmosferă are un « Stimmung » de poveste. Se pare că ascuți într'o seară, la un foc care aruncă umbre colorate, o baladă veche germană.

Și în barcă, întocmai ca Dürer în « Melancolia » lui, când strânge la picioarele îngerului toate însemnele științei și ale cunoașterii, Ludwig Richter adună toate elementele vieții. Harpistul e bătrân ca și barcagiul. Cel dintâi atinge coardele instrumentului cu un gest restrâns și calm. Celălalt străbate spre senin ca într'un ritual. Și, între aceste două simboluri ale apusului, pictorul așează în barcă un grup. Un copil care se joacă cu o crenguță în apă, o copilă care privește fără înțelegere. O pereche de tineri înamorați, cu inimile strânse, par o singură ființă. Pe altă bancă a bărcii, un tânăr singur, singur de tot, ascultă melodia harpei și suferă. Și în picioare, rezimat într'un baston lung, un alt tânăr privește pierdut la ruinele din vârful stâncilor.

Și din lumea fantasmelor coboară certitudini. Malul stâng, cu ruinele cetății, malul dela care am plecat, este trecutul german, lumea aceea eroică și nostalgică, pe care-au recunoscut-o romanticii în arta lor. Cel drept, către care merg, este pierdut în umbre ca și destinațiile tuturor ideilor plăcute aceluiași romantici. El poate fi, mal sigur al piciorului ce simte tare sub călcâi, dar poate fi și himeră ca nopțile lui Hölderlin sau vedenie, ca fapăturile lui Hoffmann. În barcă s'ar părea că e viață, însăși viața cu personajele ei, tineri și bătrâni. Dar privindu-i atent, descoperi că nici unul nu trăiește în prezent. Fiecare din ei are punți aruncate aiurea. Copiii în necunoscut, bătrânii în amintiri, tinerii în vis sau nostalgie, iar perechea în viitor.

Nu poartă oare barca lui Ludwig Richter chiar destinul marilor creatori din romantismul german? Nu duce ea, către un mal necunoscut pe eternul *allein* = *selbst*, al tuturor predestinațiilor visărilor singuratică și creațiilor originale?

Nu este lipsită de candoare încercarea lui Richard Benz, din lucrarea sa « Klassik und Romantik », de-a împăca cele două clasificări care despart, la granița dintre secolele XVIII și XIX, creațiile de artă în sumarele noțiuni de clasicism și romantism.

Recurge chiar la scriitorii romantici, la aceia care se simțeau obligați să-și împace dualismul conceptual. Din Jean Paul citează fraza: « Ich werde mich im folgenden in angenommene Abteilungen lügen. Die breiteste ist die zwischen griechischer oder plastischer

Poesie unde zwischen neuer oder romantischer oder auch musikalischer ».

« Drama, Epos, Lyra blühen mithin in beiden zu verschiedenen Gestalten auf ».

Apoi, ajungând la Schlegel amintește, că: « romantisch ist auch bei den Schlegel anfänglich nur ein Epochalbegriff, er bezeichnet die ganze moderne christliche Kultur gegenüber der Klassisch-antiken ».

În 1830, Goethe, după ce epuizase afirmația și justificarea ei, că romantic este ce-i bolnav, iar clasic sănătos, și lansase definiția « Und da sind die Nibelungen klassisch wie der Homer, denn beide sind gesund und tüchtig », după ce-l dominase toată vâltoarea creațiilor romantice care creșteau în jurul său ca generațiile spontanee, devine judicios și încearcă o lămurire de-o prețioasă precizie:

« Der Begriff von klassischer und romantischer Poesie, der jetzt über die ganze Welt geht und soviel Streit und Spaltungen verursacht, ist ursprünglich von mir und Schiller ausgegangen. Ich hatte in der Poesie die Maxime des objectiven Verfahrens und wollte nur dieses gelten lassen. Schiller aber, der ganz subjektiv wirkte, hielt seine Art für die rechte, und um sich gegen mich zu wehren, schrieb er den Aufsatz über naive und sentimentale Dichtung. Er bewies mir, dass ich selber wider Willen romantisch sei, und meine « Iphigenie », durch das Vorwalten der Empfindung, keineswegs so klassisch und im antiken Sinne sei, als man vielleicht glauben möchte. Die Schlegel ergriffen diese Idee und trieben sie weiter, so dass sie sich denn jetzt über die ganze Welt ausgedehnt hat und nun jedermann von Klassizismus und Romantizismus redet, woran vor fünfzig Jahren niemand dachte ».

Goethe simplifică problema, dându-i o direcție precisă, opoziție între eul obiectiv și eul subiectiv. Definirea acestui conținut, care reduce creația poetică la condițiile motorului uman, anunță viziunea justă a problemei, aceea a personalității, a timpului biologic predestinat și nu la o formă de artă, care prin mijloace exterioare poate crea un stil.

De altfel confuzia în acea epocă era generală. Italia formase majoritatea dintre sortiții romantismului. Chiar despre Beethoven se scrie și astăzi că este : « à la fois le plus grande des classiques et le plus grand des romantiques », în timp ce pe Robert Schumann în istoria muzicii îl găsești printre romanticii tipici, câtă vreme în lucrările care tratează romantismul ca școală, ca stil încadrat într'o epocă precisă, el este omis, numai pentru motivul că n'a luat parte la acele « offenen oder heimlichen Bündnisse ».

Un aspect paradoxal al acestei efervescențe care nu s'a limpezit în tot timpul cât au trăit acești artiști, îl formează grupul de pictori germani numiți « Nazareeni » care urmează pe Friedrich Schlegel la Roma, după ce afirmaseră sus și tare, în frunte cu filosoful-eseist, că Rafael, Michel-Angelo, Tizian și Leonardo da Vinci sunt decadenți.

Ei se instalează în mănăstirea de la Pincio și unde trăiesc în asceză mistică. Ei cultivă inocența și purtitatea începuturilor, cu acea nevinovăție și primitivitate în artă. Dar Overbeck uită că primitivii luau totul dela natură, dela formele simple pe care le intuiau și le contrafaceau după sensibilitatea lor, ca Giotto sau Cimabue, și afirmă că renunță la modelul viu, pentru a nu-și pierde « curățenia inimii și a spiritului ».

Pentru nici o categorie de creatori nu-i mai primejdios misticismul ca pentru acei formați într'o disciplină pozitivă și obiectivă. Când rup făgașurile, pornesc nemăsurat și-și pierd orice contact cu realitatea. Era fatal ca acest caracter haotic în plină goană după adaptare să-și producă efectele în timp. Soarta filosofiei lui Schelling nu stă în lipsa de substanță a acesteia, ci în metamorfozele acelea atât de capricioase: dela monism la panteism și dela panlogism la misticism.

Reacțiunea imediată la apariția generației de romantici a produs-o nu atât convingerea în valabilitatea formelor clasice, cât o fatală legitimă aspirare. Clasicismul stabilise un fel de om-standard care, chiar dacă nu era un creator, avea cel puțin o ținută normală. Și deodată, în această ordine materială apar figurile ciudate și posedate ale romanticilor. Oameni negricioși și inadptabili trebuiau să se întâlnească, să se caute, spre a strânge rândurile. Era și din partea lor o reacțiune. Au rămas faimoase acele « Bündnisse » ale lor. În 1793, la Bamberg și Nürnberg se întâlnește Tieck și cu Wackenroder, în 1794 Goethe se unește cu Schiller. Mai târziu Novalis cu Friederich Schegel, apoi Jean Paul cu Herder, Hölderlin și Wilhelm Heinse, Novalis cu Tieck, Brentano cu Arnim, Runge cu Tieck.

Tot Benz citează fraza lui Brentano care caracterizează epoca din plin: « Man kann in dieser Zeit nicht dichten, man kann nur für die Poesie etwas tun ».

Schumann are nevoie mai târziu să-și precizeze politica lui, cu a amicilor săi, față de societatea ostilă, față de « filistenii », dând naștere acelu « Davidsbündler », vizionari și idealști.

Acest dute-vino, agitație și căutare permanentă, sub o singură stea, căci altă ordine nu există, a « idealismului magic » a lui Novalis, pe care-l simțeam fiecare ca pe un destin, a fost fatalitatea secolului.

S'au întâlnit deodată, în câteva decenii, cele mai mari figuri ale artei germane. Indiferent ce valori va fi găsit aceștia stabilite

ca definitive chiar, indiferent societatea în care ar fi apărut, era fatal ca ordinea persistentă să fie ruptă. Nu putea nici un organism, oricât ar fi fost de definitivat și consolidat, să suporte o greutate atât de mare. Chiar pentru romantici, problema existenții lor în cultura clasică germană, cultură care-i fecundase, a fost un moment dramatic. Personalitățile au oscilat, au rupt apoi zăgazurile. Și fiindcă nici o ordine nu le mai putea garanta coeziunea spiritului, infinitul, această extremă vecină cu moartea și pierderea în neant, a devenit pentru ei leagăn și adăpost.

Și odată încadrați în mijlocul desordinei, coarda mistică care avea să suporte toată drama existenții lor a fost atât de uzată încât nu rareori a plesnit.

În această situație, nu se poate vorbi de o școală romantică sau de un curent al romantismului german. Dacă se analizează fiecare romantic în parte, se va ajunge la concluzia că formal mai mult nu s'au înțeles decât au ajuns la un acord. Erau personalități prea variate, prea opuse ca structură interioară. Aveau fiecare o notă caracteristică, acea înaripare către ideal, către subiectivitate, acel solipism mistic care ajunsese o culme a disperării mai mult decât un cadru dogmatic.

Fatalitatea secolului însă i-a strâns sub un destin comun. Și întocmai ca naufragiții s'au strâns pe o epavă și și-au urmat același drum, al naufragiului, al căutării de dincolo de ei. Iarăși nu se poate vorbi de un conducător al lor, căci nici unul dintre filozofii lor n'au avut știință rigidă care să desvăluie o ordine interioară. Ei împrumutau marile întrebări unii dela alții, le căleau în focul fanteziei lor, le dădeau avânt, ca apoi să și le reprimească critic sau doar ca material brut unei alte mari întrebări. Se înțeleseseră numai asupra marilor perspective ce li se deschideau, trecutul eroic și legendar german, sau numai trecutul, cenușa ca atare și viitorul, acel neprevăzut ancorat de ei voit în vre-o formulă trecătoare de idealism absolut.

Se poate vorbi despre acești pelerini svârliți în lume de propria lor fantezie, cu o problematică arbitrară, acceptată doar ca o soluție pasivă a «eului» în luptă cu «non-eul», că n'au fost tot timpul decât niște stări de spirit și nu niște realități.

Definiția lui Schlegel dată unei opere romantice, care nu este ca atare decât dacă subiectul sentimental este îmbrăcat într'o formă determinată exclusiv de fantezie, îl fixează pe romantic în postura de autodefinitiv. Întâi se individualizează pe sine, anulând lumea exterioară care este în conflict cu «eul» său, și apoi crează o nouă lume, idealului său, țesătură din materialul inefabil al fanteziei.

Aceste caractere ale creatorului romantismului german sunt ele atât de exclusive acestora și numai secolului în care au apărut,

încât să se poată afirma că romantismul cuprinde o școală, un curent sau o epocă?

Nu se simte în aceste personalități un permanent omenesc, o eternă stare de spirit a unor anumiți oameni, sensibilizați morbid sau doar printr'o exaltare a fanteziei lor?

Dar întâlnim în culturile tuturor popoarelor, ale tuturor timpurilor, creația cu aceeași structură sufletească, cu același dor nedefinit după un ideal clădit, cum e și natural, după formele personalității lor și într'un egocentrism care duce la o formulă tipică. Nu există oare un tip romantic prin excelență, care să semene ori de unde ar fi lui Hölderlin, Novalis, Hoffmann, Tieck sau Paul?

Oriunde ne-am îndrepta privirile, spre orice cultură, vom găsi în Panteonul lor pe reprezentantul acesta, senin și demn, în aparență, dar chinuit și răscolit în adâncurile ființei lui. Pe aceștia cu întărirea puternică a sensului tragic al vieții, pe aceștia care iubesc moartea ca pe o singură realitate și se încântă cu ea, trăiesc cu ea, ca și într'un ritual magic. Pe toți acești romantici, cum au rămas să fie numiți, care îndreaptă capul mai mult către viața apusă, către trecut, decât s'o privească în desfășurarea ei zilnică.

Ceea ce-i deosebește în diferite culturi, nu este sensul viziunii lor, care este același peste tot și în orice timp, axa care trece prin «eul» din trecutul mort către viitorul inexistent și doar lombozat, ci trecutul propriu lor, al țării lor, al basmelor și legendelor lor cât și viitorul acela care diferă ca viziune și formă, dar care este același la direcție.

Existența lor se împarte între trecut și viitor și care sunt identice în conținut cu poveste și viziune. Iubirea lor cea mare pentru moarte și inexistență emană din netrăirea lor în prezent. Fiind lipsă în cotidian ești ca și mort, trăirea ta fiind risipită între cele două infinituri.

De aceea barca lui Ludwig Richter din acel tablou «Überfahrt am Schreckenstein» apare ca un simbol al existenței romantice. Malul stâng cu ruinele este trecutul = poveste, cel drept în umbră este identic cu viitorul = viziune.

II

Brentano îi scrie lui Arnim în 1804, din Marburg, printre altele, în care era stăpânit de nostalgie unei creații în comun, poate sub conducerea lui Tieck, următoarele:

«Der Dichter lebt wie in einer Wüste, die wilden Tiere fallen ihn an, denn alle kann man sie nicht zahm singen, und die Affen tanzen ihm nach».

Fără a avea pretenția să fie o afirmare cu caracter general, caracterizarea colectivității în care trăiau romanticii, făcută de Brentano, desvăluie un peisaj dramatic, dar și pitoresc. De sigur că poeții ce simțeau astfel, ce poet, din ce timp nu se simte la fel, dar felul în care Brentano se strânge în carapace și caută a ieși doar în comun, arată spiritul acestor poeți, veșnic singuri și mereu cu complexul persecuției.

Soluția rar au fost acele « Bündnisse » în care trăiau, ca și izolați. Se claustrau în mijlocul oamenilor, trăiau lumea lor de fantasmе și viziuni, își citeau reciproc operele, le comentau și mergeau mai departe. Mereu legându-se între ei, mereu plecând, hoinărind, din oraș în oraș, din țară în țară. Când la Roma, când la Paris. Nu numai poeții cultivau acest gen de a-și trăi existența și opera, dar și pictorii. La Roma, Overbeck, Cornelius, Schadow și Veit pictează în comun fresce biblice în case Bartholdi. La fel Overbeck, Cornelius, Führich și Schnorr pictează cu decorațiuni Villa Masinni. Schlegel îi conduce la Roma, pentru ca altă dată să fundeze la Paris revista « Europa ».

Werner n'are astâmpăr, se întâlnește cu toți romanticii lui, șederea nu durează, apare la Berlin, la Dresda, la Praga, la Viena, la München, la Stuttgart apoi la Frankfurt, la Weimar, pentru ca de pretutindeni să oscileze între aceleași nesiguranțe. La fel Hoffmann, la Glogau, Berlin și Posen, apoi expedit în exilul lui funcționăresc, apoi la Varșovia, Bamberg, pentru ca nicăieri să nu-și găsească liniștea și mulțumirea.

Și existența tuturor aproape a fost aceeași, goană dintr'un loc într'altul, același geniu al neastâmpărului îi face să-și creeze o lume din fugarele vederi în orașele Germaniei și Europei. Iar când moartea surprinde pe vre-unul din ei, se ridică peste timp în spațiu și-i spun, ca și Hoffmann muribund, parafrazând pe Werner, « că ar fi timpul să se gândească la un Dumnezeu ».

În această existență fragmentată, risipită cu dărnicie și uneori cu patimă și nebunie, creația lor avea să sufere pecetea destinului lor vagabond. Chiar când stătea mai mult timp în același loc, fragmentul apare în opera lor ca genul cel mai preferat, sau mai bine zis, ca singurul gen abordabil, deci determinat. Schlegel e un fragmentist, Schelling cu toate cele 14 volume ale lui rămâne datorită fragmentului acceptat prin peregrinare între extremele cugetării filosofice, tot rupt și risipit. Toți au opere neterminate, planuri mari și realizări nedefinite. Singura poezie îl lasă să se împartă, ea reoglindește sbuciumul și pelerinajul, unitatea lor o dă starea lor de spirit veșnic în căutare. Novalis își scrie tot « sistemul » lui de gândire, mai propriu zis de simțire, în fragmente. Apoi neastâmpărul apare în preocupări diverse, cazul cel mai

tipic fiind Hoffman, care era magistrat, compozitor, dirijor, poet, pictor și nuvelist.

Femeia joacă în existența lor un rol important. Trec dela una la alta, iubesc cu patimă, părăsesc și suferă. Suferința și-o sublimează în opere de artă, împrumutând în tot ce simt și fac, această feminitate de care nu se pot despărți. Și alături de femeie, muzica este balsamul lor, muzica îi lasă să-și lege fragmentele de existență într'o unitate de simțire. Ea îi păstrează prezenți, ea îi ține într'o eufonie și o încântare care le alimentează și mai mult ficțiunea existenței lor.

Muzicalitatea și caracterul sensibil feminin și-l pun în opere, în pictură și în poezie. Novalis merge până acolo, încât să ceară poeziei doar muzicalitatea. În pictură, care în general este de un desen inconsistent, ca o opoziție clasicismului, de un colorit sărac, în afară de Runge, care-i depășește, și de Cornelius care prin rezumele clasice are o grandoare în concepție și un ideal înalt în pictură, ei nu fac decât să fie teatrali, pitorești, utilizând efectele și atmosfera. Ei ridică în schimb peisajului un imn, o poetizare, întrebuițând același material al trecutului: păduri bătrâne, munți prăpăstioși, apusuri melodice, locuri sălbatice, colțuri singuratic în care parcă sunt svonuri din altă lume, idile campestre, lumi ce se ridică drept în sus și revin, nopți calde și pline de gama aceea de presupuneri, ruine de cetăți și tot cortejul acela de elemente care nu știu dacă sunt din poveștile fraților Grimm sau din nuvelele din Hoffman.

Inexperiența pe care o doreau ei în artă, izgonirea rațiunii și a formelor și tot ce este constrângere și normă, dorința lor de a fi primii inocenți, iluminați, dar cu simțiminte adânci, ca o cunoaștere sentimentală a lumii, vroia să fie o întoarcere la primitivism, la trăirea directă cu formele primare de existență și cunoaștere. Inspirația lor în artă n'o voiau decât prin sentiment, le repugna tot ce are aerul de lucru construit și voit. Și mai mult, doreau ca lumea exterioară să se modifice după «eul» lor. Ea să fie aceea care să sufere, nu ei. Și fiindcă nu puteau realiza formula dorită, «eul» le devenea un spectator, un pasiv participant la viață. Și tocmai aceasta îi îndepărta de dorința de a fi buni și primitivi. Puritatea lor era paradox romantic, puritatea fanteziei și a ficțiunilor, nu puritatea trăirii naturale, a contactului nemodificat de imaginație.

Spiritul lor liberal și anti-naționalist, cu toate că nu rareori erau analitici în creație, mergea până la ruperea voită a regulilor. Se simțeau deseori voit «wie in einer Wüste», își construiau ei felul lor în jur, spre a nu mai simți nici o obligație. Și în această desordine care și-o creau, apărea totul ca într'o muzică pură și divină. Se purificau și se înălțau voit, dând melodie tuturor rupe-

rilor pe care le provocau. Ridicau desarmonie sufletească la rangul de dogmă, și în mijlocul haosului creat, înălțau altarul unei alte lumi, unei ficțiuni pe care aproape niciodată nu și-o puteau susține.

Le plăceau penumbrele, erau pătruși până la exaltare de domeniul acela neclar, care scapă controlului, situat deseori între nebunie și echilibru. Mergeau pe muchea aceea periculoasă, afectând dacă n'o aveau, morbiditatea și chiar decadență. Pentru ei nu mai era nimic valabil din ce se construise. Regăsiseră pe misticul Jacob Böhme, și contradicția pe care acesta o apăruse ca fiind focul în care se călesc evoluția și creația și-și făcuseră din rezistență o dogmă a existenței.

După aceiași Jacob Böhme, însușeau panteist tot ce trăia în jurul lor. Toate ficțiunile minții lor primeau culoare și ființă. Novalis spunea că « alle absolute Empfingung ist religiös », pentru ca apoi să caute, să sufere după găsirea celui: « Wo ist der Urkeim, der Typus der ganzen Natur zu finden? Die Natur der Natur? ».

Mergeau cu fantasticul lor solipism până acolo încât spunea ca și Novalis, că: « Auch unsre Gedanken sind wirksame Faktoren des Universums ». Căutați să regăsiți undeva în geografia cunoașterii, un univers clădit după gândurile unora. Fantasticul lor era clădit atât de nemărginit, încât se împlinea doar în marginile superioare ale dorinții de a modela o lume nouă, din elemente noi. Cosmologia lor era târîtă pe o pistă în care coordonatele fizice se pierdeau ca liniile paralele în infinit. Pentru Novalis « Geometrie und Mechanik verhalten sich wie Plastik und Musik ».

Și eliberarea și consolarea pe care au căutat-o fără s'o afle în misticism i-a dus pe panta magiei. Mistica lor fusese o formulă, o artă creștină, artă romantică, în opoziție cu artă clasică, o artă păgână. Christos era chemat să le sublimeze oscilațiile, în El căutau tutorele care să-i apere și să-i cuprindă sub pantocratorul Lui.

« Die Welt ist auf jeden Fall Resultat einer Wechselwirkung zwischen mir und der Gottheit. Alles, was ist und entsteht, entstehet aus einer Geisterberührung » scrie Novalis în « Magische Fragmente ». Iar mai departe: « Alle Bezauberung ist ein künstlich erregter Wahnsinn. Alle Leidenschaft ist eine Bezauberung. Ein reifendes Mädchen eine reellere Zauberin, als man glaubt ». Nu se simte în aceste rânduri o interferență a celor două mari idei reflectate, « eul » și « Dumnezeu », care în zona de învăluire, în loc să creeze, diminuează cele două forțe avântate în haos? Cuvântul « Wahnsinn » apare deodată ca o iluminare, iar acel « künstlich », care vrea să scuze, să motiveze, nu te plasează în perspectiva de a ghici punctul mort și indiferent al acestui fel de gândire?

Frumusețea poetică a acestora este aceea scontată, nu adevărul l-a interesat pe Novalis, sau, chiar dacă i-a fost un scop, nu adevărul logic, ci acela transcendent. Limitele experienței, sunt acelea ale clasicismului, pe care ei îl neagă ca păgâni, ca poreclind în germene contradicția oricărei iluminări sau depășiri.

Întreaga geometrie, arhitectură a acestor idei, este pătrunsă de infinit în calculul ei. Când dorești să apuci undeva cheia, o vezi ca pe o nălucă că-ți joacă înainte. Este pe o linie precisă uneori, pe linia aceea a infinitului, declarat drept fantezie, dar se tot depărtează, ca o admirată faustică creație.

Dacă n'ar fi fost romanticii germani, poate fantasticul secolelor ce-au urmat, fantasticul acela literar ne-ar fi apărut ca o gratuitate, ca o speculație de efect, care trebuie undeva să se trădeze ca artificiu.

Vin însă, toți acești posedați de viziuni de dincolo de ei, de fantome sau arătări, de obsesii și terori, încât simți cum fantasticul este undeva o realitate. Depășește simțurile noastre, dar e prezent, îl scapă printre degete, dar uneori moartea stă de veghe la lumina pâlپândă a unei lumânări. N'am crede în fantome, dar prea au crezut toți aceștia și și-au alcătuit viața din fraternizarea cu lumea arătărilor și a vedeniilor. Când îți dai seama că scapă rațiunii un fapt, o întâmplare, unde ai ajunge cu certitudinea ființării tale dacă n'ai accepta că poate, în vre-o zonă oarecare, păzește un rege fantomatic încâlcirile destinelor care nu sunt prevăzute în înlănțuirile naționale. Este o consolare îndoelnică, duplicitate morbidă, dar îi simți nevoia ca un balsam. Și apoi, prea te cuprinde uneori din toate părțile svonul liniștit, dar insinuant, al unei conjurații tacite, al unor arătătoare întinse spre tine, acuzat. Întorci capul de jur-împrejur, nu vezi nimic, dar amenințarea plutește peste tine ca un nor liniștit de vară. Încearcă să măsoari cu rațiunea ta dimensiunile acestor umbre care te pândesc în colțurile existenței tale, încearcă să previi măcar odată, piatra care se prăvale tocmai în clipa în care credeai că aceea coloană dorică a ființei tale stă mai drept ca oricând.

Te ascunzi și crezi că ziua e ziuă și noaptea e noapte, dar nu simți cum între ele se prelinge uneori, se târăște ca un șarpe o fantasmă care mâine e realitate aprigă?

Romanticii germani ne-au împrietenit cu lumea aceasta de fantome și de ficțiuni. Uneori privim făpturile închiphuite bolnav de mințile noastre cu încredere și simpatie. Și chiar uneori, le invocăm și le cerem sprijin. Urmăm gesturile lor sacre sau pline de semnificații și, printr'un act de magie, ne închiphuim că le-am luat din putere. Ca primitivul care în grotă dela Altamira sgârie în piatră umbra bestiei pe care avea s'o răpună cu curaj a doua zi, numai fiindcă sufletul lui, prin creație, s'a obișnuit cu imagina aceea de care se temea până atunci.

Ei, acești posedați de fantasmе, care le erau deseori emisari ai morții, în creația lor cu fantome și viziuni, au făcut același lucru ca primitivul din grotă dela Altamira: s'au împăcat cu moartea.

Nu este o întâmplare dar acel bal mascat al lui Jean Paul în care el vedea cum: « so dichten hier die Menschen sich selber und das Leben nach ».

Se pare că acest bal mascat este chiar întreaga existență a romanticilor germani. Fețe vesele sau triste, măști triste sau vesele, jocul acela, acel dute-vino, acea dramă ce se naște și moare, acel ascuns și totuși prezent, acea realitate transfigurată care trăiește printr'o aparență.

Fantezia ancorată în trecut, în istorie și mai ales în Evul Mediu, în figurile romanelor « cavaleresti »; în basme, legende, balade populare; în poeme barbare sau germanice, în cântecele trubadurilor, în exotism și în idei mari. Antenă legată de apariția lui Jean Rousseau, de bizareria lui și « Noua-Heloisă ». Eroism și patriotism născut din fantezia care trăgea corul de glorie al victoriilor opuse. Durere pentru Germania îngenunchiată; și imnuri pentru chemare la arme. Iubiri îndurerate și uitate, scrum și ruine, trecut împropătat prin fantezia, viitor văzut doar în năluci. Și peste tot muzică și melodie, care târăște toate aceste măști într'un joc și într'o fantasmă care te înfioară.

Masca sinucisului Kleist, mască nebuniei lui Hölderlin, masca posedată de demoni a lui Hoffmann, masca de ftizic a lui Novalis, masca delirantă a lui Werner, masca de închizitor a lui Wilhelm Schlegel, masca mistica a lui Brentano, masca de copil nevinovat a lui Arnim. Și toate, toate celelalte măști, prinse într'un dans modern de părțile acelea nevăzute ale cetății visate, în regatul fantazat.

* * *

Barca lui Ludwig Richter trece mai departe pe sub « Schreckenstein ». Plutirea ei e lină, drumul ei e sigur. De departe se aude svonul unei melodii. Ea vine din umbrele trecutului, poate dintre zidurile cetății în ruină, poate din zarea înroșită.

Numai simți nimic din vârtoarea care a agitat câteva decenii măștile acelea, pierdute acum, întocmai ca închipuirile lor înaripate. Se pare că barca nu se va opri niciodată. În toată mișcarea ei, este ceva perpetuu care se înscrie pe linia aceea a eternității.

Timpu nu mai există, spațiul e mort, un singur lucru plutește spre marginea inexistentă a vieții, barca lui Ludwig Richter duce cu ea spre nesfârșit măștile înlănțuite într'un destin comun.

V. BENEȘ

IN MARGINEA UNEI TRADUCERI

Poeme, de Hölderlin, Novalis, Mörike, Rilke. Traduse din limba germană, cu o introducere de Al. Philippide. București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1940.

Fenomenul romantic, departe de a-și fi sleit interesul, continuă să se mențină pe planul actualității. Dela criticul danez Brandes, institutorul disciplinei comparatiste, nu mai conțin studiile de sinteză sau monografie, închinată marelui curent literar, de extensiune continentală, care crește în prestigiu prin implicațiile sale filosofice, social-politice și religioase. Într'adevăr, sfărâmând cadrele contemplației lirice, romantismul e o concepție de viață, angajând individul în relațiile lui cu cosmosul, cu societatea și cu dumnezeirea. El creează o nouă atitudine spirituală și un alt stil de viață, prin care servește poate mai bine decât cronologia istorică, să diferențieze epocile. De altfel, romantismul nu contrariază numai istoria generală, dar și, pe propriul său sector, istoria literară, refuzând delimitările exacte, între două date. E de ajuns să amintim bine cunoscutele îngrădiri ale manualelor franceze, care înghesue cea mai expansivă, ca putere de extindere, dintre « școlile literare », în spațiul de timp de treisprezece ani, între un « triumf » și o « cădere », la teatru, lăsând-o să viețuiască în poezie, până la apariția volumului de « Poeme antice », ale unui eminent antipoet, nechemat să restaureze clasicismul. Rostul înregistrării minuțioase a multiplicității curentelor literare pare a nu fi altul decât acoperirea acestei realități evidente, care este statornicia fenomenului romantic, sub aparențe schimbătoare. Fie că, din motive pragmatice, se strânge mereu, ca în Franța, un cordon sanitar, în jurul romantismului, prevalându-se de dictonul goethean: « clasicismul este sănătatea, romantismul e boala », fie din simpla iluzie a evoluției, se fac delimitări arbitrare, care nu corespund situației adevărate. În sfârșit, prin ceea ce individualismul apare ca iritant, în consecințele lui sociale, s'a ajuns

la comprimarea cronologică, în istoriile literare, a romantismului. Cuvântul de ordine pare a fi prezentarea lui ca un episod transitoriu, spre a i se micșora semnificația și vitalitatea. Prin procedee analitice, i se decupează durata, în felii de timp, scăzându-se fazele pre-romantice, apoi, după o parcimonioasă situare cronologică, i se extirpează segmentele disidente, ca mai apoi unele ramificații, până în actualitate, să fie înfățișate ca orientări străine de esența ei. Este adevărat că în această operație chirurgicală, interven câteodată dificultăți simțitoare, ca în desfacerea «aderențelor». Astfel, în prezentarea realismului și naturalismului francez, istoricii literari nu izbutesc să izoleze temperamentul de vizionar, al lui Balzac, de spiritul de observație; în configurarea lui Flaubert, elementele de culoare și ritm, ca și exotismul, răspunzând naturii romantice a poetului, cată să fie subordonate disciplinei obiective; violența viziunii zoliste, în contradicție cu programul științific, e trecută pe planul secundar; și așa mai departe, în conflictele dintre doctrinele artistice, desprinse din tulpina romantică și firile scriitoricești, incoercibil romantice, istoria literară tendențioasă manifestă un fel de realism scolastic (*realia ante rem*), încorporând ideile, în paguba realităților pipăite, care le desmint. Mai e nevoie apoi, tot în cadrul literaturii franceze, să relevăm inadvertența individuării, ca școală literară, a simbolismului, care nu e altceva decât o regăsire și o adâncire a romantismului?

Poate într'un spirit mai puțin sistematic, dar în același spirit de voită camuflare a adevărului, sunt redactate și celelalte monumele didactice, denumite istorii literare naționale, anume compuse cu false simetrii adversative, spre a înnăbuși fenomenul romantic. Prin îngroșarea trăsăturilor conservatoare, de proveniență istorică, se lucrează la fețuirea unor tradiții proprii, sortită să configureze geniul literaturilor, cât mai în afară de lucrarea spiritului romantic european; sau, când cercetătorii interni ai fiecărei literaturi naționale se văd nevoiți să înregistreze infiltrările duhului romantic, preocuparea lor cea mai de seamă se îndreaptă asupra încercării de a le imprima trăsătura specifică, a patriei de adopțiune, prin care nota originară își modifică timbrul inițial. Spiritul de anejiune, prin excelență politic, prezidează aceste operații, menite să asimileze stilul romantic de prea pronunțată coloratură străină, climatului național care a suferit influența. Dar dacă e adevărat că într'o măsură notabilă, interferența dintre două culturi, una majoră și alta minoră, duce la o anumită aclimatizare firească, în profitul celei din urmă, nu e mai puțin drept că rămân câteva elemente nereductibile la geniul acesteia.

În asemenea împrejurări, când nu se mai poate judeca fructificarea unui geniu național prin fecundarea altuia, pedagogii istoriei literare nu se mai întrebă dacă n'a venit și rândul bietelor

individualității, primate ca atare, neexponențial; prin alte cuvinte, abstracție făcând de profitul entității, care este literatura națională, ar veni și rândul întrebării dacă destinul individual al scriitorului n'ar câștiga din atingerea rodnică cu o altă individualitate, de structură sufletească înrudită și aparținând unei literaturi străine.

Ceea ce este ireductibil la geniul propriu al unei alte literaturi poate fi în consonanță desăvârșită cu temperamentul individual, cu legile intime ale structurii subiective. Spre a ieși din cadrul generalităților, vom propune un exemplu concludent. Eminescu a încorporat romantismul german, în specia elegiei sau chiar a *lied*-ului, poeziei noastre, comunicându-i timbrul specific al simțirii românești; prin ce alchimie miraculoasă, nu se știe; poate prin instrumentarea magistrală a limbii; în marile sale teme, de natură culturală, a adaptat soluții de gândire, la propria sa neliniște; dar această din urmă operație, autentică sub raport individual, nu mai corespunde simțirii noastre, de comunitate națională; situându-ne așa dar pe acest teren, deosebim o cucerire de ordin individual, deosebit de apreciabilă, care n'ar putea fi exclusă din configurația spirituală eminesciană. De altfel, în cadrul actualei situații morale a autorului « Doinei », nimeni nu-i mai face un proces din speculațiile sale filosofice, cu timbru subiectiv, care-i sunt strict personale, adică neconforme simțirii publice; să ne amintim însă că eminenți reprezentanți de odinioară ai pedagogiei literare naționale, ca Hasdeu, i-au adus, postum, învinuirea neaderenței în (alți termeni) la simțirea românească și acuzarea că sucește mintea tineretului, prin cugetarea sa bolnăvicioasă.

Discriminarea asupra drepturilor poetului de a-și alege izvoarele de inspirație, după criterii fixe, pragmatice sau chiar estetice, e cu totul neoperantă. Poetul, în preferințele lui, e condus de instinctul propriei sale alcătuirii sufletești. A-i recomanda anumite modele e tot atât de pueril ca și a i le interzice. El poate greși, în căutarea de sine, dar chiar erorile îi sunt folositoare, până la urmă, sub titlu de experiență. Din această experiență a formației, se deslușește filiația firească, *fatală*, de neînălțurat ca și fatalitatea. De ce ne-am irita, când ea provine de peste graniți? O astfel de filiație, chiar la cei mai mari, ca Eminescu, nu atrage nici o urmare potrivnică marelui creații. Dimpotrivă, cu cât paternitatea e mai nobilă, cu atât și descendența va beneficia de zări lirice mai vaste, de ambiții și de realizări mai mărețe. Un astfel de orizont cultural este pentru literatura noastră lirică, romantismul german, care a îmbogățit registrul poetic eminescian și continuă să rodească, în opera d-lor Lucian Blaga și Al. Philippide,

Ridicându-se peste istorismul obișnuit cercetătorilor, poetul Al. Philippide privește romantismul în afară de timp și de spațiu, ca una din polaritățile spiritului omenesc. Scriitorii și artiștii, mai în genere, sunt astfel grupați în două mari categorii, după orientarea către lumea exterioară, care este direcția realistă, sau după sensul «adâncirii, pe calea visului și a contemplației, în lumea dinăuntru, în lumea întâmplărilor psihice», care este romantismul. Astfel considerate, fenomenele respective încetează de a se înfățișa ca niște afirmări de apartenență la o doctrină artistică, luând caracterul semnificativ al unui «mod de viață sufletească». Bipolară, arta e deci manifestarea dualistă a realităților de structură morală. Artistul romantic, chiar dacă culege impresii din lumea exterioară, le răsfrânge prin prisma cristalinelui său moral, spre a le restitui transfigurate după modul sensibilității sale, ireducibilă la realitate.

Acest fel de a vedea nu e exclusiv, admițând ocazional orientarea către exterior a romanticului, ca și aceea spre interior a realistului, cu deosebirea înclinării fundamentale într'o discuție. Romanticul este o fire patetică, chinuită de «esența propriei lui ființe» și «mereu atrasă de propriile ei adâncuri». Realistul, înclinat spre domeniul practic al acțiunii și al activității științifice, nu are «nostalgia continuă și chinuitoare a unei alte vieți și a unei alte lumi».

O notă cu totul personală din prețioasa «introducere», în care poetul și-a fixat pro esiunea de credință, e afirmația că «un artist este totdeauna mai mult sau mai puțin romantic în *momentul creației*». Cam neexplicită, această idee se referă probabil la actul de izolare și de interiorizare, pe care-l comportă creația. Sau, dacă interpretarea aceasta nu despică intențiile autorului ei, poate că sensul trebuie căutat în identitatea postulată dintre poezie și creație. Suprapunerea acestor două concepte ni se pare însă neîntemeiată. Dar nici concentrarea interioară pe care o cere actul creației n'ar putea fi asimilat orientării către interior, a structurii romantice; cea dintâi e o condiție a elaborării, iar nu un mod de simțire și o atitudine în viață.

Unde ni se pare însă, în contextul imediat următor, că d. Al. Philippide are perfectă dreptate, este acest principiu estetic foarte temeinic: «O fire realistă nu poate produce poezie, fiindcă drumurile visului, care dau spre lumea dinăuntru, îi sunt închise sau mai bine spus, fiindcă alcătuirea ei n'o îndeamnă să cerceteze aceste drumuri». De aici nu decurge însă, cum iarăși afirmă cu bună dreptate, incompatibilitatea dintre percepția exactă a realității și facultatea fantastică. Cazul lui Balzac e doveditor. Relevând improprietatea elogiului intențional din clișeul, «copie fidelă a realității», d. Al. Philippide mai relevă cu justețe, că «nu există,

în marea creație literară, decât trepte ale transfigurării realității ». De asemenea e foarte adevărat că «nici unul din marii scriitori «realiști» nu este pe de-a 'ntregul realist». Formula e însă reversibilă, în sensul că tot așa nu există romantici puri, fără elemente realiste. Ridicând această obiecție, ușor previzibilă, o încadrăm de altfel în condiția dozajului sau a alternanței dintre cele două moduri, romantic și clasic, care se afirmă cu precădere, dar nu cu exclusivitate.

Tipul romantic sau realist nu se realizează niciodată perfect exclusiv; puritatea absolută trebuie căutată în manifestările caracteristice, în care artistul își revelează substanța intimă, personalitatea. Ajungem în miezul acestei substanțe, prin analiza calitativă, dacă se poate spune, în timp ce procedeul analitic brut duce la descoperirea esențelor eteroclite, accidentale, nesemnificative, care îndeamnă pe unii critici didactici să gloseze despre «romantismul clasicilor», «clasicismul romanticilor» și alte chestiuni, la fel de futele. E deci în natura creației literare, indisponibilitatea creatorului la sensul unic; critica trebuie să țină seamă în deosebi de orientarea principală și aproape permanentă, deoarece una statornică și invariabilă este imposibilă.

Să nu ne despărțim de bogatele sugestii teoretice ale introducerii, fără a reține formula cuprinzătoare a d-lui Al. Philippide: «Romanticul este un om pentru care visul există și există ca o adâncă, gravă și fecundă realitate».

Inmănușchiera în grup a celor patru poeți germani nu e un act arbitrar de selecție; el corespunde unei intime afinități de temperament. Deviza cu care își începe studiul introductiv e deosebit de grăitoare: «Suntem făcuți mai mult din noapte». În această profesiune de credință esențial lirică, recunoaștem titlul uneia din poemele d-lui Al. Philippide (*Visuri în vuetul vremii*, 1939, Fundația regală pentru literatură și artă).

Cuvântul se reazemă pe o concepție abisală a omului. Viața noastră sufletească ascunde, sub actele zilnice, determinări obscure iraționale, de simțire ancestrală, din care se ivește emergența licăritoare a visului, a nostalgiei, a amintirii. Fragmentarismul luminos al vieții sufletești soliciță sondajul lăuntric, al subconștientului, care e un acumulator de potențial cosmic, cuprinzând învălmășite, energiile tuturor regnurilor: mineral, vegetal și animal; din această plămadă obscură se toarce firul conștiinței, al năzuinței omului, de a-și descifra și de a scruta destinul.

Un alt cuvânt, al lui Novalis, din « Fragmente », îi servește drept cheie: « Suntem mai strâns legați de nevăzut decât de văzut ». În această cugetare, d. Al. Philippide vede « sensul adevăratei mari poezii, care este a invizibilului ».

Lumea invizibilă nu e decât pe plan metafizic, aceea a transcendenței; în ordinea lirică, ea se revelă a fi oglindire lăuntrică, interiorizare a impresiilor exterioare; este însăși modalitatea idealistă a viziunii romantice: lumea reflectată în conștiință, cu risipirea contururilor și dizolvarea tonurilor reale, percepute în natură; i se adaogă, de sigur, în momentele paroxiste ale avântului romantic, nostalgia înălțimilor, a bunurilor cerești și a spațiilor interastrale, a dumnezeirii. Desinsertiunea, tendința de evadare de real, nu implică ruptura totală cu universul sensibil; ea are numai semnificația unei spiritualizări a lumii fizice, ca și a stihilor.

Elementele esențiale ale romantismului german din prezentarea antologică sunt reduse de d. Al. Philippide la următoarele: « sentimentul dureros al neadaptării la lumea pământească, sentiment căruia îi corespunde nostalgia și nădejdea unei alte lumi; apoi încrederea în puterea revelatoare a visului (în sens de adâncire în lumea dinăuntru); dragostea de noapte...; religiozitatea (în) forme diferite (misticism creștin la Novalis, cult al naturii la Hölderlin, credință simplă în dumnezeire la Mörrike, amestec de pateism și de creștinism la Rilke ». În sfârșit, « toți concep poezia ca pe o religie ».

În aceste « caractere fundamentale comune », dacă facem abstracție de sentimentul religios, regăsim fizionomia spirituală a poetului din « Visuri în vuetul vremii ». Antologia lirică are o valoare în sine, pe care o vom preciza mai la urmă; ea servește, prin datele informative, ale introducerii, unui rost de inițiere, în domeniul destul de necunoscut la noi, al romantismului german; dar mai ales, ea ne orientează hotărîtor, în climatul liric al traducătorului, în preferințele sale subiective.

Am încercat altădată să lămurim sensul visului, în rândurile consacrate volumului « Visuri în vuetul vremii ». Nu este onyricul, domeniul somnului și al inconștientului, care a bătuit în ultima vreme, căutând să se substituie lucidității, ca un paliativ împotriva exceselor conștiinței raționale și logice. Definiția pozitivă a visului nu poate fi sensul învecinat, al visării, acel « vague à l'âme », al firilor romanțioase, feminine, care « poetizează » epidermic lucrurile. La d. Al. Philippide, visul este o modalitate a cunoașterii, prin reactualizarea experiențelor morale din trecut; este o retrăire lucidă în amintire, care nu deapănă însă evenimentele, ci stările succesive de conștiință ale personalității, în timp. Este o disciplină de bună seamă lirică, prin care avânturile, patimile, desamăgirile, înfrângerile, sunt numai indicate prin echivalențe verbale

aluzive, de ordinea transparenței ideale, în loc să fie povestite sau analizate. Prin magia cuvântului, ele își recapătă semnificația plenară, de drame existențiale, filtrate prin conștiință. Visul, în aceasta accepție, nu este o înnorare « poetică » a cunoașterii, ci însăși modalitatea lirică a conștiinței care își urmărește devenirile, prin pânza de ceață a trecutului.

Tot atunci am subliniat faptul că întoarcerea la vis este, istoricește, esența cea mai pură a romantismului german.

Publicarea acestei antologii are semnificația achitării unei datorii morale, contractate de un modern, contemporan în spirit cu Hölderlin și Novalis. În precisele caracterizări critice, în discriminările judicioase (ca rândurile de înțelegătoare explicație a adorației mistice a nopții, din *Imnurile* lui Novalis) și în judecățile de valoare, neocolite (vezi aprecierea despre *Elegiile duineze* ale lui Rilke), recunoaștem luciditatea unui iubitor de poezie, care nu e anulată de nu știu ce ton apologetic, al admirației oarbe.

* * *

Metoda poetului, așa cum e definită în ultimele pagini din *Introducere*, evită « traducerea juxtalinară », respectând sensul poetic și structura metrică, în linie generală, cu excepția metrului antic, la Hölderlin. Ca totdeauna, am urmărit textul tâlmăcirii cu originalul în față, spre a verifica valoarea filologică a transpunerii și gradul de licență, pe care și l-a îngăduit traducătorul. Fără să fie o traducere juxtalinară, realizează aproape idealul exactitudinii exemplare. Câteodată, d. Al. Philippide nu s'a îndurat să jertfească un nevinovat capriciu grafic al poetului, ca separarea silabică a unui cuvânt compus, între două versuri albe și libere:

« ... Städte und Türme und Brücken und un-
vermutete Wendung der Wege... ».

(*Du im voraus verborne Geliebte*, Rilke).

« ... târguri și turnuri și poduri și ne-
bănuite cotituri de drumuri... ».

(*O, tu iubită dinainte pierdută*).

Întreaga poemă e transpusă cu o fidelitate remarcabilă, chiar și în reconstruirea grafică (cu un număr de silabe, mai puțin economic).

Din perspectiva rigorii, respectată de d. Al. Philippide, ne îngăduim să semnalăm câteva mici abateri:

I. *In ordinea adaosurilor.*

În primul din cele trei *Imnuri către noapte*, poeme în proză care capătă în traducerea românească o dispoziție grafică vers-libristică, versul

« O sorb nouri și vânturile »

lipsește din textul german (Novalis, *Dichtungen*, ediția Franz Schultz, Insel-Verlag).

Tot așa e adăogat versul din aceeași poemă:

« În grădinile și 'n casa ei ».

În *Imnul 2*, un cuvânt adăogat are sensul unei interpretări, care nu este străină de intenția poetului german.

Măsurat a fost timpul
Luminii și-al vegherii.

Originalul: « Zugemessen ward dem Lichte seine Zeit... », implică mai departe repudierea veghei, fără să o numească.

În *Cântecul vântului* de Mörike, o altă umplutură străină de text, la sfârșitul strofei a doua:

De ești mai priceput, răspunde singur
La întrebarea ta ciudată.

Bist du Klüger als sie
Magst du es sagen.

(*Lied vom Winde*, Eduard Mörike, *Du bist Orplid mein Land*, ausgewählte Gedichte und Erzählungen, ediția Will Vesper, Karl Robert, Langewiesche Verlag, Düsseldorf u. Leipzig).

II. *Omissioni de versuri.*

În *Despărțire* (*Abschied*, An Diotima, Sommer 1798, Hölderlin, *Gedichte*, Cotta'sche Hondbibliothek, Stuttgart u. Berlin), lipsește traducerea cuvintelor în cursive din versul 2, strofa ultimă:

Jugend! heute noch du lieber, als morgen mir.
(Astăzi mai scumpă mie, decât mâine).

Din foarte frumoasa traducere a poemei *Orfeu, Euridice, Hermes*, de Rilke, au fost omise aceste versuri (strofa antepenultimă):

Sie war schon aufgelöst wie langes Haar
und hingegeben wie gefallner Regen
und ausgeteilt wie hundertfacher Vorrat.

(Era de pe acum desprinsă ca părul lung
și jertfită ca o ploaie căzută
și împărțită ca proviziile însutite).

Respectând traducătorului dreptul de a se îndepărta câteodată dela scopul literal, nu vom abuza cu observații de minimă însemnătate. Revenim însă cu o anumită întâmpinare, ridicată și cu prilejul tălmăcirilor din « *Fleurs du mal* ». Anumite note de adaptare la climatul liric românesc, tradițional, sunt discutabile.

Copilul, cântând din sirinx (*Musik*, de Rilke, *Buch der Bilder*), nu putea struni o « *doină* domoală »; originalul: « in deine *zarten Spiele* » (în cântecele tale delicate); doina e prea specifică, spre a fi atribuită unui instrument, care evocă Elada.

În *Miezul nopții*, de Mörike, credem a vedea o expresie ușor ironică în versul:

Doch immer behalten die Quellen das Wort
(*Um Mitternacht*)

În traducere exactă:

« Dar izvoarele își păstrează mereu cuvântul »,

— sau nu renunță la cuvânt, — termen poate inspirat de vocabularul parlamentar, unde cuvântul se dă, se retrage, « se păstrează ».

D. Al. Philippide nu a sesizat sensul ironic al versului, traducând:

Izvoarele însă nu contenesc;

iar, din simpatie abuzivă pentru familia de cuvinte *doină*, urmează cu versul:

Și apele 'n somn într'una *doinesc*
(*Es singen die Wasser im Schläfe noch fort*).

De sigur, aceste mici observații nu-și exagerează importanța. Mai interesant ni se pare a privi, în lumina unei proprii afirmații a d-lui Al. Philippide, în ce măsură i-a reușit greaua sarcină de înviere, în vers românesc, a romanticilor atât de iubiți. Cu un optimism cuceritor, d-sa își exprimă credința că limba noastră e « un admirabil instrument liric », prevăzut cu « bogății sigure și vaste », care îngăduie astăzi toate nuanțele simțirii și gândirii, chiar în traduceri. Uneori chiar, crede d-sa, versul nostru, mai expresiv, poate da o « fețuială nouă », eventualelor « tonuri mai șterse și mai puțin expresive din original ». Logic vorbind, aprecierea d-lui Al. Philippide are toată puterea unei judecăți riguros deduse. Realitatea desminte însă mai adesea aceasta concluzie

silogistică, deși premiza ni se pare îndreptățită: într'adevăr, limba noastră poetică și-a extins registrul de impresii lirice, fiind de sigur, astăzi, unul din cele mai bogate instrumente expresive; totuși, deocamdată, pe cât s'a arătat de surprinzătoare, în evoluția creației poetice originale, pe atâta a rămas în urmă, în majoritatea traducerilor din lirica străină. Generalizarea noastră însumează o destul de întinsă experiență de lector, foarte atent la orice nouă transpunere din poezia franceză sau germană. Poate că, în principiu, dreptatea să fie de partea d-lui Al. Philippide, cu referire la posibilitățile de expresivitate lirică a limbii noastre. Excluzând însă explicația neconștiinciozității, care ar fi jignitoare, mai ales când traducătorul depune o pasiune adevărată în serviciul tălmăcirii sale, nu ne rămâne altă lămurire cauzală a rezultatelor deficitare, decât în ipoteza că poetul român traducător pune un preț poate prea mare în spontaneitatea transpunerii, de care condiționează izbutirile lui. Dacă s'ar deprinde cu ideea că o traducere bună cere un efort superior, spre a reconstitui și momentul sufletesc al creației, sau aproximarea lui cât mai strânsă, tălmăcitorul ar culege alte roade.

Poezia romantică germană, de acum o sută și mai bine de ani, chiar dacă a ispitit pe d. Al. Philippide printr'un climat moral înrudit propriei sale structuri, i-a prezentat și dificultăți uriașe. Materialul ei de impresii datează, e depășit, nu mai satisface sensibilitatea iubitorului modern de poezie; ea mai are o putere considerabilă de vrajă, prin acțiunea muzicală; aceasta e netraducibilă; numai un text românesc de o egală vrajă melodică i-ar putea da echivalentul. De altă parte, alegerea de raporturi verbale netocite, cu riscul de a da o traducere foarte liberă, ar putea întineri vocabularul romantic perimat.

D. Al. Philippide, prin *Visuri în vuetul vremii*, și-a învederat superioritatea în poema romantică de vastă respirație. Poate că spațiul economic al unora din poemele germane nu i-a îngăduit desfășurarea larg cadențată, a propriului său ritm interior. Oricum ar fi, reușitele sale cele mai remarcabile, anume traducerile din Rilke, par a sprijini ipoteza unei consonanțe mai eficace, cu romanticii moderni. Din lipsă de spațiu, poema *Orfeu*, *Eurydice*, *Hermes* nu poate fi reprodusă integral. Ne mulțumim să transcriem o altă prea frumoasă tălmăcire:

MARIA MAGDALENA

Îți văd acuma iarăși picioarele, Iisuse,
pe care tinerești eu le-am aflat
pe vremea când, sfioasă, le-am spălat;
o, cum stăteau în părul meu supuse:
un alb vânat în ierburi tupilat.

Trupul pe care nimeni nu l-a iubit vre-odată
îl văd abia în noaptea aceasta de iubire.
N'am stat culcați alături niciodată,
și-acum gălesc în juru-ți doar veghe și slăvire.

Și iată, mâinile îți sunt sdrobite,
dar nu de mușcătura mea, iubite!
Inima ți-e deschisă și intră 'n ea oricine,
și-aș vrea să fie numai pentru mine.

Ești ostenit acum și gura-ți ostenită
nu îndrăgește gura mea mâhnită...
A fost cândva, Iisuse, vre-o clipă pentru noi?
Cât de ciudat ne stingem deodată amândoi!

O asemenea transpunere, care păstrează întocmai îndrăzneala concepției și puterea de rezonanță a plângerii pasionate, relevă un adevărat talent de traducător. Cartea de « Poeme » e o foarte prețioasă introducere în romantismul german, compus din mistici, extatici și vizionari, foarte străini de atmosfera romanticei noastre. Cine apoi admiră în d. Al. Philippide un mare poet, de climat romantic german, va ști să prețuiască paginile de mărturisire, din *Introducere*. Din proiectarea luminărilor reciproce, cititorul va învăța să prețuiască tot mai mult devoțiunea traducătorului și frumusețile smulse originalului.

ȘERBAN CIOCULESCU

FESTIVITĂȚI ACADEMICE

JUBILEUL DE 75 DE ANI AL ACADEMIEI ROMÂNE

Joi 29 Mai, Academia Română a ținut o ședință solemnă pentru comemorarea jubileului său de 75 de ani. D. profesor *C. Rădulescu-Motru*, Președintele Academiei, a ținut o cuvântare despre *Ființa și Menirea Academiei Române*, arătând cum dela început bărbații de Stat și membrii instituției au avut deplina conștiință a menirii acestei instituții, care trebuia să elaboreze cât mai grabnic ortografia, gramatica și dicționarul limbii române, purtând grija ca limba pusă în circulație să fie cât mai desăvârșită și mai unitară. În mai puțin de zece ani, instituția a dat la lumină lucrările care-i fuseseră impuse ca prim scop. Sistemul de ortografie, gramatica și dicționarul, aprobate de Societatea Academică Română, nu au mulțumit pe toată lumea cultă românească, iar o desbinare s'a produs chiar în sânul Academiei. Războiul din 1877 și gestul Regelui Carol I de a primi președinția de onoare a societății au adus o nouă viață instituției și astfel ea își ia din nou drumul cu puteri înnoite. Productivitatea Academiei a mers crescând, devenind « instituția de cultură română, în înțeleșul cel mai înalt al cuvântului ».

În încheiere, d. profesor *C. Rădulescu-Motru* a rostit următoarele: « Nimic din aceea ce este nobil în scopurile culturii nu lipsește astăzi din scopurile Academiei Române. Ea premiază, deopotrivă originalitatea gândirii și virtutea faptei, și prin aceasta îndrumază; publică neîntrerupt în fiecare an, un număr impresionant de lucrări și prin aceasta întreține ritmul creației; iar prin comunicări și comemorări, membrii săi aduc la lumină tot ce este mare și etern în firea națiunii române, și prin aceasta unifică în același destin aspirațiile Românismlui. Înființată pentru a îndeștula nevoile modeste ale culturii unui popor, obișduit de veacuri; fără altă ambiție decât aceea de a pune o regulă în vorbirea și scrierea limbii, de care se lega pentru neamul întreg nobleța originii și continuitatea istorică, Academia Română, fără a imita, ci prin mijloacele proprii ale inteligenței și ale inimii gene-

roase românești, s'a ridicat în 75 ani, la situația ei de astăzi. Are o bogată bibliotecă, în care se adăpostește, de pe acum, un muzeu al limbii române, care poate fi socotit, drept cea mai prețioasă comoară a spiritualității românești; are fundații de școli, și are un spital construit și întreținut din legatul Menachem Elias, care este model în tot Sud-Estul european; are publicații de valoare și o activitate științifică, egală cel puțin, cu a celorlalte Academii străine; are, în sfârșit, în organizația administrativă a bunurilor ei și în raporturile dintre membrii săi activi, corespondenți și onorari, o tradiție de cinste și de muncă desinteresată, așa de temeinic stabilită, că ea, recapitulându-și astăzi înfăptuirile din ultimii 75 ani, departe de a se simți obosită, poate să privească cu încredere spre viitor și, sigură pe puterile sale, să îndrăznească spre înfăptuiri și mai grele ».

Apoi, d. profesor *Alexandru Lapedatu* a rostit o cuvântare cu titlul: *La a 75-a aniversare a Academiei Române — constatări și reflexii*. Oratorul a analizat diferitele etape ale vieții instituției, dela începuturile modeste de odinioară la realizările Bibliotecii și Colecțiunilor Academiei, făcând bilanțul publicațiilor Academiei, cuprinse în cele 607 volume și 110 fascicule.

D. *Al. Lapedatu* a încheiat astfel: « Cu acest patrimoniu cultural moral, și național intră Academia Română în al patrulea pătrar de veac al existenței sale. Vremurile sunt prea turburi și perspectivele prea întunecate, ca să putem face profeții de viitor, mai ales de un viitor apropiat. Un lucru este și rămâne cert pentru noi. Misiunea istorică a neamului românesc în aceste părți de lume se va împlini în pofida tuturor încercărilor și puterilor de-a o abate dela destinul ei. Asemenea misiunea Academiei Române în viața acestui neam. Nu ne rămâne deci alta decât să ne facem și mai departe datoria ».

ȘEDINȚELE SOLEMNE ALE ACADEMIEI PENTRU RECEPȚIA D-LOR D. CARACOSTEA, NICHIFOR CRAINIC ȘI P. P. NEGULESCU

În ziua de 22 Mai a. c. Academia Română a ținut o ședință solemnă pentru recepția d-lui *Nichifor Crainic*, care a făcut elogiul predecesorului său, Octavian Goga, evocând figura marelui luptător al Românismlui, analizând opera poetică a cântărețului pătimirii ardelenesti și mărturisindu-și solidaritatea cu crezul și năzuințele sale. « Pentru generația mea, poezia lui Octavian Goga n'a fost poezie citită, ci una trăită, al cărei cuvânt, până la cel din urmă, se prefăcea moleculă de viață și fibră de energie », a spus d. *Nichifor Crainic*, care, apoi, a subliniat caracterul religios al viziunii poetului ardelean, fiul preotului din Rășinari. Natura apare în poezia lui Goga ca o imensă biserică a lui Dumnezeu,

în care, dacă intri, te așteaptă dragostea și iertarea. Alte caractere ale poeziei lui Octavian Goga sunt: omenia, legată de lege și neam, și mărturisită în fața lui Dumnezeu, — dragostea de mediul sătesc lăsat în urmă, — conștiința imperială a Românității, — împletirea de revoltă « în care plânsul pățimirii se rezolvă în răzvrătirea stăpânilor loviți », — conștiința neclintită de stăpân, care trăiește aprig în inima fiecărui Român ardelean, — sentimentul mândriei și al perenității românești în Transilvania. « Dacă doinele Ardealului sunt fluvii de jale, istoria lui e un vârtej de viforoase răzvrătiri. Acest Ardeal cu amândouă înfățișările lui de umbră și flacăra trăiește tot în poezia lui Octavian Goga ». În încheiere, a accentuat dureroasa actualitate a poeziilor celui proslăvit, a cărui durere trebuie să însemne cea mai de seamă mustrare și nădejde, totdeodată, în biruința întregă a dreptății.

Răspunsul d-lui *Lucian Blaga* a confirmat legătura între formația și spiritul lui Octavian Goga, Gheorghe Coșbuc și Nichifor Crainic. Vorbitorul a analizat cântecul poetic al d-lui Nichifor Crainic, care a adăogat viziunii pământului românesc cerul teologiei răsăritene. Înăurit la început de curentul sămănătorist, Nichifor Crainic, creatorul curentului gândirist, a depășit sămănătorismul prin spiritualismul ortodoxiei, pentru a cărui renaștere s'a străduit timp de douăzeci și cinci de ani. D. Lucian Blaga a analizat meritele poeziei d-lui Crainic și a trecut apoi la prețuirea eseurilor și concepției sale creștine, la convingerea sa că « civilizația își are impulsul primar în aspirația către paradisul ceresc », dar făcând și unele rezerve asupra dogmatismului acceptat direct de d. Nichifor Crainic.

În ziua de 23 Mai s'a ținut ședința solemnă pentru recepția d-lui profesor *Dimitrie Caracostea*. Discursul de recepție, din care dăm un fragment în acest număr al revistei, a fost închinat lui Ion Bianu, căruia oratorul i-a făcut elogiul, trecând, apoi, la un domeniu ce îi era deosebit de drag lui Ion Bianu și anume balada populară, domeniu în care d. D. Caracostea și-a concentrat o bună parte din activitatea sa științifică. Astfel, discursul de recepție a constituit și o înfățișare sintetică a rezultatelor laborioasei activități științifice a d-lui profesor Caracostea, care, cu acest prilej, și-a expus unele concluzii însemnate. Printre ideile și constatările d-lui profesor Caracostea cu privire la baladă sunt următoarele: trebuie să renunțăm la deprinderea de a căuta originalitatea creațiunii populare în figuri și fapte istorice; prin cercetarea comparativă se poate stabili locul nostru în cadrul literaturilor populare europene, loc care este unic, noi fiind un popor de limbă romanică și având o tematică Sud-Est europeană, bine demarcată și caracteristică. În baladă, găsim o seamă de aspecte

etnice răsărite din însăși viața noastră, motive crescute organic din străvechea formă a vieții noastre trecute, păstoritul. Motivele cele mai însemnate, ciobanul care și-a pierdut turma și o caută, stâna prădată, ciobanul măreț, fecior de domn, paralelă la plugarul măreț, izvorăsc dintr'o rădăcină comună: sentimentul de viață, condiționat de muncă. Trecând la Miorița, d. profesor Caracostea a precizat zonele de răspândire ale acestei balade, motivele vechi și constante ale ei, adaosurile mai noi, accentuând sensurile străvechiului mit al aceluia care vrea să rămână nedespărțit de munca și îndeletnicirea lui. Revenind la Ion Bianu, în încheiere, d. profesor Caracostea a menționat că în ultimul cuvânt rostit de el, la Facultatea de Litere, Ion Bianu a amintit, cu o legitimă mândrie, că în copilărie a fost cioban la oi, mândrie care, sublinia oratorul, spune multe despre instinctele gospodărești ale predecessorului său.

În răspunsul său, d. profesor *Th. Capidan* a arătat că, dintre criticii literari de specialitate, d. profesor D. Caracostea este singurul care, din studiul amănunțit al elementului sonor din poezia română, sub raportul valorii lui expresive, a dat o nouă orientare criticii literare, ajungând astfel într'un domeniu unde lingvistica se întâlnește cu estetica și critica literară. În anii de studii în străinătate, d. Caracostea s'a interesat și de problemele lingvistice, și asta tocmai în epoca în care se recunoștea, din ce în ce mai mult, acțiunea individuală în evoluția limbajului. Din aceste studii, d. Caracostea s'a ales cu metoda comparativă, precum și cu o experiență și o largime de vederi fecundată de această metodă, aceste însușiri punându-le apoi în aplicare la studiul literaturii populare. Paralel cu aceste studii, și preocupări, d. Caracostea s'a dedicat și studiilor de literatură modernă. Contribuțiile sale formează o etapă în studiul estetic al limbii și literaturii românești, d-sa nedespărțind expresia de semnificație, ci căutându-le solidar în opera de artă. Astfel, s'a câștigat dreptul de cetățenie a creativității artistice în studiul limbii române, fapt oșebit de însemnat pentru Academia Română, al cărei scop principal este tocmai cultura limbii naționale.

În ziua de 28 Mai s'a ținut ședința solemnă, în care d. profesor *P. P. Negulescu* și-a rostit discursul de recepție, tratând despre « Conflictul generațiilor și factorii progresului ». Frământările prin care am trecut au ridicat iarăși problema factorilor progresului, o parte din tineret socotind, pe baza sentimentelor frumoase de care pretindea că era însuflețită, sentimente naționale și creștine, că are dreptul să aspire nu numai cu stăruință, dar și cu violență, la conducerea Statului, împotriva bătrânilor, care ar fi fost lipsiți de trăirea acestor sentimente frumoase. D. profesor *P. P. Negulescu* a pus apoi problema dacă sentimentele, oricât de frumoase, pot fi,

numai ele singure, suficiente pentru a conferi aceloră, care se pre-valează de ele, succesul așteptat. Trebuie cercetat dacă buna dezvoltare a popoarelor nu cere și alte condiții. Într'adevăr, sentimentele formează elementul motor al activității omenești, dar ideile sunt acelea care formează elementul conducător. Cine întreprinde ceva nu poate izbuti decât dacă știe să-și aleagă mijloacele de realizare în conformitate cu legile fenomenelor naturii și dacă se lasă călăuzit de reprezentări și de ideile științei. Sentimentul nu este suficient, și numai printr'o strânsă colaborare între tineri și bătrâni, între sentiment și idee, între aspirație și cunoștință se poate realiza progresul necesar vieții popoarelor și statelor. Oratorul a încheiat, făcând un sincer apel la colaborarea între generații spre binele țării și al omenirii.

A răspuns d. *profesor Dimitrie Gusti*, care a caracterizat activitatea laborioasă a filosofului P. P. Negulescu, fire meditativă și retrasă, dar care participă cu toată atenția la fenomenele sociale, căutând să le înțeleagă și să le judece cât mai constructiv, în funcție tocmai de progresul, la care, crede d. Negulescu, societatea poate ajunge respectând evoluția și cerințele naturii într'un chip cât mai pozitiv, confruntând sentimentul cu reprezentarea.

Într'o ședință solemnă s'a anunțat distribuirea premiilor acordate de Academia Română. D. Președinte C. Rădulescu-Motru a arătat ce premii avea de acordat în actuala sesiune Academia, care premii s'au dat și care premii nu s'au acordat, din lipsă de concurenți sau din pricina neîndeplinirii condițiilor cerute.

În locul vacant, prin moartea lui N. Drăganu, a fost ales d. profesor N. Cartojan. Ca membru corespondent a fost ales d. Emanoil Bucuța.

În ședința intimă dela 31 Mai, Academia și-a ales președinte pe d. profesor Ion Simionescu. Ca vice-președinți au fost aleși d. C. Rădulescu-Motru, la secția literară; preotul N. M. Popescu, la secția istorică, și d. N. Vasilescu-Karpen la secția științifică. Președintele, cei trei vice-președinți și d. profesor Alexandru Lapedatu, secretarul general al instituției, alcătuiesc delegațiunea Academiei Române.

R.

O VECHE BIBLIOTECĂ

Este în Brașov, în cetate, o biserică ascunsă. Călătorul trece și, dacă nu-l duce anume cineva, n'o află. Așa trebuie să fi fost și acum 100 de ani, când se îndrepta spre ea în hainele grele boierești, alături de soție și urmat de slugi, marele Grigore Brâncu-

veanu, cel din urmă din neamul lui. Ulițele sunt aceleași ca și astăzi. La mijlocul pieței este Casa Sfântului, cu turnul ei cu ceasornic. De jur împrejur, într'un pătrat larg, se înșiră casele cu ferestre mici sus și cu prăvălii jos, vestite peste trei hotare; ale țărilor românești vecine, ale Poloniei și ale Ungariei. Incotro se îndreaptă micul alai? Câte un negustor, de obicei țeapăn și mândru, se pleacă și spune câte un cuvânt, în limba germană învățată. Boierul e Principe al Sfântului Imperiu Roman, are în stemă același vultur cu două capete ca și Împăratul și a tălmăcit din nemțește în greceasca nouă, cartea lui Heineccius. A tipărit-o la Viena în 1808 și toate exemplarele, pe care nu le-a putut duce la el în țară, sunt aici, așezate în casa bisericii grecești, unde merge acum.

Ține drumul înainte spre Biserica Neagră. Are o barbă lungă și cărunță înainte de vreme. Și-o mângâie pe gânduri, după obiceiul tagmei lui. Nu i-au cărunțit-o anii, ci necazurile. Războiul, întâi, dintre Ruși și Turci l-a făcut să se așeze dincoace de munți și mai apoi, turburările Zaveriei. Aici și-au sfârșit zilele, în pribegie, tatăl său, Manolache Brâncoveanu, și mamă-sa, Zoița, și odihnesc alături sub pietre frumos cioplite în cimitirul de sub ziduri. Cine știe dacă și lor le va mai fi dat să se întoarcă acasă? Iși face o cruce, poate pentru acest gând, dar poate pentru că au ajuns. Se mai uită odată la dealul Tâmpa plin de soare, peste acoperișul cu țigla întunecată al măreței catedrale săsești, și intră pe sub o poartă boltită, în gangul adânc.

În fund și departe de oameni, se găsește biserica privilegiatei companii a negustorilor greci. Preotul l-așteaptă în ușă în odăjdii. Nici o cinste nu e prea mare pentru acest drept credincios și mult învățat ctitor, care, chiar în anul acesta, 1823, a făcut actul de danie prin care biserica a fost înzestrată cu moșiile de sub munte, din țara Oltului, cu case și mori, dela Poiana Mărului și Sâmbăta de Sus. În acest din urmă sat se înalță Palatul Brâncovenilor, zidit din nou în anul 1800, cu stâlpi răsuciți și capiteluri cu flori ca la Mogoșoia și la Hurez. Chiar ieri a sosit de acolo, cu trăsura acoperită și cu patru cai a stăpânului. E amețit încă de atâta bogăție. A vrut Dumnezeu cu ei. Pentru sute de ani, iată-i la adăpost de orice grije.

Grigore Brâncoveanu se duce singur până la iconostas, face trei mătăanii și sărută icoana îmbrăcată în argint. S'a luminat la față. I se pare că e un semn. Din icoană îl privește un Iisus biruitor asupra morții, cu steagul în mână, ieșind din mormânt. Poate că și soarta lor are să se schimbe. Țara are să scape de străinii care o încalcă. Ei au să poată să se ducă la ai lor. Toate sunt o ruină și trebuie luate dela capăt. Munca îl așteaptă, iar muncitorii rămân departe. Se întoarce la buna lui Safta, care stă și îl privește

din pronaosul hărăzit femeilor. Se înțeleg din ochi. Iși zâmbesc. Sfinții îi înconjoară de toate părțile și îi apără. Trebuie să aibă încredere. Suferințele lor și ale Țării au să ia sfârșit.

Se duc de acolo în cimitir. Trebuie să dea printr'un turn vechi al cetății, plin de întuneric și umezeală. E ca o trecere din lumea aceasta de dureri în lumea de verdeață și de cântec de păsări, de dincolo. Nu e un cimitir, ci o grădină dintre ziduri, de mânăstire franciscană. Pomii aceștia, lungi în tulpină și aproape negri la frunză, sunt pini italieni. Cerul albastru și înalt nu e dela noi. Aici îi place să vie și să viseze marelui boier. Tatăl lui, pe care atâta l-a iubit, e aproape. Se deprinde cu gândul că n'au să mai fie despărțiți și că are să-și aibă și el locul de odihnă alături. Mitropolitul Dositei Filiti, care a plecat și Sfinția Sa din Țară, de răul Rușilor, și-a ales chiar la intrare un loc pentru aceeași întrebunțare. Au să fie toți împreună și să-și aducă aminte de toate câte i-au legat și i-au mânat în viață către fapte mari și de folos obștei. Orașul e la doi pași și de jur împrejur, dar nu se vede. Are să fie în același timp între oameni și în singurătate, așa cum i-a plăcut să trăiască și în lume, în fierberea treburilor și între cărțile lui.

Aceste cărți, pe care le-a adus cu el de acasă și le-a ridicat și dela Sâmbăta de Sus, de pe rafturi de stejar dela Constantin Voievod și dela unchiul său Constantin Stolnicul Cantacuzino, le-a dăruit și pe ele bisericii, cu listă și cu rânduială de citire. S'a desbrăcat aici de ce-i era mai drag, bunuri lumești strânse de el sau moștenite dela strămoșii cei mari. Dacă mai va avea zile, va fi un alt om. Tot ce a însemnat omul de până acum a lăsat în această frumoasă cetate a Brașovului. Trece din cimitir în bibliotecă. De pe perete îl privește un alt Grigore Brâncoveanu, mai obosit decât se simte el, apăsător de îmbrăcămintea grea a boieriei lui. L-a zugrăvit un pictor pus de biserică, pentru ca să-i aibă chipul, un Iancovici pripășit pe aici de cine știe unde. A fost un bun meșter. Seamănă. Se vede în privirea depărtată și omul dinăuntru, care caută să pătrundă prin negură, soarta lui și a țării. Și-a câștigat galbenii cu prisosință. Oamenii care vor veni au să aibă în această pânză vopsită mai mult decât chipul unui om trecător; o vreme întregă de nădejdi și de desamăgiri, nașterea a doua oară a unui popor și prăbușirea lui neașteptată de pe culmea mării. Ii vine să geamă cu psalmul lui Dosoftei Mitropolitul: « La apa Vavilonului, Jelind de Țara Domnului, Acolo șezum și plânsăm... De te-aș mai putea uitate, Ierusalime Cetate! ». Iată și cărțile puse la rând sub chipul lui! Parcă nu le-a părăsit. Trăiește și mai departe între ele, poate să răsfoiască oricând pe dragul lui Plutarch. Știe pe un volum din Vietile Paralele niște desene făcute de el, pe furis, ca să nu-l descopere tatăl său și să-l certe, când era în anii de școală. Era un Alexandru Machedon pe cal și niște

corăbii dedesubt care se depărtau cu pânzele întinse. A găsit volumul. Desenele sunt la locul lor. Au să le vadă ochi străini, în alt veac, și să se gândească la copilul care le-a așternut acolo fără să-și dea seama, ca și cum ar fi ieșit dintre rânduri. Spune tare începutul lui Temistocle. Il știe pe dinafară, tot așa de bine ca în anii fragezi când l-a învățat cu dascălul lui de grecește.

Această bibliotecă a fost luată din Brașov și se găsește astăzi în păstrarea Academiei Române. Era singura bibliotecă veche rămasă în întregime din risipa trecutului. Din celelalte, de care mai amintesc unele cronici și hârtii, abia dacă se mai întâlnește câte o carte răzleață, pe unde a aruncat-o întâmplarea, în raritățile vre-unei biblioteci publice sau în colecția vre-unui cunoscător norocos. Trebuia să avem și averea de cărți a unui mare cărturar, care să ne vorbească de dragostea de lumină a vremurilor de odinioară în alcătuirea avută atunci. Biserica grecească din Brașov ne-a făcut acest dar neprețuit. Putem astăzi, datorită ei, să întârziem, mișcați în fața cărților, în care a răsfoit și a căutat cunoștințe și mângăere un suflet ales.

Nu sunt multe, poate că nu mai sunt nici toate, 4.500 de volume, din care 120 cu același text din talmăcirea lui Heineccius, rămase neîmpărțite, dar, așa cum sunt, ele umplu de o adevărată mândrie. Sunt cărți grele, în limbile mari ale Europei. Cine le mânuia, trebuia să fie un bărbat de o cultură temeinică. Istoria noastră se luminează de o văpaie liniștită, de studiu și de meditație, de care am fi porniți s'o credem mai puțin înzestrată. Gândul acestei intrări în stăpânire l-a avut Nicolae Iorga, el care cunoștea și scrisese în amănunt despre biblioteca lui Grigore Brâncoveanu, încă din 1905 și mai înainte. Ducându-se în 1932 cu Venizelos, pe atunci Prim Ministru al Greciei și oaspele nostru, ca să-i arăte Biserica Grecească din Brașov, i-a cerut aceste urme scumpe, mai potrivite să facă parte din patrimoniul nostru național. Și marele patriot elen l-a înțeles și s'a învoit.

De atunci, pe câteva rafturi metalice din secția manuscriselor dela Academia Română, cărțile lui Grigore Brâncoveanu, scăpate de primejdia unei distrugerii sau împrăstieri, stau la îndemână și vorbesc. Cele mai multe sunt lucrări de istorie, cronici în latinește, printre care nu-i uitată Transilvania, cu anexe de legislație, serii întregi în italienește, cu fapte aduse aproape la zi, tratate franțuzești, din care nu lipsește Discursul despre istoria universală al lui Bossuet, într'o frumoasă ediție. Limba grecească e înfățișată mai cu seamă prin clasici. Cărțile, și în deosebi acestea din urmă, se cunoaște că au fost citite și răscitite. Nu erau numai o podoabă pentru casa proprietarului lor, de care să se mire oaspeții puțin pricepători dinăutru, sau străinii luminați, în trecere din Europa spre Constantinopol și care lăsau descrieri de călătorie cu această

mirare, că au descoperit pe drumurile Răsăritului asemenea populații de lumină. Și Alexandru cel Mare așezase din loc în loc, atunci când a trebuit să străbată deșertul dintre Fenicia și Caldeea, burdufuri de apă, pe care oștirea le găsea în drumul ei și putea să meargă mai departe.

Marginile foilor sunt acoperite de însemnări, scrise cu scrisul subțire și frumos al boierului de os domnesc. De multe ori însemnările au fost tăiate pe jumătate, atunci când cărțile au fost legate, ceea ce arată că ele fuseseră citite și comentate așa cum le cumpărase, broșate. Unele au folosit, nu numai la o lectură de informație, ci la studiu, unor copii, poate chiar lui Grigore sau rudelor lui. Pe copertile dinătru se mai pot vedea și astăzi exerciții de traducere în italienește, cu greșeli de ortografie de începător, alături de scrisul vre-unui profesor, rămași unul și altul pentru totdeauna necunoscuți.

Unele însemnări se deschid ca o zare asupra istoriei cărții între Români, a felului cum ajungeau în mâinile noastre și cum călătoreau. Iată, ca o pildă mai vorbitoare, istoria cronologică a Ungariei, Pannoniae historia chronologica, tipărită la Frankfurt pe Main, în 1596. Ea a fost la început proprietatea unui cărturar român ardelean. Iscălitura lui se vede și astăzi în josul unor rânduri, dar ea rămâne o taină, pentru că e o criptogramă, care nu se mai poate înțelege. Scrie el sub portretul Principelui Sigismund Batori, care a intrat așa de adânc și în istoria noastră eroică prin Mihai Viteazul: «Acesta iaste Jigmon Crai care a stăpânit Țara Ungurească cu Ardealul împreună și cu Țara Muntenească și Moldova, tocma până la Chilia, cum scrie în istoria lui, să citești, să vezi (1622)». Cartea a scăpat, nu se mai poate ști cum, din mâinile acestui întâi proprietar sau ale urmașilor lui și a ajuns adusă la București de Curuții lui Tököli! Ne lămuresc despre acest fapt minunat câteva rânduri păstrate între foile ei: «Această carte elenească (!) să se știe că am cumpărat eu Mușat, când au trecut Curuții pe aicea pân București și am dat bani (atâția) 15 Septembrie 1691. Eu Mușat și o impresurat Radu Brânzaru, Radul Brânză ot Șchei, care erere (era) schiop». Cumpărătorul ei cel nou nu era dus la biserica învățăturii clasice, dacă putea să amestece un text latin cu unul elin, și a luat-o poate numai de mirare din mâinile soldaților ardeleni. E ciudat că meșterul care a impresurat-o, cred că e vorba de legatul ei, era din Șchei, cu ambele nume, Radu Brânzaru și Radul Brânză, pe deasupra și cu un picior mai scurt decât celălalt, amănunt oricum în nici o legătură cu așezarea între scoarțe groase a cărții, dar care a izbit pentru totdeauna pe nevinovatul de Mușat, adică din acele locuri pe unde după altă sută de ani Istoria Ardealului abia să se întoarcă și să fie găsită. Dela Mușat ea a putut să ajungă în biblioteca

Domnitorului Constantin Brâncoveanu sau a învățatului Stolnic unchiul său, și de acolo în lăsământul de suflet al lui Grigore.

Ca o întregire a acestui tratat și care dă la iveală că toate aceste lucrări erau folosite, nu numai de oameni de studiu, dar de oameni politici, amestecați în faptele vremii lor și căutând să le îndrumeze, este volumul artistic tipărit, cu litere lapidare negre și roșii, la Sibiu, în 1742, Jurisprudența hungarico-transylvanica, unde stă și legislația lui Verboczi, hotărâtoare pentru așezarea politică și existența celor trei națiuni din Ardeal, cu îndepărtarea Românilor.

Noi, de astăzi, privind ce se întâmpla în același timp în camera de studiu a unui mare boier muntean, pribegit de ani de zile dincolo de munți, în țară străină, și ce se întâmpla în jurul fiului de țăran din Avrig, venit la București, ca să deștepte din morți poporul românesc, așa cum a pus să se sape în piatra de mormânt a lui Gheorghe Lazăr comitele Rosetti, în niște versuri care s'ar putea să fi fost făcute de Ion Heliade Rădulescu, ne dumirim acum târziu, că unul și altul lucrau, fără să se cunoască și fără să-și dea seama de rostul hărăzit lor de istorie, la închegarea din idei noi apusene și din experiență politică locală, a unei formații de Stat așa cum Români n'o mai avuseseră niciodată.

Ce este iarăși minunat e că moșiile celor doi oameni al căror nume trebuie rostit împreună, în legătură cu aceste întâmplări, Principele Imperiului, Grigore Brâncoveanu, și guvernatorul Ardealului, Baronul Samuel Brukenthal, proprietarul Avrigului, unde se născuse și simțise trebuința unei culturi mai înalte Gheorghe Lazăr, erau vecine. Sâmbăta de Jos, cu vestitele ei herghelii, existente până astăzi, era lipită de Sâmbăta de Sus. Cei doi proprietari poate se cunoșteau și s'au văzut. Ei erau, amândoi, înfiți prin tinerețea lor, în veacul terezian și iosefin, unul, și în veacul fanariot, celălalt, dar aduceau o solie de vreme nouă și o pregăteau. În fața colecțiilor de artă și a bibliotecii Muzeului Brukenthal, dela Sibiu, mult mai strălucite, pentru că erau ale altui răgaz și regim politic, se ridică această bibliotecă brâncovenească dela Brașov, în același spirit și pentru noi altminteri vorbitoare.

Printre dicționarele propriu zise, în afară de dicționarele generale istorice sau geografice, în înțelesul de lexicoane de cunoștințe, destul de numeroase, se întâlnește și dicționarul critic-german al lui Iohann Gottlob Schneider, tipărit în două mari volume la 1805. Traducerea din Heineccius e din 1808. Pe aceste pagini trebuie să fi întârziat căutând corespondențe neașteptatul traducător. Un om, care se găsea atunci bursier în străinătate, colaborator al lui Lazăr, Arhimandritul de mai târziu dela Mănăstirea Motru, Eufrosin Poteca, a tradus mai târziu în românește pe Heineccius, după acest text de greacă modernă al lui Brâncoveanu. Legătura se făcea astfel încât odată, între oamenii școlii noi, care

se gândeau la o mai bună așezare politică a țării și luptau pentru ea, și între marii boieri, conducători ai Statului în ființă, care lucrau pentru o îmbogățire a cunoștințelor și o lărgire de orizont spiritual al poporului. În mijlocul chiar al celor mai mari suferințe, cu amândouă țările românești sub valul oștilor străine, mințile luminate pregăteau vremurile, care, puse la cale de ei, au venit. În întunericul de atunci luminița bibliotecii brâncovenești e ca un semn de chemare, către care mergeau atâția. El în cele din urmă, a biruit.

Această bibliotecă stă astăzi în sânul bibliotecii mai cuprinzătoare a Academiei Române, care adăpostește toată zestrea de gând pusă în scris, a neamului românesc. E ca un mic paraclis într'o firidă de mare biserică. O știu credincioși puțini, care se opresc înaintea ei, ca să-și aducă aminte. M'am gândit că poate e vrednică să fie cunoscută de mai mulți, nu numai pentru fap-tura ctitorului, Grigore Brâncoveanu, o podoabă a începutului de secol al Renașterii României, dar pentru învățătura adâncă, pe care o ține în fața noastră, scrisă ca pe table de aramă.

EMANOIL BUCUȚA

FRANZ GRILLPARZER, O ÎNTRUPARE A VECHIULUI SPIRIT AUSTRIAC

În ciclul de conferințe al « Institutului german pentru știință » a vorbit în ziua de 6 Mai d. profesor Hermann Schneider despre Franz Grillparzer.

Dela început, conferențiarul și-a fixat o atitudine opusă celor scrise până acum asupra lui Grillparzer, atitudine ce căuta să clarifice dificultățile din opera poetului prin biografia și personalitatea sa pline de contradicții, de sbuciumări, de turburări, atingând chiar patologicul. Concepția nouă de judecare a literaturii, bazată pe o orientare generală a unei vieți absolut noi, impune pe primul plan respectul față de creație, care e de origine divină și care ne îndeamnă, în același timp, să luăm o atitudine discretă față de creator și viața lui.

Cercetătorului i se impun, în primul rând, dificultățile unei juste clasificări a operei lui Grillparzer. Poetul însuși, un veșnic izolat în viață și în opera sa, a avut conflicte interioare serioase, căutând să-și stabilească poziția spirituală. Născut când Goethe era de 40 de ani, el s'a aflat în poziție de epigon, în fața unei epoci glorioase care se încheiase chiar atunci. Moștenirea spirituală a clasicismului era copleșitoare prin umbra lui uriașă și atât de apropiată. Epoca ce a urmat clasicismului dela Weimar a fost epoca

revoluționară și tinerească a romantismului german, o epocă ce a excelat nu atât prin creații artistice proprii, cât mai mult prin bogăția-i de idei, prin febrilitatea ei speculativă și prin setea cunoașterii. Grillparzer nu a avut nimic comun cu această generație și nu a fost luat în seamă de ea. A continuat să scrie tragedii în stil mare, într'o versificație perfectă, dar marele public, de o parte, nu-și regăsea în aceste opere pe iubitul său Schiller — patosul, elanul, strigătul libertății îi lipseau cu totul — iar, de alta, purtătorii de cuvânt ai noii școli dramaturgice, care vedeau în tragedie în primul rând expresia unei idei, nu-l simțeau de partea lor.

La el, eroul tragic este umanizat și observat câteodată dintr'o intimitate atât de realistă, încât pare a sta în contradicție cu toate preceptele dramaturgiei tragice tradiționale. « Vina tragică », ce joacă un rol esențial în concepțiile lui Schiller, este pentru Grillparzer o noțiune necunoscută. Eroii săi se desvoltă conform legii lor interioare, cresc ca plantele, își ating punctul de înflorire și se veștejesc tot atât de firesc, fără rupturi prealabile și fără disonanțe. Cine ar putea vorbi bunăoară de o « vină » a eroinei în tragedia *Ale mării și iubirii valuri*. Călcarea legii castității nu produce nici un conflict — cum ne-am aștepta — între pasiune și datorie, ci o păstrează pe Hero pură și întru câtva inocentă. Ea nu are conștiința vre-unui păcat.

Concepția sfârșitului tragic la Grillparzer surprinde din motive asemănătoare. Hero nu moare dintr'o necesitate tragică sau pentru restabilirea dreptății divine. Se stinge încet și pe nesimțite, culmea vieții sale fiind atinsă; ca o floare, care și-a împlinit firea și al cărei potir larg deschis este cuprins încet și cu băgare de seamă de mâna blândă a morții. Moartea însăși nu este decât înfăptuirea vieții împlinite, care absoarbe imboldul vital cu aceeași gingășie firească cu care l-a adus la împlinire.

Ne pare lămuritor în privința acestor particularități să ne amintim de originea lui Grillparzer. Era vienez și și-a petrecut cea mai mare parte a vieții sale la Viena. O mișcare romantică importantă nu a prea existat aici. În general, acolo, pozițiile contradictorii și luptele dintre generații nu au găsit răsunet pe vremurile acelea. Viena era un oraș vechi, și lumea era mândră de vechea-i tradiție imperială, arătându-se leală față de ea.

La Viena, orașul strălucitor al împăraților, domina o atmosferă mai absolutistă, caracterizată mai mult de eticheta curții spaniole și, prin urmare, mult mai puțin liberală decât în restul Germaniei. Domina acolo un tradiționalism întrupat în bunul ton, în supunerea ce nu părea prielnică desfășurării unor lumi de idei noi și cutezătoare. Grillparzer a suferit toată viața de pe urma acestei mentalități reacționare și statice, care stăvilise într'un

mod sensibil dezvoltarea firească a unui spirit original și puternic. A reacționat, însă, într'un mod tipic pentru un Austriac: fără a fi însuflețit de imboldul răsvăririi, fără deciziuni abrupte, cutezătoare și tragice, dar cu instinctul înăscut al Austriacului de a nu se abate dela buna cuviință, s'a retras din lume cu o resemnare înțelegătoare, cu un surâs melancolic și de o fină ironie, nesacrificând nimic din lumea sa proprie, din ideile sale, închizându-se tot mai mult în interiorul său.

Tipic în această privință este și faptul că Shakespeare, marele ideal al dramaturgiei germane dela Lessing încoace, nu a jucat nici un rol în evoluția literară a lui Grillparzer. Anglia, țara libertății de opinii și a individualităților mari și libere, i-a rămas străină legitimistului catolic dela Viena, Grillparzer păstrând toate înclinațiile spre ceea ce am numi noi libera cugetare. Idealul său literar a fost Lope de Vega, marele autor dramatic al epocii de aur spaniole, *el siglo de oro*, al epocii culminante a absolutismului monarhic de proveniență catolică. Epoca aceasta este caracterizată atât prin rigiditatea ei de forme și prin asprimea-i dogmatică, precum și prin jăratecul unei evlavii entusiaste, prin setea nestăvilă de grandoarea unui temperament sumbru și pătimaș. A fost epoca spaniolă adevărat clasică. Austria avea legături multe cu Spania, datorită atât tradiției dinastice cât și unui temperament artistic cu o nuanță religioasă întru câțva asemănătoare.

Care a fost, deci, poziția spirituală a Austriei — îndreptată mai mult spre Sud, spre Roma și spre Madrid — în cadrul mării Germanii, care avea spiritul larg deschis către lumea întreagă și, în același timp, era foarte mult atrasă de strălucirea imperialistă și liberală a Angliei ?

Socotind clasicismul expresia unui organism social perfect echilibrat, a unei culturi dezvoltate în mod firesc și apărate de sbuciumul unei dialectice revoluționare, Austria este țara prin excelență a clasicismului. Clasicismul nu trebuie înțeles aici în sensul limitat al fazelor de stil clasicist, cum era de exemplu epoca de stil « Empire ». Expresia artistică a Austriacului va păstra totdeauna o notă de căldură, de ușoară exaltare, o notă barocă.

Se poate afirma că există unele culturi sau unele popoare care, în toate expresiile lor, de-a-lungul veacurilor, se reazimă pe o tonalitate fundamentală neschimbată. Există popoare clasice, precum există popoare revoluționare. Este o chestiune de tipologie. Nu mai puțin adevărat este, însă, că ritmul general al dialecticei culturii nu încetează să-și manifeste supremația asupra unei astfel de tonalități fundamentale, tipologice. Socotind deci cultura austriacă o cultură cu caracter original clasic, vedem totuși că romantismul, realismul, în sfârșit toate curentele organice ale dezvoltării de stil își impun în Austria o supremație tem-

porală. Raportul dintre matricea stilistică originară și curentul stilistic suprapus se va manifesta în așa fel încât, atunci când masca se potrivește întocmai cu fața, adică atunci când stilul în devenire se acoperă cu « stilul în ființă », ne găsim înaintea expresiei celei mai tipice a culturii respective — am putea noi lua oare pe Mozart ca un exemplu în cazul nostru? — iar în momentele de culminație ale curentului « străin » vor resimți totdeauna o secretă discordanță interioară în expresia artistică a epocii, o ruptură ascunsă, o disarmonie mascată.

Iată, prin urmare, problema Grillparzer: ca Austriac el s'a născut clasicist, dar ca fiu al timpului său, ca reprezentantul generației sale, aparține realismului. Același lucru a spus cu alte cuvinte și dintr'un alt punct de vedere și conferențiarul amintit, profesorul Schneider, când a relevat strania divergență din opera lui Grillparzer, dintre o tratare tematică absolut opusă principiilor idealismului clasicist și dintre limba sa, de cea mai perfectă factură clasică, expresia armoniei dintre trup și suflet, clasicismul.

Realismul personajelor sale, umanitarismul fără idealizare al concepțiilor sale despre om și viață, anunță, în multe privinți, stilul realismului care evoluase în funcție de noile idei liberale și prin influența sporită încă din secolul trecut, a burgheziei. Ceea ce rămâne însă la el un patrimoniu austriac este expresia absolut antidoctrinară, neideologică a acestei mentalități. (Ca un exemplu de contrast am putea cita, în această privință, romanul *Martin Salander* al marelui scriitor elvețian Gottfried Keller.) Climatul social fiind totdeauna mai omogen în Austria decât în Germania de Nord, ideile noi se infiltrează aici pe căi mai netede și sunt asimilate și într'un mod mai organic. Deși un singuratic, neînțeles și retras, cum au fost puțini, Grillparzer se simte în fiecare clipă integrat organic comunității și fiu al patriei sale. Nu cunoaște, deci, atitudini de răsvrătit. Romanticii germani deopotrivă, accentuând ideea comunității spirituale și sociale și preconizând ideea etnicului, cu tot entuziasmul lor de făuritori de drumuri noi, formau în realitate o elită spirituală situată, prin toate aspirațiile ei, mult deasupra realităților marilor mase.

Cu drept cuvânt, profesorul Schneider a relevat înrudirea lui Grillparzer cu marii autori dramatici populari vienezi, Raimund și Nestroy, deși Grillparzer, departe de a fi avut în timpul vieții sale o popularitate asemănătoare, nu a cunoscut popularitatea cuvenită nici până azi. Se bucură de prestigiul unui autor clasic, dar în același timp și de discreta uitare, care împăianjenește cam pretutindeni statuile clasicilor în epoca noastră sgomotoasă și realistă.

După ce am atins, odată, problema tipologiei regionale, ne interesează, sub acest raport, și atitudinea marelui său rival Frie-

drich Hebbel. Hebbel este, alături de Brahms, al doilea mare artist de origine din partea extremă de Nord a Germaniei care s'a stabilit la Viena și și-a găsit aici o a doua patrie. Hebbel nu avea nici o înțelegere și nici măcar bunăvoință față de personalitatea artistică a lui Grillparzer. Nici nu este ușor de conceput o astfel de înțelegere din partea lui Hebbel, care era un luptător prin excelență, poetul problematicei, pentru care fenomenul tragic era «ideea» însăși. Grillparzer spunea odată cu privire la un atac din partea lui Hebbel: «Mi se cer idei? La mine găsești doar ideile unui birjar vienez». Această replică, prețioasă atât prin fina auto-ironie cât și prin expresia unei profunde solidarități cu realitățile populare ale orașului său natal, reprezintă de minune firea Austriacului: iubirea sa adâncă, apropiată și umană pentru popor și patrie și mândria firească a reprezentantului unei vechi culturi, care se ascunde sub masca unei retrageri conciliante, unei politețe ironice.

Grillparzer, la rândul lui, a obiectat personajelor lui Hebbel că sunt prea puțin umane. Eroismul intransigent al omului din Nord ofensa simțul lui de echilibru, cunoașterea sa intimă a firei omenești. Este interesant de remarcat că cei doi mari reprezentanți ai literaturii austriace din secolul trecut, Grillparzer și Stifter, se simțeau deopotrivă oponenții naturali ai lui Hebbel. Stifter, ca și Grillparzer arată aceeași stranie îmbinare dintre idealurile umanitare, progresiste, și un spirit reacționar, tradiționalist și conservator foarte pronunțat. Atmosfera de mare armonie și liniște, care se desprinde din opera lui Stifter — și în mod paradoxal într'o oarecare măsură și din operele «tragicului» Grillparzer — este o liniște de toamnă târzie, un rămas bun dela un trecut strălucit, o lume de glorie imperială și de puritate umană care, prin însăși armonia ei statică, este menită morții. Stifter simte că nu e posibil să oprești evoluția omenirii și simte în același timp necesitatea și îmbunătățirile incontestabile ale «progresului» în mai multe privințe. Cu toată firea sa, el este înrădăcinat însă în lumea cea veche, perfecționată și echilibrată. Sub coaja netedă și aurie a operei sale se prepară sucul dulce și amar al morții.

Austria veche a fost o lume trăind retrospectiv, o lume care murea încet și pe ascuns, sub aparenta liniște a maturității. Omul acestei lumi avea o atitudine de resemnare elegiacă și se refugia din fața unui destin irevocabil în acele momente de uitare, când cumpăna stă într'un echilibru perfect.

Idealul artistic al lui Grillparzer, ca și al lui Stifter, este expresia armoniei vieții. Pentru Hebbel — ca să reluăm contrastul tipologic — viața este luptă și polaritate. Problematika vieții îl înviorează. Sbuciumul dintre două lumi, una în stingere și cealaltă în deve-

nire, este pentru el sensul însuși al existenței și justificarea tragediei.

Aproape de regiunea Diethmarschen, patria sa, se întinde *Kaiserwald*, patrimoniul și reședința de mai târziu a cancelarului Bismarck, care pe acele vremuri pășea spre înfăptuirea gloriei celui de al doilea Reich, — iar la Viena în acest timp un Johann Strauss ridica arcușul pentru a intona nemuritorul vals vienez, cântecul luminos de rămas bun care, în clipa renunțării, cu ochi înlăcrimați întrunește toată armonia, toată intensitatea unei vieți fericite, vesele și naive.

WOLF VON AICHELBURG

TUCIDIDE ÎN ROMĂNEȘTE

A apărut, pentru prima dată în limba noastră, opera celui mai istoric al antichității, Tucidide, în traducerea d-lui Mihai Jakotă, profesor secundar din Iași. Istoria războiului peloponesiac a lui Tucidide este o lucrare de o valoare unică, indispensabilă nu numai pentru istoriografi, dar și pentru orice gânditor politic. « Nici o parte din istoria universală — scrie filologul german Otfried Müller ¹⁾ (Atena 1840) — nu-i atât de bine luminată ca cei douăzeci de ani din războiul peloponesiac povestit de Tucidide »; după filosoful Hegel, această scriere este « câștigul absolut » de pe urma războiului peloponesiac, iar după Alfred Croiset « o operă de știință și totodată o operă de artă ».

În cap. 20—22 din cartea I-a — prefața — Tucidide expune principiile metodei istorice obiective, pe care le-a urmat cu sfințenie în cuprinsul lucrării sale, *ἀλήθεια* — adevărul — fiind marea lui preocupare; el renunță la frumos, pentru adevăr, și vrea ca opera lui să fie numai utilă (*ὠφέλιμον*): prin aceasta Tucidide se desparte complet de istoriografia dominată de valorile estetice ale eposului (cf. Ed. Schwartz, *Geschichtschreibung und Geschichte bei den Hellenen* în rev. *Die Antike*, 1928, pp. 14—30) și afirmă el cel dintâi importanța istoriografiei pentru scopul tehnic al omului politic. (Cf. Wolfgang Schadewaldt, *Die Geschichtschreibung des Thukydides*. Ein Versuch. Berlin, Weidmann, 1929). « Un bun dobândit pentru veșnicie, iar nu o operă care să încante numai o clipă auzul » — *κτῆμά τε ἐς αἰεὶ μᾶλλον ἢ ἀγῶνισμα ἐς τὸ παραχρῆμα ἀνούσιο* (I, 22) — iată deviza istoriografiei tucidideene. Când, în anul 431, și-a propus să scrie *Istoria războiului peloponesiac*, el era, după propria-i mărturisire (să se vadă așa numita a

¹⁾ Thukydides, *Războiul peloponesiac*. Tradus de M. Jakotă. 1 vol. in-8^a, 560 pp., București, Editura Casei Școalelor, 1941.

doua prefață: V, 26), un om format; elev al sofistilor, posesor al culturii științifice moderne (Anaxagoras: *νοῦς βασιλεύς!*), încercase până atunci metodele cunoașterii adevărului, încât, în anul 421, când foarte probabil a început să scrie, acest contemporan al lui Socrate nu mai era un începător. De aceea credem că Eduard Meyer (*Forschungen zur alten Geschichte*, II, p. 281) exprimă o judecată definitivă asupra lui în următoarea caracterizare lapidară: «Thucydides ist der Schöpfer der historischen Kritik, der Entdecker ihrer Gesetze; er hat sie gefunden durch jahrzehntelange historische Arbeit». Nu de mult însă, un erudit critic francez, Albert Thibaudet, într-o carte scrisă în mod foarte inteligent, construită pe baza lecturii în original a istoricului grec și importantă mai ales pentru interesantele analogii ce le face între evenimentele de atunci și acele moderne: *La campagne avec Thucydide*. Paris, ed. N. F. R., 1922, analizând atitudinea lui Tucidide față de adversarul lui politic, Cleon (urmașul lui Pericle la conducerea democrației ateniene dela 429 la 422), încearcă sa arate că Tucidide a nedreptățit pe demagogul Cleon și că, deci, mult lăudata obiectivitate a istoricului grec ar fi, cel puțin, în acest capitol, contestabilă. D. M. Jakotă, în introducerea tălmăcirii sale (introducere pe care am fi dorit-o mai dezvoltată în toate privințele), nu numai că se lasă ușor convins de argumentările criticului francez, dar subliniază atitudinea disprețuitoare, antidemocratică, a istoricului aristocrat Tucidide. D. Jakotă nu are dreptate. Mai întâi trebuie să înlăturăm bănuiala că Tucidide, care și-a format și și-a desăvârșit educația în acea atmosferă admirabilă de libertate spirituală pe care numai democrația ateniană dela mijlocul secolului al V-lea a dăruit-o poporului grec, a putut fi dușmanul acestei democrații. Pericle și-a întipărit pe ea geniul său politic, și de nicăieri nu-l putem cunoaște mai bine decât din pana lui Tucidide. Nu trebuie să uităm un lucru capital, când e vorba să judecăm atitudinea politică a lui Tucidide, anume că el a pus în gura lui Pericle cel mai strălucit elogiu al democrației ateniene (II, 35—46) și că la structura ideologică ca și la frumusețea expresiei acestui discurs au contribuit Pericle și Tucidide deopotrivă. Apoi, din cuprinsul cărții a VIII-a se vede limpede că el nu era adversarul democrației, ci al degenerării ei. Demagogul Cleon — pe care-l cunoaștem mai mult din veninoasele săgeți ale poezilor comici și mai ales din insultele fără nici o limită ale lui Aristofan — deși urmaș al lui Pericle la conducerea politicii ateniene, era, ce-i drept, departe de geniul și de moralitatea superioară a aceluia. Prin stăruința lui Cleon, Tucidide, din pricina eșecului avut la Amfipole în calitatea de strateg al flotei de pe coasta Traciei, a fost condamnat în a. 424 și silit să trăiască, după aceea, timp de douăzeci de ani în exil

(424—404). Cu toate acestea, dacă facem abstracție de cuvintele « bărbatul cel mai violent », cu care-l caracterizează pe Cleon într'un loc, și de tonul ironic — de sigur justificat — al povestirii unor episoade din viața de « parlamentar » și de general a vestitului demagog, nimic altceva nu s'ar putea... imputa lui Tucidide. El și-a tratat adversarul cu maximum de obiectivitate de care poate fi capabil un muritor. Relatează « fără ură și părtinire » expediția plină de izbândă a lui Cleon la Pylos (IV, 24—41), în fraze care pot fi considerate un elogiu: « ...promisiunea lui Cleon se realizează, deși păruse o nebunie: în mai puțin de douăzeci de zile adusesse Peloponesienii prizonieri la Atena, așa cum făgăduise » (IV, 39), iar când amintește de cel mai dureros moment din viața sa, își stăpânește atât de bine pasiunea, încât reduce totul la f a p t u l n u d, consemnat, parcă nu de un istoric în carne și oase, ci chiar de mâna divină a istoriei: « După comanda mea dela Amfipole, o întâmplare a făcut să trăiesc douăzeci de ani în exil » (V, 26). Ce alt exemplu mai impresionant și mai nobil de obiectivitate istorică se poate găsi la istoricii lumii ?

* * *

Lectura lui Tucidide cere un mare efort intelectual din cauza stilului său original, plin de inovații, produs el însuși al unui neobișnuit efort de cugetare în proza greacă de până la el. În antichitate a fost gustat și apreciat de puțini: afară de Demostene, care se zice că a copiat de opt ori textul lui Tucidide, valorile stilistice ale acestui autor au fost rând pe rând laudate și puse în evidență numai de Cicero, de criticul grec din Roma lui August, Dionisiu din Halicarnas, de inteligentul, filosoful și finul autor anonim al tratatului *Despre sublim* și de acel peripatetic Demetrios, probabil un contemperan grec al lui Tacit, care ne-a lăsat un admirabil opuscul *Despre stil*. Dionisiu din Halicarnas găsea că stilul lui Tucidide are două trăsături caracteristice: structura aspră, severă, a frazei (*αὐστηρὰ ἄρμονία*, în care termenul *ἄρμονία*: aceeași temă ca și verbul *ἁρμόσσω*! nu are valoare muzicală) și rapiditatea notației (expresiei): *τάχος τῆς σημασίας*. Fraza lui nu curge lin ca aceea a lui Herodot și nu-i încă periodică în felul aceleia a lui Isocrate; bogată în cuvinte rare, arhaice, poetice, și mai ales în expresii abstracte, dominată de antiteze și de unele procedee sofistice care-i dau precizie, noutate și energie, și, mai presus de orice, întrebuițând toate posibilitățile elipsei, pentru a deveni cât mai scurtă și mai concentrată — adeseori până la obscuritate — fraza lui Tucidide silește pe cititor să se oprească aproape la fiecare cuvânt și impune traducătorului spre dezlegare cele mai grele probleme. De aceea, când s'a apucat să traducă pe Tucidide, d. M. Jakotă și-a luat o însărcinare plină de răspundere. Dar,

indiferent de rezultate, cum zice un poet latin: « în cele mari e destul să fi avut îndrăzneală!... ».

Din lupta cu dificultățile textului tucididean d. Jakotă n'a ieșit totdeauna învingător. În tălmăcirea unei opere ca aceasta, în care te pândește la tot pasul obscuritatea, trebuie să găsești numai-decât cuvântul potrivit, expresia limpede și sprintenă. Din nefericire, fraza d-lui Jakotă este în general greoaie, fără relief, iar adeseori lipsită de claritate. Abuzul de participii prezente (un exemplu, la întâmplare: la p. 287 găsim 11 participii! *Ab uno disce omnes!*), de pronume ca *dânsul*, *ce*, *care* și întrebuintarea fără rost a conjuncției *căci*, cu care d-sa traduce totdeauna — în mod greșit — particula *γάρ*, contribuesc în bună parte la aceasta. Apoi, nu rareori, d-sa izolează diferite propoziții secundare de legăturile lor firești și le lasă astfel suspendate: « *Pentru că* e greu de păstrat măsura dreaptă într'un subiect în care aprecierea adevărului găsește anevoie în suflute o normă sigură » (p. 141, cap. 35), sau, tot pe aceeași pagină, ceva mai jos: « *Deoarece* atâta răbdăm laudele rostite în cinstea altora, cât credem că și fiecare din noi e în stare să facă ceva din ce aude; tot ce-i dincolo de puterea noastră invidiem, și nu mai credem ».

După cum ne spune în pagina *Către cititori*, d. Jakotă s'a folosit de traducerea franceză a lui Bétant și de ediția cu bune note explicative a lui Classen revăzută de Steup. De multe ori, însă, utilizarea lui Bétant e servilă și atunci... lucrarea d-lui Jakotă nu are decât puțină valoare personală. Un exemplu din multe e discursul lui Alcibiade, în cartea a VI-a, cap. 89—92 (în trad. română, p. 407): « Totuși, cu tot devotamentul meu, când ați tratat pacea cu atenienii, ați făcut-o prin dușmanii mei; cinste pentru dânșii, jignire pentru mine »; la Bétant (p. 364): « Néanmoins, malgré mon devouement à vos intérêts, lorsque vous eûtes à traiter la paix avec Athènes, ce fut par l'entremise de mes adversaires, honneur pour eux, affront pour moi »; sau, puțin mai jos (p. 408): « ...dar nu s'ar putea spune ceva nou despre extravaganta acestui regim »; la Bétant (*ibidem*): « mais il n'y a rien de nouveau à dire sur l'extravagance reconnue de cette forme de gouvernement ». Alte ori ne pare rău că nu l-a consultat mai cu atenție pe traducătorul francez și că a neglijat notele din ediția Classen-Steup. Chiar în exemplul citat mai sus (*περι δμολογουμένης ανοίας...*) a lăsat netradus cuvântul important *δδολογουμένης*, care a fost redat bine de Bétant prin *reconnue*. În cartea I-a, 20, Tucidide, după ce arată erorile de informație ale contemporanilor săi, încheie: *οὕτως ἀταλαίπωρος τοῖς πολλοῖς ἡζήτησις τῆς ἀληθείας*. D. Jakotă (p. 52) traduce greșit prin: « iată cum se *trudesc* (!) mai toți oamenii să afle adevărul ». Dacă ar fi lucrat mai cu grijă sau ar fi cercetat aici pe Bétant, ar fi văzut că sensul e cu totul altul:

« tant la plupart des hommes se montrent *insoucians* dans la recherche de la vérité ». In alt loc (II, 33: *Εὐαρχος . . . πείθει Κορινθίους τεσσαράκοντα ναοὶ . . . ἑαυτὸν κατάγειν πλεύσαντας* citim (p. 130): « Euarhos . . . înduplecă pe Corintieni să-l *reașeze pe tronul-i cu patruzeci de corăbii* (!) . . . ; și aici traducerea justă e numai la Bétant: « Et obtint des Corinthiens *qu'ils le ramenassent* (à Astacos) avec quarante vaisseaux . . . ». Apoi, de ce traduce propoziția *ἡμαρτήθη καὶ β ἔς Συκίαν πλοῦς* (II, 65, 11) prin « expediția din Sicilia care s'a prăbușit (p. 158), când echivalentul românesc al lui *ἡμαρτήθη* este « a dat greș » (Bétant: « elle échoua »)?

Deși cartea are o înfățișare tipografică plăcută, numeroase greșeli de tipar și, uneori, ortografia neglijentă îi desfigurează textul. D. Jakotă scrie: *archonte, kariatide, oligarchie*, mutilarea *Hermeșilor*, etc., în loc de: *arhonte, cariatide, oligarchie, herme*, etc. De ce ortografiază . . . à la grecque nume proprii intrate de mult în uz — întrebunțate doar și de bătrânii cronicari moldoveni! — ca: Thukydidēs, Herodotōs, Homeros, când putem rosti și scrie simplu, fără pedanterie: Tucidide, Herodot sau Homer? Lipsesc apoi titlurile curente în partea de sus a paginilor, așa că cercetarea volumului se face cu mare greutate; indiciile dela sfârșit împlinesc numai în parte această lipsă. Cusururile arătate vor putea fi îndreptate la ediția a II-a, pe care o dorim cât mai pe curând.

Cu toate scăderile ei, traducerea d-lui Jakotă¹⁾ nu-i o lucrare fără valoare. Ea are meritul celei dintâi — sper că nu greșesc — încercări de a pune la dispoziția publicului românesc opera celui mai mare istoric al Greciei antice. În mâinile studentului, ale profesorului de liceu și ale oricărui Român doritor de cultură mai înaltă, cartea aceasta va fi prilej de meditație asupra celor mai grave probleme de istorie și de politică. D. Jakotă a făcut o muncă grea și utilă, pentru care, oricum, cititorul român trebuie să-i fie recunoscător.

C. BALMUȘ

CÂTEVA PRECIZĂRI ÎN LEGĂTURĂ CU PETRU MAIOR

Zilele trecute a apărut o nouă lucrare de *Istoria literaturii române*. Autorul, d. D. Murărașu, a izbutit să urzească o operă care se caracterizează prin pronunțatele ei tendințe sintetice, prezentându-ni-se corelația acestei istorii în funcție de o idee

¹⁾ D-sa a publicat în 1939 un volum din Plutarh (*Viețile paralele*). Cu această ocazie, mă simt dator să spun că, în toate privințele tălmăcirea lui Tucidide o întrece pe aceea a lui Plutarh.

centrală: unitatea spirituală a neamului. Privită din acest punct de vedere lucrarea d-lui Murărașu — apărută în editura *Cărții Românești* — se prezintă deosebit de ispititoare, având reale calități de ordin științific și național.

Dar nu despre aceasta e vorba în cele ce urmează. Scopul nostru este să arătăm — pornind dela cele scrise de d. Murărașu în legătură cu unele date biografice ale lui Petru Maior — câteva din incertitudinile și confuziile ce planează încă asupra biografiei acestui mare cărturar ardelean.

Intr'adevăr locul și anul nașterii lui Petru Maior, noblețea familiei sale, conflictul său cu episcopul Bale, precum și anii săi de păstorire protopopească la Reghin și la Gurghiu, constituie pentru mulți din biografii acestuia, tot atâtea incertitudini, tot atâtea erori.

D. Murărașu scrie: Petru Maior «s'a născut la Căpușul de Câmpie pela 1760» (pag. 1401)... în 1784 și-a început activitatea ca preot la Reghin și apoi ca protopop al Gurghiului. Timp de 15 ani, cu o scurtă întrerupere cât a predat dreptul canonic la Blaj, Maior e un bun păstor, etc. (pag. 141)... În 1809 i s'a încredințat funcția de regisor al cărților la Buda, etc...

Înainte de d-sa — printre alții — au scris asupra acestor chestiuni următorii: *Al. M. Marienescu* (discurs de recepție (1883); *Viața și operele lui Petru Maior*: «Petru Maior s'a născut în Căpușul de Câmpie, comitatul Turdei, și a fost fiul lui Gheorghe Maior, nobil de Dicio Szent Marton, și protopop în ținutul Căpușului de Câmpie. Ziua, luna, ba nici anul nașterii nu se poate ști cu positivitate, pentrucă întrebând eu parohia din Căpușul de Câmpie, mi s'a răspuns cum că matricolele parohiale există numai dela 1826 încoace (pag. 22). Anul nașterii lui Petru Maior până acum s'a pus la 1753, dar de oarece el a murit la anul 1821 și etatea lui în protocolul morților s'a introdus a fi de 60 de ani, pare a fi născut la anul 1760—1761. Luându-se însă în considerațiune, că Petru Maior s'a dus la Roma deodată cu G. Șincai, care era născut la 28 Februarie 1754, și atunci era de 20 de ani, Petru Maior putea fi cam de o etate cu Șincai, și astfel verosimil că s'a născut pe la 1753—54. Combinându-se după introducerea din protocolul morților și după anul mergerei la Roma, ar fi fost numai de 14 ani când a intrat în teologie, dar nu se poate crede că cu etate așa de crudă să fi fost primit în teologie» (pag. 23). În notița din josul, paginelor Marinescu se simte însă obligat să comunice că *G. Antonelli* în *Breviarul istoric* (1877) afirmase că Petru Maior s'ar fi născut în *Târgu-Mureș*, iar *G. Popescu* în *Curs elementar de istoria literaturii* fixase ca an al nașterii anul 1853. *Gh. Bogdan Duică* (*Petru Maior* — un studiu biografic — Cernăuți 1893) afirmă: «Petru Maior s'a născut în Căpușul-de-

Câmpie, în comitatul Turdei, în nefericita noastră țară a Ardealului», fără a se ocupa de anul nașterii. Și el adaugă însă sub pagină: «Unii admit ca loc de naștere Târgul-Mureșului». O. Densușianu (Literatură română modernă, Vol. I, 1920) scrie: «Petru Maior era de loc din Căpușul de Câmpie» (pag. 47). Data nașterii sale nu e cunoscută, ținând totuși seamă că la 1774 a plecat la Roma împreună cu Șincai și că trebuia să aibă cam aceeaș vârstă cu acesta, putem presupune că s'a născuț pe la 1753—54 etc... i se încredințează parohia Reghinului și protopopiatul Gurghiului în eparhia Făgărașului... aceasta la 1784... Cei cinsprezece ani pe care i-a petrecut în parohie... la 1809 părăsește Transilvania ducându-se la Buda» (pag. 48). G. Adamescu (Istoria literaturii române, Biblioteca pentru toți), dă ca timp al nașterii anii 1755—1760 (pag. 201), iar în *Contribuțiuni la bibliografia românească* (Vol. I) anul 1760. George Pascu (Istoria literaturii române, Iași 1927) spune: «Petru Maior s'a născut la 1761 la Căpușul-de-Câmpie, în comitatul Turdei, fiind fiul lui Grigore Maior, nobil de Dicio Săn Martin, protopop» (pag. 187). N. Iorga (Istoria literaturii românești, Vol. III, 1933) mărturisește: «Pe tatăl său îl chema Gheorghe și era protopop la Căpușul de Câmpie, unde se va fi născut Petru pe la 1760, căci nici anul nașterii nu-l cunoaștem» (pag. 238).

Nici alți biografi n'au putut stabili cu precizie anul nașterii lui Petru Maior. Aflându-se într'o asemenea situație, fiecare din autori, și pe lângă ei atâția alții, și-au ales, între 1753—1761, anul care le-a fost mai drag. Cumintea lămurire a lui At. M. Marienescu, acceptată și de Ovid Densușianu, a fost lăsată de cei mai mulți la o parte, astfel încât astăzi Petru Maior ne apare ca mergând la Roma (1774) pentru studii superioare în vârstă de 13—14 ani. În rândul al doilea, toți acești biografi — deși Marienescu și Bogdan-Duică șovăiau între Căpuș și Târgu-Mureș — dau ca loc al nașterii lui Petru Maior, Căpușul de Câmpie. În rândul al treilea, Marienescu și G. Pascu îl cred coborîtor dintr'o familie înnobilitată. În rândul al patrulea d. Lucian Predescu afirmă că marea neînțelegere dintre episcopul Bale și Petru Maior va fi venit în urma apariției *Istoriei* din 1812. În rândul al cincilea că O. Densușianu și D. Murărașu scriu că Petru Maior a părăsit la Reghin cincisprezece ani. Și, în sfârșit, în rândul al șaselea, ni se spune de către C. Loghin și G. Drăgan că Gurghiul în care a fost Petru Maior protopop s'ar afla în județul Făgăraș...

Cu excepția anului nașterii, pe care nici un document nu l-a putut stabili cu precizie, dar pentru care neapărat trebuie să nu se dea uitării lămurirea lui At. M. Marienescu, toate celelalte cinci afirmațiuni sunt absolut inexacte, adevărate erori, a căror persistență în anumite tratate de istorie literară nu ne dovedește

nimic altceva decât lipsa de stăruință și de interes a autorilor ce se mulțumesc a merge pe căi bătute. Intr'adevăr, locul nașterii lui Petru Maior a fost definitiv clarificat încă din 1932, când, profesorul *Traian Popa* dela Târgu-Mureș, publicând o monografie a acestui oraș a venit și a arătat, bazat pe documente, că *Petru Maior s'a născut în Târgu-Mureș*. Și mai clar a demonstrat acest lucru d. prof. Popa în revista *Cultura Creștină* din Blaj (1936, Iunie, Nr. 6, pag. 371). D-sa pleacă dela o notă a lui Augustin Bunea (pag. 185 din monografia *Episcopul P. P. Aron*) în care învățatul canonic scria că « Tatăl lui Petru Maior, în 1760, era preot în Oșorhei (Târgul-Mureș) precum ne spune însuși istoriograful. El (tatăl) însă nu a rămas în acest oraș decât până la sfârșitul anului 1762, deoarece după o scrisoare a lui Aron, din 9 Martie 1763, în Oșorhei era preot de curând hirotonit unul cu numele Vasile, iar George Maior figurează ca protopop al districtului Iclendul-Mare cu reședința în Căpușul de Câmpie. Deci dacă Petru Maior s'a născut înainte de 1762, ceea ce nu se poate altcum, atunci el nu s'a născut în Căpușul de Câmpie ci în Oșorhei ». Adâncind aceste cercetări, d. prof. Popa ajunge să ne arate împrejurările în care Românii și Grecii din Târgu-Mureș, în frunte cu un anume Popa Gheorghe, au trecut în anul 1750 la unire (cu Biserica Romei). « Preotul Popa Gheorghe, ctitorul unirii Românilor din Târgu-Mureș, moare la sfârșitul anului 1751 și îi urmează *Gheorghe Maior* care mai târziu ajunge protopop al districtului Niroștin, pe care îl administrează din capitala de odinioară a Secuilor (Târgul-Mureș). Preotul George Maior funcționează ca preot în Târgul-Mureș încă din anul 1753, când înmormântează în noua biserică românească pe Andrei Grecu, curatorul bisericii: « *Anno 1753, Andreas Gorog par A. R. D. Georgium Maior Graeci ritus parochum tunc Muasarhelyenses in templum unitum, ut specialis eyusdem templi benefactor, sepuetus est; quo anno omnes Valachi et Graeci Muasarhelyenses erant uniti Pariter 1755, 1756, 1757.* (Arhiva orașului Tg.-Mureș Nr. 2092) 1771 Judic). *In anul 1753, Andrei Grecu, binefăcătorul special al bisericii unite, este îngropat în această biserică de Gheorghe Maior, care atunci era preot unit în Târgu-Mureș*. Se vede deci lămurit că pe timpul când s'a născut marele istoric, Petru Maior, 1753—1754, tatăl său funcționa ca preot în Târgu-Mureș, unde îl găsim și la 9 Noemvrie 1758, când se deplasează ca protopop în comuna învecinată, Bărdești, și aici face conscrierea — autorii bisericești, înaintând despre aceasta un memoriu amănunțit consiliului orașului (arhiva orașului Nr. 515/1759).

La Căpușul de Câmpie tatăl lui Petru Maior s'a mutat abia în 1762 ca protopop al districtului Iclandul-Mare. Motivele, care au determinat această mutare, au fost foarte puțin plăcute pentru

protopopul Târgu-Mureşului. « În anul 1760, protopopul Gheorghe Maior din Târgu-Mureş şi protopopul Dănilă din Uilac deţin (arestează) pe Popa Tunsu care la târgul din Sâmpetru (jud. Cluj) atacă cu vehemenţă pe uniţi şi încearcă să-i convingă pe Români ca să părăsească unirea, şi-l aduc în Târgu-Mureş, predându-l garnizoanei de aici (din Tg.-Vidra). Deţinerea şi încarcerarea Popii Tunsu produce o deosebită turburare în sufletele Românilor de pe Câmpie, care îşi alungă preoţii uniţi şi părăsesc în masse unirea. Acum părăsesc unirea şi o parte din Românii şi Grecii din Târgu-Mureş, cari nu mai puteau vedea cu ochi buni pe protopopul lor, Gheorghe Maior, deţinătorul Popii Tunsu. La 1762, protopopul Gheorghe Maior se vede nevoit a se muta în Căpuşul de Câmpie ca protopop al districtului Iclandul-Mare şi de aici administrează şi protopopiatul Niroşteului la care aparţinea oraşul Târgul-Mureş ». *Protopopul Gheorghe Maior a stat în Târgu-Mureş între anii 1751—1762, deci tocmai în epoca naşterii viitorului istoric, care s'a născut astfel în Târgu-Mureş şi nu în Căpuşul de Câmpie.*

Ar fi deci cazul ca autorii de istorii literare să revizuiască așa după cum se cuvine informațiile privitoare la locul naşterii lui Petru Maior.

D. prof. Popa a lămurit însă şi problema nobilităţii familiei lui Petru Maior: « În procesul-verbal luat în comuna Bărdeşti, în anul 1758, găsim pe tatăl lui Petru Maior iscălit *Gheorghe Maior al Georginii*. Dovadă că se trăgea din familie de iobag, căci altfel ar fi întrebuinţat titlul de nobil. Această presupunere o întăreşte şi memoriul Consiliului oraşului, înaintat în anul 1706, episcopului din Blaj, în care se spune: « E adevărat că protopopul Gheorghe Maior a pus în Bărdeşti un preot văduv şi bătrân, care a lăsat în casa parohială *pe mama şi fratele său* (ai protopopului) *ca pe nişte zileri ai preotului* ». Bunica şi unchiul după tată al lui Petru Maior fiind zileri, urmează că dănsul se trăgea din o familie simplă de iobag care, probabil, mai târziu şi-a primit titlul de nobil de Dicio Sân Martin.

Revizuirea se impune deci şi aici. Gloria şi opera lui Petru Maior nu vor pierde nimic prin recunoaşterea ridicării din neam iobăgesc.

În ce priveşte conflictul lui Petru Maior cu episcopul Bale, s'a arătat îndeajuns, de nenumăraţi biografi, că se datează încă dela urcarea lui Bale în scaunul episcopesc, şi că acest conflict a fost cauza plecării lui Petru Maior din Blaj. În 1812 conflictul avea, așa dar, o vechime de aproape treizeci de ani. *Istoria pentru începutul Românilor în Dachia*, în care au apărut acele aspre critici la adresa lui Bale, n'a fost decât un episod din lanţul acestui odios conflict.

Păstoria lui Petru Maior la Reghin n'a durat numai cincisprezece ani, ci exact atâți câți se află între 1784—1809, adică între anul venirii lui Petru Maior la Reghin și cel al plecării sale ca revizor al tipografiei din Buda. Ambele date sunt menționate de altfel în amândouă lucrările autorilor care au făcut aceste afirmații, — mențiune ce se găsește chiar pe aceeași pagină.

Gurghiul nu se află apoi în *județul Făgăraș* , ci abia la 12 km. de Reghin, deci în *județul Mureș* . Densusianu a vorbit de *eparhia Făgărașului* , vechea eparhie de Alba-Iulia-Făgăraș, cum se numea întinderea teritorială a episcopiei lui Bale, și nicidecum de *județul Făgăraș* .

Iată dar, pe scurt, ceea ce n'ar mai trebui să se uite atunci când se vorbește de viața lui Petru Maior, și ceea ce regretăm a nu fi găsit nici în lucrarea d-lui D. Murărașu.

VASILE NETEA

MISTICA PĂMÂNTULUI LA NICHIFOR CRAINIC

Conștiința care leagă Românul de pământ n'are nevoie de explicări. Dar înțelesul ei e mai profund decât oricare aspect al vieții noastre terestre și în ascunzișurile ce le poartă e toată urzeala destinului nostru.

Adevărul acesta l-a exprimat Nichifor Crainic în multe din studiile și articolele sale, fixând în termeni de o magistrală înălțime raportul ce există între sufletul nostru și pământul național, a cărui specifică înțelegere ia un caracter de adevărată dogmă românească.

Șeful « gândirismului » era cea mai indicată personalitate a culturii noastre, care să ne introducă în miezul acestui misticism autohton, atât prin puterea de pătrundere a cugetului său, — prin care a despiciat și a lămurit marile probleme ale spiritualității noastre, — cât și prin direcția în care s'au orientat inspirațiile sale poetice. În literatura noastră contemporană, Nichifor Crainic e cel dintâi poet care simte legătura organică dintre el și pământul patriei, cu fiorul și elanurile ce țâșnesc din străfunduri anonime ca un torent de simțire și cugetare proaspătă. El a cântat pământul cu patimă de rob, dând grai instinctului în care trăește farmecul primar al acestei conviețuiri și întregul mister prin care ne identificăm de veacuri cu substanța proprie a solului nostru. Aproape toată poezia lui Nichifor Crainic din « Șesuri Natale » și « Darurile Pământului » — după cum se vede și din titlurile volumelor — e consacrată acestei teme. Pământul pentru el e suprema valoare poetică, în jurul căreia polarizează celelalte elemente cu sfera totală a vieții românești. Eresurile și credințele populare, precum și emoțiile

neexprimate, ridicate din stufişurile sau luminişurile vieţii trăite în ţărâna pământului românesc, au tăşnit şi s'au lămurit pentru conştiinţa noastră a tuturor, prin versul lui Nichifor Crainic. În « Cântecul Pământului » — unul din poemele de temelii ale operei sale — ni se descoperă sensul intim al sacrei convieţuiri şi sentimentul de apartenenţă al fiecăruia dintre noi, în marea urzeală a cosmosului românesc.

Cităm prima strofă:

Pământule rodnic, pământule sfânt,
Tu care eşti leagăn, cămin şi mormânt,
Ridică spre focul aceleiaşi stele
Credinţele tale, credinţele mele.

Poetul se simte integrat în misterul pământului cu întregul rost al existenţei sale, dela naştere la moarte, şi dincolo de hotarul vieţii. Pământul acesta, plămădit de mâna divină pentru a fi altarul fericirii trecătoare, cu rodnicia şi frumuseţea formelor lui, e pentru conştiinţa poetului cea dintâi deslegare a vieţii şi cea mai sigură forţă ocrotitoare a ei. El împlineşte funcţia de leagăn, pentru a purta în vraja lui ochii ce abia încep să deprindă minunile firii şi ne oferă cu egală dragoste protecţia căminului ca şi a mormântului. În cele trei mari ipostaze ale existenţei, suntem sub legile lui proteguitoare şi-i aparţinem ca oricare fruct pe care-l hrăneşte cu seva generozităţii sale.

Dar poetul, eşind din conturul vieţii terestre, găseşte o cale de contopire şi în spirit, sub lumina *aceleiaşi stele*, sub care se involbură credinţele creatoare de belşuguri sufleteşti. Aici e tradiţia şi conştiinţa atavică al cărei sens permanent se lămureşte pe deplin în convieţuirile anterioare ale altora, dar e în acelaşi timp şi ideea destinului comun care îi face să ţină deopotrivă de « focul aceleiaşi stele ».

Mai departe vine calea de întoarcere în trecut:

Evlavie ţie, pământule bun!
În sânul tău doarme trecutul străbun
Păstrând, pietre scumpe din vremile acele,
Comorile tale, comorile mele.

De data aceasta poetul vorbeşte cu un sentiment de închinăciune, cu evlavie, ca şi cum s'ar găsi în faţa unui sanctuar. Atitudinea lui e determinată de rolul acesta de păstrător al moaştelor sfinte, pe care-l are pământul patriei sale, care adăposteşte în sânul lui ca pe nişte comori nepreţuite, generaţiile de strămoşi ce i-au însufleţit cărările. Comorile sunt deopotrivă ale poetului ca şi ale pământului.

În înțelesul acesta se descoperă o puternică legătură de rudenie, rudenie ce vine din funduri de veacuri, unind inima neamului cu a pământului, peste crucile cimitirelor în care e țara cea veche.

Și fiindcă aceasta e plămada lui, iar pământul pe care îl cântă Crainic e pământul patriei sale, în mod firesc el simte tumultul celor mai înfricoșate dureri, când are viziunea unei încălcări dușmane.

Când gemi sub copite de cai frământat,
De graniți dușman adânc sfâșiat,
Se sbat în furtuna mâniilor grele
Durerile tale, durerile mele.

Cea mai mică atingere vrăjmașe a pământului național e o imensă durere produsă în ființa lui unitară, o sfâșiere care face să sângereze urzeala moleculară a întregului cuprins.

Poetul e solidar în această durere cu țarina neamului său. Rana pământului o simte ca o rană proprie făcută în carnea sa. *Durerile tale, durerile mele*, spune el, mărturisind profunda identificare organică dintre el și trupul țării.

În viforul acesta cu furtuni și mâni răsvrătitoare, el e prezent cu toată făptura sa în încordarea supremă a ceasului de suferință. Și nu e numai o prezență istorică, ci una de parte a totului, o prezență în care se afirmă un vast proces de viață comună, care a crescut dela obârșie guvernat de aceleași legi și sfințit de aceleași credințe. Concepția pe care o exprimă Nichifor Crainic aici ne dă imaginea ideală a unui pământ ce se află într'un raport de perfectă identitate cu neamul care-l stăpânește și care împreună fac o ființă reală, nu o închipuire hibridă. Dar el talmăcește prin aceasta sentimentul nostru popular despre țară, despre pământul românesc și hotarele lui, așa precum s'a păstrat în conștiința noastră din epoca zămislirii. Suntem una cu țarina și cu moșia; una dintr'un început și până în veac. Nu rațiuni politice îl conduc la înțelesul acesta, nici considerații utilitariste, ci marele flux al vieții, care străbate ca un fluviu întreaga construcție românească. De aici ecoul imediat în conștiința individuală, a oricărei amenințări de margini. Ceea ce afirmă Nichifor Crainic e un lucru specific nou, și dovezile stau la îndemâna oricui. În substanța pământului românesc n'a putut să intre nimeni, chiar când împrejurări nefericite l-au ținut sub stăpânirea altora. Pământul nostru n'a fost niciodată solidar cu cei care l-au robit. A fost dimpotrivă protestatar și mâniile și le-a revărsat prin focurile de răscoală aprinse de fiii săi. Istoria Ardealului e din acest punct de vedere cea mai elocventă mărturie. E o lege misterioasă grea de înțeles pentru cei care nu-i ajută puterile minții și care cred că prin furturi de-o noapte sau prin desgustătoare abuzuri urmărite în ceasuri neprielnice, pot

să-și cârpească trupul cu ceea ce nu le aparține. Asemenea caricaturi sunt organisme osândite prăbușirii, fiindcă în ele nu fulgeră conștiința vie a unei întruchipări plăsmuite după regula armoniei superioare. Acolo unde nu circulă durerea dela tot la parte și dela parte la tot, e o schelărie artificială pe care vântul dreptății o năruie. De aceea, poetul Nichifor Crainic vede în mistica pământului nostru o valoare morală eternă și o forță ctitoricească pentru nesfârșita noastră dăinuire în conturul ce ne-a fost hărăzit la naștere.

« Involbură 'n mine viteze puteri! » — spune el mai departe cerând aceluiași pământ creator de daruri, virtuțile bărbătești necesare pentru a alunga stihiiile de dincolo de zare.

După întreaga desfășurare a vieții în care poetul a evocat marile avânturi ce țin de ea, urmează viziunea întoarcerii în sânul pământului pe care o socotește ca o « vrednicie » la căpătâiul împlinirii sale. E tragic destinul celui care se săvârșește pe meleaguri străine, de aceea el cheamă această grație care-l va integra și de aici înainte în sacra tradiție a neamului.

Iar când voi fi vrednic țărâna să-mi ceri,
Pe groapa-mi uitată să crești viorele:
Iubirile tale, iubirile mele,
Din clocotul inimii stinse să-mi faci
Umbroase coloane de falnici copaci,
Prin mândrele vârfuri să urci către stele
Nădejtile tale, nădejtile mele.

Iată încă o identificare cu ființa lutului, de astădată prin actul de dăruire și prin funcția postumă pe care poetul ar dori să o îndeplinească în slujba marilor elanuri ce țin de ursita pământului. Sborul spre transcendență nu se face prin ruperea legăturilor de vatra în care ai trăit. Iubirea va supraviețui prin zâmbetul florilor ce vor răsbate din negura mormântului, iar tumultoasele avânturi care au însuflețit inima poetului vor crește în mădulare vânjoase de copaci, din vârful cărora se va deschide calea marilor purificări. Drumul spre cer izvorăște precum se vede tot din taina pământului, după o metamorfoză care înseninează și face loc spiritualizării depline pentru călătoria urcușului spre stele.

E o trecere mângâietoare dela o stare la alta, dela tărâmul de aici la celălalt, trecere care ne duce cu gândul la « Miorița » și la sentimentul de adâncă familiaritate care leagă sufletul românului de pământul și cerul patriei sale. Intre țarina vieții noastre, a muncii și a morții, și între bolta tronului dumnezeesc, nu e nici o împotrivire. Pe amândouă le unește conștiința în care se resfrâng și rândurile care ne poartă pe cărările vieții de aici și de dincolo.

Nichifor Crainic, prin poezia aceasta numai, ne-a condus pe treptele de armonie ale creației și ne-a făcut să ne dăm seama ce

trebuie să înțelegem prin fatalitatea pământului natal, în care e subjugată existența noastră. Fatalitatea aceasta e o condiție primordială a vieții naționale, atât pentru individ cât și pentru popor. Prin ea se încorporează în ființa noastră pământul țării cu imaginea lui totală și tot ea ne cere ca o forță irezistibilă peste spații și depărtări, într'un acord de nebiruit care s'a statornicit odată cu zămisirea noastră a fiecăruia. Legăturile conștiinței pe care le enumără poetul sunt: credințele comune, comorile de oseminte ale trecutului, durerile, iubirile și nădejile comune. Pe aceste centre de identificare se deapănă viața cu toate aspectele ei, purtând firul dela unul la altul, pentru a da țesătura unică a sufletului românesc în cadrul marei urzeli universale. Aici e istoria, aici e neamul cu făptura, cu dorurile și încruntările lui, aici e toată povestea scrisă și nescrisă care ține, în ritmul aceluias mers, începutul cu străfundurile viitorului. Sub geana clipei care se duce, noi stăm ca veacurile și ca Ceahlăul în poala veșniciei noastre. « Noi stăm cu doinele și cu pământul » spune tot Nichifor Crainic în « Cântecul Dunării », dând astfel imagina neperitoare a unui destin, în care alături de șuerul vremii, se dăslușesc forțele subterane ale celei mai hotărâte statornicii.

PAN M. VIZIRESCU

ERNESTO GRASSI ȘI ÎNTÂIETATEA LOGOSULUI

Problema priorității e de sigur fundamentală în metafizică. Nu este vorba aici de o antecedentă în timp, ci de un rang existențial. Întâi nu poate fi decât ceea ce este originar și primar în noi. Putem oare ajunge noi, în lămurirea noastră, la această icoană originară a lucrurilor? Tăgăduim sau îngăduim posibilitățile acestei revelații? Filosofia existențială prin Heidegger și Grassi pornesc dela convingerea temeinică a caracterului revelatoriu al ființei noastre. Dacă nu ar exista această posibilitate, orice adevăr temeinic ar fi o cruntă iluzie. Astfel, prin această pozițiune, filosofia contemporană a depășit prăpastia kantiană dintre fenomen și noumen. Manifestările sunt însăși ale ființei, care se arată, se adeverește prin ele. Ființa nu ne este ascunsă, dimpotrivă ea are diferite moduri prin care ni se desvăluie.

Ernesto Grassi, încă din lucrarea lui publicată în italienește în anul 1933, desvoltă această problematică a filosofiei germane contemporane, sub titlul: *Dell' apparire et dell' essere*. În lucrarea lui « *Vom Vorrang des Logos* », apărută în 1939 și în articolele lui de dată recentă, reia această temă, desvoltând-o cu ajutorul conceptelor fundamentale ale filosofiei heideggeriene.

Presupunerea despre întâietatea logosului se întemeiază la E. Grassi pe interpretarea stringentă a textelor antice, ale lui Plato și Aristoteles. Încăodată, interpretarea se dovedește atât de fecundă pentru cercetarea filosofică. Numai prin mijlocirea acestei subtile arte, gândirea filosofică se va întoarce la sensurile ei originare. Căci esența gândirii noastre este tocmai la începuturile ei: la Greci.

Acesta a dovedit-o cu prisosință Martin Heidegger în unul din cursurile sale universitare. Cât de departe poate merge interpretarea ne-a dovedit-o în lucrarea sa « *Kant und das problem der Metaphysik* ». Ce vrea să însemne cu adevărat întâietatea logosului în câmpul metafizic? Orice întrebare metafizică turbură întregul ei. Cu alte cuvinte, orice chestiune ce ține de metafizică ne angajează în întregime. Ceea ce Grecii spuneau atât de bine: « ai grije de existență în totalitatea ei ». Iar orice cercetare presupune un concept al adevărului. Întrebarea originară: cum poate exista ceva ca temei al adevărului, a fost mai târziu greșit înlocuită cu aceea a formelor de cugetare.

Adevărul își găsește temei într'un act de legare și deslegare pe care Grecii îl numesc « legein ». Revelația adevărului presupune existența unei dispozițiuni « spre ». Această dispozițiune în care ni se dezvăluie ființa cât și neființa nu este de natură alogică, ci ține de formele lui « legein ». Aceasta este și sensul pe care-l dă Heidegger conceptului de « Stimmung » într'o nuanță mai îndepărtată, a cărui natură, după Grassi, trădează existența însăși a « logosului ».

În această « dispozițiune » ni se adeverește ceva. Acest ceva este tocmai esențialul din noi, acela care durează temeiul cunoașterii. Problema adevărului, după Grassi, este, așa dar, o problemă de lămurire și de limpezire existențială: adică ea poartă asupra întrebării: *cum* ni se poate și *unde* revela ființa.

Ființa, așa dar, ni se revelează prin mijlocirea logosului într'un moment de « dispoziție » sufletească.

Sensul logosului nu este de a fi imediat, ci caracterul lui este de mijlocitor al adevărului, cale prin care gândirea noastră comunică cu ființa. În ce sens zorește ființa spre adevărire? În sensul unei invitațiuni spre lămurire, de înțelegere de sine însuși. Ființa noastră apelează la virtuțile logosului pentru a se lămuri pe sine. Logosul este, așa dar, dovada primordială a existenței noastre. Revelația nu este posesiunea ființei, ci procesul prin care ființa este împinsă la o destăinuire. Logosul nu exclude eroarea, ci permițând erorii să se manifeste o și deosebește îndată de adevăr. În aceasta stă funcțiunea de despărțire a adevărului de eroare.

Astfel, prin mijlocirea logosului, ajungem la desvăluirea adevărilor antice, acelea prin care existența noastră câștigă rangul ei

singular în lume. Adevărurile antice sunt transcendente. Existența noastră este transcendentă. Aceasta înseamnă după Heidegger că în esența ei zace o putere creatoare de lume. Iar lumea nu este totalitatea în care existența noastră se înscrie printre altele, ci totalitatea existențelor *în* care și *prin* care existența noastră se înțelege pe sine. Astfel, putem nestânjeniți formula că: lumea mă cuprinde ca existența, prin ea mă înțeleg.

Interpretarea vie a textelor antice și urmărirea ecoului ei în gândirea modernă, ne-a dat prin gândirea lui E. Grassi un nou avânt și încredere în virtuțile creatoare ale metafizicei.

OCTAVIAN VUIA

REVISTA REVISTELOR

MOARTEA LUI WERNER SOMBART

Excelsior — Anul VI (Serie Nouă) — Nr. 29 — 1 Iunie 1941

D. M. A. Lupu iscălește un articol despre « Werner Sombart, Omul și Opera », din care cităm următoarele:

« Fiu al lui Anton Ludwig, geometru, agricultor și membru al Camerei de Deputați a Prusiei, — spirit liberal cu tendințe socialiste, preocupat de problema « colonizării țărănești interioare », — Werner Sombart s'a născut în 1863.

Perioada de formație a lui Sombart este aceea în care viața economică, industrială și comercială a Germaniei se află în plină dezvoltare, iar învățământul economic german se găsește de o parte sub influența școlii istorice, de alta, sub influența socialismului științific marxist. Călătoria și studiile făcute în Italia îi dau acea înclinare către armonie, pe care o vom întâlni în toate lucrările sale.

Prima lectură — mărturisită chiar de el — « Capitalul », împreună cu studiile de economie politică și drept, îl introduc în economia politică a timpului.

Profesor extraordinar la Breslau, unde rămâne 16 ani, este trecut în 1906 la Academia comercială din Berlin și mai târziu la Universitate.

Spirit deopotrivă receptiv și creator, Sombart primește treptat influența lui Karl Marx, Fr. Lassalle, G. Schmoller, K. Bücher, apoi a lui Nietzsche, Max Weber, Max Scheller, Freud și apoi Dilthey, Windelbrand și Heinrich Rickert. Nu o influență tributară însă, ci simple puncte de plecare, dela care Sombart face adevărate ascensiuni, în lucrările sale.

Folosind din plin toate aceste influențe, înarmat cu o metodă proprie de cercetare, Sombart caută nu numai să împace punctele opuse ale școlii istorice și ale socialismului științific, dar mai ales să le fructifice.

Incepând cu « Socialismul și mișcarea socială în secolul XIX » apărută în 1896, în care tendințele socialiste și filiațiunea marxistă sunt mai prezente decât în lucrările următoare, Sombart este preocupat de problema evoluției capitalismului, pe care o cercetează în lucrările următoare: « Capitalismul modern » (primele 2 tomuri), 1902; « Evreii și viața economică », 1911; « Burghезul », 1913; « Luxul și capitalismul », 1913; « Războiul și capitalismul », 1913; remanierea tom. 1 și 2 din « Capitalismul modern », 1916; « Socialismul proletarian » (cea de a 10-a ediție a « Socialismului și mișcării sociale în secolul XIX »), 1924; « Capitalismul modern », tom. III, în 2 vol., 1928 și cele « Trei economii politice: istoria și sistemul învățământului economiei », 1930 și în

sfârșit « Socialismul german », 1934, unde ia atitudine atât împotriva economiei liberale cât și a marxismului.

Sub influența lui Max Weber, care scoase în relief rolul puritanismului în dezvoltarea capitalismului, Sombart descoperă rolul evreilor în viața economică. Dela școala istorică primește concepția economiei politice care distinge perioade de civilizație, înțelese ca « sistem », « spirit » sau « stil » determinat, ajungând pe această cale la istoria stilului lui « homo economicus » al epocii moderne, pe care-l urmărește în scrierile sale.

În « Burghezul », Sombart consideră burghezia ca opera grupului de popoare care dă forma istoriei europene, dela căderea imperiului roman, grup ce are drept caractere pronunțate: dragostea de aur și spiritul de întreprindere, care, cu timpul, au fuzionat. Din această fuziune, a rezultat statul modern și erezia, ambele împingând la descoperiri tehnice și geografice și creând astfel spiritul burghez. La un moment dat întreprinzătorul capitalist încarnează în persoana sa: eroul, comerciantul și burghezul. Cu timpul eroul dispare. Evoluția spiritului capitalist urmează două etape: prima — capitalismul născând — se întinde până la sfârșitul secolului XVIII; secunda — capitalismul avansat — dela acea dată până azi.

În « Capitalismul modern » tomul III, care încoronează cercetările lui Sombart, este cercetată perioada hoch-capitalismului, primul volum cercetând structura acestuia, iar secundul, dinamica.

Trecerea totală a lui Sombart către filosofie culminează cu « Socialismul german », în care găsim următoarea frază: « Atingerea cea mai gravă pe care a suferit-o omul a fost distrugerea credinței sale în Dumnezeu și plecând de aici, faptul că existența terestră i-a fost lipsită de elementul transcendent ».

În cercetările sale, Sombart folosește istoria ca un auxiliar, fără a face dintrânsa un scop. Preocupat mai ales de cercetarea realității, Sombart nu urmărește și o ordonare a cărților sale. Toate aceste cărți însă poartă pecetea originalității și personalității sale. El este « Sombart » înainte de a fi cercetător. Din această cauză, fenomenul « sombartin » nu poate fi încadrat cu ușurință.

Sombart este deopotrivă economist, sociolog, istoric: folosește într'o largă măsură datele statistice; face interpelări și construiește edificii pe bază de ipoteze. Stilul lui Sombart este, ca și fondul, unic ».

SCRISOAREA D-LUI GINO LUPI DESPRE ROMÂNII ȘI UNGURI

Universul — Anul 58 — Nr. 162 — 19 Iunie 1941.

Revista italiană *L'Europa Sud-Orientale* publică, sub titlul « Români și Ungurii », o scrisoare a d-lui Gino Lupi, publicist și profesor la Milano, prin care d-sa răspunde afirmațiunilor făcute tot în această revistă într'un articol intitulat « Opera Ungurilor de latinizare a Românilor ». Textul scrisorii d-lui Gino Lupi, publicat în ziarul « Universul » este următorul:

« Am primit ultimul număr al revistei d-voastră, pe care l-am citit cu deosebit interes. Am fost însă neplăcut surprins, citind un articol pretențios și plin de date istorice eronate.

Autorul acestui articol, este probabil o persoană superficială, fără studii serioase și fără putere de discernământ, care și-a însușit — probabil — ideile dela acei care au interesul să răspândească date false și tendențioase privitoare la România.

Se spune că Românii sunt un popor amestecat. Acest lucru este adevărat, deoarece toți știu că Românii s'au născut din poporul daco-roman, contopindu-se mai târziu cu slavii. Și ungurii sunt un popor amestecat, într'o măsură însă mult mai mare: triburile finice venite din Asia s'au amestecat, în drum, cu triburi tătare. Odată sosite în Ungaria, aceste triburi au găsit o populație slavă numeroasă cu care s'au contopit. Toate tratatele de istorie maghiară confirmă acest lucru. De altfel este suficient să răsfoești un dicționar maghiar pentru a constata marea număr de cuvinte slave ce cuprinde.

Tot ce se spune despre fantastica apariție a Românilor în secolul al XII-lea, este o afirmație lipsită de temei. Pentru a demonstra acest lucru este destul să cităm un fapt foarte simplu: : epoca imigrării tuturor popoarelor în Balcani — unguri, slavi, etc. — este cunoscută precis. În ce privește pe Români, nu există nici un document sau fapt istoric care ar preciza venirea lor în regiunile actuale, pentru simplul motiv că ei s'au găsit întotdeauna în aceste regiuni. Fiecare document vorbește de Români ca de un popor ce s'a stabilit de mult pe aceste plaiuri.

Este de asemeni eronată afirmația că « principii maghiari » ar fi tipărit prima versiune românească a Bibliei și a Catechismului. Adevărul este că Biblia a fost tipărită la Brașov prin anii 1560 de doi tipografi: sasul Benkner și românul Coresi.

Tiparul a fost adus în România din Veneția, prin Grecia, de sașii din Transilvania, iar nicidecum de unguri.

Cuvintele românești care privesc tipografia sunt de origină germană și nici pe departe maghiară.

Maghiarii n'au favorizat niciodată, ci dimpotrivă, au împiedicat foarte mult dezvoltarea școlilor românești din Transilvania.

Tot atât de falsă este afirmația că, după izgonirea Turcilor, Transilvania « s'a reîntors în sânul patriei maghiare ». Transilvania a fost încorporată de Austria prin secolul al XV-lea când a fost cucerită și Ungaria. Până la finele anului 1867, guvernul german (iar nu cel maghiar) a fost considerat ca cel mai drept și cel mai bun, fiind omenos, și imparțial față de toate naționalitățile.

Nu se poate vorbi de patrie maghiară pentru locuitorii din Transilvania, deoarece majoritatea populației este românească, iar Românii se găseau aci înainte de venirea Ungurilor (în anul 1000).

Apoi mai există în Transilvania și o mare minoritate germană. Chiar și puterile Axei când au dat verdictul dela Viena, cu toate că au favorizat pe amica noastră Ungaria, nu a putut să dea acesteia decât o parte din Transilvania, deoarece ar fi fost imposibil să i se acorde Ungariei tot teritoriul Transilvaniei plin cu atâția Români. Numai dela 1867 Transilvania a aparținut Ungariei, care a dus o politică de desnaționalizare și asimilare totală față de Sași și de Români. Mai înainte Transilvania era un principat autonom, depinzând in-

direct sau de Ungaria, sau de Turcia, sau chiar de Muntenia. (Pe vremea lui Mihai Viteazul.)

Mulți Români au trecut la catolicism nu sub influența maghiară, ci austriacă și a jezuiților italieni; iar pentru a rămâne separați de catolicii maghiari, Românii au format un grup aparte, de rit oriental greco-catolic.

Limba latină a fost învățată de Români nu dela Unguri, ci în colegiul « Propaganda Fidae » din Roma.

Dacă Românii au rămas secole de-a-rândul separați de Roma, aceasta se datorește faptului că singurii catolici cu care veneau în contact erau Ungurii, cu care se găseau mereu în luptă pentru motive naționale și sociale.

Transilvania nu este leagănul națiunii maghiare, iar secuii nu sunt rasa maghiară cea mai pură. Printre ei — cum este natural într'o regiune de graniță — se află mulți Români, precum reiese din numele și religia ortodoxă păstrată de ei. Am constatat personal acest lucru, petrecând câteva luni în mijlocul acestei populații.

Este o prostie să se susțină că: « Românii au rătăcit secole de-a-rândul prin întunerecul stăpânirii bizantine », deoarece acest « întunec bizantin » n'a existat niciodată: Românii descendenți ai Dacilor și Romanilor, au fost totdeauna acolo unde sunt și astăzi; iar dacă cu timpul Bizanțul a decăzut totuși, a avut epoci de glorie grație civilizației romane adusă de Constantin. În împărații Bizanțului, Românii au văzut totdeauna pe descendenții imperiului roman.

Ungurii în schimb, au apărut pentru prima oară în apus ca hoarde barbare, finice și turanice, din Turkestan; iar numai după anul 890 au ocupat regiunile actuale, socotind că astfel au recucerit patrimoniul strămoșilor lor, Avari și Huni. (Acest lucru se poate citi în toate Istoriile naționale maghiare.) Zeci de ani, înainte de a fi pedepsiți de împăratul Otto al Germaniei, aceste hoarde erau flagelul Italiei de Nord (în epoca regelui Berengario) și al Germaniei. Catolicismul le-a adus ordinea și civilizația. Aceasta este istoria. Autorul articolului la care mă refer, n'are decât să o citească și să o studieze.

Nu poți ofensa adevărul istoric, fără a nu fi pedepsit, pentrucă el se răzbună totdeauna.

Astăzi România face parte din Axă și este prietena noastră. Nu este deci permis să se scrie astfel de articole, la adresa ei ».

ROMÂNESC ȘI UNIVERSAL

Tribuna Literară — Anul I — Nr. 1 — Iunie 1941

O nouă revistă ardelenescă, *Tribuna Literară*, apare la Brașov, sub conducerea d-lui Octav Suluțiu. Directorul revistei își exprimă crezul cultural în articolul de fond, intitulat « Românesc și Universal »: fără să nege valorile literare dintre 1920—1938 și recunoscând că am avut puternice personalități creatoare « care au pus bazele unor noi capitole de istorie literară », d. Suluțiu găsește totuși două cursuri generale și anume: intelectualul român a rămas uneori prea abstract și depărtat de realitatea vie, iar, de altă parte, a cultivat

un estetism lipsit de un fond organic națiunii. Pronunțându-se pentru o literatură integrală, criticul dela Brașov crede într'un organism literar care trebuie « să exprime într'o formă estetică un fond specific etnic și anumite semnificații metafizice ».

În acest articol, d. Octav Suluțiu declară, pe nedrept, estetismul un fruct « rânced și puturos, pe dinăuntru, al democrației », când estetismul a fost cu secole în urmă produsul unei aristocrații de sânge sau numai intelectuală, iar în ultimele decade produsul individualismului. Această greșită asociație între estetism și democrație a fost combătută, în urma apariției articolului menționat, de d. Șerban Cioculescu, în cronică sa literară, publicată în ziarul *Viața* cu data de 2 Iunie a. c.

Revista dela Brașov nu și-a găsit forma definitivă, având încă un conținut inegal și unele atitudini greșite, mai ales în partea de apreciere. Dintre contribuțiile mai însemnate menționăm studiul d-lui Lucian Blaga « Mit și Magie »; poeziile d-lor Gherghinescu-Vania, Ștefan Stănescu, care mereu își îndreaptă poemele către un dramatism metafizic, realizat cu simțire și pătruns de fragedă înțelepciune, I. V. Spiridon, Vintilă Horia, Dem. Gh. Nolla; nuvela, interesantă prin referințele-i aproape didactice la starea Românilor ucrainizați, intitulată « Ivan Capețen » de d. Cicerone Mucenic; traduceri d-lor C. Sassu (din Leopold von Ranke) și Mihail Chirnoagă (din Alberto Moravia). O notă cu totul nepotrivită ironizează cu o superficialitate nepermisă fondul unui articol al d-lui profesor C. Rădulescu-Motru și forma literară a unui mare om de știință, care dacă nu este un stilist are pe alte multe și unice temeuri dreptul la o integrală venerație, mai ales într'o revistă publicată cu menirea de a contribui la valorificarea disciplinată și substanțială a realității românești, în aceste vremuri tragice, din care trebuie să ieșim mai solidari și mai constructivi.

DOI POEȚI ARDELENI: IONEL OLTEANU ȘI I. V. SPIRIDON

Luceafărul — Serie Nouă — Anul I, Nr. 1 — Aprilie 1941

Noua revistă dela Sibiu publică următoarele două poezii, semnificative pentru orientarea tinerei poetici ardeleni în spiritualitatea și estetica vremii:

« Cosiță de Neguri » de d. Ionel Olteanu:

*Inimă, ploș cuminecat în zare,
cum s'au strâns la picioarele tale
cărările ;
Una vine din țara de fum,
alta din ape,
alta de pe cine știe care drum?*

*— Tu aduci în spinare ceard pentru frunze,
ogor,
tu geană de pustiu,
dor,*

*și nu știu din ce zare-ași coborât,
că fiecare scrisu-v'ași cătrînța cu urît?*

*Suflete despletește-ți cosița din neguri împletită,
să te biciuiască zările,
drumurile
și, colb, să te 'mprăstie 'n patru vânturi.
Înainte de-a se culca ziua,
din crângurile tale,
vin iarăși haite de 'ntrebări. . .*

◀ Rugăciune pentru Fata albă ▶ de d. I. V. Spiridon:

*Pentru fata asta, svon de rouă,
Crește, Doamne, dimineață nouă,
Să se scalde 'n zâmbet și lumină
Ca în zori lalele 'n grădina.*

*Pentru fata asta, Doamne, care
A suflat în vis ca 'n lumânare.
Nu-ți cer aur și nu-ți cer inele.
Numai pentru suflet, Doamne, stele.*

*Pentru fata asta, Doamne, tristă
Ca o fluturare de batistă,
Nu-ți cer, Doamne, diamante salbă:
Să 'nflorească visul creangă albă.*

*Pentru fata asta, Domne, adă
Versului acorduri de baladă,
Ca din ritm, imagini, melodie
S'o împlinesc icoană 'n veșnicie.*

Premiile Naționale pentru Literatură și Artă Românească au fost date anul acesta unui poet și unui sculptor, care au multe calități și merite împreună, pentru că amândoi sunt legați și exprimă realitățile sufletului și pământului nostru. Vasile Voiculescu și Ion Jalea cântă în artele lor cumînțenia pământului, duhurile vieții țărănești, năzuința către cerul ortodox. Dar nu numai tematica le este adesea aceeași, ci însăși evoluția lor estetică și stilul către care au evoluat cu anii.

Amândoi au respectat forma temeinic construită, echilibrul armonios, împăcarea senină dintre imaginație și compoziția adânc cugetată, sau au căutat disciplinarea lirismului într'o bine definită expresivitate formală. De aceea, poetul V. Voiculescu și sculptorul Ion Jalea pot fi socotiți artiști neo-clasici, dacă prin aceasta înțelegem o sinteză între tradiție și nouitate și o respectare a însușirilor specifice unei arte, întregită de sigur cu progresele spirituale și tehnice ale vremurilor mai noi. Poetul și sculptorul încununați cu câte un Premiu Național își înțeleg arta așa cum țăranelul nostru înțelege pământul, cumînțenia lui plină de svonuri și visuri, de frumuseți organice și năzuinți religioase, nesfidând niciodată adâncul și permanentul realității sensibile și intelectuale.

Evoluând de la viziunea luxuriantă a naturii la o sobrietate de înțelept antic, de la folklor la introspecție, de la descrierea lumii colective la drama celui pătruns de tâlcul transcendenței, de la stoicism la acceptarea sensului creștinesc al existenței, poetul V. Voiculescu a adus literaturii românești nu numai bogate și colorate descrieri ale naturii noastre, înviată de tot felul de duhuri primitive și apariții bucolice, dar și o ținută etică și religioasă, prin poemele sale simbolice de mai târziu și prin recente volume și poeme, unde maturitatea își cugețea propria-i evoluție, etapele și experiențele sau unde sufletul își trăește chemarea la limanul dumnezeesc.

Sculptorul Ion Jalea și-a însușit, peste fondul său românesc, binefacerea artei occidentale, aducând o sensibilizare a suprafețelor, modelând forma și dându-i însuflețiri omenești, așa cum făcea Rodin, marele dascăl al sculpturii contemporane. Adesea găsim în portretele și compozițiile sale expresivități de amănunt, care emoționează prin răsunsetul lor psihologic, ca și prin frumusețea formală. Peste acestea, Ion Jalea a adus, cu anii, preocuparea față de măreția formei, privind sculptura ca un tot armonios și organic, ca o arhitectură măreață, căutând, prin urmare, să obțină o sinteză între sensualismul amănunțelor

lui Rodin și constructivismul arhitectonic al lui Bourdelle, al doilea mare dascăl al sculpturii timpului nostru.

El nu a cultivat monumentalul în măsura altor sculptori străini și români, rămânând mai aproape de plinătatea și sensualitatea volumelor, de expresivitatea amănuntelor, dar dându-le, totuși, o impunătoare ținută decorativă, o prestață și o formă unitară și energică, armonizând amănuntul cu întregul, echilibrând materia cu tehnica. În Monumentul familiei Amira dela Bellu a căutat să transpue în piatră principiile decorativității bizantine, supunând formele unei ritmice mai mult liniară decât de volum, chiar dacă cele trei corpuri alcătuiesc un tot de evlavioasă puritate.

Ion Jalea nu a căutat să ajungă la monumentalitate, așa cum V. Voiculescu nu a căutat inefabilul lirismului pur sau dramatismul forței magice a poeziei. Amândoi au rămas legați de realitățile concrete, de mediul și aparițiile lui simbolice, de pământ și minte, năzuind către cerul și dubul suprem. Căldura și avânturile sufletului nu lipsesc însă din lucrările acestor artiști acum interiorizați și senini, care au știut să-și însușească din imaginația țării lor și din triumfurile experienței estetice ceea ce convenea structurii lor personale, de oameni ai pământului românesc, dând tuturor operelor lor un aer de noblețe și distincție adevărată, ceea ce nu se întâmplă atât de des la noi, unde multe temperamente de artiști se opresc în evoluția lor, din pricina lipsei de cultură și a unei stăruinți metodice. Cei doi premiați ne arată ceea ce este împlinirea în acord cu mediul și cu însușirile lor proprii.

Astfel membrii celor două comisii (cea pentru acordarea premiului poeziei fiind alcătuită din d-nii D. Caracostea, Nichifor Crainic, N. I. Herescu și Marius Bunescu, iar cea pentru premiul sculpturii din d-nii Ștefan Popescu, Cornel Medrea, Marius Bunescu și Adrian Maniu, ambele comisiuni întrunindu-se sub președinția d-lui General Radu Rosetti, Ministrul Culturii Naționale) au încununat nu numai două personalități sau două împliniri impunătoare, dar și un stil artistic legat de realitățile țării și o temeinică metodă de lucru.

Petru Comarnescu

D. prof. Emil Petrovici a dat la iveală primul volum din partea a doua a *Atlasului lingvistic român*, Sibiu-Leipzig, 1940. Acest volum cuprinde, cartografiate, răspunsurile obținute la întrebări care privesc următoarele domenii: corpul omenesc și boalele lui; nașterea, căsătoria, moartea și obiceiurile legate de aceste evenimente; viața religioasă; casa și construcția ei. Pe fiecare hartă, în dreptul comunelor anchetate, se află transcrise răspunsurile obținute în comunele respective. Volumul este însoțit de *Micul atlas lingvistic român*, unde o mare parte din datele atlasului, atât cele cartografiate cât și cele date numai în transcriere, se află transpuse într'un fel care permite o orientare în material dintr'o singură privire aruncată asupra hărții.

Nu este locul să demonstrăm aici însemnătatea unui atlas lingvistic. J. Gilliéron, inițiatorul disciplinei numite *geografia lingvistică*, a desprins din datele atlasului limbii franceze concluzii care au revoluționat știința limbii. El a arătat că, pentru a se face studii

temeinice în acest domeniu, trebuie cunoscută istoria fiecărui cuvânt, deoarece limba nu este o abstracțiune unitară, ci un instrument care variază dela individ la individ, dela grai la grai, dela dialect la dialect. Atlasele lingvistice aduc, de asemeni, date și limpeziri prețioase în cele mai variate probleme de limbă, de etnografie și chiar de istorie. Astfel, atlasul lingvistic al Poloniei subcarpatice permite să se întrevadă, în lumina cuvintelor românești pătrunse în graiurile polone din Carpații nordici, aria migrațiunilor păstorilor români în acele regiuni (v. Gr. Nandriș, *Dacoromania*, vol. VIII).

Atlasul d-lui E. Petrovici ridică o mulțime de asemenea probleme, oferind totodată destule date pentru rezolvarea lor. Voi cita un singur exemplu: problema influențelor străine ce s'au exercitat asupra limbii noastre. Regiunile periferice ale domeniului dacoromân, venind în strâns contact cu diverse limbi vecine (sârba, bulgara, maghiara, ucraineana, rusa), au suferit influența mai mult sau mai puțin intensă a acestor limbi. Cum însă procesul s'a desfășurat de-a-lungul unei întinse perioade de timp, în care condițiunile de natură etnică, socială și politică au fost în continuă variație, este de multe ori greu de deosebit diversele faze ale procesului și extensiunea lui. Atlasul aduce în această chestiune date lămuritoare: aria unui cuvânt împrumutat precum și diversele sale variante fonetice ne permit să stabilim atât epoca la care a fost împrumutat, cât și limba din care ne-a venit (căci în cazul cuvintelor de origine slavă nu este totdeauna ușor de precizat din care anume limbă slavă au fost împrumutate). Nu-

mai atlasul permite o orientare corectă în această problemă.

Chestiuni de acest fel sunt nenumărate; fără îndoială în curând va ieși la iveală o serie de cercetări bazate pe datele din atlasul d-lui Petrovici, cu atât mai mult cu cât multe din hărțile privitoare la viața religioasă (de ex. *irozii*, *vicleimul*, *buhaiul*, etc.) interesează deopotrivă pe etnologi. Este destul să amintim că pe baza primului volum din atlasul paralel, publicat acum un an, de d. Sever Pop s'au și scris studii interesante (I. Iordan, în *Bulletin linguistique*, VIII; S. Pop, în *Revista geografică română*, I, și în *Țara Bârsei*; G. Reichenkron, în *Zeitschrift für slavische Philologie*, XVII și în *Ungarische Jahrbücher*, XX).

Examinarea datelor unui atlas trebuie făcută, bine înțeles, cu precauțiune; li s'au adus multe obiecțiuni, unele întemeiate. Astfel, în primul rând, datele trebuiesc considerate numai din punct de vedere pozitiv; atlasul nu demonstrează, afară de puținele cazuri când întrebarea a ținut acest lucru, absența în punctul respectiv a unui cuvânt. Dar astfel de obiecțiuni nu scad valoarea atlaselor. Ele rămân, în primul rând, izvorul esențial pentru dialectologie.

În încheiere, putem spune că pentru un linguist cuvântul luat dintr'un text sau dintr'un glosar este un anonim; numai pe hartă el capătă o fizionomie bine conturată și devine o personalitate.

C. Racoviță

Împăratul Marcul Aureliu filosoful * se intitulează volumul de peste 250 de pagini în care d. Matei Gr. Peucescu încearcă să reînvie, altfel decât

în spiritul unei simple vieți romanțate, din acelea de a căror inflație suferă azi vitrinele librăriilor, figura omească și gândirea celui mai creștin dintre împărații păgâni de după Kristus.

Cu toate că titlul ne-ar îndreptăți să așteptăm doar o interpretare a filosofiei împăratului Aureliu, sau un comentariu al « Cugetărilor » sale, autorul înțelege să-și împartă lucrarea între evocarea personalității istorice a filosofului și expunerea gândirii sale, făcând în felul acesta, pe rând, operă de istoric și de cugetător. Rezultatul nu suferă, cum am putea bănuși, de rigidități didactice.

Mulțimea izvoarelor originale mănuite cu abilitate de istoriograf, prilejuște o povestire atrăgătoare și modestă, tot așa cum, în a doua parte, siguranța interpretării și perspicacitatea reconstituirii, (d. Peucescu susține argumentat teza nouă a caracterului fragmentar, de extrase dintr'o lucrare mai vastă, a « Cugetărilor »), nu pretind o tot atât de doctă expunere. Reușind să redea unor cugetări cunoscute drept o adunare aforistică de pasagii tipice, dintr'o eventuală operă sistematică, organicitatea lor inițială, articulațiile vii ale unei gândiri exercitate global, atât în domeniul « fizicei » cât și în cel al eticei, d. Matei Gr. Peucescu își justifică strălucit munca.

I. Frunzetti

S'au împlinit în anul acesta o sută de ani dela nașterea lui *Iosif Vulcan*, întemeietorul și conducătorul vreime de peste patru decenii al revistei *Familia* dela Oradea-Mare, unul din marii animatori ai vieții românești din Ardealul de până la 1918.

În această privință, cu mult mai atenți și mai grăbiți decât presa noastră din țara liberă s'au arătat a fi publiciștii români dela Cluj, grupul de vrednici luptători adunați în jurul cotidianului *Tribuna Ardealului*, care au cinstit după cuviință amintirea acestui precursor al unirii tuturor Românilor.

Remarcăm astfel seria de foiletoane ale d-lui *Vasile Vartolomei* (*Iosif Vulcan și teatrul românesc din Ardeal*), în care ni se înfățișează, sobru și documentat, eroica activitate a *Societății pentru fond de teatru român*, a cărei influență națională a fost covârșitoare în anii din preajma unirii, precum și activitatea dramatică a directorului *Familiei*.

Încheind, d. V. Vartolomei, ajunge la următoarele concluzii:

* 1. Sufletul și inițiatorul mișcării teatrale românești în Ardeal, de-a lungul unei dramatice existențe, rămâne Iosif Vulcan. El este creatorul *Societății pentru fond de teatru român*, pentru care a dus o campanie strălucită în presă, alături de M. Eminescu și Ion Lapedatu, este apoi organizatorul ei, fiind nelipsit la toate adunările generale ce s'au ținut în toate orașele ardelenne și bănățene dela Orșova la Siget și dela Brașov la Baia Mare.

2. Prin aplicarea planului « *Societății* » se răspândește ideea de teatru românesc în Ardeal, se dau reprezentății cu scopul de a se menține dragostea pentru limba română, ceea limbă despre care Iosif Vulcan nota undeva: « *Limba aceasta e moștenirea noastră cea mai sfântă. E veche căci am adus-o din Roma; e dulce și frumoasă, căci e fiica gintei latine, și ni-e scumpă, căci e limba maicei noastre* ».

3. Prin reprezentațiile date a popularizat opera dramatică a lui Vasile Alecsandri și Ion Luca Caragiale, făcând astfel legătura dintre frații de același sânge, iar el a creat un *repertoriu original românesc și ajutând artiștii material și moral*, I. Vulcan și-a făcut datoria cu vârf și îndesat și « *astfel acest om — spune regretatul prof. N. Iorga — cu puteri modeste, dar cu atâta bunăvoință, a fost unul din predicatorii unității culturale, ceea ce nu trebuie să uite nimeni, și noi, mai ales, cei de aici, nu vom uita* ».

Vechile principii și metode de manifestare națională și culturală ale lui Iosif Vulcan au redevenit dureros de actuale.

Vasile Netea

Sunt unele cărți pe care, dintr'un greșit instinct, oamenii de cultură generală și chiar literații le oculesc, socotindu-le prea de specialitate. Asupra acestora s'ar cuveni să se atragă atenția și nu numai de specialiștii în materie, pentrucă și aceștia nu sunt urmăriți decât tot de cei interesați direct. În categoria lucrărilor care ar trebui evidențiate nu numai de istorici și economiști, pe care de sigur că îi privește în primul rând, dar și de filosofii culturii și de criticii fenomenelor sociale este cartea d-lui Eugen Pavlescu, *Economia Breslelor în Moldova* (Fundăția Regele Carol I, Secția Istorică, pp. 638, lei 300).

Am început s'o citesc cu un scop de informație precisă pentru a descoperi cât de folositoare și luminoasă poate fi ea pentru orice intelectual, care voințe să cunoască stilul de viață al țării lui. Cartea d-lui Pavlescu valorifică atâtea aspecte neștiute sau ui-

tate ale realității românești încât ar merita cel puțin tot atâta atenție cât se dă în deobște studiilor și mai ales articolașelor-eseuri despre caracteristicile esențial românești.

Este o carte în care formația și viața breslelor din Moldova sunt legate de însăși evoluția spirituală a neamului și de condițiile și manifestările istoriei universale. Autorul a scris-o cu o mare rigurozitate științifică, călăuzindu-se doar după evidențele documentare dela noi și din străinătate, dar făcând tot felul de interpretări logice, bine susținute și provenind dintr'o perspectivă amplă, de cunoscător al întregii fenomenologii a spiritului național. De aceea, nu este numai o lucrare cu preocupări economice, ci mult mai mult, desvâlindu-ne până și ethosul românesc, care a fost prezent la încheierea breslelor și care s'a pierdut doar cu timpul.

D. Eugen Pavlescu accentuează amestecul de viață spirituală și economică a breslelor moldovenești, naționalismul ce le-a întreținut activitatea, caracterul românesc și însușirile lor specifice, nelipsind din ele caracterul religios, chiar dacă, spre deosebire de frații, ele au devenit cu timpul organizații economice, care au avut de luptat împotriva concurenței străinilor și pentru solidaritatea națională.

Precizând cronologia formării breslelor, deosebind diferitele lor forme, explicând cauzele dezvoltării și declinului lor, autorul aduce istoriei, sociologiei și economiei românești contribuții atât de serioase încât peste această carte nu va putea trece, în viitor, nici un specialist din aceste științe. Iar pentru cei doritori să cunoască formarea vieții superioare a po-

porului nostru, capitole ca acelea despre legăturile dintre meseriași și negustori, de o parte, și domnitori și mitropoliți, de alta, sau acela despre moda, a cărei revoluționare, împreună cu sudeția și pământenia, constituie, alături de liberalismul economic, pricina decăderii breslelor, rămân capituluri de înțelegere pentru o cunoaștere mai temeinică.

Citind această carte, plină de fapte și interpretări, pătrunzi nu numai în tainele unui trecut mândru, dar și în organizarea minunată și organică a acestui trecut. Pricepi mai bine că neamul nostru n'a fost lipsit nici de însușiri economice; că meșteșugarii români au avut deplina conștiință a îndeletnicirii lor; că ierarhia și experiența erau odinioară bunuri respectate de toți, breslele formând specialiști și închegând un început de burghezie, atât de necesar țării.

Urmărind viața breslelor, înțelegi mai bine cât de puțin orientală și cât de orânduită a fost însăși viața țării. Breslele n'au fost streine de ierarhia valorilor sau față de respectul muncii; nici de ideea de milă și ajutorare socială. Femeile puteau face parte din bresle și chiar conduce, ceea ce ne arată, încă odată, că nu am fost orientali. Femeea din breaslă și țăranca, pe mâna căreia rămânea mai de mult agricultura, în timp ce bărbații se ocupau de creșterea vitelor și păstorit, sunt dovezi de înaltă energie și diviziune a muncii. În fine, legătura între domn, boier și negustor reiese și mai limpede din documentele de temelie ale cărții d-lui Pavlescu, pentru a distruge anumite teorii negativiste sau demagogice, valabile doar pentru epoca de înstrenare și disoluție a tradițiilor.

În multe privințe, trecutul nostru a fost mai evoluat și mai organizat decât epocile imediat precedente, iar în multe din atitudinile sociale, pentru care popoarele civilizate de azi dau atâtea lupte, noi ne-am găsit drumul nostru și am umblat bine pe el.

Breslele din Moldova au avut atâtea însușiri constructive încât nu ne miră faptul că d. Eugen Pavlescu nu a arătat și neajunsurile lor, care desigur că au existat. Valorificând exemplar atâtea fenomene pozitive, d-sa a renunțat la o poziție de critic, pentru a dovedi și tălmăci ceea ce a fost realizare tipic românească. De aceea, cartea d-sale, deși riguroasă științifică, fiind întemeiată doar pe documente istorice, constituie indirect o cinstită pledoarie pentru un trecut pe care l-am uitat prea iute.

Petru Comarnescu

Cunoașterea trecutului unei țări se bazează în primul rând pe documente. Acestea, fiind contemporane cu faptele, ne dau informațiunile cele mai precise și cele mai puțin supuse la bănuială. De aceea adunarea lor de prin diverse arhive, unde se află risipite, și editarea lor într'un corp este o operă de cea mai mare importanță pentru disciplina istoriei. Să ne gândim la covârșitoarea însemnătate a colecției Hurmuzaki, în care se află strânse cele mai de seamă documente străine privitoare la istoria noastră.

Documentele moldovenești și-au găsit un editor priceput și neobosit în persoana d-lui M. Costăchescu. De curând d-sa a publicat *Documentele moldovenești dela Bogdan voevod (1504-1517)*, Fundația «Regele Carol I», București, 1940. Se găsesc în acest volum 88 de documente, în majori-

tate slave, dintre care 67 interne (mai cu seamă dani și întăriri de moșii și privilegii) și 21 externe (scrisori adresate în Polonia, la Brașov și la Sibiu).

Metoda d-lui Costăchescu o cunoaștem din publicația anterioară *Documentele moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*. După un scurt regest, se dă textul slav al documentului însoțit de traducerea în românește; apoi urmează scurte considerații paleografice și în sfârșit un capitol întins cuprinzând identificarea persoanelor menționate în document și situarea satelor sau a moșiilor respective.

Două puncte din această metodă au stârnit discuție cu prilejul editării primei serii de documente moldovenești; discuția își are rostul și acum, întrucât editorul a rămas credincios metodei sale.

S'a obiectat, în primul rând, că identificările de [persoane și localități nu-și au locul într'o ediție de documente. Intr'adevăr, rostul unei ediții este să ne prezinte materialul, adică să ne dea documentul cu descrierea paleografică și, eventual, cu traducerea. Restul poate fi considerat element superfluu. Se pot aduce însă argumente și în sprijinul metodei d-lui Costăchescu. Se poate spune că unui cercetător preocupat de alte probleme decât de genealogii sau de monografii locale nu trebuie să-i cerem să se oprească la munca migăloasă de identificare. Oricum, el trebuie să recurgă la alte studii în această privință, și atunci e mai bine să găsească lămuririle necesare laolaltă cu documentul, cu atât mai mult cu cât munca de identificare poate fi făcută cu mai mare competență de însuși editorul.

Cea de-a doua obiecție însă, privitoare la transcrierea textului slav,

este cu siguranță neîntemeiată. S'a spus anume că nu are rost semnalarea (prin paranteze) a literelor care în original se află deasupra rândului și mai ales că nu este nici practic, nici util a lăsa nedesvoltate prescurtările și necompletate literele omise prin aruncarea consoanelor deasupra rândului. Din parte-ne credem că cei care se sperie de prescurtări se pot adresa traducerii. Marele avantaj, însă, al metodei d-lui Costăchescu îl constituie faptul că edițiile de felul acesta pot fi utilizate nu numai de istorici, ci și de linguiști. Și avantajul nu este mic. Nu trebuie să se uite că un document nu e numai și numai o mărturie istorică, ci este și un amănunt prețios de limbă. Și cum nu ne putem permite să edităm aceleași documente de două ori, trebuie să ne bucurăm când se adoptă de un istoric o metodă care să satisfacă amândouă științele.

C. Racoviță

Un Kirkegaard luminat în linia-i constructivă și izbăvitoare: acesta a fost felul lucrării d-lui Grigore Popa, unul dintre cei mai culti și mai inimoși intelectuali și poeți ai Ardealului, din generația ce se apropie de maturitate. Un Kirkegaard analizat de poet și sintetizat de gânditor; un Kirkegaard stufos și dens, prefăcut totuși în călăuză pentru cunoașterea existenței și pentru apropierea de supremul adevăr. O carte care, după ce pune în lumină dialectica excepțională și dinamică a planurilor existențiale, ne arată că «existența se fundează întru adevăr și adevărul se revelează prin existență», dându-ne, prin urmare, sensul înălțător al meditației kirkegaardiene și

depășind atâtea poeme cu pretenție de filosofie, care au făcut din drama meditației acestui « Pascal al Nordului » doar « un permanent strigăt de disperare » ce și-ar găsi izbăvirea doar în neant.

Temeinic informată și scrisă cu acel respect față de cuget, pe care trebuie să îl aibă orice filosof adevărat, lucrarea d-lui Grigore Popa, *Existență și Adevăr la Søren Kierkegaard* (Sibiu, 1940, pp. 368) nu s'a bucurat de atenția pe care au avut-o alți esești, care au desprins și transpus, cu vervă și voită originalitate, în diferite variațiuni lirice și humoristice, în fond profund triste prin dezorientarea și arbitrarul la care mânau, unele teme și motive kirkegaardiene.

Cartea inimosului intelectual și gazetar dela Sibiu constituie o prezentare sistematică, de unde, fără a se atenua nimic din plinătatea stufoasă și mișcătoare a lui Kierkegaard, capți inițierea într'o teologie dialectică și în metafizica existențială sau călăuzirea către adevărul suprem și ultim.

În loc de a exagera sau desprinde numai partea de dramă personală din meditația kirkegaardiană, d. Grigore Popa urmărește cum se ajunge la obiectivitatea concretă, adică la devăsurile universal-concrete, în care subiectivismul și trăirea sunt drumuri sigure, și cum ne apropiem de adevărul existențial prin acoperirea dintre gând și faptă, înălțându-se ca spirite și oameni și isprăvind în suprema comuniune cu Dumnezeu.

Acestea sunt însușirile principale ale studiului filosofic, scris cu atâta devoțiune și căldură de către d. Grigore Popa, studiu care, astfel, își justifică singur folosul și demnitatea,

fiind, în același timp, și o documentată și completă monografie a vieții și cugetării acelu mare gânditor nordic, la care existența și adevărul s'au contopit în dramă ca și în izbăvire.

Publicată într'o colecție inițiată cu mari scopuri, în acea « Serie Teologică », ce ar trebui cunoscută de orice conștiință morală dela noi, cartea aceasta are darul de a pasiona, de a inspira, de a călăuzi. Iar în imensa bibliografie mondială asupra lui Kierkegaard ea va ocupa un loc de cinste, tocmai pentru că este scrisă cu cinstea minții și cu evlavia inimii.

Petru Comarnescu

Unul din cele mai însemnate premii ale Academiei Române a încredințat în anul acesta pe un meritos istoriograf și istoric literar ardelean: *Olimpiu Boitoș*.

D. Boitoș nu mai este un om tânăr. Scriind însă la ziarele și revistele din Ardeal, iar lucrările sale adresându-se unui cerc mai restrâns de cititori, d-sa n'a ajuns încă la o notorietate publică. Premiul Academiei Române apare deci ca o consacrare oficială a unei personalități cu serios rol cultural în Ardealul de ieri și de astăzi.

De altfel, până la opera premiată de Academia Română, *Raporturile Românilor cu Ledru-Rollin și radicalii francezi, în epoca revoluției dela 1848* (București, 1941), d. Boitoș a dat la iveală o bogată serie de lucrări istorice și literare: *Activitatea lui Slavici la « Tribuna » din Sibiu* (Cluj, 1927), *Paul Bataillard, un ami oublié d'Edgar Quinet* (Paris, 1932), *Biografiile românești ale lui Ubricini* (Cluj, 1932), *Paul Bataillard et la Révolution roumaine de 1848* (Paris, 1930), *Contribuții la istoria misiunii lui A. Pamu în Apus*

(1864) — (Cluj, 1935), *Ion Ghica, Amin-tiri din pribegia după 1848* (ediție comentată, 1940) și altele.

În afară de aceste volume d. Boitoș a desfășurat apoi o activitate publicistică în coloanele revistelor și ziarelor din Ardeal, d-sa fiind unul din cei mai conștiințioși și mai statornici croniciari culturali ardeleni în ultimii cincisprezece ani. Cine va răsfoi *Societatea de mâine* din acest timp, *Transilvania, Gând Românesc, Patria, România Nouă, Lanuri* și din nou ivita revistă *Luceafărul* dela Sibiu se va putea convinge de meritoasa sa activitate. În sprijinirea și îndrumarea tinerelor elemente culturale și literare din provincia de peste munți, ca și în intensificarea vieții literare, d. Boitoș s'a dovedit un animator folositor.

Vasile Netea

Printre tinerii cărturari ai Blajului, d. *Nicolae Comșa*, profesor la liceul «Sf. Vasile», ocupă, prin hărnicia și distincția d-sale, unul din locurile de frunte.

Condei ager, dar sobru în expresii, îndrăgostit de frumusețile neprihănite ale literaturii și de trecutul cucernic al micii noastre Rome, înzestrat cu un pătrunzător spirit critic și cu un foarte scrupulos simț al măsurii, d. Comșa s'a remarcat printr'o serie de judicioase recenzii și studii critice și istorice, apărute în revista de frumoasă amintire, *Blajul*, iar, după regretata-i dispariție, în revista *Cultura creștină* din aceeași localitate.

La sfârșitul anului 1940, d-sa ne-a dăruit un volum de cercetări istorice, care aduce o bogată contribuție la cunoașterea istoriei transilvane, și în special la cunoașterea gloriosului trecut

al școlilor românești din Blaj. Volumul e intitulat *Dascălii Blajului* (seria lor cronologică cu date bio-bibliografice) și cuprinde 352 de biografii ale cărturarilor români, care au funcționat ca profesori la Blaj între 1754—1918.

Volumul d-lui Comșa ne aduce în primul rând o substanțială și documentată introducere, în care d-sa definește și fixează orizonturile și funcțiunile spirituale ale Blajului: «Cuvântul Blaj, — pe lângă numele așezării românești dela îmbinarea Târnavelor, — are, pentru Românii de pretutindeni, și o semnificație spirituală. Blajul înseamnă azi, prin trecutul și prezentul său, conștiință, credință și românism. Această trinitate conceptuală a stăpânit atât de mult viața și activitatea Blajului și a fiilor săi sufletești, încât a dat și insului, ca și colectivității spirituale blăjene o structură proprie, caracterizată prin sobrietate, constanță și energie latentă. Acesta e sensul cuvântului Blaj: un oraș mic și o spiritualitate vie și durabilă, care de două secole a fermentat și fermentează și azi, vieța neamului, ca aluatul cel bun ».

Spiritualitatea aceasta, într'adevăr atât de vie și de dinamică, apărută și cristalizată în preajma bisericii Blajului, este, în primul rând, în ceea ce privește substanța ei culturală și națională, o creație a celor 352 de dascăli ai Blajului.

Seria acestor dascăli începe la 1754 prin *Atanasie Rednic* (episcop între 1764—1772) și continuă apoi — pentru a nu cita decât pe cei mai reprezentativi — cu *Grigore Maior* (fost și el episcop între 1772—1782), *Samuil Micu-Klein*, *Gheorghe Șincai*, *Petru Maior*, *Ion Budai Deleanu*, *Ion Lemeni* (episcop între 1832—1850), *Timotei*

Cipariu, Simeon Bărnuțiu, George Barițiu, Aron Pumnul, Ioane V. Rusu, Ioan Micu-Moldoveanu, Basiliu Rațiu, Alexandru Grama, Ioan F. Negruțiu, Iacob Mureșeanu, Augustin Bunea, Ion Rațiu, Vasile Suciu (mitropolit între 1920--1935), Alexandru Ciura, Augustin Caliani, Alexandru Nicolescu (răposatul mitropolit), Iuliu Maior, Ion Coltor, Al. Lupeanu-Melin, încheindu-se în anul 1918, anul Unirii tuturor Românilor, când, odată cu al întregului neam românesc, încep și pentru școlile din Blaj un regim și un destin nou.

Alături de cei de mai sus în cartea d-lui Comșa întâlnim și o scurtă biografie a profesorului Iuliu Maniu, fostul avocat arhidiecezan al Blajului, care, « *chiar dela începutul nimirii sale la Blaj (1898) propune la seminarul teologic dreptul civil* ».

Lucrarea d-lui Comșa se distinge printr'o clară concisiune și printr'o solidă documentare.

Oricine va încerca de acum înainte să scrie istoria școlilor și a profesorilor din Blaj va fi obligat să consulte cartea profesorului Comșa.

Vasile Netea

Orașul cu fete sărace — volumul de nuvele al d-lui Radu Tudoran (Editura Socec) — aduce amatorilor de

beletristică mărturia unui talent literar cu adevărat literar. Nealterat adică nici pe departe cu preocupări de alt ordin: religioase, politice, metafizice. Scriitor, și atâta tot, apare autorul din cele zece povestiri pline de sevă epică, mustind de o viață nefalsificată cerebral. De tip obiectiv, nuvelistul nou revelat e un om ca toți oamenii, unul din puținii oameni ca toți oamenii, într'o literatură ca a noastră în care poza devenise pentru debutanți, în ultimul timp, obligatorie.

Spontaneitatea, naturaleța, ingenuitatea reacțiilor tânărului autor sunt egalate doar de ușurința exprimării, siguranța sensurilor intuitive ale termenilor întrebunțați, adresa cu care sunt plasate în narațiunea obiectivă, aprecierile indirect resimțite drept ale sale. Ironia, permanentizată de-a-lungul celor zoo de pagini ale cărții, e inteligent întrețesută cu faptele povestite, în stilul simpatetic utilizat, așa fel încât intervenția exterioară a povestitorului e înlăturată, el fiind totuși întotdeauna prezent.

Fără să fie un creator de stil, d. Radu Tudoran e un bun mânuitor al lui, dublat de un original și incisiv observator. Iar tipurile prezentate de d-sa, specifice unei anumite perioade a evoluției noastre sociale, sunt dintre cele care rămân.

I. Frunzetti

Numărul nostru de față era încheiat când, urmând ordinului de a trece Prutul și de a « nimici pe inamicul dela Est și Nord-Est », armata română a început lupta cea mare pentru mântuirea din nou a Basarabiei și a Bucovinei. Nu putem arăta aici mai mult decât că toată suflarea românească și în deosebi tot ceea ce este în slujba cuvântului românesc scris urmărește cu totalitatea ființei marea luptă.

R. F. R.

CĂRȚI NOI

Dintre cărțile primite la redacție semnalăm:

VERSURI

Constantin-Stelian, *Mireasa Lumii*, cu un portret inedit de Maria Pillat-Brateș, Tiparul Universitar, pp. 90.

V. Oprescu-Spineni, *Țara Dacilor*, Sibiu, Tipografia Dacia Traiană, pp. 131, lei 80.

Rosanrda Castro, *Opal*, Colecția Convorbiri Literare, pp. 111, lei. 70.

Alexandru Bilciurescu, *Thalassa*, Publicațiunea 36-a a Ligei Navale Române, Institutul Marvan, pp. 118, lei 100.

EPICĂ

Mircea Streinul, *Drama Casei Țimotei*, roman, Editura Cultura Românească, pp. 367, lei 120.

Sandra Cotovu, *Divorțul Marianeii și alte schițe*, Cugetarea, pp. 202, lei 60.

TEATRU

Ion Luca, *Alb și Negru*, tragi-comedie în opt tablouri, ediția II, Tipografia Orașului Bacău, pp 165.

STUDII ȘI ESEURI DE FILOSOFIE, ISTORIE, SOCIOLOGIE, DREPT, etc.

Nae Ionescu, *Istoria Logicei*, Al doilea curs, 1929—1930, Comitetul pentru tipărirea operei lui Nae Ionescu, pp. 229, lei 200 pentru tipărirea operei.

Nicolae Mărgineanu, *Psihologia Persoanei*, Editura Institutului de Psihologie al Universității din Cluj la Sibiu, pp. 557, lei 400.

Alexandru Roșca, *Copiii superior înzestrați*, Editura Institutului de Psihologie al Universității din Cluj la Sibiu, pp. 207, lei 140.

N. Dașcovici, *Dreptul Războiului și Neutralitatea*, Colecția textelor convenționale, însoțită de un studiu introductiv și două referate din 1939 despre regulile neutralității. Publicațiile Institutului de Drept Internațional al Universității Mihăilene din Iași, Tipografia Alexandru Țerek, Iași, pp. 201, lei. 100.

Ernest Bernea, *Țîmpul la Țăranul Român*, Contribuție la problema timpului în religie și magie, Tipografia Bucovina, pp. 79, lei 70.

Const. Calafeteanu, *Istoria Literaturii Franceze*, Depozit General Cugătarea, Tipografia Dacia, Constanța, pp. 381, lei 140.

Dimitrie Sturdza, *Ion C. Brătianu, 1821—1891*, Colecția Cunoștințe Folositoare, Seria C 118, Editura Cartea Românească, pp. 32, lei 8.

TRADUCERI

Leucip și Democrit, traducere cu un studiu introductiv de H. Mihăescu, prefața de C. Balmu, Seminarul de Limba și Literatura Greacă de pe lângă Facultatea de Litere din Iași, Colecția Autorii Greci în românește, I, Iași, Tipografia Țerek, pp. 151, lei 80.

Domnii autori și editori, care doresc ca tipăriturile de literatură și cultură generală să le fie menționate sau recenzate, sunt rugați a trimite fiecare publicație în dublu exemplar, pe adresa Direcțiunii Generale a Fundațiilor Culturale Regale, Bd. Lascăr Catargi 39, București, scriind pe plic «pentru Revista Fundațiilor Regale». Unul din exemplare va fi păstrat în Biblioteca Fundațiilor, iar celălalt va fi încredințat, pentru apreciere, unuia din criticii revistei.

INCUNOȘTIINȚARE PENTRU COLABORATORII NOȘTRI

COLABORATORII REVISTEI SUNT RUGAȚI CA, ODATĂ CU MANUSCRISELE TRIMISE, SĂ MENȚIONEZE ADRESA EXACTĂ, UNDE SĂ LI SE EXPEDIEZE ONORARIUL ȘI, EVENTUAL, PRIMA CORECTURĂ. — AUTORII CARE DORESC SĂ LI SE TIPĂREASCĂ EXTRASE VOR CERE ACEST LUCRU ODATĂ CU TRIMITEREA MANUSCRISULUI, ARĂTÂND NUMĂRUL DE EXEMPLARE DORIT, CARE SE VA IMPRIMA PE CHELTUIALA D-LOR.

ÎN CEL MULT TREI LUNI DELA DEPUNEREA FIECĂRUI MANUSCRIS, AUTORUL VA PRIMI RĂSPUNS DACĂ MANUSCRISUL A FOST ACCEPTAT SPRE PUBLICARE. MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE ÎNAPOIAZĂ.

MANUSCRISELE ACCEPTATE VOR FI PUBLICATE ÎN CEL MULT ȘASE LUNI DELA DATA CÂND LI S'A COMUNICAT ACCEPTAREA.

MONITORUL OFICIAL ȘI IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAȚIONALĂ, BUCUREȘTI 1941